

*****
* FORT *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* HILL *
* * * * *

LURLEY
MANOR

10

11

D E
SPAENSCH E
MERCURIU S,

Verhandelende

Eenige onderlinge belangen van die
Kroon aenmerckelijcke bysonder-
heden, voor-vallen, en ande-
re eyenschappen.

*Met schoone koopere Platen der Geschiedenis-
sen verciert.*

Zijnde van de Reyfende Mercurius
HET TWEEDE DEEL.

DOOR L. V. B.

t'AMSTERDAM,
By JAN BOUMAN, Boeckverkooper in de
Kalver-straet, op de hoeck van het Jongens
Weeshuys, 1674.

1875

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

D E
S P A E N S C H E,
M E R C U R I U S,
tS A M E N H A N D E L I N G

Tuffchen

JUPITER, MOMUS, en MERCURIUS,

Over de ſtaet des Werelts in deſe tijd.

Jupiter, Momus, Mercurius.

Jup.

Ewijl nu yeder der Goden in ſijnen Ooghſt beſigh is. Maer in den Oorlogh van Vranckrijck, Spanjen, Engelandt, Nederlandt, en het geen ick het eerſt had behooren te noemen, het Keyſerrijck ſelfs, Saturnus met Lijcken te mayen: Neptunus met het Recht van ſijn Zee te bewaren, dat hem alſoo hard gedifputeert wordt. Ceres met haer verdronckene Ackeren weder te herbouwen, Vulcanus met Wapenen te ſmeden, en Venus met in de Vorſten Hoven de Hoer te ſpeelen. Mercurius overal, en de geheelen Hemel dus by na ledigh ſtaet, dunckt my niet ongeraden Mome, dat wy hier aen den dorpel den tijd te ſamen een weynigh deur brengen, ſy leggen doch daer beneden, dat Jupiter luys ledigh met de handen over malkanderen ſit en kijckt, en dat hy het alles op ſijn beloop laet ſtaen, het ga ſoo 't wil. Ghy hebt u ondeivindingen al mede een weynigh, omtrent den handel der

Menschen, en soud misschien mede wel licht een woort van Staet konnen debuteren, 't sedert ghy door u stoute tongh met Ate den wegh na beneden most nemen.

Mom. Waerlijck Vader, het viel my lastigh genoegh u gramfchap in mijn ballingschap te verdragen, en u kelder en keucken te missen, al komt u Majesteit tegenwoordigh de wonde niet weder op-krabben, en mijn oude smart te vernieuwen. Die tocht evenwel heeft my soo veel gebaet, dat ick nu een weynigh met beter fatsoen en nauwer ondervindingh, de verdorve menschheyt kan over-halen, wanneer het eens te pas komt, als voorheen, voornamentlijck hebben my de grootste Hoven van Christenrijk de grootste walginge veroorsaect, ongebondentheyt, wellust, dartelheyt, verradery, heymelijcke en openbare vyandtschap, zijn daer in haer Augo, het is daer al

Sola est quies,

Mecum Ruina cunctali video obruta.

Dan schept mijn ziele rust, wanneer ick met vermaeck,
Mijn hert verfaad'gen kan, in wel gewenschte
wraeck,
En om mijn hooghste lust, in 's Vyands val
te boeten,
Sie alles storten neêr en vallen voor mijn
voeten.

Onder-
lingc
haet der
Vorsten.

Het gaet'er gheweldigh grof mede toe, en het quaetste is dat meenighmael de grondt van dat quaet soo swack is, dat het de minste stem van dat hatelijck, swaerlijck schijnt te konnen dragen.

Jup. Ghy moet dat evenwel de Vorsten toe
ver-

vertrouwen, dat hun driften soo licht niet te bewegen zijn, als die van andere, haer Character druckt hen yets Goddelijcks in, en het geen by de gemeene vyandschap te noemen zy, is by hen niet anders als belangh van Staet. Selfs hunne Oorlogen, zijn gelijk de Proceffen der Gafconiers, diese maer voeren om niet ledigh te zijn,

Ne male securas convellant otia mentes.

Op dat de ledigheyt, half slapens, met'er tijdt. 't Verstant te wel geruft, niet vruchtloos af en slijt.

Mom. Het is soo in der daet, ondertusschen ontbreekt hen noyt stoffe om werck te beginnen, zijnde geheel Europa, niet anders als een verwarde boedel onder malkander vermenght, en hebbende d'een altoos eenigh recht op het besit van een ander. Vranekrijck op Spanjen, Spanjen op Vranckrijck, dese op Engelandt, en Engelandt weder op Vranckrijck. d'Eenige oorsaeck der gedurige onlusten, die tusschen dese Kroonen gedurighlijck zijn, hoewel veele sulcks de strijdigheydt van neyginge deser volckeren toeschrijven, die wel groot, maer echter niet genoegh is, om soo veel bloedt-vergietens een behoorlijck aensicht te geven.

Het is waer, de ongelijckheyt van dese landaert kan onderlinge verachtlinge, de verachtlinge, af-keer, d'af-keer, haet met'er tijdt, het geen d'ecne in sich selven mist, veracht hy in den ander, om dat hy het niet hebben kan. Terwijl ick in Spanjen was heb ick daer omtrent van de Spanjaerden selfs verscheyde redenen gehoort en ghelesen: maer niemant heeft my daer omtrent beter voldaan als eenen Doctoor Garcias, hoewel noch niet volkomentlijck.

Dese schrijft d'oorfaeck van dese strijdigheden
 Climact. de hoedanigheyt van de Hemel-streeck; en d'in-
 vloeyinge der starren toe, die men moet toe-
 Oorfaeck van de tegen- drift der Spaen- schen en Fran- schen.
 staen, veel gefaghs over de ondermaensche li-
 chamen te hebben, in sulcker voegen dat de ghe-
 staltenis des Hemels, en constellatie die over
 Spanjen sich uyt-streckt, zijnde van een ver-
 scheyde kracht en werckinge als die van Vranck-
 rijck, daer uyt noodwendighlijck het blijckelijck
 onderscheyd, tusschen dese volckeren, als daer
 voornamentlijck van handelende, moet voort
 komen. Dit gevoelen, segt hy, wordt oock door
 Hippocrates bekrachtight, vast stellende dat de
 verscheydentheyt der overhangende gesternten;
 oock verscheyde werckingen en neygingen in
 de volckeren veroorsaken, doende de lichamen,
 op dewelck sy hunne werckinge uyt-storten, by-
 sondere indruckfelen ontfangen en aennemem.
 Welcke reden in der daet veel schijn van waer-
 heyt heeft, indien men de strijdige bespiegelin-
 gen van dese volckeren wil aenmercken, voor
 soo veel de selve tot de gesternten en de hoeda-
 nigheyt der zaisoenen en jaer-tijden, betrecke-
 lijk zijn.

Want als dan, wanneer de hitte in Spanjen
 begint, duurt het geweld van de selve een langen
 tijdt, sonder veel af of toe te nemen, of eenige
 merckelijcke veranderingh uyt te staen. En even
 soodanigh is d'aert der Spanjaerden, want indien
 hy eens sijn besluyt over een faeck maect; daer
 sal hy in volharden, overleggende en overwe-
 gende de selve gedurighlijck, sonder evenwel
 van sijn eerste besluyt af te vallen, maer soeckt
 alleenigh het gene hy in sijn verstant begrepen
 heeft, als in sijn baer-moeder, het selve tot vol-
 komenthent te brengen, om geen Mola of Mon-
 ster, maer een volkomen ghestaltenis, op sijn
 rech-

rechten tijdt te voorschijn te brengen, oordeelende dat *deliberandum est diu quod statuendum est semel*. Men langh overleggen moet, dat maer eens vast te stellen is.

Maer heel anders is het met Vranckrijck gelegen, ghy sult de natuur en aert van den Hemel, aldaer bevinden, gelijk de natuur en aert van het Volck is, want aldaer, het zy Somer, Winter, Herfst of Lente, geen vaste gestaltenis bevindt men aldaer aen de Lucht, en noch goedt noch quaedt, noch heet noch kour, noch vochtigh noch droogh Weder, houden aldaer langer duur, de morgen kan geen staet op den avont, en d'avont geen staet op den morgen maken, en hier mach men met alle recht seggen.

Nescis quid serus vesper trahat.

Wie weet, al rijst den dagh des morgens purper root,

Wat luck den avont-stont sal vallen in den schoot.

En zijnde derhalven toe-gestaen, dat de Elementaire lichamen van de Elementen of Hooft-stoffen, en de Hemelsche krachten en bewegingen af-hangen, moet noodzakelijck het een en het ander volck, soo in haer handelingen, lijdingen en bewegingen, als in hun ghestaltenis en stelling, daer aen deelachtigh zijn.

Maer dese reden, hoewel schijnbaer genoegh, kan mijns bedunckens het vraegh-stuck niet geheelijck voldoen; want hoewel wy moeten erkennen, dat de Hemelsche lichamen door hunne invloeyinge, heerschen over de ondermaensche schepselen, gelijk sulcks u Majesteit maer te wel bekend is; en met de humeuren of vochtigheden en de masse van des menschen bloedt,

tobben en sullen soo alsfe willen, (by wyse van spreken) soo kan evenwel niet geseht worden, dat sich dese krachten uytbreyden, over die dingen die onbemiddelt af-hangen van de heerschappy der wille, met de andere faculteyten en machten van de ziel, die t'eenmael geestigh zijn, als liefde, haet en diergelijcke.

Dese die aldus redenkavelen, schijnen veel reden op hun zijde te hebben: Maer indien wy de ordre en metode, die ons verstant en wil, in het voort brengen van haer werckingen, ghebruycken, wel aenmercken, sullen wy bevinden dat d'invloeyingen van de Hemelsche lichamen, daer vry yets in doet, hoewel indirectelijck en by toeval. Maer wat beeft ben ick, die de Vader selve dese dingen tracht te leeren, die daer in alle gedachten overtreft.

Jup. Gaet ghy slechts voort, en laet ons eenmael hooren wat ghy van de saken weet, en of ghy wel soo wijs als onse Mercurius zijt, die ons onlanghs duyfent wonderen heeft weten te seggen.

Mom. Soo seght hy dan, dat sulcks by toeval gheschiedt; want al de aerdtiche schepselen, by een slagh van onderstellingh of subordinatie die by trappen gaet, door de Hemelen bestiert zijnde, moet noodzakelijck volgen, dat al wat natuurlijck in den mensch is, gelijk de Organa of werk-deelen des lichaems, en de sinnen, moeten de kracht van der selver invloeyingh ghevoelen. De ziel vorder, is soo verre met de sinnen vereenicht, en hanght soodanigh daer af, dat sy geen uytwerkinge kan doen, of de selve besteden hun dienst daer toe, met het voordragen van de stoffe, diese anders de *Species intelligibiles* in de Schoole noemen. Van waer het dan noodwendighlijck voort komt, dat in de aenmerking
van

van haer seer nauwe verbintenisse, sy aen dese heerschappy toe-doet, en deelachtigh is; die de Starren, over de sensuale en sinnige begeerte hebben dewelke te samen met de wil, door der selver invloeyinge aen geprickelt, ick wil niet seggen gedwongen worden.

Jup. Dit gaet heel op sijn Mercurius, of noch een toon hooger.

Mom. Vorders gelijk de oude veel hebben weten te seggen, van de Intelligentien, die aen yeder Sphæra of Hemel-rondt gehecht zijn, dat de selve werken, door de Organa of werk-deelen des lichaems op de faculteyten en werkingen van de ziel; alsoo kan met meer reden geseght worden, dat door de sinnige begeerlijkheit of *sensuale Appetijt*, door de verdorventheydt van de wil, de Hemelsche lichamen, seer verre op de geestige machten, en driften van de ziel-werken, en de selve op verscheyde wijze aen doen, hoewel by toeval en indirectelijk, als geseght is.

Daeromme dan de stelling van het gesternte, en de gestalte van den Hemel, die de Spaensche Hemel-streek bestieren, zijnde in hun kracht en werkinge, van die van Vrankrijk verscheyden, het verstant en bespiegelingen, of phantasye van beyde de volkeren, noodzakelijk alsoo mede verschillen moet.

Dit is 't gevoelen van dese Garcias, het welke (na mijn gering oordeel) wel waerachtig zijnde, soo is evenwel geen gevolg, dat de invloeyingen van de Starren; en de verscheydentheydt der Hemel-streken of Climaten, de eenige oorzaak van dese tegenleydinge of Antipathia, en tegendrift van dese volkeren, onderlinge, zijn: want daer zijn verscheyde volkeren, die onder een verder af-gelegentheydt van Climaten ghelegen zijn, die malkander in sulck een trap niet tegen-

sporen, en hatelijck zijn. Soo moet daer noodwendigh een ander toeloopend toeval bedacht worden, en een buyten ordinaris bewegingh tot dit quaet.

Oorfaek van afkeer deser volkeren onderlinge

Men vindt in de Jaer-boecken van de Spanjaerts, dat Louïs de Elfde, verfoeckende een persoonlijcke en lijdlijcke by-een-komst, met den Koningh van Castilie, sy beyde op de Grensen en Landt-palen van beyde de Rijcken by een quamen. De Spaensche verschenen daer, behangen met een schat van goude Ketenen en Juweelen, en een ongewoon kostelijcken toestel: Maer Louïs, hoewel anders een toyend en galland Vorst, hoewel van een humeur of zedigheid op sich selven, had een Medailje van Loot op sijn Hoet. Die van sijn gevolgh waren oock maer slechtelijck toe-geruft. Dit baerde in de Spanjaerts een verachtinge van desen landaert, die niet lieten sulcks in versmadelijcke gheschrieten voor te stellen, het geen daer na in misprijfinge en ongenegentheyt uyt borst, die te met meer en meerder aen quam te nemen.

redenen van Staet.

By al dese bewegingen moet men stellen, de wonderlijcke aenwas van de Spaensche Mogentheyte voor eenige eeuw en jaren, ter oorfaek van hun groote aenwinninge van heerschappyen, die de Franschen met af-gunst gaende hebben ghemaeckt; en vrees en na-yver hebben ingeblasen, want volgens de oude Sin-spreuck, *Oderunt quem metuunt.*

Van Reden.

Maer het geen ick noch vergeten hebbe, en tot de verachtinge van de Franschen, by de Spanjaerts dient, is, dat'er dagelijcks over de Pyreneeche Bergen; uyt Gascoenie en Bearn een groot getal arme Fransche Schurcken in Spanjen komen, zijnde als het schuym van het gheheel Landt; die al de vuylste en snoodste hant-

ha-

havingen doen , om wat gelt te vergaderen. En weder aen d'andere zijde , komen uyt Spanjen (wel verstaende in tijdt van Vrede , een deel arme Spanjaerden in Vranckrijck , om van de Krop-sweeren , of Konings-sieckte , hun landaert eygen , genesen te worden. En alsoo beyde de volckeren , nemende het deel voor het geheel , en denckende dat al het volck van een alloy is , versmaden en verachten malkander tot stinckens toe , soo dat het gene in den aenvangh maer toevalligh is geweest , tot een hebbelijckheyt wordt , en van Vader op Sooh overerft.

Maer om dese onderlinge quade neygingen tot dadelijckheyt en openbare vryandschap te brengen , is wat meerder van noden als de drang der Sterren , de bestellingh der Hemel-streken , en het kleyn aensien dat dese twee volckeren voor malkanderen hebben , en selfs de af-gunst (alsoo men qualijck sonder gront en oorfaeck Oorloghen kan) konnen toe brengen. Dit zijn hun onderlinge en vermenghde belangen. En voor eerst , Vranckrijck heeft sijn belangh in Recht op het Rijk van Navarre , en dat met sulck een nadruk , dat het selve altoos het Wapen van dit Koninckrijck , by dat van Vranckrijck ghevoeght heeft. Dit komt voort uyt Antony de Bourbon , Vader van Hendrick de Vierde , Koningh van Vranckrijck , die Johanna d'Alibret , Koninginne van Navarre getrouwt heeft gehad , in der daedt een krachtigh Recht van de Fransche Kroon op dit Rijk , blijvende de stant als noch in vollen wesen. De Spaensche sich het selve door de Wapenen eygen hebbende gemaect , heeft de Koning Karel de IX , den Koningh van Spanjen , Philippus de II. meenighmael verfocht , hem het selve over te doen , en weder te geven , met aanbiedinge van al de onkosten van den Oorlogh , die

Onderlinge belangen tusschen Vranckrijck en Spanjen.

Belangh van Vranckrijck op Navarre.

die daer om gemaect waren , als mede die van de versterckigh der Steden en Sterckten goedt te doen , stellende hem selfs tot Scheyds man over het geschil : daer sich de Paus van Romen , Gregorius de XIII, uyt vreesse van den Spanjaert te misnoegen , die alreets aen sijn Aterlingh en Hartoghdom in het Rijck van Napels gegeven had , ondertusschen blijft de Spaense Kroon, in het besit van dit Rijck.

Maer om eens te besien met wat Recht , staet ons daer van den oorspronck te onderstaen. Dese wordt geleght op den haet , die de Paus Julius de Tweede , de Franschen heeft ghedragen. Dese Paus willende sich het besit van het Hartoghdom van Ferrare aenmatigen , tegens Alfonso d'Este, Schoon-soon van den Koningh van Vranckrijk, Louis de XII. deed hem den Oorlog aen , en in den Ban , benefens den Koning van Vrankrijk, die hem met eenige Troupen had by ghestaen ; als mede in het algemeen , al dese , die hem , in eeniger maniere geholpen hadden.

Hoewel nu Johan d'Alibret tot Parijs aen de vierdendaeghsse koorts lagh , wiert hy evenwel in den selven Ban getrokken , op dat de Paus , daer door al die gene die aen Vranckrijk vast waren , soude af-schrikken. Dese dan versocht vorders d'Engelsche , die voor cengedeelte Onderdanen van Vranckrijk waren , ter oorsaeck van hun heerschappyen , diese in Vranckrijk , leenroerigh aen de Kroon besaten , als mede de Spanjaerts om Vranckrijk den Oorlogh aen te doen , die het toestonden de Koningen van Engelandt en die van Arragon , willende door Navarre trekken , naer Vranckrijk , vonden aldaer tegenstandt ; waer over sy de Navarroisen , Vyanden van de Kerk (wiens Wapenen sy voerden) verklaerden , als begunstigende , d'aenhangers
van

van Ferrare, en die gene die alreets in den Ban waren, en maecten sich alsoo meester van het Koninckrijck van Navarre, als mede de aenleggende Landen van Biscaye, Guipriscoa en Bearn.

Na dit veroveren, de Paus Julius de Tweede, komende te sterven, en de Vrede ghemaect te werden, kocht de Spanjaert, den Engelsman uyt met vijf hondert duysent kroonen, gevende hondert duysent op de hant, met belofte het overige binnen drie aen een volgende jaren te betalen, latende het Engellsche Krijghs-volck toe soo veel buyt te maken, en wech te voeren, als sy konden. Maer als nu de Engelsche vertrokken waren, en Ferdinand van Arragon, de plaetsen en toegangen wel vast en sterck gemaect hadde, stack hy den spot met d'Engelsche, en wist hen van het geen hem noch te betalen stont, niet te wil, voor-gevende, dat de buyt die d'Engelsche in dat Rijck hadden gemaect, vry meerder bedroegh. De Koningen van Vranckrijck hebben, als geseght is, op die en andere verscheyde wijzen, dat Rijck weder gesocht aen sich te trekken, maer Spanjen beweert, dat hy het selve besit, door toestandt van den Paus, uyt kracht van den Ban, oock uyt recht van staets belangh, dewijl, indien de Koningh van Navarre, weder in sijn Rijck wierdt ghestelt, hy in die van Hispanien weynigh versekeringh sou vinden, dewijl Navarre daer aen vast is.

Ondertusschen Antony de Bourbon, hebbende als geseght is, Johanna d'Alibret, Koninginne van Navarre getrouwt, deed soo groote diensten aen de Kroon van Vranckrijck, dat hy wel verdiende, door dese, in het weder veroveren, van de sijne geholpen te worden; in welcken dienst hy oock voor Rouaen doot geschoten is. Antonius

nus Muretus, een voortreffelijk Redenaer, zijnde gefonden, om over dese saeck, een aenspraeck aen den Paus Gregorius de XIII te doen, vertoonde den selven, dat zijnde de Vader aldus gedood, wel verdiende dat de Soon, in het erfelijk besit van den Vader wierdt ghestelt, daer hy, door ongenade van den Paus Julius van verstekken was. Maer dese Paus, niet willende den Koningh van Spanjen verstoren, door den welcken hy soo verre (als gheseght is) verschuldicht was, wilde daer toe niet verstaen, waer over Johanna d'Alibret plach te seggen dat de Pausen de Toveners slachten, die yemant een quaedt toe-brengen daerse hem niet weder van kunnen genesen. Maer dese van den Roomschen Godts-dienst vervailende, en haren Soon daer mede van af trekkende, bleef hier omtrent alle hoop verlooren, behoudende evenwel noch een ghedeelte in Navarre, Biscaye en Bearn, en soo wel Vranckrijck als Spanjen het Wapen van dit Koninckrijck.

Pausen
slaecten
de Tove-
naers.

Recht
van
Spanjen
op Mila-
nen.
1525.

Hispanie vorders heeft Recht op Milanen, eerstelijck uyt recht van Oorlogh, *Jure belli*: want Karel de Vijfde, hebbende François d'Eerste in de Slagh van Pavie, gevangen genomen, kreegh het Hartoghdom van Milanen, tot rantsoen en lossinge van de Koningh, en voor soo veel als Milaen, d'Erfgenamen van de Sforzen toe-behoorde, die daer Hartogen van waren, bracht de Keyser, siende dat Maximiliaen Sforze, niet machtigh genoegh was, om de Franschen tegen te staen, soose hem quamen aen te tasten, soo veel te wege, dat hy ghewilligh de staet af-stond, in verwisselinghe van eenige andere landen en besettingen, die hy hem gaf, soo, omtrent Romen als in het Rijck van Napels, alwaer sijne Nakomelingen als noch leven, hoe-
wel

wel niet als Oppermachtige, op datse geen vermogen souden hebben het Hartoghdom van Milanen weder te bemachtigen.

De Franschen brengen hier tegen van hunner zijden in, dat de Hartogh van Orleans, Broeder van Karel de Seste, Koningh van Vranckrijck, Maria Valentina, eenige Dochter en Erve van Philippo Galeaffo, Hartogh van Milanen, heeft ten Huwelijck gehad, door het welke dit Hartoghdom aen de Kroon van Vranckrijck behoort. Dat Louis de XII, Koning van Vrankrijck, Soons Soon van Louis, Hartogh van Orleans, die de Man van de voornoemde Maria Valentina was, naer Italien getogen is, om daer sijn Recht plaets te maken. Dat hy Milaen in-genomen, en Louis Sforza, Hartogh van Milanen, met sijn Vrouw en drie kinderen in Vranckrijck gevanckelijck heeft wech gevoert, die oock alle in het Slot de Loches in de gevangenis gestorven zijn. Dat François d'Eerste het selfde in gevolge, met al sijn aenkleven beseten heeft, tot dat hy het als een gedeelte van sijn losgelt, heeft moeten af-staen. Maer, beweren sy voorts, het geen de Koningh, in de gevangenis zijnde heeft in-gewillight, kan, volgens de Wetten geen kracht hebben, alsoo, *non creditur velle qui retinetur*. Hy niet gelooft wordt te willen die vast gehouden wordt. Dat in gevolge, de onderhandelingen die in de gevanckenis worden ghesdaen, niet konnen bestaen, dewijl het een *involuntaria Voluntas*, een onwillige wil te noemen zy. Hier o ver stellen sy dat Verdragh van Madrid als nul en van geender waerde, als zijnde aen-gegaen door een ghevangen Koningh, tot nadeel van sijn eygen staet; behalven dat de Koningen van Vranckrijck, niets van de goederen en heerschappyen van de Kroon vermogen te ver-

vervreemden, waer toe sy sich selven op hunne Krooninge verbinden, gelijk oock de Koningh *Francoys* d'eerste daer van heeft geprotestteert en betuyging gedaen; en daer over de Keyser in een lijf-gevecht uytgedaecht heeft.

Recht
van
Vranck-
rijk op
Vlaen-
deren.

Vorders de Kroon van Hispanie, is, als bekend is, Grave van Vlaenderen, beneffens de heerschappy van sijn andere Nederlanden. Hier spreeckt de Kroon van Vranckrijk dit recht op.

Judith, Dochter van den Koning, en Keyser Karel de Dicke, Weduwe van Richard Koning van Engelandt, keerende weder na Vranckrijk, trock door de Landen van Astolph, groot Foreffier van Vlaenderen, die haer seer heerijck ont-haelde, sy eenige genegentheyt hem toe dra-gende, getuyghde dat de voorflagh van een hou-welijck die hy haer dede, haer niet onaengenaem was, gelijk hy het selve mede aennam. Karel daer over seer vergramt, bracht een groot Heyr-leger op de been, om Astolphus te straffen, over sijn reuckeloosheyt van het oogh op een Keyfers Dochter te derven slaen, en die te trouwen. Astolphus door sijn nageburen geholpen, doende den Koning dapper wederstandt, soo dat Karel van de noodt een deught most maken, en voor-stelde, nademael Astolph sich selven dapper en moedigh toonde, in het voorstaen en bescher-men van sijn Dochter, dat hy de selve dan oock verdiende te houden, en yets meerder als den naem van Foreffier of Houtvester verdiende, waer over hy hem Graef van Vlaenderen maecte, beneffens haer vier Hartoghdommen, en Burgh-Graefschappen, vijf Heerlijkheden, en het Marquisaet van het heylige Rijck, namentlijck Antwerpen, van de welcke de Graet van Vlaenderen, altoos verheerwaerdingh of Man-schap aen de Kroon van Vranckrijk hebben moeten

moeten doen. Gelijck oock de Keyser Karel de Vijfde het selve in Persoon aen François d'Eerste gedaen heeft.

De Vlamingen zijn een ongestadigh oproerigh volck, en seer tot veranderinge genegen, voraementlijck omtrent hunne heerschappy, waer over sy sich oock menighmael de gehoorfaemheyte van hunne Heeren ontrocken hebben. De Koning Philippus de Schoone hebbende vernomen dat de Faus, een nieuwe schattinge van de Engelichen wilde trecken, om Vlaenderen aen Engelandt te brengen, en niet willende dat de macht van sijn Vyandt, door sijn nageburen sou versterkt worden, verklaert den Grave van Oorlogh den Oorlogh, als mede al sijne verwanten, in de welcke de Koning een seer treffelijcke overwinninge bevoecht, in het Jaer 1300. voerende den Graef van Vlaenderen tot Parijs gevangen.

Zijnde eyndelijck de Vrede weder gemaect, en de Grave in het volle besit van sijn goederen weder gestelt, vallen de Vlamingen weder van hem af, en korts daer aen snijden al de Fransche besettingse den hals af, van de welcke de Connestabel St. Paul alleen afquam, hebbende sich selven als een Stal-knecht toegestelt, met een bosch hoy op sijn hooft, waer op zy, in gevolgh de slaghe van Kortrijk, in het Jaer 1302 wonen, in de welcke seer veel Fransche Adèl inuvelde.

Vlamingen vermoorden het Frans Garnisoen.

De Koning hier door ten alderhooghste vergramt zijnde, komt weder met een seer machtig Meyr na Vlaenderen. Hy rechte daer evenwel niet bysonders uyt, door de loosheyte van den Koning Eduwardt van Engelandt, die de Vlamingen ter oorsaek van de Vrede die hy met den Koning van Vranckrijck gemaect hadde, wel niet konde bystaen, maer sich veynsende als

B

hadde

hadde hy eenige brieven uyt het heyr van sijn Schoon-Broeder, den Koning van Vranckrijk gekregen, waer uyt hy verstont, dat de grootste die omtrent den Koning waren gedurende den strijdt die soude aengaen, voor hadden den Koning om te brengen, bracht sijn Vrouwe des Konings Suster in sulck een forge voor haer Broeder, dat sy hem onder de hand dede waerschouwen. Die daer over terstont het heyr, uyt vreesse verliet, en oortaeck was, dat de Franschen geen baerblijckelijke overwinninge, op de Vyanden behaelden.

De Vlamingen door dese spoet gemoedight, stelden sich noch wederspanniger aen, als sy voor heen gedaen hadden. Seker Vlaming een Brouwer zijnde, Jaques Hartevel genoemt, die sich als een hoofft in desen oproer gedragen had, stelde eerst het Wapen van Vranckrijk by dat van Engelandt; en om dese afval te beweren vertoonde hy dat het geen ontrouw was, d'Engelschen Koning aen te hangen, dewijl de selve alreeds voor Koning van Vranckrijk was erkent, en sedert die tijdt heeft Engelandt, altoos het Wapen van Vranckrijk, by het hare gevoert. Dese atval der Vlamingen schijnt evenwel het recht van Vranckrijk niet te kunnen verminderen. Het is oock blyckelijck, dat gedurende de gevanckenis van den Koning Johan van Vranckrijk, in Engelandt voorgevallen in het Jaer 1364. Philippus sijn jonger Soon het Hartoghdom van Bourgondien in besittinge had, na het welcke hy trouwde de eenige Dochter van den Grave van Vlaenderen, en derhalven achten de Franschen dat dese Landtschappen en Heerschappyen weder tot de Kroon van Vranckrijk behooren gevoeght te werden, op de selve wijze als Bourgondie, ten minsten hun opperhoofdighey, de welcke altoos oock

Harte-
vel
voeght
eerst het
Franse
by d'En-
gelse
Wapen.

oock den Koning van Vrankrijk is toegestaen , tot de gevanckenis van Francois d'Eerste toe.

De Franschen spreken oock recht op de staet van Genua , dat niet minder hart voor Spangie valt. Het eerste is een recht van Donatie of vrye gift , wanneer dese Staet of Republijk sich selven in het Jaer 1393 den Koning van Vranckrijk Karel de VI onderworpen heeft, om door de selve van de vervolginge der Pisanen , en andere hunne geburen verlost te worden. Dese Koning font daer Fransche besettinge na toe , maer gelijk het een seer ongestadigh Volck is dat gantich geen heerschappy verdragen kan , de Genoveesen verdreven de Franschen wederom , maer vresende daer door de gramschap van den Koning van Vranckrijk , ging sich werpen onder de gehoorfaemheyte van Phillippo Galeasso Hartogh van Milanen , een weynigh tijds daer na hebbende den selven Philippus misnoegen gegeven , fant het wederom na Vranckrijk , aen den Koning Louis d'Elfde , om sijn bescherminge te mogen erlangen. Fregoze en Grimani , als afgesanten quamen met desen last tot Parijs , en betuyghden voor den Koning uyt name van den Staet alle ootmoedigheyte en gehoorfaemheyte , en baden hem dat het hem wilde gelieven , hen onder sijn bescherming te ontfangen. De Koning op dese woorden , seyde tegens hen , steeckt u hant op en sweert my de waerheyte , hebt gy de last van uwe Staet. Sy seyden ja Sire , voor soo veel het uwe Majesteit wil gelieven , ons bystant tegers den Hartogh van Milaen te doen. De Koning daer op , *ghy behoort dan aen my , aen wie ghy lieden u selfs gegeven hebt , en ick geve u weder van goeder harten , aen alle de Duyvels over ; wart ghy zijt een deel verraders die van Heer verandert soo dickmael als het u gelegen komt.*

Recht

van
Vranck-
rijk op
Genua.

Vreemt

leggen
van den
Koningh
Louis.

Evenwel na de doodt van Louis d'Elfde gaven sich de Genouesen weder aen sijnen Soon Karel de VII. betalende sekere schattinge aen de selve, om van de harde vervolging van de Milanesen bevrijt te zijn, maer sy keerden Vranckrijk wel weder haest den rugge toe.

De Koning Louis de twaelfde belegerde Genua in het Jaer 1507, en wiert'er meester van. Hy quam in de Stadt te Paerdt, houdende sijn zwaert bloot in sijn handt, gelijk of hy dese wederspannige alle over den kling sou hebben willen laten springen, op dese wijze reedt hy na de groote Marckt van de Stadt, alwaer hy als een omme-gang de oude lieden, de Edele en de Borgers aen d'eene zijde, in het hemde met den strop om den hals, van te staen, en aen d'andere zijde de Vrouwen en Kinderen op hun knien leggende, de welcke siende den Koning al te samen met een deerlijke stemme begosten te roepen, *Misericorde, Misericorde, Genade, Genade*, het welcke het hert van den Koningh in sulcker voegen aen taffe, dat hy sijn zwaert ter aerden vallen liet, en vergaf hen vorder hun misdaet; onder strenge last, van hem voortaan ghetrouwer te willen zijn.

Deerlijk
aen-
schou-
wen.

Aldus wierden se onder de ghehoorsaemheydt van de Franschen gebracht, onder dewelcke sy gebleven zijn, tot'er tijdt dat François d'Eerste, Andrea d'Orta, volgens sijn verwachtinge niet beloont hebbende dese groote Veld-overste, die Vranckrijk soo lange gediend had, de zijde van den Koningh François verliet, en hem Genua onttrok, begevende sich onder de bescherminge van den Keyser Karel de Vijfde.

Recht
der Fran-
schen op
Napels.

De Kroon van Vranckrijk heeft oock haer belang op het Koninckrijk van Napels. d'Eerste en voornaemste gront van belangh van Vranck-
rijk

rijck op de twee Sicilien, het Koninckrijck van Napels, en het Eylandt, komt voort van Karel van Anjouw, Broeder van St. Louis, dewelcke in het Jaer 1266, door den Paus Urbanus de Vierde, in Italie ontboden is geworden; die de Kroon van de selve Rijcken aen hem bestede, onder voorwaerden, dat hy die op sijn eygen kosten sou sien te vermeerteren, op Conradijn, Soon van de Keyser Coenradus, en Soons Soon van den Keyser Ferdinandus de Tweede, die alreets in het besit was. Karel dan, tot Napels gekomen zijnde, ontmoete sijnen Vyandt veerdigh om met hem te slaen, op den welcken hy de slagh won, voornamentlijck door loosheydt van Guiscard, Grave van Lansac, die sich selven voor sijn Heer de doot op-offerde, want zijnde met sijn kleederen bekleedt, en op sijn plaets gestelt, wiert terstont, gelijk als van het gantsche Heyr der Vyanden aen getaft, hakende een yeder na de belooningh, die gestelt was, voor die gene, die het Hooft van Karel sou brengen, waer door hy wel haest om het leven ghe-raeckte: maer door d'onordere die'er in des Vyands Heyr ontstont, dewijl yeder na de belooninghe vraeghde, en d'overwinningh wanende verkregen te hebben, vast riepen, Victoria, Victoria, dede de Fransche Ruytery soo wel haer voordeel, datse de Vyanden t'eenemacl op de vlucht dreven.

Conradijn, Hendrick van Oostenrijck, Louïs van Beyeren, en de Vorst van Anhalt, waren soo qualijck bedacht, datse de engte van Messina juyst wilden over varen. Conradijn wierdt aen sijnen ringh, die hy een Zeeman te pandt gaf, ontdeckt, gevangen, en met twee van sijne Ne-

Conra-
dijn ont-
half.

Jup. Dat is al een groote strengheyt van dien

Franschen Vorst geweest, een Koningh uyt sijn Rijk te verstiten, en daer-en-boven noch too in het openbaer van het leven, beneffens sijn Maeghschap te beroven.

Mom. Het belangh van staet heeft hem daer buyten twijffel toe gedrongen; evenwel, wordt het voor een by na ongehoort voorbeeldt tot daer en toe gehouden, alhoewel de Engelsche noch onlanghs het hunne daer, in de persoon van hunnen Koningh, Karel d'Eerste hebben by ghevoeght, die sijn Heylige Salvinge en Koninghlijck Character van des Scherp-rechters Bijl. niet hebben kunnen bevrijden.

Jup. Nu wy sullen dat daer laten, gaet slechts met u verhandelingsh voort, my dunckt de selve niet alleenigh nut; maer oock aengenaem te zijn.

Mom. Wy souden van de Spaensche gestrengheyt, selfs omtrent hun eygen zaedt en bloedt, mede veel kunnen seggen, het welcke evenwel ten insicht van staets belangh en kroon-recht verschoonbaer is te achten.

Jup. Wy sullen dat daer na hooren, gaet nu voort met u saken.

Mom. Karel dan, wierdt aldus Koningh van beyde de Sicilien, maer dese wreetheydt tegens de Soon van een Keyser, wettigh Koningh van dese twee Kroonen, maeckte hem by de nageburen seer hatelijck, het welcke een Amptenaer van Conradijn, Johan de Procida, Siciliaen, moedighde, om de doodt van sijn Meester te wreken. Dese kleede sich als een Eremijt, en gingh door al de Steden van Sicilien met een Bardasane in de hant, in de plaetse van een Staf, begaf sich vorder na Constantinopolen, om met den Keyser Alexis te handelen, om de Franschendje in Sicilie waren, alle te dooden, ter

corfaeck van de overlast die d'Ingefetenen van hen te lijden hadden. Met dit voornemen, komt hy weder in Sicilie, en wanneer hy een Fransman ontmoete, stack hy hen het eynde van Harbacane aen het oor, en seyde hen eenige fottenen toe, en viel daer op aen het speelen en scherpen met sijn geweer, en stelde sich als een Sot aen. Maer wanneer hem een Siciliaen tegen quam, vermaende hy den selven, het jock van de Franschen af te werpen, seggende vorders, dat hy op sijn borst aen d'eene zijde, het Wapen van den Paus, in d'andere dat van den Keyser droegh, die mede tot het werck de behulplame handt souden leenen. Dat men al de Franschen om den hals most brengen, en dat op den Paesdagh, op den tijdt als men ten Vespere luyde. Dit wiert soo gedaen in het Jaer 1282.

Jup. Een groot bestaen, in der daet.

Mom. Omtrent de tijdt van dese Siciliaensche ^{Siciliaensche} Vesperen: Peter Koningh van Arragon, die ^{Vesperen.} een Nichte van Conradijn getrouwt had, en in verstant met desen Jan de Procida stontd, ontleende den Koningh Louïs de somme van vijf hondert duysent kroonen, om daer mede de Sarazynen van Africa te beoorlogen. Hy diende sich van dit voor-geven, om de macht der Franschen te verminderen, met hen sulck een aemerckelijck stuck gelts te onttrekken, door middel van het welke hy een machtige Oorloghs-Vloot toestelde, die de Franschen, tegen de welke sy verveerdicht wierdt, veel hinder toebrecht, om dat soo haest dit om-brengen van de Franschen, (dat seer wreedelijck toegingh, sonder het kindt selfs in des moeders buyck te sparen) volvoert was, hy met de selve macht in Sicilie quam, en sich tot Koningh daer van kroonen liet.

Vorders Johanna, Koninginne van Napels, Weduwe van den Koningh van Hongarye, die sy om het leven had doen brengen, hebbende verstaen, dat de Broeder van haren Man haer den Oorlogh quam aen doen, vlood naer Avignon, daer sich de Paus voor als doen onthield, en gaf hem de Stadt van Napels, met het Graefschap van Venassino over, in het Jaer 1350. op voorwaerden, dat hy door sijnen Ban, de Hongaren uyt het Koninckrijk van Napels sou verdrijven; het welke hy dede, en Johanna zijnde aldus weder herstelt, trouwde met Alphonfus, Koningh van Arragon, die, om haer Iottigheden te straffen, haer in de gevangenis dede fluyten, in dewelcke sy een Uysterstewille maecte, waer in sy de gifte die sy gedaen hadde aen haren Man, weder-riep, en tot haer algemeene Erfgenaem stelde Louis d'Anjou, haren Neef. Uyt kracht van dit Testament, trock Louis met een Heyr na Napels, daer hy geen groote tegenstandt vand, en willende voort trecken na Calabre, het zuydelijckste Landtschap van gheheel Italie, deed d'overdadige hitte sijne Franschen met meenichte sterven, soo dat sijn Heyr geheel verfmolt.

Heyr
door de
hitte
verfmol-
ten.

Sijn Soon, Johan van Anjouw, vertrouwend de beter spoet te sullen ontmoeten, trock mede met een groot Heyr-leger daer heenen, benefens een machtige Vloot ter Zee, in de Vlaggen en Vanen van dewelcke geschreven stont:

Fuit Homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes, in propria venit.

Daer was een mensche van God gefonden, wiens naem was Johannes, hy quam in sijn eygen. Een Text uyt de Schrift der Christenen. Daer tegen maecte Alfonso sijn Vaendelen met dit

dit opschrift, als een Antwoordt daer op: *Sed sui eum non receperunt, quotquot autem recipient eum & penitebit eos.* Maer de sijne hebben hem niet aengenomen, en al die hem sullen aennemien dien sal het leet zijn.

Na veel Veldtslagen en Strijden diese met malkanderen hielden, bleef d' Aragonnois meester van het Veldt, en liet Ferdinand sijn natuurlijcken Soon, Koningh van Napels. Evenwel blijven de Franschen in hun voor-geven van Recht op dat Koninckrijk.

Sup. Ick hebbe u voor-heen hooren voor-geven, dat de Franschen het Verdragh tusschen den Keyser Karel, en François de Eerste, voor nul en geender waerde verklaren, om dat François het selfde in de gevangenis heeft aengegaen, met wat recht dan kunnen sy sich vesten, op een Testament van een ghevangen Koninginne, en dat noch om haer misdaden.

Mom. Laet ons daer de Rechts-geleerden van laten handelen, het ontbreekt den Vorsten noyt aen stof van beweeringe, wat schijn het oock mach hebben. Maer om voort te gaen. Karel, Soon van den Koningh Louis, is binnen Napels gekomen, daer hy met toe-juychen van het Volck, ontfangen is geworden in het Jaer 1495. Maer nademael gelijk de Italianen seggen, de Fransman een ding niet als ten halven doet, hebbende hy nu in handen, het geen men het Rijk van Napels noemt; het geen sich van Gajeta tot Basilicata in Calabria uytstreckt, verleckert door de vruchtbaerheyt van het Landtschap, liet hy sijnen Vyandt Frederick, den Soon van Ferdinand, in Calabria leggen te nestelen, en sich aldaer verstercken, die door de Vorsten van Italic ghestijft, die tegen dese Franschen seer in-genomen waren, Carel weder op het lijf

valt, en weder uyt het Rijk verdriift.

Vorders aengaende hun andere Recht, de Coningh Louis de XII. van Vranckrijck, Opvolger van Carel de VIII. heeft de helft van het Coninckrijck van Napels ingenomen, beneffens Ferdinand van Arragon, volgens hun onderlinge Verdragh, gemaect in het Jaer 1500. maer ter oorfaeck van de twift, dien tuffchen de Franschen en de Spanjaerden ontftondt, en door de groote Velutflagen, die tuffchen hen voor vielen, onder de welcke, die van de stroom Garigliano het vonnis wees, bleven de Spanjaerden aen het langhste eynde.

De Coningh Louis stierf in het Jaer 1514. soo als hy sich veerdighmaeckten om weder na Napels te keeren, en fijn verlooren Recht werdere foecken; daer na fand de Coningh Francois d'Eerste, den Grave van Lansac, met 40000 mannen om de selve tocht te doen; maer het verlies van de Slagh by Pavie, en fijn gevangenis, verhinderden een goeden uytflagh. Hy bracht dan van Napels niet anders te rugge als de Pocken, waer door fijn gantsche Heyr by na verdorven wierdt. Die daer van op quamen, brachten die schoone gaef in Vranckrijck, die niet liet aldaer haer werckingh te doen, behoudende den by-naem van dat volck om de soete gemeenschap diefe te famen hadden gehad; van waer die naderhant sich over al heeft uytgebreid, en alle volckeren haer gedeelte van haer virtuyten gegeven heeft. Hier van luyd het vers:

Pocken
van Na-
pels ge-
bracht.

*India me novit, Jucunda Neapolis ornat,
Batia concelebrat, Gallia, mundus alit.
Vos Itali, Hispani, Galli, vos orbis alumni,
Deprecor, ergo mihi dicite quæ Patria?*

Dit luyd aldus in 't Nederduyts :

't Was Indië bekend, in Napels op-geciert,
 In Spanjen hoogh beroemt, gevoed in Fran-
 sche spieren,
 Seght Spanjaert, Italiaen, seght Fransche Ve-
 nus dieren,
 Waer leyt het Vaderlandt dat my heeft uyt ge-
 ftiert.

De Coningh Hendrick de Tweede, heeft in het Jaer 1544. een Heyr-leger onder het geleyde van den Hartogh van Guise daer heeren gelonden, het welcke door de verradery, van den Cardinael Caraffa in stukken gehouwen wiert in Romagna. Maer in het Jaer 1647. heeft weder de Hartogh van Guise, van het oproerigh Volk ontboden zijnde, het selve in hun muystery voor gestaen; maer met soo weynigh geluck, dat hy gevanckelijck van daer gevoert is geworden. Op dese gro den steunt het Recht van de Fransche Kroon op Napels, uyt welcken hoofde oock de Gefant van Vranckrijck tegen den Paus geprotesteert en tegen betuyght heeft over de witte telle; waer mede de kroon van Hispanien haer erken-tenis aen de Roomsche Kerck, voor de beyde Sicilien, jaerlijcks op den 28 van Juny, na ge-woonte doet.

Maer om niet al te lange over eenen boezh te strijden, wy hebben hier voor van het belangh der Franschen op de staet van Genua gesproken. Spanjen spreeckt daer oock goet Recht op, en dat uyt desen hoofde op twee gronden, van de welke d'ene in het gemeen, en d'ander in het bysonder genomen wordt; d'eerste is dat de Keyser Karel de Vyfde, aen Andrea Doria, die als geseght is, de zijde der Franschen verliet om de sijne te kieser; het Vorstendom en oppermacht

Belangh
 der
 Spaen-
 schen op
 Genua.

van

van Genua, als mede die van het Eylandt Corfica gegeven heeft, hoewel hy de selfde heeft af geslagen, en dese Staet tot een Aristocatrijcke Regeeringh gebracht, met het stellen van een Doge, voor den tijdt van drie Jaren; met Verbondt dat de Genouesen hun handelinge op de Indiës, onder de besprokene voorwaerden souden vervolgen. Ten dien eynde heeft de Spaensche Kroon altoos haer Galeyen in de Haven van Genua gehouden. En op verscheydene reysen wel tot een-en-twintigh millioenen in gout toe van hen te leen gehad, in betalinge van dewelke hy hen d'Eylanden, soo in de Atlantische als Middellantsche Zeën heeft willen geven, maer sy hebben het geweygert, om hunne macht niet te verdeelen; vergenoegende sich alleenigh met het Eylandt Tabaret, daerse hun koopmanschappen op-leggen, wanneer se op Thunis en Barbarye handelen.

Wat nu het bysonder belanght, soo moet men aenmercken dat de Koningh van Spanjen, aen de Rijckste van Genua, de Tytels van de Vorstendommen van Napels verkoopt, van dewelke hy een-en-vyftigh heeft, beneffens negen Viceroy of Onder-koninghschappen, dewijl de ydele grootsheyt de Edelen van Genua seer gaende maeckt, om Titulaire Vorsten en Princen van dat Rijck te zijn. Door dese middel bindt hen de Koningh van Hispanien seer aen sijn belangh, om dat, indiens hem niet gehoorfaemden, hy hen van hun landen en besittingen sou kunnen ontbloten, van het welcke hy sich in verscheydene ghelegentheden weet te dienen. Maer de Venetianen toonen sich wijser in dese gelegentheyte, als die geensins willen dat yemant van hunne Heeren, eenig Landen onder een andere heerschappy besitten, daer hy aen verbonden

Politijcke
der Venetianen.

den zy : gelijkſe oock niet begeeren dat'er meer als een Cardinael in hun geheele Staet zy ; en evenwel willen ſy niet toe laten , dat de ſelve in hunnen Raedt ſou komen , of ſich met eenige ſaken van Staet bemoeyen , ja ſelfs om'den Paus tegen te wercken , hebbenſe een Patriarch in Aquiler geſtelt , om hen van des ſelfs Ban te ontſlaen , indiense in des ſelfs ongenade mochten komen te vallen.

Spanjen heeft oock haer recht op Catalonie , daer ſich Vranckrijk gaerne in ſteken ſou. In het Jaer 1636. dit Landt van haren Wertigen Heer Philippus de Vierde af gevallen zijnde , onder voor-geven van mishandelingen , die de Catalanen van de Caſtillanen ſouden ontfangen hebben , ſoo als de ſelve door hun Stadt trocken , om van Barcelone naer Italie en Nederland over te ſchepen ; doende de Koningh hen geen recht op hunne klachten die ſy over deſe overlaſten deden , hebben ſich (gelijk gemeenlijk gheſchiedt , dat ſelden eenige onderdanen muytten , die ſich niet onder den meeſten Vyand van hun ouden Heer begeven , op dat hun miſdaet buyten hoop van vergiffenis , en ſy buyten ſchijn van weder te keeren ſouden zijn) t'eenemaal aen den Koningh van Vranckrijk over gegeven ; onder verbant dat hy hen voor de Wapenen van den Koningh van Spanjen bevrijden ſou. De Koningh van Vranckrijk dan ſtelde als Onder-koningh in die ſtaet , den Heer La Mote-Houdancourt , die ſelf in ſijn doot , daer de Tytel noch van gedragen heeft , hoewel de Spaensche daer weder meeſter van waren. De Koningh van Vranckrijk neemt den Eer-naem van Graef van Catalonie aen , om dat hy daer beſit van genomen heeft ghehad , en Onder-koningen in ſijn plaets gehouden heeft , grondende ſich op den Ty.

Recht
van
Spanjen
op Cata-
lonie.

Tytel van Donatie of gifte, en dienst-biedinge der Catalanen. Maer de Spanjaert stelt sich met kracht daer tegen, en beweert, dat het Recht van eene ghedurige gifte, veel meerder van belangh is, als een enckle overdracht, voornament ijk wanneer se met verradery en trouweloosheydt is vermenght; dewijl d'onderdanen geen macht hebben, om sich het gefagh van hunnen eerste Vorst te onttrecken, om sich aen een ander over te geven. En dienvolgens heeft de Koningh van Hispanie twee Recht-sprekingen, als *Jus praedominat ionis & Belli*, Recht van voorbeheerschingh en van Oorlogh. Het eerste gegront op onder-heerschappy, en het ander dat hy dit landt heeft t'onder-gebracht, in spijt van de Fransche Wapenen, die sich daer tegen hebben gestelt.

Op
Rouffil-
lon.

Het selve Recht gaet voort op Rouffillon, een deel van Caralonie. Dit Graeffschap was verpant door Peter van Arragon, die swaren Oorlogh tegen de Mooren van Murcia en Granada voerde, die om dese tegen te staen, het Graeffschap van Rouffillon aen Louis d'Elde, Koningh van Vrankrijk verbonden heeft, en dat voor een stuk gelts van drie hondert duysent goude kroonen, in het Jaer 1467. Dese Koningh stelde daer ten eersten een wooninge en voort-plantinge van Franschen in; beneffens een ordinare besettinge. Dese besittinge van het Rouffillon is by de Franschen gebleven, tot het Jaer 1496 toe, wanneer de Koningh Karel d'Achtste den Oorlogh van Italie aenvingh; om de Koninckrijcken van Napels en Sicilie weder te krijgen, dewelcke uyt vreesse van daer door van sijn voornemen te rugge ghehouden te worden, het Graeffschap van Rouffillon, Ferdinand van Arragon, Soon van Peter overgaf, beneffens quijt-scheldingh van het

het geleende gelt, uyt die selve insicht van door de selve niet gehindert te worden; gelijk hy ook uyt de selve reden, het Graeffschap van Artois, met haren aenhangh, Philippus van Oostenrijck, Soon van den Keyser Maximiliaen over gedragen heeft; op het selve verbant, dat terwijl hy in Italie met sijn Wapenen sou besig zijn, de selve hem in sijn Rijck niet aen tasten sou. Dit Verdragh wierdt van de zijde van den Koningh van Vranckrijck terstont ter uytvoering gestelt, mæer die van d'ander zijde hielden hun woordt niet, alsoo niet tegenstaende het Verdragh, sy het Rijck van Napels tegens Carel voorstonden, en hem daer uyt dreven, uyt een onschendbaer Staets-recht, dat niet kan toe-laten, dat een ghebure hen te machtigh wordt.

De Franschen voeren de Spaensche tegen, dat *Causa data, causa non secuta*, recht voldoen en niet weder ontfangen hebbende, sy gerechtight zijn hun over-geleverde Landen wederom te naerderen; als hebbende niet genoten het gene, waer over de gifte zy geschiet.

Waer op de Spaensche weder antwoorden, dat hy als een goet Catholijck, gehoorfamende het bevel en de wille van den Paus, geensins in sijn voortgangh kan bestraft worden. Dat de Franschen sich te ongebonden dragende, den Paus Alexander de Seite gedrongen hebben sich met al de Vorsten van Italie, den Coningh van Arragon, en Philippus van Oostenrijck tot gemeene tegenstandt der Fransche Wapenen te verbinden; en sy daer over buyten eenigen schult zijn, dewijl sy in geen gebreke gebleven zijn, als alleen om den Paus te gehoorfamen. Enaldus is het dat de Godtsdienst, en het gesag van desen Paus, de Vorsten nu die dan desen dient, tot een deckmantel om hun staetsucht en
on-

onderlinge dwingelandy te bemantelen, fiende soo wel d'een als d'ander niet als op de vergroo-tinge van hun Macht en Heerichappy, en mal-
kander waer sy konnen en voordeel af, makende
pijlen van alderhande hout dat hen voor komt,
en dat met en door foodanige maximen en regu-
len, die voor den gemeenen man niet als ver-
schrickelijcke fonden en trouweloosheden schij-
nen te zijn, maer door de gewoonte onder hen
lieden, die gedaente voor lange al hebben afge-
legh, en niet als voor aerdigheden en kunsten
van staet doorganen en erkent worden.

Recht
der
Fran-
schen op
Lutzen-
burgh.

Maer om nu weder tot de Franschen te ko-
men. Dese spreken Recht op het Hartoghdom
van Lutzenburgh, en dat uyt desen hoofde,
Louis, Hartogh van Orleans, trouwde in het
Jaer 1308. met Maria, Erfgenaem van Lutzen-
burgh, die het selfde befat, gelijk oock haer
Nakomelingen. Daer na nam Philippus, Har-
togh van Bourgogne de Bescherminge van de
Weduwe, Beatrix, Hartoginne van Lutzen-
burgh aen, die door hare onderdanen uyt haer
staet verdreven was. Dese behielt daer over de
staet aen sich, voor gevende dat om voldoeninge
aen sulck een goeden dienst te geven, dit Har-
toghdom aen hem behoorde te blijven, mits
haer gevende tien duysent kroonen 's jaers. Maer
dese hier mede geen genoeghsaem gerechtight
zijnde, noch door gifte, noch afftant, of re-
nunciatie, soo quam Carel de Vandosme, Graef
van Angoulesme, die Louise, Erfgenaem van
dat Hartoghdom ghetrouwt had, en stelde sijn
Soon François d'Eerste als Erfgenaem, gelijk
die sich oock als foodanigh gedragen heeft.

De Spanjaer aen d'andere, die van wegen
den Hartogh van Bourgongie sich het selve toe-
eygent, wil daer het besit van nemen, sonder

andere Tytel of Recht, als het gene hy van wegen gefeyde Philippus van Bourgongie, die het zijne Nakomelingen na gelaten heeft, federt het Jaer 1444. Waer op de Fransche voor geven, sulcks geen krachtigh Recht te zijn, wanneer men een besit usurpeert, onder schijn van voorstandt en bescherminge, dat oock selts dien eygen Hartogh, als Leenvorst en onderstanigh Prins, onder de Kroon van Vranckrijck behoorde, waer over sy oordeelen, dat de later verwandschap van Charles de Vandosme, een Prins van den bloede van Vranckrijck, behoorde voor te gaen.

In bekrachtinge van het welke heeft de Coningh François d'Eerste, sijn jonger Soon den Hartogh van Orleans, gesonden om het selve Landt weder aen die Kroon te brengen, gelijk het door dat Huwelijk daer aen scheen te behooren; maer na veel Oorlogens hier over, komt de Keyser Karel de Vijfde in Persoon, verbrant meenichte van steden en plaetsen in Champagne, en onder andere Vitry, die daer over noch den naem van *la Brule*, of de Verbrande draegt, berooft vorder het lager gedeelte van Picardie, tot dat men eyndelijck de Vrede in het Jaer 1558. met sijn Soon Philippus getroffen heeft, benefens een Huwelijk, tuschen de selve Philippus van Hispanien, met de Dochter van Hendrick de Tweede van Vranckrijck, Isabella, (Huwelijk dat Spanjen in der daet bloet en tranen gekoft, en een Vader op sijn eygen bloet, ongeluckiger als strenger doen woeden heeft. Maer wy sullen dat terstont, als het den Vader gelieft, verhandelen) en van de Princeffe Margarita de Valois, Sufter van den Koningh van Vranckrijck, met Philip Emanuël, Hartogh van Savoye, in vergeldingh van sijn groote dienst, ge-
C
daen

daen in die vermaerde Slagh van St. Quintijn, ter gedachtenisse van dewelcke de Koningh van Hispanie, dat groote wonder-stuck der werelt, het Klooster van St. Laurens de Lescuriael, dat soo veel millioenen (die beter elders besteed waren) gekost heeft, gesleght is. En welke Slagh van sulck een belangh was, dat, wanneer den Keyser Carel, daer hy in het klooster was, den brief van het bericht daer van gebracht wierdt, hy vraeghde of sijn Soon de Coningh al voor Parijs was, en verstaende van neen, den brief, vergramt daer heen wierp, sonder die te willen lesen. De Coningh van Vranckrijck op het vieren van dese Bruyloft, vond den dagh van sijn doodt, wanneer hy rennende in het steeck-spel met de Graef van Montgommery, door een splinter in sijn ooge geraeckt wiert, waer van hy gestorven is.

Hendrik de Tweede wordt in het steeck-spel gedoodt.

Eysch van Vranckrijck op Lotharingen.

De Kroon van Vranckrijck vorder, maect haren eysch op het Hartoghdom van Lotharingen, of Lorreyne; welck Landt den naem van den Keyser Lotharius draeght; en aen der Elfsats en Lutzemburgh vast is, en voorheen het begriep van het Coninckrijck van Aufratie uytgemaect heeft, het welck een gedeelte van het Coninckrijck van Vranckrijck is geweest. Het is oock in de deylinge van de kinderen van Clouïs, als een gedeelte van de Kroonghekent geweest. In het leven van de laetste Coningh van het tweede gheslacht, fiet men dat Carel, Broeder van Louïs de Vyfde, de zijde van sijn Broeder gelaten heeft, en den Keyser Ottho toegefallen is, die hem Lotharingen, als een Keyserlijck leen, gegeven heeft. De Coningh Louïs, ter oorsaek van sijn onbequaemheydt van het Rijk verfstoten, en in een klooster gesteken zijnde, soo bood sich Carel aen om Coningh

nigh te zijn. Maer Hugo Capet stelde sich daer tegen; en wierdt Veldtheer van de Fransche Oorloghs-macht, die tegen Ottho te Velde toog, die de saeck van Carel wilde voor staen, en de Slagh van Laon, op hem won. Maer het Volck van Parijs moed scheppende, om niet te zijn onder het gebied van een Coningh daerse tegen gestreden hadden; terwijl Carel ghemoedicht en op-geblasen door d'overwinninge, sijn rust nam, en overleyde op wat wijze hy sich toch op die van Parijs sou mogen wreken, en d'andere weder-spanninge straffen; tasten hem onder Hugo Capet weder aen, en dat met sulck een dapperheyt, dat sijn Heyr gheslagen, en hy selfs ghevangen wierdt, in het Jaer 988. naer het welcke hy tot Orleans overleden is. Hugo Capet, wierdt dan van de Staten des Rijcks tot de Kroon geroepen, en quam soo mede, by gevolg (gelijck sy willen) tot de heerschappy van Lotharingen.

Die van Lotharingen houden dit staende, dat Godefroy de Bouillon, die Hooft in die vermaerde kruys-vaert, tegen de Sarazynen; in Palestina, of het Heylige Landt genoemt, is gheweest, verkocht sijn schoonste Steden, om geldt te krijgen, en sijn aen-gevangen tocht te volvoeren. Dese dan vertrocken zijnde met 40000 Christenen, is eyndelijck tot Coningh van Jeru-

Gode-
froy Ko-
ning van
Jerusa-
lem.

salem gekroont, maer met een kroone van doornen, niet willende een goude dragen, daer sijn Salighmaker een doornen kroon gedragen had, en stierf soo eyndelijck sonder kinderen. In sijn plaets is Boudewijn sijn Broeder ghekomen, die mede sonder kinderen is gestorven: en hier uyt komt het tweede belangh van René d'Anjouw; Hartogh van Lorraine, die sijn Dochter aen den Graef van Vaudemont heeft uyt getrouwt gehad, uyt dewelcke de Hartogen van Lotharingen te-

genwoordigh ghesproten zijn. Dese sich soeckende de ghehoorsaemheydt van de Fransche Kroon te onttrecken, hebben de Party van den Keyser aenvaard, en de Staet van Guidon van het Heylige Rijck aengenomen, op dat zijnde in het Keyserrijck in-gegriffijt, sy geen andere Oppermacht soudē onderdanigh behooren te zijn, alhoewel sy ter oorfaeck van het Hartoghdom van Bar, leenroerigh en chijsbaer aen de Kroon van Vranckrijck zijn.

Behalven dese Tytelen, Rechten en belangen (die wat swack zijn) soo heeft Louïs de XIII. Coningh van Vranckrijck, geheel Lotharingen onder sijn gewelt gebracht, makende een nieuw Recht, ter oorfaeck van de ongetrouwighēydt vanden Hartogh Carel van Lotharingen, waer door de selve sijn eygen verdel f veroorfaekt heeft. De Coning heeft aldaer tot Metz een Parlement op-gerecht, dat daer na tot Toul over-gebracht is, welcks gesagh sich over geheel Lotharingen en de naburige Lāden, die onder de Kroon van Vranckrijck behooren, uyt-streect. Nicolle, Vrouwe van den geseyden Hartogh, beweerde dat Lotharingen haer toe-behoorde, als zijnde daer de rechte-Erfgename af; zijnde de Hartogh Carel haren Neef geen Hartogh daer van, als door haer, en voor soo veel hy aen haer ghetrouwt was.

Zedert de algemeene Vrede-handelingē in de Pyreneēn, in het Jaer 1659. gesloten, maecte d'Hartogh Carel daer over een bysonderen handel, met Louïs de XIV. op den 10 February, in het Jaer 1662. volgens dewelcke hy hem afstondt en over dede; na sijn doot, de Hartoghdommen van Lotharingen en Bar, mits genietende seven duysent ponden pensioen voor sijn leven, te ontfangen uyt d'Inkomsten van sijn Har-

Hartoghdom , en twee hondert duysent guldens renten , in grondt van Lande , dat den Tytel van Hartoghdom en Pairie had , en noch hondert duysent andere ponden , op sulcke gronden als hy selfs sou willen verkiesen : en van dewelke hy na sijn doot sou mogen disponeren , en doen wat hy wilde. Dese afftanot is weder bevestight op den laetsten van Augustus 1663. door Ghemachtighden die van beyde de Vorsten ghestelt waren , en door hun beyder handen en zegels geratificeert en bevestight , in gevolge van het welke de Stadt Marsal , den Coningh , tot uytvoeringe van het verhandelde wierdt in handen ghestelt. Maer na een kleynen tijdt daer na , mackten de Franschen het den geseyden Hartogh soo bangh , dat hy sich genoodsaectt vand een nieu Verdragh aen te gaen , zijnde op het hooghste voordeeligh voor Vranckrijck ; maer dat hem noch geensins bevrijden konde ; dewijl sy dagelijks in des selfs gerechtigheden sich indrongen , selfs in sijn gesagh , oppermacht en souverainiteyt. Sy leyden den Ingesetenen onverdraeghlijcke lasten op , en dwongen den Hartogh sijn Heyr af te dancken , maer weder een nieuw te werven soo als hy het mocht dienstigh achten ; hem alsoo genoegsam de handen bindende , om eenige vergeldinge te soecken. Sy benamen hem al sijn luyfter , en gaven sijn Vyanden voet tegens hem , in voegen hy zedert dien tijdt van een vry Vorst , een onderdaen van de Kroon van Vranckrijck wierdt ; maer dit evenwel konde hem noch niet vergenoegen , als die niet konden lijden , dat sijn onderdanigheyt soo steeckblind niet was , als sy wel wilden , waer over de Coningh belaste aen een van sijn Oversten den Hartogh te vangen , en het zy levende of doot , den Coningh te leveren , het

gene weynigh scheelde of was gheluckt.

Fup. Dit is gheheel een slechte wijs om met Souveraine en Opper-Vorsten te handelen.

Mom. In der daedt, om ront te gaen, sy zijn sulcks al een weynigh ghewoon, sy hebben Polen, onder schijn van hulp en bystant, tegens den gemeenen Vyandt van de Christenheydt, mede geen kleyn hinder gedaen, dewijl sy, door hun Menees en treecken, hen de Turcken op den hals ghefonden hebben, om dat sy geen geboren Fransman of Frans-gefinde in dien stoel konden dringen.

Hande-
lingen
der
Fran-
schen.

d'Hartogh van Nieuborgh, most mede door de spiessen danffen, want sy wisten te bestellen, dat hy het meeste van sijn Staet verpande, en soo hoogh beswaerde dat'er geen lossen aen was, op hoope van de Poolse Kroon op het hooft te krijgen. Dit schenen sy wel te bevorderen, maer sochten onder de handt hun eygen schepselen daer toe te brengen, en den Prins van Condé hem boven het hooft te stellen. Vranckrijk heeft wel den Keyser eenigh Volck tot sijn onderstandt toe-gefonden, maer ondertusschen met des selven afvallige Heeren Zerini, Nadasti, Franchypani en Tottenbach, tegen de Keyserlijke Kroon, gelijk men seght, uyt geleken te zijn, aengespannen om den Keyser werck te geven en te verfwacken, en soo met'er tijdt hun voornemen tegens de selve in het werck te stellen. Men wil oock dat sy groote listen hebben gebruyckt, om den Keyser in de verkiefsinge tot de Kroon te doen af vallen, en daer over geheel Duytslandt in zydigheyt gebracht, gelijk noch blijkt, door de slechte over-een-komst en eendracht der Vorsten, die noch te veel Fransch in hebben, om goet Oostenrijcks te zijn. Vorders soo haest als d: Keyser hant aen het werck wilde slaen,

flaen , om de verdruckte Hollanders te hulp te komen , en de gemeene belangen van het Rijk waer te nemen , scheenen sy des Keyfers vriend t'eenemael te zijn , en fochten hem met alle mid- delen daer van af te trecken ; biedende hem vor- ders , om vriendschap te maken , opentlijck aen , al de eygene Brieven van hunne Schepfelen en Vrienden in Polen ter hant te stellen , op dat de selve met die , na sijn wille handelen mocht.

Jup. Het is dan al sorglijck met soo een Vorst aen te spannen.

Mom. In trouwen ja , sy hebben oock door hunnen Resident Gremonville , om de Keyser- lijcke Kroon , van de Hollandtsche gunst te ver- vreemden , dat volck seer leelijck voor dat Hof doen afmalen. *Seggende dat de selve sich sonder oorfaeck , qualijck tegen den Koningh van Vranck- rijck genegen toonden , als verwaent op kun eygen macht , sonder te bedencken hoe verre sy aen die Kroon gehouden waren , datse met Engeland en Swe- den , eèn Triple of dryhoofdigh Verbondt hadden op- gerecht , om de grootste Opper-Vorsten wet te stellen. Datse trouweloos met Engelandt hebben gehandelt ; en geen van de voorwaerden van Vrede met hem ghe- maeckt , gehouden hebben. Datse des Koninghs van Vranckrijcks vreedsamem Optocht na de Nederlanden hadden gesocht verdacht te maken ; waer over hy ook voor genomen had der selver Staten te straffen , die sich oock genoeghsaem in sijn handen hebben moeten stellen , en ten ware door het water beskut , geheel t'onder-gebracht souden zijn geweest. Dat dat Ca- nailje , (soo noemt hy de Regeerders) evenwel in de plaets van sich te vernederen , en toevlucht tot sijn goedertierentheyte nemen , sich des te meerder ver- bittert toont ; en sich eer in gevaer van te verdrinc- ken stelt , als sich onder sulck een heerlijck en zegen- rijck Overwinnaer te willen begeven. Dat de selve*

Verhoog
van Gie-
monville
aen den
Keyser.

nu hulp verfoecken, van die gene, die sy, op soo veelderhande manieren beledight hebben (meenende daer den Keyser en Vorsten mede, om de Hollanders swart te maken) en hunne Steden onthouden, en niet als een deel ketters zijn. Hy seght bespottens gewijse, datse misschien van oude herkomst zijn, waer door te verdienen, dat men hen niet laet verloren gaen, in tegendeel datse na over hondert Jaren het Huys van Oostenrijk onderworpen waren. Sy zijn misschien seght hy, een Staet die groote diensten aen het Christendom heeft bewesen, waer door de selve verdient bewaert te worden. En besluyt in tegendeel dat de werelt niet veel aen dat Vorstendom van Hollandt (seght hy belacchelyck) verliesen, datse noch onlangs niet waren, en misschien eer langh niet sullen zijn. Dat hunne verboudene, op hun beloften en trouwe geen staet hebben te maken, want hoe konde men op die gene vertrouwen, die hun God, hun Wettigh Vorst, hun weldoenders de Franschen en Engelschen soo ongetrouw zijn; hy verskert sich, wil hen de Koningh sijn Meester en die van Engelandt de Vrede geven, op hoedanigen voorwaerde het oock sou mogen zijn, dat sy wel haest op die voorwaerden, over alle wetten, handelingen, trouw en beloften heen sullen stappen. Dat sy wel beloven, maer weynigh na beemetingh van dese beweginge, en noch dat weynige, alsoose weynigh Landt, dat op kan brengen, hebben, niet geven kunnen, dat hun Zee-handel gebroken is, de bysondere lieden, wel voor een tydt yets kunnen op-brengen, maer sulcks haest moede sullen ziju, soo dat sy in de betalinge niet sullen kunnen volbarden, en niet anders soecken als den Oorlogs-stoel op een andere gront te planten, en dan mach die gene die sich met haer in-ge'aten heeft, en bedromt is, sich selven redderen. En sulcke schoone stucken meer. Maer voor al dese logenen en valsheden, heeft de gheseyde Monsr. de Gremonville, niet anders,

ders, als dat hem het Keyserrijk ontsegh't is.

Met Spanjen hebben sy noch meerder een ey te schillen, en maken noch Recht-sprekinge, behalven al de voorgaende T'ytelen, op de Spaensche Nederlanden. Om dit open te leggen, en te gelijk den handel van dese Kroon, onder eerbiedigheyt voor te stellen, en ten recht te toonen dat het by hen soo leght, dat, *si Jus violandum est Regnandi causa violandum sit.* Indien men het Recht wil kreucken dat het om te heerschen geschiedt; en dat volgens de maximen en grontregel van hun Politica en den Cardinael Mazarijn: een eerlijck man sich selven geen slaef van sijn beloften maken moet, staet ons dit te weten. Sy hebben in het Pyreneesche Gheberghte een handelingh van Vrede, en van een Huwelijck tusschen de Koningh van Vranckrijk en de Infanta van Spanjen gemaeckt en gesloten. Dese geheelen handel steunt op twee gronden en pylaren, voornamentlijck, sonder dewelcke vast te stellen, het gantsche gestel sou hebben om verre gevallen. d'Eerste bestaet daer in dat de Fransche beloven Portugael, dat van Spanjen af-gevallen, en daer mede in gheschil was, t'eenemael te laten drijven. d'Andere, sonder dewelcke het Huwelijck geen voortgang sou hebben ghehad; was dat de Infanta al haer Recht op de Kroon, en des selfs onderhoorigheden, al voorens most af sweeren. Maer naeuwelijcks was de Vrede gesloten, en selfs noch niet geratificeert of onderteekent, of in de plaets van de hant van Portugael te trecken, men sand den Marquis de Choupes heymelijck na dat Rijk, met versekerunge, dat sy, volgens het Verdragh van Vrede, met Spanjen wel ghedwongen waren hen af te staen, maer dat sy, onaengesien hunne beloften, hen evenwel niet souden ver-

Hunnen
handel
met
Spanjen.

laten. En soo haest was de Vrede in alle deelen niet voltrocken, of sy gingen met Portugael, opentlijk voor de gheheele werelt, tegen alledes zelfs Vyanden, een offensif Verbondt sluyten, onder andere voordeelen; besprekende dat alle de Zee-steden, die sy den Spaenschen souden afnemen; aen de Kroon van Vranckrijk souden behooren.

Jup. Dat is een klare en blijkelijkke ongetrouwigheyt in der daet.

Mom. Dit is hen opentlijk genoeg onder den neus gewreven, maer tot noch van hen niet verantwoort.

d'Andere gront en hoeft-voorwaerde van de Vrede hebben sy aldus gehandelt, dat sy, in het Jaer 1667. en 1668. Sans dire Garre, gelijkse in Vranckrijk seggen, in de af-gesworen Spaensche Nederlanden (staende de onder-jarigheyt van den Jongen Koningh van Hispanien, alioo Philippus de Vierde, met dewelcke hy gehandelt hadde, doot was) zijn gevallen, en een merkelyck ghedeelte daer van onder sich ghebracht hebben. Voor gevende door Erf-recht van wegen de Infanta, daer toe gerechtigd te zijn. Men schrijft oock van eenige bysondere omstandigheden omtrent dese saeck voor ghevallen: als voor eerst, die tusschen den Koning van Vrankrijk en den Marquis de Fuentes, buyten ordinaer Gefant van Spanjen tot Parijs sou voorgevallen zijn: enten anderen, die van den Franschen Gefant, (den Aerts-Bisschop van Aubrun) tot Madrid. Belangende het eerste. Wanneer de geseyde Marquis de Fuentes, naer des Coninghs doot op sijn vertreck naer Spanjen stontd, en vry eenigh gevoelen van de bovengemeene Oorloghs-toerustinghe van Vranckrijk hadde, of die misschien niet tegen de Konin-

ninginne Weduwe, sijn Meestersche, en den Jongen Coningh haren Soon, mocht geschieden, dat hy seer ernstigh by den Coningh van Vranckrijck sou hebben aen gehouden, om versche en nieuwe verfekeringh te mogen hebben, en die aen de Koninginne van Spanjen te geven, van hun waer en getrouw oogmerck, op dat sy sich daer door geruft sou mogen stellen, tegen het bericht dat haer van alle kanten gedaen wiert. Hier op sou sijn Majesteit van Vranckrijck, sijn Woort en trouwe, met de alderhooghste verfekeringen aen de Koninginne verpant hebben, seggende dat hy de Vrede heylighlijck wilde onderhouden, en in een ghetrouwe en oprachte vrientschap, soo met haer als haren Soon, ceuwighlijck volherden.

Wegen de tweede omstandigheden sou het alsoo gelegen zijn; als dat d'Aerts-Bisschop van Aubrun, na dat de Franschen Charleroy waren voorby getrocken, vier of vyf dagen eer de tijdinge daer van tot Madrid, *in verbo sacerdotis*, by Priesters woort en waerheyt, en by al dat men onder de Roomsche Heyligh noemt, sou hebben betuyght, en met Eede aen de Koningin gefworen, dat sijn Meester niets minder voor hadde, als daer de geruchten van liepen, en dat hy noyt eenigh Verbondt meende te breken, of oock eenigh besit aen te tasten van den Coningh van Spanjen, ten minsten soo lange hy onderjarigh was.

Jup. Die Minister heeft de naeufte kennis van sijns Meesters voornemen niet gehad.

Mom. De Franschen seyden het ware geen Vrede-breuck, maer alleen het besit van sijn eygen nemen. Nu dese Oorlogh, of vriendelijcke Intrede, gelijk sy het noemen, is tot Aken af gedaen, maer daer na hebben de Franschen al de

de vaste Steden en Plaetsen van Bourgogne, tegen de voorwaarden geslecht, de voorraedt van Oorlogh wech genomen, en soud meer gedaen hebben, ten ware Engelandt en Hollandt daer tegen geweest hadden. Nu barst het weder tot een Oor'ogh uyt, die misschien door sijn uytkomst een icheyds-man van het geschil sal zijn, beneffens dat van de andere Vorsten en Hollanders, met dese Kroon en Engelandt.

Jup. Ghy hebt ons daer al eenigh bericht van belangh gedaen, en voor al getoont een goede gheugenis te hebben, doch dat is aen u ampt en wesen vast, ondertusschen ben ick, omtrent het af-staen van sijn Rijck, van Keyser Karel de Vyfde, maer tamelijck voldaan, en wenschte wel een weynigh meer licht in een saeck van sulken belangh te hebben.

Mom. Men heeft dat geheym niet dieper konnen door-booren, maer of misschien u Majesteys wijsheyt in dese saeck verder mocht gaen als die van my of van anderen, ick sal van leven seggen het geen my daer van bewust is. Hy was tot Gent in Vlaenderen geboren, een Soon van Philippus, Hartogh van Oostenrijck, en Broeder van Ferdinandus, die Keyser na hem by overdracht is geweest. Sijn eerste proef-stuck is in der daet een Meester-stuck geweest, wanneer hy self in Persoon, die grooten Sultan Solyman, uyt Hongaryen, daer hy geweldig met roven en branden te werck gingh, dreef; tot sijn groot ongenoegen, dewijl hy liever had gehad dat hy standt had gehouden, om hen meer gevoelen van sijn Wapenen te hebben mogen geven, (maer het is dienstiger een vluchtenden Vyand een silveren brugge te leggen) dewijl hy een het schoonste Heyrleger onder sich had, dat men oyt op de been heeft gesien; het welke tot Weenen

Verhael
van het
leven
van Key-
ser Karel
de Vyfde.

nen gemonstert zijnde, bevonden wierdt tnegentigh duysent Voet-knechten, en dartig duysent Ruyters, schoon en wel betaelt volck, sterck te zijn, daer yeder als de Paus, de Vorsten van Italie en die van Duytflandt, het sijne toe gegeven had, om dien lastigen vyand van den hals te krijgen. Hy wilde hem vervolgen tot de uytterste grensen van Hongaryen toe: maer d'andere Vorsten wilden daer niet aen, voornamentlijck de Duytschen, die rondt uyt seyden datse niet vorder wilden trecken, alsoo hun inzicht alleenig was om hunne Frontieren en Grensen te beschermen, en niet die van een ander, veel minder eenige Landen te vermeerteren: toonende de Duytschen alsoo dat sy Duytschen, dat is een deel steylooren en harde koppen waren. De Keyser was hier ten hoogsten over misnoeght; maer hy most gedult nemen.

Drijft
den
Turck
uyt Hon-
garyen.

Hy had het geluck, voor soo veel hy veel deftige deughden te debuteren en te besteden had, dat hy in een eeuw van dappere mannen leefde, en met dappere vyanden te doen had, als een Solymán, als gesegt is, en François de Eerste, Coningh van Vranckrijck, en een Hendrick de Tweede, sijn Soon, Vorsten in der daet die Vorsten te noemen waren, van dewelcke François voor sijne Wapenen heeft moeten buygen, maer Hendrick, sijn af-geslooft geluck, dapper op de hielen fat.

In het temmen van de Duytsche Vorsten, heeft hy sich oock moedigh, voort varende in getoont, welck stuck, hoewel groot zijnde, van de Spaensche Schrijvers evenwel noch meerder verheerlijckt wordt, onder dewelcke Louïs d'Avila een is, die onder anderen segt, dat dit werk te grooter was, om dat hy de Saxen in drie maenden vermeertert heeft, daer de Keyser Charle-

Temt de
Duyt-
sche
Vorsten.

magne

Reflexie
op de
Neder-
landen.

magne dertigh jaren over befigh was. Maer in die faken vallen veel omftandigheden aen te mercken, en onder andere de gefaltenis van het volck dat men overwint. Gelyck de Spanjaerden in vijftigh jaren, foo veel voets in de Vereenighde Nederlanden niet hebben konnen krijgen, als de Coning van Vranckrijck in foo veel dagen daer in gekregen heeft: *sed Habenda est ratio, Temporum & Personarum.* De Hartogh van Saxen self bleef fijn gevangen, zijnde het Hooft van het verbonden Heyr, beneffens veel andere groote Heeren en Veldt-overften, d'andere fochten yeder een goet heen komen, gelijk onder andere de Landt-graef van Hefsen, die vluchtende van Stadt tot Stadt, eyndelijck van fijn Overften gevraegt wiert, wat hen eyndelijck te doen ftondt, waer op hy antwoorde, in het Spaensch: *Cada Raposo Guarda fu Cola*, elck Vos mach forge voor fijnen ftaert dragen. Maer hy konde fijn ftaert evenwel foo wel niet bewaren, of hy moft hayr laten, en fich felven den Overwinnaer in handen stellen, en ellendigh Miferere fingen, verfoeckende vergiffenis van fijn mildaet, en alleen die genade dat hem de Keyfer toch in geen eeuwige gevangenis wilde stellen.

En feker, hier begingh hy een blijckelijcke misgreep voor een Vorft van verftant als hy was, dewijl men hem by het woort vatte, en by den mont vingh: *Et Così si Piglia la volpe*; en foo vanght men de Voffen, seght d'Italiaen: want de Keyfer beloofde hem wel dat hy fulcks niet doen soude. Maer foo als hy des morgens meende weder heen te gaen, en na fijn Landt te ver-trecken, wierdt hy vast gehouden en in handen van de Guevare Maistro del Campo gefelt, die van den Hartogh van Alba laft hadde hem uyt des Coninghs naem te seggen, dat de felve, aen-
gaen-

gaende een eeuwige gevangenis, hem ghenade dede, volgens sijn woort en belofte, maer niet wegen die, dewelcke hy hem voor een sekeren tijdt op leyde, zijnde ten uysterste voor 14 Jaeren. Dese Prins was daer over wel verbaest, doch was dit geen van de eerlijckste daden van den Keyser. De groote en kleyne Steden, brachten na dese overwinningh hunne sleutelen aen des Keyfers voeten, sittende in sijn Keyserlijcken Stoel.

Dese geluckige overwinningh behaelde hy op den 24 van April, in het Jaer 1548. na datse het Feest van St. Joris, den eenigen Heyligh die de Turcken eeren, gehouden hadden.

St. Joris
de Sant
der Tur-
cken.

De Hartogh van Saxen, die voorheen spots-gewyse den Keyser, Karel van Gent had ghe-noemt, most oock, zijnde voor den Overwin-naer gebracht, sich op sijn knien voor hem ne-der werpen, en hem genade af bidden, en dat hy hem als een Oorloghs-gevangen wilde hande-len, gevende hem den naem van Sire. Den Keyser wist hem wel sijn Karel van Gent onder den neus te wryven, en hem te handelen, gelijk hy verdiende, maer dit schrijven de Spaensche Schrijvers.

Men bracht in het Hof van den Coning Hen-drick de Tweede van Vranckrijck, met de ty-dinge van dese overwinninge, tot een groot won-der, een van de Laersfen van den Hartogh van Saxen, die soo geweldigh groot en wijt was, dat een yeder daer van verschrickte. Men wil oock seggen, dat de Keyser, op den dagh van dese Veldtslagh, soo geweldigh van de Gicht aenge-taft wierdt, dat hy een van sijn beenen in een dwael, die aen de zadel van sijn paert vast ghe-maeckt was, most dragen, zijnde dit paert een brave Spaensche Genet.

De

De Franschen die van nature spotters zijn ,
konden niet nalaten hier mede den draeck te ste-
ken , makende daer dit vers op :

*L'Empereur Charles le quint
Ne portant beste ve manequint ,
Avec les finesse toute
Fut fort tourmente de goutes.*

De Key-
ser met
de Gicht
gequelt.

Karel de Vyfde die sou slaen ,
Hy had noch Stevel noch Laersfen aen ,
Met al sijn loose lagen ,
Soo viel hem de boose Gicht te plagen.

Dese Keyser dan , quam seer laet aen den dans
van Mars , en dat noch met een kreupel been ,
maer hy heeftse evenwel seer dapperlijk uyt ghe-
hardt , en dat de tijdt van 20 Jaren , in dewelke
hy sich toonde de beste danffer van de gheheele
werelt te zijn. En had hem dese Vorste-plaegh
somwijlen niet doen pauseeren , hy had het noch
al beter geklaert.

Kluchtig
verhael
van een
gichtige.

Maer noyt quam hem de euvel qualijcker te
pas , als in de Slagh van Renty , daer hy even-
wel sijn draegh-bedde , in een Turcks Paert
most veranderen , om sich te behouden , maer
misschien gevoelde hy doe de Gicht niet , zijnde
de vrees een van de beste hulp-middelen daer
toe , gelijk my eens geseft is van een gichtigh
man , die men in een Dorp in Brabant , met sijn
stoel onder een grooten Linde-boom droegh ,
om sich een weynigh te vermaken , hy daer sit-
tende , sagh een dol mensch , die uyt sijn huys
gebroken was , met een bloot mes naer hem toe
loopen , waer over hy uyt vrees , sich op de bee-
nen begaf , en liep als een Hart , om sich te ber-
gen , in het naeste huys. Over dit verlies , nam
hy een besluyt van een bestant met den Coningh
Hen-

Hendrick te maken, en zedert nam hy een befluyt sich van sijn Regeeringen te ontslaen, en sich in een Klooster te begeven: maer hoe goeden Religieux hy was, soo als hem in sijn Celle de tijdingh gebracht wierdt, met een Brief van sijn Soon Philippus, dat de selve de Slagh van St. Quintyn ghewonnen had, vraeghde hy den geenen die hem de tijdingh bracht, of de Coningh sijn Soon, sijn overwinningh al wel vervolghde tot de poorten van Parijs toe; maer verstaende van neen, seyde hy daer op, dat hy in sijn tydt soo een zegen wel beter had weten te gebruycken, en dat hy op soo een schoonen wegh niet sou hebben stil gestaen; en wierp den Brief, die hem de Bode gebracht had, daer heenen.

Terwijl wy by hem in het Klooster zijn, moet ick dat noch verhalen, hy most, volgens syn eygen begeeren, al de plichten doen, die een van de minste Monnicken most ondergaen. Wanneer hy op een morgen de Broeder gingh opwecken, om tot den ghewoonlijcken dienst te gaen, quam hy by den Jongen Novitius of Nieuwelingh, die hy met geen geweld uyt den slaep konde krijgen; en alshy hem ten laetsten noch aen het bewegen kreegh, kon dese moeyelijckaert, half slaep-droncken en korfel zynde, niet laten uyt te barsten; *is het niet genoegh dat ghy al de werelt ongerust hebt gemaect, dat ghy nu noch komt quellen die de werelt verlaten hebt?* Welck Aerdige antwoord van een Monnik aen den Keyser. seggen den Keyser soo aengenaem en behaeghlijck viel, dat hy zedert den Jongen Monnick al de genegentheyt van de werelt toe-droegh.

Maer ick mach hem aldus noch in het Klooster niet laten, soo veel is'er van, u Majesteit kan oordeelen, of dit verlies, en te sien dat sijn volck meerder de ryfende Son van syn Soon, als syn dalende en af gaende, in achtginge hadde, oor-

faeck genoegh waren om hem sijn Rijck te doen af staen. Wy hebben onlangs het selve in de Koningin Christina van Sweden gesien, daer oock verscheyde redenen over gevallen zijn.

Jup. My lust die wel te hooren, maer daer na, gaet nu voort met desen Keyser.

Mom. Eenige Fransche Edellieden, onder dewelcke waren den Heer de Pienne, de Baudine, d'Estanges, de Jonge Dampiere, en een Capiteyn de Bourdelle, en d'Argy, terwijl met het aenvangen van het Rijck van Hendrik de Tweede, Vranckrijck in een diepe stilte en Vrede was, namen een besluyt om in den Oorlogh in Hongaryen te gaen (ghelijck ghemeenlijk de wijze van desen, in der daedt, Edelmoedigen Landaert, verstaet de Edelen, is, de Krygh diese te huys niet hebben, buytens landts te gaen soecken, strijdigh met den aert der Spanjaerden, die men selden yemant als hun eygen Koningh, sal sien dienen.) Dese dan, begeven sich uyt Piedmond, daer als doe veel Hovelingen waren, en komen tot Weenen in Oostenrijck, alwaer de Keyser als doe was, en gingen derhalven sijn Majesteyt eerbiedinge bewijfen, te meer dewijl hy alreets kennisse van hunne komste had.

Span-
jaerden
dienen
alleen
hun Ko-
ningh.

Sy dan hebbende sich voor hem gepresenteert, en ghetoont, wierden met een goet onthael en vriendelijck gelaet van hem ontfangen. Die hebbende met seer soete woorden hen de reden en oorfaeck van hunne reyse af gevraeght, verstondt, dat sy daer quamen om sijn Keyserlijken Majesteyt dienst te doen, en hun moed in sijn Oorlogen te toonen, niet konnende, ter oorfaeck van hun jonge Jaren, in Vrede en stilte leven. Hy prees hen daer over seer, en bedankte hen voor hun goede wil en genegentheyt, en seyde

seyde hen by gevolgh, dat het hem seer bedroefde, dat sy een vergeeffsche reyse hadden gedaen, dewijl sy als doe by hem geen gelegentheynt vonden, om hun dappere moed te roonen; alsoo het bestandt soo even met den Turck was ghemaeckt. *Maer vervolghde hy, ghy Heeren, om u goeden raedt te geven, keert weder na Piedmont, daer ghy seght van daen te komen, ick versekere u dat ghy daer soo haest niet zijn sult, of ghy sult aldaer den Oorlogh voor Parma, en werck voor u Edelmoedigheydt vinden. Bid God maer om mijn gesont-
 heyt en leven; want soo langh als ick het een en het ander hebbe, sal ick u in Vranckrijck niet ledigh laten sitten; en ick bemin de Vrede niet meer dan yemant van u allen, ick ben in de Wapenen geboren, en tot de Wapenen gewent, ick moet my daer by houden, tot dat ick niet meer kan. Aen d'andere zijde, ick ken uwen Koningh, als uyt het Edele Fransche bloet voort gekomen, (gelijck ick mede daer uyt gesproten ben) jongh zijnde, gelijck hy is, en alsoo Staet en Eersucktigh als ick, hy heeft geen noot van sich in de ledigheydt, noch de vermakelijckheden van het Hof te verliefen. Noyt kunnen twee machtige en staetsuchtige Nagebuuren wel in Vrede leven. Derhalven hebt geen vrees voor gebreck van oeffeninge, soo langh als hy of ick leven, en van lust tot den Oorlogh branden.*

Moedigh
 seggen
 van den
 Keyser.

Soo mooght ghy Heeren dan wel weder te rugge trecken, wanneer het u belieft, na dat ghy mijn Hof gesien sult hebben, beneffens het Landt daer het u believen sal, en ick bedancke u hartelijck voor u goede wil, die ick soo veel achte als de daedt, u belovende op Edelmans trouwe, dat indien, gkedurende den Oorlogh, ghy in mijn handen komt te vallen, of in die van de mijne, en my sulcks laet weten, dat ick u dese ghenegentheydt dobbel weder vergelden sal.

Jup. Vorftelijcke, doch Staet- en Oorloghs- fuchtige woorden.

Mom. Hy wilde daer over hun aller namen weten, en de felve in gefchrift ftellen, om die te gedencken, hoewel hy, van hun Huyfen wel ghehoort haddè, die hy voor feer doorluchtigh hield, en noemde den Heer de Pienne fijn Onderdaen, gelijk dit Huys in der daedt groote goederen in Vlaenderen had.

Jup. Ghy verhaelt het foo net of ghy daer by waert geweest.

Mom. Die daer by zijn gheweest hebben het alfoo verhaelt, en van die ick het hebbe, die hebben het uyt hunnen mont gefchreven. Dese Heeren dan, oorlof van den Keyfer ghenomen hebbende, die hen veel vriendelijckheyt en eerlijke aanbiedinge deed, keerden weder na Piedmond, daerse oock niet misten d'open Oorlogh voor Parma te vinden, gelijk hen de Keyfer had gefeght. Hy sprack hen gedurighlijck in de Fransche Tael aen, alfoo hy die tamelijck wel wift te ghebruycken. Maer fijn Oorlogen, die door de Gefchicht-boecken genoeg bekend zijn, laten wy daer, de Vader heeft daer oock kenniffe genoegh af, maer miſſchien niet van het geen wy vorder, bysonderlijcks van hem fullen verhalen.

Wet tegen de Dronckkaerts. Onder andere bysonderheden, is het Placcaet dat hy in de Nederlanden heeft doen verkondigen, waer in hy verbood, dat men geenige gefontheden fou hebben te drincken, dat de Nederlanders en Duytschen noch niet konnen vergeten. Gelijk men noch by sommige ſeght :

Het is's Keyfers gebod tot defen dagh,
Niet meer te drincken als men mach,

Maer om evenwel hun buyck niet te kort te doen, dewijl volgens het Italiaens spreek-woort: *Fatta la Lege è trovato L'inganno*. Met de Wet is het bedrogh geboren; soo hebben *ly* op hun Gasteryen die wyse aen genomen, dat yeder sijn kroes vol zijnde, die gene aen sagh, die hy wilde brengen: *Met een kola*, verstaet 'et wel? die gene die bescheyt moft doen, vraeghde dan, en wat? waer op de Brenger, *de Keyfer heeft het verboden*: en dat was brengen en ontfangen; maer veel van dese Bringers, en andere overtreders, zijn daer niet wel over gevaren. Maer cyndelijck de Keyfer siende datse het niet konden laten, wierp den kolf na den bal, en liet hen begaen.

Men wil oock van hem seggen, dat dese Key-^{Eer voor}fer gewoon was, wanneer hy voorby het Ghe-^{'t Ghe-}recht gingh, daer sijn hoet voor af te nemen, ^{recht.} daer mede betoonende in hoe groote achtinge hy de Justitie hadde, waer na oock het spreek-woort van de Koninginne Isabella helt, dat drie dingen een aengenaem gesicht gaven: *Cavallere en Armas*, *Dama a L'estrada*, *y Ladrou a la Horca*: een ghewapent Ruyter te Paerde, een groote Dama op haer Planckeer, en een Dief aen de Galgh. De Kryghs-lieden selve, in navolginge van hunnen Keyfer, namen dese gewoonte aen, en groeten de Galgh, wannecr sy daer nevens trocken, soo wel de groote als de kleyne.

Twee Vier-dagen in het Jaer hielt hy in grooter ^{Vier-da-}waerden, die van St. Matthys, en den dagh van ^{gen van}Allerheyligen, op d'een was hy Keyfer gekroont, ^{den Key-}en op d'ander had hy den Koningh van Vranck-^{ter.}rijk, François de Eerste, gevangen genomen. Hy was een groot Beminnaer van Talen, en deed groote moeyte om den Dragoman, of Taelman, van den grooten Heer Solyman, by sich

Talen
van een
Turck
gespro-
ken.

Talen
die de
Keyser
sprack.

te krijgen, biedende hem groot onderhoud aen. Dese sprack bequaem en net seventienderhande Talen. Gemeen Grieks, als oock het Literael, Turcks, Arabisch, Moors, Tartarisch, Persiaens, Armeniaens, Hebreusch, Hongersch, Moscovitisch, Slavonisch, Italiaensch, Spaensch, Hooghduytisch, Latijn en Françoisch, sijn naem was Genus Bey, uyt Corfu gheboren, in der daedt een Man van verwonderinge; en het was geen wonder dat hy veel staets van desen Man, dewyl hy selve vyf of ses Talen sprack. Men seght dat hy de Historie van Philippe de Commines in het Fransch dede vertalen, in al de andere Talen die hy konde, om hem met te meerder veranderingh te lesen, en sijn Groot-vader Karel de Stoute na te leeren volgen. Dit was de Schrijver van wie d'Infanta Isabella seyde, dat hy meer Keters in Staet-faken en Politie had gemaect, als Luther in de Godts-dienst. Men seght mede van hem, dat, wanneer hy Metz gingh belegeren, sijn Raden hem rieden, dat hy de plaets eerst na de wijze van Oorlogen sou laten op-eysschen; waer op hy sou hebben gheantwoort, dat sulcks een ceremonie of plechtigheyt sonder ghevolgh sou zijn; want hadde hy gesegt: Dese Heer de Guise, die Jonge Vorst soo braef en dapper als hy is, heeft sich met sulck een braven Franschen Adel, niet laten in besluyten, om te parlementeeren, en sich soo licht over te geven. Oock sou mijn overwinningh, soo heerlijk niet zijn op die wyse; maer ick begeerte met ghewelt en dapperheydt te winnen. Dit waren sijn woorden: *Yel Triumpha Mas Bravo sera, de averlos per mucha sangre Derramada, que por gracia y misericordia*: en de overwinning sal veel heerlijcker zyn, de selve ten kosten van veel bloedt te hebben t'onder gebracht, als met

ge-

genade en met barmhertigheyt. Evenwel wierdt hy in sijn voornemen bedrogen. *Non semper Victoria.*

Hy was soo weynigh te vreden met de Keyferlijcken Naem, en die van soo veel Koninghrijcken, als hy in beyde Werelden besaf, dat hy noch een voornemen had, sich selven Konningh van Gallo Belgica te maken; maer hy wist geen wegh met al de bysondere vryheden, voor-rechten en wetten, die de Landtschappen, yeder voor sich selven, en de Steden selfs in het bysonder besitten. Maer dese Iwarigheden sou hy noch wel te boven gekomen hebben, indien hy andersins, door sijn veelvoudige Oorlogen, daer niet in verhindert was geweest.

Omtrent sijn Krooninge tot Keyser, door handen van den Paus, daer hy hem ghenoegh toe gedwongen had, hebbende Romen alreets door den Hartogh van Bourbon vermeestert, en den Paus selfs in sijn Slot van St. Angelo gevangen ghenomen, dewelcke tot Bolonie in Italic most geschieden, wiert seer onder sijn Hove'ingen gemort: seggende dat sy qualijck konden verdragen, dat hy die ootmoedigheyt voor den Paus sou moeten toonen, van voor hem te knielen, en dat hem de selve wel eens een part sou mogen spelen, ghelijck een ander een van sijn Voorzaten, den Keyser Fredrick had gedaen. Settende hem den voet op den neck, tot vergeldinge dat hy hem ghevangen, en soo lange ghevanckelijck had gehouden.

Waer op de Keyser seyde: *Indien by sulck een werck begint, sal ick hem soo treffelijck met den degen om de ooren slaen, dat by het sal gedencken de dagen die by leven sal, en leggen hem voor een wijl te slapen.* En evenwel daer eenige achtinge op nemende, vertoonde hy sich niet als een kleyn

Voorne-
men van
Karel,
om Ne-
derland
tot een
Konink-
rijk te
maken.

Byson-
deheden
van des
Keyfers
Kroo-
ningh
van den
Paus.

Prinsje, in sich te vernederen, maer als een recht Keyser als hy was, en dat met sulck een gevolg van Oorloghs-troupen, dat hy den Paus meerder dede schricken en vreesen, als dese hem, hoewel hy in sijn eygen Landt, en Bologne sijn eygen Stadt was.

Intrede
van den
Keyser
in Bo-
logne.

En om te toonen dat de vrees van den Paus niet ydel was, soo merckt eens, indien het uwe Majesteit gelieft, hoedanigh sijn Intrede waer. Voor aen marcheerden vier duysent Spaensche Voet-knechten, altemael oude krijghs-lieden, die sijn voorgaende Oorlogen hadden helpen uyt-voeren, geleyd door Antonio de Leva, gedragen door Slaven in een Draegh-stoel, bedekt met Cremosijn Fluweel, zijnde hy oock in seer treffelijcke en aensienlijcke ordre: daer na quamen achten sware stucken geschuts, met al hun toe-behooren voorsien, en die weder gevolght van duysent Mannen van Wapenen te Paerde, van de oude Benden van Ordonnantie van Bourgondien, alle treffelijck gewapent op-geseten, en met hun schoone en rijcke Wapen-rocken overtrocken, met de Lancie in de vuyft.

Paulus
Jovius.

Daer op quamen de Pagies of Adel-jongers van den Keyser, zijnde niet meer als vier-entwintigh in het getal, alle seer kostelijck in het geele fluweel, met grys en violet bekleet, alle geseten op seer schoone Paerden, d'ecne a la Genetta, d'ander a la Commune, of gelijk de Spanjaerden seggen, a la Bastarde. Dese Pagies wierden gevolght van den grooten Schilt-knaep van sijn Majesteit, van hoofde tot de voeten gewapent, in een blanck harnas, dragende in sijn rechterhant, het Swaert van sijn Majesteit.

Daer op volghde de Keyser selve, sittende op een seer schoone Spaensche Genet, doncker bruyen, gewapent met seer schoone en rijcke Wape-

Wapenen, vergult en bedeckt met een Saya of Saga na de Latijnsche Tael, een Wapen-mantel of Rock, van gout Laecken, de rechter schouder was half ontdeckt, als mede de helft van de selve zijde en den arm, soo dat men sijn Wapen met gemak konde sien. Op het hoofd had hy een bonnet van swart fluweel, sonder pluymen, of eenigh ander verciersel, en dese bonnetten was een dracht die hy seer beminde.

Na den Keyser quamen de Cardinalen op hun Muylen, in hun Cardinaels gewaet. Daer na quam d'Astorgia, die een trouw van vier of vijf hondert Edellieden voerde, d'een heerlijcker als d'ander op-geciert, toe-gemaect en op-geseten. Daer na volghden noch vijftien hondert lichte Paerden, altemael met een Helme of de Bourguignotte op het hoofd hebbende. Voor de achter-trouw quamen drie duysent Mannen te voet, soo Spanjaerden als Italianen en Landtsknechten.

Aldus en in sulcker voegen quam dese grooten Monarch binnen Bologne, om de Aerde selve te doen beven, ghelijck daer na den Hemel door het donderen van sijn geschut, waer onder de musquetten mede sich dapper lieten hooren, die hun klanck verscheyde mael verdubbelden.

Wanneer nu de Keyser by den Paus in de Kerck quam, leyde hy sich voor hem op sijn knien, en kuste hem de voeten. Waer op de Paus, zijnde hem van de sijne, de Pauselijcke Kroon of Myter van achteren af genomen, hem een kus voor de wangh gaf: dit gedaen zijnde, leyde sich de Keyser weder op sijn knien, en de Paus met een groot gebaer van gunst, bad hem op te willen staen, en zijnde op gestaen, quamen van het gevolgh van den Keyser, die een stuck

gouts uyt een gouden laecken beurie voort haelde, en gaf het den Keyser, het welck hy den Paus offerde, met dese woorden.

Heylige Vader, danck zy God van den Hooge, die my soo veel genade gegeven heeft, dat ick tot hier toe in veyligheyt gekomen ben om de voeten van uwe Heyligheyt te kussen; en goedertierentlijck van hem ontfangen te zijn, meerder als ick verdiene, en daeromme stelle ick my van nu voort aen onder uwe goede.

Jup. Wat grooter ootmoedigheyt, of wat dieper veynsen is dat!

Mom. Veynsen was het eer als rechte ootmoet, en soo veel is'er van, dat indien de Paus in het minste sijn gesagh had willen of derven misbruyken, dat de Keyser hem sou hebben doen springen als een Sprinckhaen, en daer mede toonde de Keyser sijn wysheyt, dat hy soo wel vergefselfchapt gekomen was. En soo was ook de Paus, wanner hy hem weder tot antwoord gaf: Keyserlijcke Majesteit (een groot woordt voor een Paus) en u aenschouwen is van my feer begeert geweest. En daeromme danck ick God dat ick u heb mogen sien en ontfangen, niet ghelijck de selve verdient, en derhalven stellen wy ons onder sijn bewaringe.

Jup. Dat was soo wel niet geveynst, want hy had sijn bewaringh alreets genoten, en misschien beter bewaert gheweest als hy selve wel had begeert.

Mom. Dat mach wel zijn: daer op heste de Ceremony-meester den Keyser op, en sette hem beneffens den Paus, maer bleef daer niet lange en gingh na de Cardinalen, om daer het overige van de plechtigheden af te leggen. En vorders, al eer sy van malkanderen scheyden, maeckten sy een volkomen onderlinge versoeninge, die in

geschrift gestelt wierdt, en noch gelezen wordt. Alsoo geschiede die Krooningh, daer de Keyser selve soo langh na verlanght had, en dat om verscheyde redenen, voornamentlijck om dat hy maer schein half Keyser te zijn; gelijk hy by veele niet als verkoren tot het Rijk, genoemt wierdt, maer niet de Spanjaerden, die hem van eersten af aen, den naem van Keyser gaven.

Maer noch was hem dese, noch al sijn andere verkregene eer noch eer-tytelen niet genoegh; Maer hy had oock voor sich selven noch Keyser van de nieuwe Werelt te laten kroonen; maer hy was daer als doe noch niet volkomen Meester af, maer de tijt heeft daer de volkomentheyte van gesien. Het is seker dat dese nieuwe Werelt de oude heeft laten sien wat rijckdom was, en dat men zedert daer meer gout en silver als voor heen, koper gesien heeft, zedert sagh men steenen en peerlen die schatten, steden, ja landschappen waerdigh waren. Gelijk dat groot Juweel, dat Hernando Cortez uyt Indië bracht, zijnde een Parel van een verschrickelijke grootte, selfs na men schrijft van een Peer, en waer op ghesneden waren dese woorden: *Inter natos mulierum non surrexit major*. Onder die van vrouwen geboren zijn, is'er geen grooter op-gestaen: woorden niet sonder ontheyliging uyt der Christenen Schriften gehaelt, en van een over groot Propheet op een schuym en slijm van de Zee gepast.

Maer het zy Cortez dat daer op had laten setten, of een ander, hy droegh daer sekerlijck de straf voor. Soo als hy voor Algiers dese kostelijcke Pearl, aen een van sijn beste vrienden wilde vertoonen, en by ongeluck op het verdek van sijn Schip was, valt hem de selve uyt sijn hant in de Zee, sonder dat men de selve, wat

Nieuwe
eer-lucht
van den
Keyser.

Uytste-
kende
Peerl
valt in
Zee.

vif-

visschery men daer om gedaen heeft, oyt heeft konnen weder krijgen. Hy wilde de selve noyt verkoopen; noch op een prijs stellen, telt niet voor den Keyser, bewarende die om de Vrouwe die hy sou komen te trouwen, mede te vereeren.

Het verlies van dit kostelijk stuck, soo heerlijk een oogenblick, en in een ander wederom verdwenen uyt het gesicht, wierdt ghehouden voor een voor-bediedsel van des Keyfers doot, die oock als een Peerl, soo als hy onder de Vorsten was, stondt te verdwijnen en te niet te gaen; maer het was door een staetsche en geen natuurlijke doot, hoewel die mede al kort daer op gevolgt is. Maer wat sou hy sterven, hy had noch veel te groote dingen voor op de werelt, om de werelt te verlaten, want men wil selve seggen en schrijven dat hy sich noch Paus sou hebben willen laten maken: en indien hy dat besluyt had konnen te wege brengen, hy had de werelt noch meerder licht gegeven, als hebbende het geestelijcke soo wel als het wereltlijcke geheel in sijne macht; maer hy konde daer toe niet geraken, door de stemminge der Cardinalen, soo wel als de Hartogh van Savoye, Amedeo, die daer toe verkoren wierdt; maer dese begaf sich in sijn Klooster te Ripalia, gelijk sich de Keyser in het sijne begaf, van dewelcke men evenwel wil seggen, indien hy de krachten van het lichaem, soo wel als die van sijn geest had gehad, dat hy met een machtigh Heyr na Romem sou ghetrocken hebben, om sich met wil of tegen wil te hebben doen verkiesen. Maer hy nam dat besluyt te laet, gelijk het oock een ongehoorde saeck sou hebben geweest, het Pausdom aen het Huys van Oostenrijck, als een erfdeel te brengen, ghelijck zedert het Keyferdom genoegsaem

faem is geweest; hoewel men swaerlijck bequamer Vorsten daer toe sou hebben kunnen krijgen, die door hunne Erf-landen die Kroon beter souden hebben weten te beschermen, die als een bolwerck tegen die machtigen Vyand den Turck, zijn. Hy dan geen Paus konnende worden, maectt sich een Monnick: een groote vernederingh. Had hy dat Pausdom mogen verkrijgen, soo ware hy al de trappen van het geluck op de werelt te boven gestegen.

En in der daedt de Godsdienstigheyt van desen grooten Monnick was geensins gheveynst, want hy droeg het geestelijcke kleet seer strengelijck twee Jaren en eenige Maenden, en geesfelde sich somwijlen wel soo strengelijck met haken, als een penitent en boet-doender van fatsoen sou kunnen.

Reli-
gieus-
heyt van
Keyser
Karel.

Eer hy sich in het Klooster begaf, had hy van dien grooten Genees-meester, Anatomist of Ontleder, en Physionomist, of Wesen-ramer Andreas Vesalius, die hy by sich hadde, menighmael gehoort, dat hy niet seer lange konde leven. Daer-en-boven had hy een groot Prediker, een Spanjaert by sich, die gemeenlijck voor hem predickte, die hem gedurighlijck te vooren hield, self voor de gantsche werelt, dat hy eens sou moeten sterven, en dat het tijdt voor hem was boete te doen, van soo veel bloets als hy vergoten, en soo veel onheylen als hy door sijn staetsucht over de werelt gebracht had.

Andreas
Vesalius.

Al dat en een ontroeringh van sijn gewisse, deden hem dan een besluyt maken, beneffens de redenen die voor aen geroert zijn, of uyt sijn leven kunnen genomen worden. Sijn Keyserrijck aen sijn Broeder Ferdinandus, en sijn andere Rijcken en Staten, aen sijn Soon Philippus over te dragen, gelijk hy opentlijck tot Brussel

Affiant
van den
Keyser.

gedaen heeft, en voorts het Klooster-leven te aenvaerden; behoudende voor sich selven niet, als het Ufufrecht, en het inkomen van Castille, benefens de Superintendentie of bestiering over de Commanderyen, om sijn oude dienaren daer uyt en mede vergeldingh doen; andere seggen dat hy maer hondert duysent kroonen op Castille behieldt.

Men leeft in de verantwoordingh van den Prins van Oranje, dat van die hondert duysent kroonen en andere inkomsten, dat de Koningh Philippus, hem noch de twee darde parten sou besnoeyt hebben, soo dat hy de meesten tijdt niet genoegh sou hebben gehad, om sijn mildadigheden, of aen den armen, of sijne te betoonen. Hy stierf in de ouderdom van 58 Jaren, en bleef, als geseght is, in desen geestelijcken staet, twee Jaer en eenige Maenden.

Sijn Ouderdom.

Het voornoemde Boeck, seght daer-en-boven, dat door beschuldigingh van d'Inquisitie, sijn Soon de Koningh, sou hebben toe-gelaten sijn lichaem op te graven, en te verbranden, als die gedurende sijn leven, eenige lichte redenen omtrent hun geloof sou gevoert hebben, oock dat hy te seer aen den Aerts-Bisschop van Toledo sou hebben ghehangen, die men voor ketter hield, die oock lange van de ketter-meesters gevangen is gehouden, en van sijn Bisdome berooft, dat hondert en twintigh duysent ducaten 's Jaers van inkomst waerdig gehouden wordt. Soo veel is'er van, dat dese Aerts-Bisschop, van den Paus tot Romen ontboden, en aldaer in het Slot van St. Angelo gevangen geset, maer als onschuldig ontslagen sou zijn; maer de Doctor Cacalla sijn Prediker, en Constantijn Ponco, Bisschop van Drosse mosten daer om lijden. Toen sagh men de grootste veranderingh in de wereldtsche saken,

ken, die men oyt gezien heeft, of daer die Mee-ster der veranderingen Ovidius oyt van geschreven heeft, dat de grootste en staet-suchtigste Oorloghs-man, sich Geestelijck gemaect, en de Paus Paulus de Vierde, van het Huys van Caraffa, van een Geestelijcke sich in een staet-suchtigh Oorloghs-man verandert heeft. De Spanjaerden ontsien sich niet op hem dit spreekwoort te passen: *de moco Diablo Hermetano Viero*, van een jonge Duyvel wordt wel een out Ere-mijt. Om meer van hem te weten, moet men sijn leven lesen, en de gedenck-tafelen die hier en daer van hem op-gerecht zijn, onder dewelke dese tot Brussel in de Kerk van St. Gudule te sien was: *Africa geruineert en verwoest, Gelder gewonnen, de Zee verskert, Tremisen herstelt, Solymans verdreven, de nieuwe Wereldt ghewonden, Milaen berdeekt, Duytslandt en Bohemen bevredigt, Morrou en Carou bemachtigt, Tunis genomen en herstelt, de Gevangens af-gevoert, het Geloof in de Indiës geplant.* Wanneer hem door sijn Soon, aldaer d'uytvaert gehouden wierdt; Maer hier zijn vergeten sijn ongevallen en nederlagen die hy heeft uyt-gestaen, onder dewelcke sijn sware Schip-breuck, die hy op sijn tocht na Algiers uyt-gestaen heeft, geen van de minste was. De Franschen die gewoon zijn sich in alle de ongelucken van het Spaensche Rijk te verheugen, hebben daer dit vers van gemaect.

*L'Aigle voulant tromper la Salamandre,
Et la surprendre, parurent autour d'elle
Les feux ardans, qui la sceurent defendre
Parquoy Craignent de Brusler la son aisle
Reprit en mer une voye nouvelle.
Mais ne pouvant aux lieux dissimuler
Son double cœur, qu'elle voulut celer,*

*Fut d'eux battue & Baignée de sorte ,
 Quelle ne peut nullement revoler ,
 Et presque autant luy valus estre morte.*

Als d'Arent wilde in 't vuur den Salamander
 tergen,
 En vangen, door den vlam, en 't vuur dat om
 hem blaectt,
 Dat haer met kracht vermocht te schutten en
 te bergen,
 Wierdt af-gewesen, eer het aen sijn vleugels
 raectt.
 Hy nam een andre wegh, en koos de koude
 baren,
 Maer kost sijn dubbel hert, ontveynsen niet
 genoegh,
 Waer door de dolle stroom, hem gantsch te
 plettren sloegh:
 En al de kracht benam, weêr Hemel-waert te
 varen.
 Hy kreegh door 't diepe Meyr haer baren fulk
 een stoot,
 Dat niet veel onderscheyd hem maecte van de
 doot.

Dit is het gene ick u Majesteyt van defen grooten Karel hebbe te seggen.

Jup. De aenmerckingen sijn goet, indiense anders waerachtigh sijn, en sy geven een nodige opmerckinge aen al de Koningen en Vorsten, hun leven wel te bestieren, en selfs op hunne woorden, ick swijge handelingen goede acht te slaen, zijnde als vuur-bakens in yeders ooge gestelt, en het oordeel van grooten en kleynen, vrienden en vyanden onderworpen.

Mom. Het is oock ghelijck een van de Wijzen, van over eenige Jaren seght: *Revera mihi vide-*

videtur ars artium, & disciplina disciplinarum hominem regere, qui certe est inter omnes animantes maxime, & moribus varius, & voluntate diversus.

Nazian.
in Apo-
loge.

Waerlijck het schijnt my een konst der konsten, en wetenschap der wetenschappen te zijn, den mensch te regeren, die in der daet, onder alle gedierten, het veranderlijckste in sijn manieren, en het verscheydentste in sijn wille is. En gelijk uwe Majesteit seer wel seght, sy hebben op hun doen en seggen bysonderlijck te letten, want:

Sæpe à disciplinæ metu resolvuntur subditi, si Reges suo Regimini hilaritatis fræna relaxant. Quia dum eos quasi licenter lætos asperunt, audacius subditi ipsi ad illi cita resolvuntur.

Greg. in
Moralibus.

Meenigmael worden d'onderdanen van de vreesse der tuchtinge ontbonden, indien de Koningen hunne vrolijckheden maer eenmael den toom geven, om dat, wanneer sy de selve vryelijck blijde zijn, d'onderdanen self terstont tot ongeoorlofde dingen ontbonden worden. En in der daet, indien een weynigh ruymte, aen een uyt-gespannen, blymoedigheyt gegeven, soo veel hinder aen de zeden der onderdanen toe-brengh; wat sullen dan openbare voorbeelden van ontuchtigheden, vrouwen-schenderyen, overspelen, trouweloosheden, wreetheden, en bedriegeryen niet doen, dewijl doch

Regis ad Exemplum totus Componitur orbis,

de gantsche werelt sich selven naer het voorbeelt der Koningen aenstelt, en gelijk de Hovelingen de Apen der Vorsten zijn, alsoo trachtense de selve in alle manieren naer te apen. Een van de Christen-Koningen was een stamelaer, en toen hoorden men niet anders als stamelen en keckeren onder de Hovelingen, een ander hinckte, en toen wierdt hincken een cierlijke

E

gangh.

gangh. Maer aen de andere zyde valt het weder seer beswaerlijck, het een yeder te pas te kunnen maken.

Sen. in
Thebai-
de.

*Regnare non vult, este qui invisus timet
Simul ista mundi conditor posuit Deus
Odiū atque Regnum.*

Hy moet niet heerschen die sich afgunst er-
gren laet.
Die 't alles heeft gegeven,
Het roeren en het leven,
Stelde op een selfde ry, de heerschappy en
haet.

Jup. Maer weder staet het den Koningente bedencken, dat het hen noodiger en gevoeghlijcker is, sich na den aert en neyginge der onderdanen te schicken, als dat sich d'onderdanen naer hun aert en meenighmael tyrannische wille te voegen hebben, dewijl de onderdanen, niet om den Koningh, maer de Koningh om de onderdanen is. Op het aenvangen van hunne Kroonen en Scepters, besweren sy de Wetten, en de gewoonten die een Volck eygen zijn, beslaen daer van de twee: voornamontlijck behoorden hun Hoof-wercken, rechtmatighlijck na het algemeene goet vinden van hunne Hoof-deelen te worden gheregelt, en onder die geen Oorlogen aengevangen te worden, uyt eygen drift, heersch-fucht, of wraeck-gierigheyt, selfs niet om hun palen te vergrooten, dat Barbarisch is, maer alleen om de vrede, het besit, voor-rechten, welstant en aensien van hun Volck en Wetten te bewaren en voor te staen.

Mom. Daerom seght een out Dichter:

*Sanguine humano abstine**Quicumque Regnas scelera taxantur modo
Majore vestra.*Sen. in
Hercule
Fur.

Spaert menschen bloet, ghy Vorsten wie ghy
zijt,
Die 't roer bestiert van Volckeren en Landen,
Het hoogh Gerecht, vereyscht dat van u han-
den,
En schelt u noyt die sware doot-schult quijt :
't Zy dat u hant, sich in dat roepend quaet,
Op onderdaen, of nagebuur misgaet,
Of u bevel geeft voet tot bitter woeden,
Of neemt die gruwelen in 't goede,
Die uwen knecht in dienstbaerheyt bestaet,
Denckt vry dat om uw stucken altemael,
Te wegen zijn in vry een nauwer schael.

En in der daet, het is onverantwoordelijk het
geen in die overdaet, de Koningen door hunne
dienaren fondigen. Maer een onuytbluffelijcke
bloet-smette, wanneer sich de Vorsten met ey-
gene handen soo verre uyt-laten. My schiet daer
yets te binnen van Karel de Sevende, Koningh
van Vranckrijck, in wiens naem de Cancelier,
en Marschalck van Vranckrijck, beneffens veel
andere grootē Heeren van den Hartogh van
Bourgondien, in de volle vergaderinge, vergif-
fenisse af-baden, van wegen de doot van Har-
togh Johan van Bourgondien, belijdende opent-
lijk, dat de Koningh als jong zijnde, seer qua-
lijk had gedaen, en door onverstant en quaden
raet gedreven was geweest, en biddende derhal-
ven den Hartogh, sijn wrock daer over te laten
varen, waer op de Hartogh antwoorde: dat hy
het den Koningh vergaf, om de eere Godes,
uyt mede-lijden over het volck van Vranckrijck,

Bodin.
Liv. V.
Slaeffche
ootmoet
van een
Koningh
van
Vranck-
rijck.

en om den Paus en de Concilien te ghehoorfa-
men, en de andere Christen-princen te wille te
zijn, die hem daer om gebeden en by hem aen
gehouden hadden. Tot dese slaeffche ootmoe-
digheyt, self tegen sijn onderdaen, en sulck een
verval van de Koninghlijcke Majesteit, bracht
desen Koningh sijn reuckeloos bestaen, en het
krachtigh vereysch van het Goddelijck Gerecht,
voor het welcke de minste Onderdaen soo veel
als een Vorst is.

Sup. Van de Regeeringh van den Koningh
Philippus, wenschten wy mede wel eenige by-
sonderheden te hooren, indien ghy daer van
voorsien zijt.

Mom. Wy sullen daer van dienen het geen wy
weten, en na my mijn geheugenis toe-draecht,
oordeele ick dat daer al voorvallen in zijn, die
de aendacht van u Majesteit niet geheel onwaer-
digh sullen zijn, dewijl het een Vorst is geweest,
daer deughden en gebreken een groot ascendent
over hebben gehad, sonder u Majesteits onkun-
de te willen onderstellen, als of ick wijser als de
selve was.

Sup. Gaet slechts voort.

Aenmer-
kingen
op den
Koningh
Philip-
pus de
Tweede.

Mom. De Keyser daer wy hier voor van ghe-
sproken hebben, heeft sich geen arbeydt, geen
gevaer of ongemack laten verdrieten, om sijn
staet-suchtige aenlagen voort te setten: Dese in
tegendeel, heeft noyt gewapent op de Zee, en
weynigh in het Veldt, en dat in het eerste ghe-
weest, noyt by wijse van spreken, daer na den
voet in den stegel-reep geset, en evenwel is hy
die Salomon, die Vrede-vorst, daer de Span-
jaerden soo veel van roemen, niet geweest; maer
heeft, selfs in sijn Cabinet, meer bloet vergo-
ten, als sijn Vader Karel oyt te Velde ghedaen
heeft, daer om klaeghde de Koningh van Enge-
landt

landt soo over hem , dat hy hem sulcken moeyelijcken Oorlogh had aengedaen , sonder uyt sijn Kamer te komen.

En in der daedt , dit heeft vry sijn reden van verwonderinge , nademael het meer swarigheyt heeft , de ongelegentheden te redderen die men niet fiet , als die men voor sijn oogen heeft : En daerom is het seker , dat hy van een wijse en getrouwen Raedt , en brave Capiteynen en Veldt-oversten is gedient geweest , daer d'Hartogh van Alba een van de beste van is geweest. Dit heeft oock sijn politiqe of staetsche voorsichtigheyt , want , wanneer de Koningh gedurighlijck over al by is , het kan niet minder zijn of daer valt wel een gelegentheydt voor , waer door hy ghedrongen wordt , of eenigen misgreep , of lacheteyt of snootheyt te begaen , 't zy in het verlaten van een Sterckte die hy belegert had , 't zy in het verliezen van een Slagh , en een schandelijcke vlucht , die my dunckt dat een Koningh seer qualijck staet , gelijk den grooten Keyser Karel al gebeurt is. Zijnde meer achtinge voor de Koningh , dat sulcks in sijn af-wesen geschiedt. Maer het komt daer op aen wat dienaers dat men heeft ; andersins is de tegenwoordigheyt van een Koningh een groot behulp tot de overwinninge. En wanneer de Krijghs-lieden , als voor de oogen van een Koningh hun dapperheden toonen , en hun sekere vergeldinge te gemoet sien , die andersins door af-gunst of eer-sucht der Oversten , meenighmael op een ander ghedraeyt wordt.

Maer dese Koningh Philippus was van die geluckige , die te huys blijvende , overwinnen konde. Hy liet daeromme niet na den Oorlogh seer te beminnen : want soo haest als de Keyser sijn Vader , hem het gantsche bewind in de han-

Aert van
Philip-
pus.

Slag van
St. Quintijn.

den gegeven hadde, bestont hy terstont, Vrankrijk met geweldige Heyr-legers aen teraften, en quame die soo kort op de hacken, dat hy hen drongh tot die aenmerckelijcke Veldtslagh van St. Quintijn, die hy op hen wan, met sulck een merckelijck verlies van soo veel brave Mannen, Edellieden en Heeren. In gevolge van het welke hy de Stadt van St. Quintijn ging belegeren, die hevighlijck bestoken, en met geweldt vermeersteren. Waer op volghden Ham en Chastellet, daer hy sich mede te vreden hield, tot groote verwonderingh van de geheele werelt, en voraementlijck van sijn groote Vader, dat hy niet tot Parijs toe sijn overwinninge vervolghde. Hy had veel liever de Vrede te maken, als soo verre te vliegen, hoewel hy die Koninglijcke Hoofplaets andersins seer gedreyght had. Dese overwinningh wierdt noch van een andere gevolght, wiens verlies de Fransche Kroon seer druckte: namentlijck die van Grevelinge, daer den Heer Marschalck de Termes gevangen wierdt, en de Heer d'Annebout, beneffens meenigte van brave Mannen op het Veldt bleven. Hy op dese zegen, brachten van de grootste Heyren op de been, die sijn Vader oyt gehad heeft, en toogh daer mede na Amiens, vol begeerte de Fransche voor de darde mael op het lijf te komen. Maer hy was soo wel beraden, en de Koningh van Vranckrijk soo geluckigh, dat dese hevigheden van een vaste Vrede, gevolght wierden, met een Huwelijck tusschen hem en de Dochter van Vranckrijk, die als meer geseght is, aen sijn Soon Karel, in het voorgaende Verdragh van bestand verlooft was.

Vrede
met
Vranck-
rijk.

Ondertusschen, alhoewel die Vrede, tusschen Spanjen en Vranckrijk gesloten was, liet evenwel de Koningh Philippus niet na, Jaer op Jaer

Jaer evenwel of een Heyr te Veldt, of een Vloot in Zee te brengen, tegen de Turcken en Barbaren van Africa, niet sonder uytwerckselen, gelijk die Slagh van Gerbes en dien Oorlogh van Oran is geweest, beneffens die tocht en veroveringh van Pignon de Velez, de beyde hulp-tochten van Malta, die soo wel te pas quamen. Voorts d'Oorlogh tegen de Mooren van Granada, het winnen van de Slagh op de selve, het temmen en eyndelijck verdrijven van dit volck. Voorts diè voortreffelijcke en gedenck-waerdige Zee-slagh van Lepante, de tocht na Goulette, en het verlies van die Sterckte, sonder dat evenwel het selve by sijn gebreck toe quam, en meenichte van andere Zee-tochten, of tegen de Rovers of andersins. Om niet te swijgen van die geweldige Vloot van het Jaer 1588 de grootste en schoonste die men oyt heeft op desen Oceaen gesien, tegen Engelandt geschickt, en daer na soo veel ongemacks uyt-gettaen, soo weynigh weder van te recht quam. Waer by komt d'Oorlogh in de Nederlanden, die hem gewisselijck de vaeck uyt d'oogen wel heeft kunnen houden, en sijn schatten uyt d'Indiën ghenoech te doen heeft gegeven. Maer die saeck is bekend.

Hy was een groot Beminnaer van sijn Krijgs-volck, en hield hen seer in achtinge, gelijk sy hem oock veel aensien toe-droegen, bestedende al hun liefde nu geheel aen hem, diese sijn Vader voor heen gedragen hadden: voornamentlijck de nieuwe krijghs-knechten, die den Keyser, verachtelijck den naem van *Fray Carlos, de Sant Hieronimo*, Broeder Karel van St. Hieronimus gaven. Na het veroveren van Pignon de Velez, waren omtrent drie of vier hondert krijgslieden die van sijn troupen in Italie af liepen, (zijnde heel qualijck te vreden, en half gemuy-

Sijn achtingh voor het Krijghsvolck.

tineert, om datse geen betalingh na verwachtingh kregen) onder schijn van hunne vrienden in Spanjen te willen gaen besoecken. Dese waren wel soo stout, als self tot Madrid aen het Hof te komen, en sonder veel omwegen te gebruycken, begosten opentlijck te roepen en tetieren, datse hunne betalinge begeerden te hebben, die men hen schuldigh was.

Sy gingen met troupen door de straten van de Stadt, zijnde wel gekleet, als Prinsjes, met den degen achter uyt om hoogh, en de knevels opgeset; braverende en dreygende de gantsche werelt, sonder op Inquisitie, of eenigh Gerecht acht te slaen. Selfs sy ontsagen sich niet de Monicken en Papen, die hen op de straet tegen quamen aen te randen, seggende tegen den een tot spot: *Senor Clerigo adonde esta la Prita*, Heer Priester, waer is de Heer, en tegen d'ander diergelijke of andere spotternyen. Al dit wiërdt den Koning wel aen gebracht, en hy genoeghsaem vermaent dese moedwilligen te doen straffen; maer hy gaf tot antwoord: dat zijn die gene dewelcke my Koningh maken; en daeromme sou ick hen niet gaerne doen sterven: maer hy belaste den Hartogh van Alba, met dat volck te spreken, hen te vrede te stellen, en te maken dat het vertrock, doende hen in de Galeyen weder over schepen, met versckeringe datse niet in Italie souden gekomen zijn, of souden aldaer hun betalinge vinden.

Dit stelde hen t'eenemael te vreden, niet sonder hunnen Koningh tot aen den Hemel te verheffen. Zedert heeft hy hen altoos seer wel betaelt, beter als sijn Vader, gelijk hy oock soo veel onkosten niet maecte als de selve, maer sijn penningen beter wist aen te leggen; behalven dat men wil seggen, dat sijn prachtigh Ge-
bouw

bouw van 't Escuriael een onnodigh werck is geweest, en soo veel millioenen als daer aen ghehangen zijn, hem in sijn Oorlogen, die hy daer na heeft moeten voeren, beter te pas souden gekomen zijn. Men getuyght van desen Coning, dat hy van wegen sijn Persoon, een braef Ridder was, en dat'er seer weynige in het Hof of elders gevonden wierden, die het hem in Tournoyen en Steeck-spielen ontleyt souden hebben. Hy wierdt, gelijk sijn Vader, mede seer hard door de Gicht aen getaft, die hem oock noyt verlaten, maer in een swaerder toeval veranderende, sijn doot veroorsaect heeft. Wanneer in het Jaer 1598. sijn Soon Philippus, die naderhant sijns Vaders Stoel, onder den naem van Philippus de Derde, beteten heeft, op de plaets van Madrid, de speelen, vechteryen en vermakelijkheden die aldaer geschieden, had gesien, en sijn Vader die als doe aen beyde sijn handen met de Gicht aen getaft was, en derhalven daer niet had kunnen verschijnen, boodschapte, wat hy daer al gesien had: seyde sijn Majesteit tot hem, ick ben seer wel te vreden dat ghy daer u vermaek gevonden hebt; om dat gy soo lange gy leeft, aen my geen bysondere verlichting van dese sieckte aen my bespeuren sult. Maer dese quellingh quam hem aen na de doot van sijn Vrouwe Isabella; die, het zy uyt haer selven of anders by toeval, tot haer onschult, de alderswaerste rampen sijn Huys heeft toegebracht, die men sou kunnen bedencken, niet alleen door de belangen van haer Huys wat te seer te betrachten, (want dat moet men weten, de Fransche Princeffen voeren over alle hunne belangen mede, als men aen Savoye, Polen, Modena, Toscane, Meecklenburgh, en andere Hoven wel gesien heeft, om niet te spreken van Engeland;

Sijn on-
gevallen
over sijn
Huwe-
lijck met
Isabella.

Verhael
van Ka-
rel Prins
van Hif-
panië.

misschien hoe die met dese Modonesa sal hebben te varen.) Maer oock omtrent de dwase minneryen van den Prins Carel met haer, 't zy sy de selve begunsticht, of om reden wille niet geheel van de handt gewesen heeft. Soo veel is'er van, dat de Prins te seer door de eens ghesette hoop van dese Princes te sullen besitten, die men seght bysonder schoon gheweest te zijn, ingenomen na het veranderen van dit voor-gestelde Huwelijck, met sijn Vader, haer meerder genegentheyth heeft toe-gedragen, als hem betamelijck was te voeden, of haer te dulden. Van de bysonderheden van hunne minneryen, en d'uyt-slagh is aldus geschreven: Wanneer de Keyser Carel de Vyfde, besloten had sijne Staten en Rijcken af te staen, en sich in sijn eensaemheyth te begeven, vreesde hy sijn Soon te laten in het belangh van het aenwassende geluck van den Coningh van Vranckrijck, Hendrick de Tweede, daer hy alreets eenigh gevolgh van hadde ghevoelt, en maecte derhalven een Verdragh van bestant voor vyf Jaren met den selven Vorst Onder de voorlagen van Vrede, die gedurende dit bestant gemaeckt wierden, stelde men oock een Huwelijck tusschen de Prins van Spanjen, Karel, eenighste Soon van den Koningh Philip-pus de Tweede, en Maria van Portugael sijn eerste Vrouwe, en Madame Elifabeth of Isabella, outste Dochter van Vranckrijck.

Dese Princes was seer jongh, maer uytstekende wel op-geschoten, en schoon na haer Jaren. Gelijck dit Huwelijck wierdt besloten met groote blijdschap van beyde zijde, alioo kreegh sy een groote achtinge voor dese haren toekomstenden Bruydegom, dewelcke met'er tijdt tot een bysondere genegentheyth quam te rijzen. De Prins van Spanje was niet minder vergenoeght, over
het

het geluck dat hem was toe-gevoeght, dewijl al het gene hem van dese Princeffe gecieght wierdt, hem een seer aengename bevallen mede deelde. Haer afschilderinge volvoerde de kracht van neyginge, die het bericht van hare volmaecktheden in hem alreets had begonnen uyt te wercken; en men versekerde sijn Hoogheyt dat het haer seer naeu geleeck, en hy gheloofde het lichtelijck, om dat hy het ten alderhoogste wenschte.

Ondertusschen veranderden de saken seer van wesen, door het af-breken van het bestandt. Het waren de Vorsten van Lorraine, die den Oorlogh weder veroorsaecten, op het aenhouden van den Paus Paulus de Vierde. Het ooghermerck van den Paus was, dat men een krachtige diversie en afleydinge in Nederlandt sou maken, om hem van den Hartogh van Alba, Veldtheer van het Spaensche Heyr, te ontlasten, die hem binnen Romen gelijk als belegert hield. Dese saeck geluckte van de zijde van Romen, gelijk men had voor-geflaghen; maer niet in Vlaenderen en de Nederlanden. Vranckrijk verloor daer twee Veldtslagen, daer by na al wat het had van brave Oorloghs-lieden, gedoot of gevangen wiert; dat de saken van die kant in sulck een quaden staet stelde, dat men besloot een Vrede te koopen, sy koste wat sy wilde.

Dese Vrede was het werck-stuck van den Hartogh van Savoye, Generael van het Spaensche Heyr, en den Connestabel de Montmorancy, sijn gevange. De Connestabel gaf desen Vorst te bedencken, of hy wel oyt beter gelegentheyt sou kunnen vinden, om weder in sijn besit te kunnen geraken; uyt dewelcke François d'Eerste, sijn Vader hadde verdreven. En dese Hartogh bracht soo veel by den Koningh van Spanjen te wege, dat de Vrede korts daer aen tot Chateau Cam-

Besluit
van Hu-
welijk
tusschen
Prins
Karel en
Isabella.

Veran-
deringh
in die
saken.

Cambresis wierdt gesloten. Men kan hier lichtelijck bevroeden hoedanigh de smart van Dom Karel was, wanneer het bestandt ghebroken wierdt, en weder in tegendeel, hoe groot sijn vreughde was, wanneer de Vrede-handel weder aen gevangen wiert. Maer sijn hoop was te los gebouwt om een blijdschap te veroorfsaken, van sulck een nadruck als hem dese was. Gedurende den tijdt van de onderhandelinghe, stierf Philippus sijn tweede Vrouwe, Maria, Koninginne van Engelandt af, en ghelijck hy geen voorne- men hadde om ongetrouwt te blijven, dede hy de Princesse Isabella voor sich verfoecken, die men voor desen hem voor sijn Soon had toe-ge- staen. Men had haer wel liever aen de Erfge- naem van de Kroon gegeven, die met haer soo ongelijck van Jaren niet was, als aen den Vader, van den welcken sy niet als jonger Soonen sou konnen krijgen; maer men konde hem de selve op geen eerlijcke wijze weygeren.

Isabella
aen Phi-
lippus
verlooft.

Hoewel de tijdingh van dit ongeval den Vorst Karel, soo veel was als de slagh van een blixem, en hy de selve in het by-zijn van veel lieden ont- singh, soo was hy evenwel soo veel wel Meester van sijn eygen bewegingh, als te verhinderen dat men de smart die hem daer door veroorfsaekt wiert, gewaer wiert. Maer dit ghewelt dat hy sich selven aen dede, stondt hem weder soo veel te duurder, wanneer hy alleen was; al wat de liefde en raserny kan uytwercken, bewoogh sijn geeft en gemoed, en niet was'er te goddeioos, en te vervloeckelijck, dat hy by sich telven niet uytbraeckte.

Ontstel-
tenis van
Karel
daer
over.

Maer gelijk de oertolligheyt in dewelcke hy was, hem niet toeliet yets te besluyten, noch de staet van sijn geluck yets aen te vangen, soo ver- anderde dese wanhoop, in dewelcke hy was, on-
ge-

gevoelick in een seer swaer melancoly en droef-
sinnigheyt.

Hier uyt quam dat afgesonderde leven voort ,
dat hy zedert geleyd heeft ; en dat hem den Ko-
ningh sijn Vader soo hatelijck maeckte , die hoe
wijsen bescheyden hy was , evenwel in het roc-
men van de oorfaeck deser swaermoedigheyt mis
sloegh , en de selve leyde op een ongeruste be-
geerte van heerschen die in sijn Soon d'overhant
had , niet denckende dat het verhoopte Huwe-
lijck hem soo veel liefde (als yets seltsaems in de
Vorsten , daer die slagh van Verwandschappen ,
maer een faeck van staet is) sou hebben kunnen
verwecken , of het missen van de beloofde Bruyt ,
in hem die droetheyt kunnen veroorsaken.

Wat de Princeesse van haer zijde belanght, hoe-
wel de neyginge die se in sich hadde , alleenigh
was een bequaemheyt om te kunnen beminnen , Staet
van de
Princes.
en noch geen liefde te noemen , soo vand sy
evenwel reden om sich selven te wantrouwen ,
vresende of het niet wel liefde mocht zijn , of dit
quaedt niet wel dieper wortelen mocht hebben
geschoten , als hy selfs gevoelt had , of als noch
derfde vermoeden. En in der daedt , de liefde
wordt selden eerder gekent , voor dat se een stant
van besettingh heeft , en selden gevreesst voor
dat de hulp-middelen daer toe aen te wenden , te
laet komen , gelijk Heso seght :

*Dum furor in Cursu est , currenti cede furori
Difficiles aditus impetas omnis habet.*

Dat is :

Terwijl mijn Raserny het hoofd werpt over
hoop ,

Is eerst mijn woede tocht in 't vinnighst van
haer loop ,

Dan

Dan valt het best voor sulck een snelle drift te
strijcken,
Daer al wat hevigh is soo swaerlijck ist'ont-
wijcken.

Tot daer en toe had sy altoos een bysonder ver-
langen gehad, om te weten wat werckinge haer
af beeldsel op het hert van Dom Karel had ghe-
maect: en had selfs wel gewenscht dat het hert
van den Prins, in immer soo weynigh geruft-
heyt en stilte was geweest als het hare; want in
de min, hoe soet sy schijnt te zijn, is evenwel
die bitterheyt, die selfs de gene die men bemint,
het dubbelt toe wenscht van het gene men ver-
draecht, zijnde daer inne van oprechte liefde te
onderkennen, die alles soeckt toe te brengen,
aen het geliefde wat sy kan, gelijk een van die
Latijnsche Dichters geestigh genoegh segt:

Boet.
4. 6.

*Hic est cunctis communes amor,
Repetuntque boni sine teneri,
Quia non aliter durare queant,
Nisi, converso rursus amore,
Restuant causæ, qua dedit esse.*

Dat is,

Die Min drijft yeder een met kracht in sijn
gemoedt,
Het eynd te vinden van het langh gewenschte
goedt,
En die is krachteloos, en lichtelijck geweken,
Ten zy de hitte van de vlam die is ontfteken,
Weêr tot haer oorspronck in vergelding hee-
nen gaet,
En 't vyer met dubble drift, haer eerste fackel
slaet.

Maer zedert sy die veranderingh gewaer wierdt,
die

die tuffchen hen beyden was voor-gevallen, en het nootfchickelijck gevolgh van een gedwongen bewi. ligingh, wierdt fy van een geheel andere zijde gedreven, en vreesde ter werelt niet meerder, als datse bemint was van die gene, van dewelcke fy voor heen had gewenscht bemint te zijn. En in der daedt, onder al de snelle bewegingen van haer gemoed, was geen van de minste, om haer hert tot sulck een goeden ftant te brengen, dat op het naerderen van haer Bruylofts-plaets, en te gelijk van hem, die van een wel gewilt Minnaer nu een gevreeft Soon ghe-

Huwe-
lijck van
de Prin-
ceffe
met de
Koningh
van
Spanjen.

worden was, het selve al de bepalingen fou mogen hebben, die haer zedigheyt en staet als Moeder en Koninginne mocht nodigh zijn. Hoewel d'Hartogh van Alba, uyt de naem van fijn Meester haer zedert de Maent van Juny al getrouwt, en de bylage gehouden hadde, soo vertrock fy evenwel uyt Parijs niet, voor het eynde van Slacht-maent. Sy hield fich op in al de fchoone huysen die fy onderwegen ontmoete, al om tijdt te winnen, en quam niet in Guienne voor dat het Jaer genoegfaem ten eynde was, miffchien al hoopende dat dese veranderingh in haer hert mocht te wege brengen, dat de reden niet konde doen, en haer plicht behoorde te doen. Wanneer fy nu aen het Pyreneefche Geberghte gekomen was, geviel het dat het geluck, dat meenighmael eenige gunft doet die men het minste verwacht, haer noch eenige ontlastingh toe-bracht, diese selfs niet fou hebben derven verhopē.

Antony de Bourbon, Koningh van Navarre, daer wy van gefproken hebben, had de laft om de Princeffe tot op de Frontieren en Grensen van Hispanie te leyden, en haer in handen van den Cardinael van Burgos, en den Hartogh van

PIn-

l'Infantado over te leveren. Dese Koningh besat niet als het lage Navarre, om dat de Spanjaerden het over Navarre, op de Groot-vader van sijn Vrouw usurpeerden en misfaten. Om dan geen hinder sijn recht toe te brengen, dat hy soo wel op het een als het andere gedeelte had, wilde hy de scheidinge, die de twee gedeelten van een scheid, daer voor niet erkennen, noch die voor de Frontier of Grensen van Spanjen op-nemen, en eyschte derhalven de gemachtheden een verklaringh of, dat dese afstandt, dewelcke hy van de Princeffe op die plaets dede, sijn goet recht geen schade konde toebrengen.

Dese verklaringe was van te grooten gevolgh, om sonder uytgedruckte ordre van den Koning te worden toe gestaen, en daer over most na den Koningh geschreven, en d'antwoort op de selve plaets in ghewacht worden, daer dese ontmoetingh geschieden, sonder dat Navarre voort gaen mocht, of voor dese verachteringe afstandt van sijn bevolen pant doen wilde. Dit gaf weder wat uytstel aen dese ellendige Bruyt, die op yeder mijl naerderens een nieuwe hartkloppingh ghevoelde.

Ovid.
Meta.

*Infelix non toto pectore sentit
Lætitiám virgo, præsagaque pectora mærent
Ad facinus venit illa suum, magis horret &
auspavit.*

Het was geen volle vreught die 't Maegdelijn
gevoelt,
Voorspellingh van haer leet, leyt haer om
't hert en woelt,
Sy komt als tot een daedt, waer voor sy selfs
moet schricken,
En selver des bestaens rouwt haer elck oog-
blicken.

De

De Koningh Philippus had wel Imogen lijden, dat hem het Hof van Vranckrijck die onlust gespaert, en een ander als den Koningh van Navarre desen last gegeven had. Maer de Heeren van Guise, nieuwe en volkomene Meesters in de saken van Vranckrijck, hadden hun staerkundige insichten, om desen Prins van den bloede op dese gevoeghlijcke wijze voor een wijl uyt het Hof te houden, die gelijkse alle gelegentheyt alreets daer toe aensochten, sich boven maten verheughden; en soo bequame gevonden te hebben, als dese was.

De Koningh van Spanjen most dan besluyten, den Koningh van Navarre aenstonts voldoening te geven, of de saken tot een onderhandeling te brengen, en by het Hof van Vranckrijck soo veel uyt te wercken, dat hem de Koning weder te rugge ontbood. Maer dese laetste wegh scheen te langhwijligh voor een Prins, die de schoonste Perloon ter werelt verwachtte om sijn Vrouw te zijn, en soo most dese groote Staets-man sijn minnend' ongedult voldoen, selfs tot nadeel van sijn belangh.

Aldus nam ten laetsten de Koninginne de reyse naer Madrid, en de Prins Karel quam haer tegen, vergeselschap onder andere Grooten, met sijn Neef Alexander de Farnese, Hartogh van Parma, en Ruy Gomes de Silva, Prince van Eboly, sijn bestierder en gunstelingh van den Koningh. Op het eerste bericht dat de Koninginne kreegh van het naerderen van Don Karel, ontstonden in haer boesem sulcke strijdige bewegingen, en die bekommerden haer hert met sulck een overdadigh geweld, dat sy stijf van haer selven viel in de armen van haer Staet-Jufferen, en niet weder tot sichselven quam, voor dat de Prins stontd om by haer te komen. Na

Ontmoeting van Karel met Isabella.

dat sy by malkanderen gekomen, en de eerste plichten van eerbiedigheyt af geleght waren, bleven dese twee groote Personagien, lieden van sulck een onderling belangh, malkander te staen aen sien, sonder een woort te spreken, gelijk oock al het overige gevolgh, uyt eerbiedigheyt sich t'eenemael stil hield; soo dat'er voor eenigen tijdt, een buyten ordinare stilte was, en dat in sulck een aensienlijk vergaderen.

De Prins Karel was niet volkomentlijk en ordentlijk wel gemaect; maer behalven dat hy seer schoon van verwe was, en het schoonste hoofd ter werelt hadde, voerde hy sijn oogen soo vol van vyer en geest, en de swier soo moedigh en levende, dat men geensfins konde seggen dat hy onaengenaem was, gelijk de Schrijvers getuygen die dese geschiedenis op het naeste verhandelt hebben.

Soo haest als hy de Koningin genaecte wiert hy als op-getogen, door haer groote schoonheyt. Maer d'aenmerckinge van het geen hy met haer verloren hadde, veranderde sijn verwonderingh wel haest in een bittere smart, en voorfiende wat hem om harent wil noch sou staen te lijden, begoit hy haer van langer hant met een soort van schrick en ontfeltenis aen te schouwen.

Ondertusschen, d'Hartogh de l'Infantado geloofde dat de Koningin uyt beleeftheyt verwachtte dat de Prins sijn afscheyd soude nemen, en dat de Prins uyt eerbiedigheyt het selve van haer af-wachte, waer over hy, in die gedachten de Koningin te kennen gaf, dat het tijdt was te ver-trecken, en trock hen beyde alsoo uyt een verwerringh die grooter was, als hy selfs die meende te zijn, en sy selve eer het daer toe quam, verwacht hadden.

De Prins sijn plaets in de Caros van de Konin-

ningin genomen hebbende, deed hy den gantsche wegh niet anders als op haer star-oogen, daer hy de grootste gelegentheyten van de wereldd toe hadde, het geen de Koningin oock wel haest gewaer wierdt, en misschien haer oock eenigh ydel genoegen aen bracht, maer ondertusschen derfde sy hem ter naeuwer noot aen sien, en beschouwde hem naeuwelijcks sonder schrick en vreesen.

Wanneer sy nu tot Madrid gekomen waren, en de Koningh haer in het af-klimmen van de Caros ontfangen had, bestont sy, na dat de eerste plechtigheden van Hoffelijckheden, die men in sulck een gelegentheyten gebruyckt, af gedaen waren, den Koningh wel sterck aen te sien, sonder te weten selfs wat sy dede, zijnde haer gedachten noch vol van Don Karel. De Koning, sonder eenige gedachten te hebben van de ware reden van haer ontroernisse, vraeghde haer met eenigh schijn van ongenoegen, of sy hem soo aen sagh, om dat hy grijsse hayren hadde.

Deze woorden wierden van eenige die tegenwoordigh waren, voor een quade beduyding genomen, en daer wierdt geoordeelt, dat een versameling van twee Personen, die soodanigh in Jaren verscheelden, niet geluckigh sou staen uyt te vallen.

Het Hof van Spanjen, dat alreets soo veel wonders van de schoonheyten der Koninginne had gehoort, stondt in der daet verbaest, wanneer het bevand, dat alles dat men daer van geseght had, noch soo verre onder de waerheyden was; want in der daet, gelijk de Schrijvers van haer getuygen, sy was schoon geboren, en sy bevand sich als doe in den hooghten glans van uytmuntentheyten, die een volwasse Jeught geven kan, aen een volkomen schoonheyten. Al de schoone

lieden maken juyst de selve beweging in de herten, dewijl het geen bevallijck schijnt voor den een, daerom niet bevallijck valt voor den ander; maer dese in der daedt, wiert gelijckelijck van een yeder in de volle maet schoon bevonden, en als aen gebeden.

Haer
groote
schoon-
heyt.

Soo meenighmael als sy uyt-reed, soo meeningen zegen-prael was het voor haer, zijnde een yeder vol vreught en vol verwonderingh over haer, zijnde swaerlijck mooglijck haer te sien, en niet te beminnen, gelijk het langh een segswoort onder de Hovelingen is geweest, dat het geen wijs man was, die haer in het aengesicht derfde sien. En in der daet, indien het waer is, dat de schoonheyt een natuurlijcke heerschappy is, soo is het voorseker, dat noyt Koningin, meerder een Koningin is geweest als sy. En seker, die Koningh die fulck een Koninginne besat, had reden sich selven te vergenoegen. En in der daet, de Koningh was seer gevoelijck van sijn geluck, en beminde in der waerheydt meer als hy na sijn aengeboren gestrengheydt konde, of na sijn staetsche insicht wilde laten blijcken, om niet voor dese preutsche jonckheyt soo swak te schijnen als hy in der daet was.

En waerlijck, om te sien dat die regulen of van staet of deftigheyt niet t'allen tijden wel gereguleert zijn; het hadde misschien beter gheweest, indien hy wat meer blijcks van sijn liefde getoont had, om een seker misnoegen in haer wech te nemen, daer aen d'eene zijde haer opvoedinge in een Hof, daer alle Hoffelijckheydt overloedigh, en vriendelijcke liefde, selfs sonder gront, en boven de waerheyt wordt uyt-gemeten, en aen d'andere zijde de strijdige ghewoonte van het Spaensche, daer selfs de plichten met een besette elle worden uyt-gemeten, d'oor-
saeck

faeck van waren. Want hoe konde een Fransche Princeffe verdragen, dat haer bedgenoot soo weynigh heymelijck vertrouwen op haer hadde, dat hy eerder alle sijn gedachten voor haer socht te verbergen, al sijn vriendelijckheden, binnen de bepalingen van den nacht te besluuten, en over dagh het straffe wesen ter werelt te toonen, gelijck of hy had gevreesst van haer gesien te worden in eenigen schijn, die de destigheyt van sijn Majesteit eeniger wijze sou konnen verminderen en te kort doen.

Onge-
lijckheyt
der Ko-
ningh
en Ko-
ningin.

Sy dan begoft haer Man aen te sien, als een, van dewelcke sy niet anders als het lichaem besat, en wiens ziel niet vervult was, als met stoffe van staet-sucht, en overlegh van sijn staetsche besetteden. Ondertusschen was sy in der daet soodanigh bemint, dat het genot daer van, noodwendigh hare liefde oock most vermeerderen.

Prins Karel ondertusschen was in een verschrickelijke ongerustheyt en quellinge, en boven al seer begeerigh, om te weten, hoe hy, in de gedachten van de Coninginne stont. Maer hoe onlijdzem hy oock mocht zijn, om sich daer inne te voldoen, hy konde daer swaerlijck toe geraken, overmits de Koninginne selden alleen was, soo langh de vermakelijckheden van de Bruyloft duurden, en soo was hy seer langen tijdt sonder gelegentheyt te vinden, in het bysonder haer te onderhouden. Maer het geluck het welcke sich meenighmael vermaeckt, aenslagen te begunstigen in den aenvangh, om die een jammerlijcken uytgang te geven, dede hem een gelegentheyt daer toe op, soo als hy de selve het minste verwachtte.

Dewijl de Koningh maer alleen een weynigh tijdts voor de Koninginne in Hispanie gekomen was, hadde hy het Lijck van sijn Vader, noch

de laetste en vereyfchte eer niet aengedaen ; dat eenige dagh-reyſens van Madrid , in het Klooster der Hieronymiten , alwaer hy ſijn leven geeyndicht had , als noch bewaert wiert. De Koninginne was ſeer wel vergenoegt, dat ſy den Koningh op deſe reyſe fou hebben te vergeſelſchappen , om een Landtſchap te ſien , het welcke men ſeyde het ſchoonſte Geweſt van gheheel Spanjen te zyn.

Gele-
gentheyt
van St.
Juſtus.

Het Klooster der Hieronymiten van St. Juſtus , leght in een dal aen den ingangh van Eſtremadura , ſtreckende ſich uyt langhs de boort van de ſtroom Guadiana , van de Grens van Spanjen of Caſtille , tot aen die van Portugael. Dit dal is omgingelt met heuvels van een ongewoone hooghte , van dewelcke d'alderonvruchtbaerſte deelen , bedeckt ſtaen met boſſchen die altijd groen zyn , die men niet vind als in warme Landen.

Duyſent beeken die in de boſſchen ontſtaen , komen ſich , na veel keeren en draeyen , ſtorten in de ſtroom , die het dal doornijet , en de gront door ſulck een meenighte water-ſtroomen ghedrenckt , toont ſich geenſins ondancckaer , maer werpt van tijdt tot tijdt uyt een oneyndelijcke meenighte van Oranje en Citroen-boomen , beneffens andere van de geluckige , die niet als onder foodanige Hemel-ſtreken groeyen.

Deſe water-ſtroomen maken ſelfs in het midden van de Somer hitte , onder de ſchaduwe van deſe geboomten een friſſche koelte , die al de menſchelijke konſten , elders niet fouden konnen te wege brengen ; en de groente waer mede ſy geboort zyn , ſulck een levende verwe , als al de Schilder-konſt niet fou konnen verbeelden.

Zijnde dan het Hof aen deſe eenſaemheyt gekomen , die Karel door ſijn verblijf , en Keyſer-

ferlijck vertreck, soo beroemt heeft gemaect, wilde de Koningh sien een jongen Monnick, daer sijn Vader altoos soo veel wercks had van ghemaect, en wilde voor alle dingen, d'oorspronck van sulck een doorluchtige toegentheyt weten. Men verhaelde hem dan, hoe de Keyser, op sijn beurt des morgens de andere Monnicken gaende op-wecken, hy desen jongen Monnick, die toen noch een Novitius of Nieuweling was, in sulck een diepen slaep vand, dat hy geen kleyne moeyten hadde, om hem wacker te krijgen, tot dat de Monnick eyndelijk uyt den slaep ichietende, noch half in den dut, in dese woorden uyt-borst: *dat hy sich behoorde te vreden te houden, de geheele werelt onrustigh te hebben ghemaect, sonder nu de rust te komen stooren, van die gene die daer uyt waren.* Dat dese antwoord sijn Majesteit soo behaeght hadde, dat hy hem zedert altoos seer had besint.

Geestigh
seggen
van een
Monnik.

Naer eenige andere redenen, gingh een yeder sijns weeghs, en in die aengename woestijne sijn vermaeck nemen. En de Koninginne die van de reys vermoeyt was, bevand sich by na gantsch alleenigh met Don Karel. Alsoo nu die gene die by hen waren, geen staet hadden, sich in hun onderhoudingh te vermengen, nam Karel dese gelegentheyt waer, en stelde haer voor, haer rust te gaen nemen, in een kleyn Bosch van Oranje-boomen, die achter het vertreck van den Keyser was.

Sy dan begaven sich daer, en de Prins, die vreesde ghestoort te sullen worden, begoft soo aenstonts sijn aenspraeck met een vrymoedigheyt van geest, daer hy sich selven over verwonderde; en die de Koninginne by na het vermoeden, dat sy van sijn voornemen had, dede ver-
 Aen-
 spraeck
 van Ka-
 rel aen
 de Ko-
 nin-
 ginne.

geen ongerustheyt te stellen, over eenige saken die hy haer souden hebben voor te dragen, en te geloven, dat hy haer noyt eenige andere moeyelijckheydt sou toe-brengen, als die van hem slechtsaen te hooren. In gevolge bad hy haer te willen gedencken aen de tijdt, in dewelckesy aen malkander verlooft waren: en te willen overleggen, wat indruck een soo lieflijcken hoop op sijn hert mocht hebben gemaect.

Het valt u niet swaer te oordeelen Mevrouw, vervolghde hy, dat u aensien desen indruck niet heeft kunnen wech nemen, en ick ghevoel wel dat de selve noyt wech ghenomen sal kunnen werden. De Koningin, volgens de gewoone ydelheydt der Vrouwen, konde niet laten haer vermaeck te nemen, een Prins soo met haer ingenomen te sien; en sulcks als noch niemant haer had kunnen betuygen: maer vorder aenmerckinge op de woorden van Karel nemende, begreep sy de kracht en nadruck daer van soo wel, en stelde haer sulck een voorbeeldingh van de staet des Princen voor hare oogen, dat de selve haer mede-lijden verweckte. Sy stont hem toe dat de achtinge die sy voor hem, gedurende de tijdt dat hy haer toe-geschiedt was, voor hem hadde ghehad, haer niet toeliet, hem sonder droefheyt, over het gene sy sagh, dat hy voor haer uyt stondt, te beschouwen, of hem te weygeren de vertroostinghen die sy sonder haer plicht te verkorten, hem konde geven.

De Prins antwoorde haer, dat hy niet van haer begeerde als het geluck en de troost van haer te mogen sien en spreken. Maer de Koningin die mischien vreesde yets meer te uyten als sy wilde, stondt met dese woorden op, en ging den Prins van Parma en Ruy Gomes tegen, die na haer toe quamen, sy seyde allcen tegen Don Karel,
dat

dat indien hy wijs was en gerechtelijk beminde, hy haer behoorde te schouwen, in de plaets van haer te soecken.

Karel was ondertuffchen ten alderhoogste vergenoeght, sijn lijden aldus te hebben voor-ge dragen, en sijn geest vertoonde sich soo vry zedert, als de selve voor heen. De Koningin wiert dat wel haest gewaer; maer gelijk daer geen gedaente kan gevonden worden, die de liefde niet aenneemt, om sich in een hert in te dringen, selfs die van de reden en van de deught, soo oordeelde sy verbonden te zijn, en door voorsichtigheyt en door edelmoedigheyt, dese genegentheyt van den Prins geheym te houden. In dese gedachten konde sy sich niet bedwingen hem te laten blijcken, dat sy de verandering van sijn wesen erkende als een uytwercksel van sijn bescheydentheyt. Karel nam de vrymoedigheyt haer het selve te vernieuwen, de eerste mael datse malkander weder alleenigh spraken, zedert het Hof wederom tot Madrid ghekomen was, en hy versekerde haer, met een ongemeen genoegen, dat daer geen wesen of beleyt met sijn aert strijdigh was, die sijn liefde hem niet lichtelijk konde doen aennemen. En soo in gevolge, sy kregen zedert al het vertrouwen, en vryigheyt van onderhandelinghe, diese vlochten hebben. Don Karel, vertelde de Koninginne, al wat sijn hert al te lijden hadde gehad, zedert d'eerste reyse dat hy van haer had hooren spreken. Sy verhaelde hem weder al haer voorvallen van haer kintsheyt, met duysent kleyne bysonderheden, die hun aendacht soo veel vermaeck aenbrachten, als sy lieden van minder belang verdrietigh gevallen souden hebben. En aldus versleten sy vast hun tijdt, wanneer sich de gelegentheyt aenbood; wanneer het geluck be-

rouw hebbende, van dese ongeluckige zielen, soo veel genoegens toe te voegen, Dom Karel in een voorval bracht, dat d'eerste oorfspronck van hun ongefallen heeft geweest.

Van alle de Mevrouwen van het Hof, aen dewelcke de schoonheyt van de Koninginne afgunft veroorfaeckte, was'er geen die reden had haer te haten, als a'leen de Princeffe d'Eboli. Dese was de schoonste en geestighste Vrouwe van het Hof, en soo om die oorfaeck, als om de gunft daer haer Man Ruy Gomez in was, was daer wel de voornaemste. Sy had de grootsheydt soo lief als haer vermaeck, en haer vermaeck soo lief als haer grootsheyt, gelijk sy alles verwacht van de bevallijckheyt van haer Persoon, en haer geeft, soo had sy aenstonts op het hert van den Koningh toe-geleght. Maer de schoonheyt van de Koninginne haer toeleggh verydelt hebbende, wilde sy haer kracht op dat van den Soon beproeven, niet geloovende daer soo veel veranderingen te fullen vinden. Ruy Gomez als bestierder van de Prins, was in een selfde deel van het huys met hem gehuys-vest. De Princes d'Eboli sijn Vrouw, behalven dese gelegentheyt van Karel alie uuren te sien, had somwijlen gelegentheden om hem te verbinden, hem met haer Man somwijlen versocnende, daer hy alle dagen, nu het een dan het ander mede had te stellen. Dom Karel die seer edelmoedigh was, en wel saggh dat sy sich daer seer yverigh in toonde, bewees haer groote erkentenissen daer voor, en liefde seer minnelijck met haer.

Dese gunstige neygingen deden de Princeffe een goede hoop op haren toeleggh nemen; ghelijck sy oock wel haest een goede gelegentheyt vand, om den Prins te leyden daerse wilde: De groote verwonderingh die by nam, over de
schoom-

Min-
sucht
van de
Princeffe
d'Eboli.

schoonheyt van de Koninginne , maeckte hem een slag van verachtinge voor de geheele werelt , buyten haer. Men weet , dat de jonge lieden van die staet , van naturen geneyght zijn , sich te vermaken met al de werelt , en de vleyeryen van die gene die hen op-voeden , maken hen veeltijds sulck spel gewoon , in de plaets van hen daer over te bestraffen. Karel die geensins van al de gebreken van sijn ouderdom vry was , hebbende op sekeren tijdt eenige drolligheden van dese natuur aengerecht , en dat met eenige Vrouwen van groote staet , wierden dese daer over klachtigh , soo dat de Princeesse d'Eboli , al de moeyten van de werelt had te verhinderen , dat'er geen klachten door Ruy Gomez aen den Koningh wierden over gedaen. Dese selven avont wanneer dit geschiede , dese Vrouwe sich bevindende alleen , met Prins Karel in een Cabinet , begoff hem te verwijten het weynigh wesen dat hy van de Dames maeckten , en na datse eenige barseryen over die saeck gedaen had , besloot sy , dat de vrientschap diese voor hem hadde wel sterck most zijn , datse hem soodanige saken konde vergeven en ton besten houden.

De Prins die niet kon mercken waerse heen wilde , en by erkenenisse gehouden was haer veel vrientschap te bewijfen , antwoorde haer al lacchende , dat sy meer reden had als sy selfs wist , om sich voor hem in 't werck te stellen , nade-mael dat hy soo weynigh wercks van de Vrouwen maeckte , daer uyt voort quam , dat sy al de achtinge , die hy voor andere mocht hebben uyt-geput en tot sich getrocken hadde.

De Princeesse op-genomen door dese woorden , die sy wel gaerne den naem van een verklaringe en betuyginge van liefde sou gegeven hebben : antwoorde hem op een maniere die hem

Aert en
afkomst
van de
Prin-
ceffe
d'Eboly.

hem de oogen opende , en hem sijn goet geluck dede bekennen. Hem docht dat hy noyt eenige ontrouw had begaen die beter te verschoonen was. Dese Princeffe was van dese Vrouwen , die sonder juyft al de bysondere vereyffchen van de schoonheyt te hebben , evenwel yets hebben dat meerder verlockt , als veel wel ghereguleerde schoonheden. Sy was Dochter van den Hartogh de Francavilla , een seer groot Heer van Spanje. Dese had de Koningh met Ruy Gomes doen trouwen , die daer door tot groote staet geraeckt is , behalven des Koninghs gunst ; in voegen hy , van een geringh Portugees Edelman , die hy , in Spanjen quam , als hem de Koningh de bestieringh van sijn Soon toe vertrouwde , een van de rijckste en grootste Heeren van Spanjen gestorven is. Dese Princeffe dan , was van die slag ; maer hoe gevaerlijck sy oock mocht , Karel was noch te vol van genegentheydt tot de Koninginne , om plaets voor yemant anders over te hebben. Hy dan nam dese voortsettingh van de Princeffe op sulck een bevallijcke wijze aen , als hy konde , sonder evenwel daer op te antwoorden ; maer sy was soo plomp niet , of sach wel dat hy teekens van faken toonde , die in der daet niet waren.

Een Vrouwe die sich eenmael in dien staet heeft gesien , vergeet die nimmermeer , en denkt daer nimmermeer om ; had met de hooghste raserfny , indien sy met geen vermaeck haer ghedachten daer over mach laten gaen. Maer wy fullen wel haest sien wat dese spijt in het hert van dese Princeffe sal komen uyt te wercken. Ondertusschen de Min , die deernisse met sijn ongeval had , deed een nieuwe Personagie , op het Toneel van het Spaensche Hof komen , om de misflagh van Dom Karel goet te maken.

Med

Dese

Dese was Don Jan van Oostenrijck, natuurlijke Soon van den Keyser Karelde Vijfde, die de Koningh omtrent dees tijdt, uyt handen van zijn Op-voeder, een Spaensch Heer trock, die hem altoos als zijn Soon ghehouden, en daer voor op-gevoed had, tot dat de Koningh hem by hem ontbood, en voor zijn Broeder erkende, welcke ontmoetinge op de Jacht geschiede; dese dan komt ten Hoof, en het gantsche Hof sach met verwonderingh de Soon van Dom Louis Quisciada, binnen korten tijdt verandert, in de Soon van Keyser Karel de Vijfde, en sich soo wel houden in dien staet, als hy sich van te voren in een minder had gedragen. Dese Don Jan had de Keyser gheteelt by een groote Mevrouw en Gravinne van Nederlandt, (en niet by een Backers Dochter van Brussel, gelijk sommige willen,) welcke genaemt was Barbara van Plomberge, uytnemende schoon, daer de Keyser op verliefte was, soo als sy voor hem gebracht wiert, om hem yets op haer Luyt voor te spelen, en sijne swaermoedigheydt een weynigh te verlichten. Sommige seggen dat zijn eerste opvoedingh sou zijn gheweest, by een rijck Harder in het Landt van Luyck, daer hy als een Harder en Boere Jongen sou gehouden geweest zijn, en soo wel arbeyden most als de andere, tot dat hy beginnende groot te worden, en de Keyser sich willende tot zijn eenfaemheydt begeven, den Coningh Philippus zijn Soon belaste hem van daer te halen, en in Spanjen te ontbieden, te samen met den Harder, wanneer hy hem voor zijn Broeder sou erkent hebben, en den Harder een treffelijck onderhoud voor al zijn leven toegeleght. Maer in der daet, het is niet gelooflijck, dat hy uyt handen van een Boer en Harder, met soo veel Princelijcke deughden sou ghekomen heb-

Bran-
tomc.

hebben, en sich voorts ten Hove konnen dragen, als de Soon van fulck een Monarch toebehoort. En in der daet, hy was seer wellevende, wel gemaect en schoon, die niet van een Boeren opvoedingh hadde; want 't zy onder het Krijghs-volck, of onder de Hof-juffers, hy had even goede bevallijckheyt.

Aen-
komt
van Don
Jan ten
Hoof.

Dese Prins dan, als een nieuweling ten Hoof komende, en niet gesint zijnde veel Wapenen te gebruycken, om sijn hert te verfekeren tegen de bekoorlijckheydt van de Koninginne; was oock daerom ten eersten overwonnen, en had soo haest niet gesien of wiert hevigh op haer verliefst:

Viderat banc visamque cupit.

Hy sagh haer nauwelijcks in volle schoonheyt staen,

Of met sijn vryheyt was 't op staende voet gedaen.

Soo leeft men daer en elders ten Hoof. Hy dan vermeerderde het getal van hare slaven, 't zy dat sijn ydele waen hem vleyde, of dat hy hoopte sijn geluck soo hier als elders hem dienen sou. Hy gevoelde wel dat hy het wech hadde, maer deed gantsch weynigh weer om sich te genesen. Maer gelijk hy van naturen een seer konstigh veynser was, alsoo viel het hem geensins swaer, sijn lijden foodanigh te bedecken, dat niemant daer eenigh bedencken van kreegh, schuygende alles onder den schijn van Hoffelijck op-passen.

Maer sijn gedurigheydt viel den Prins Carel wel haest seer lastigh en hinderlijck, en hoewel de Koninginne hem wilde wijs maken, dat sy wel blijde was, dat dese hinderinge, hun onderhoudinge en gemeensaemheyt veyliger maekte,

soo

foo kreegh sy evenwel daer door een afkeer van Don Jan, daerse selfs de redenen niet van begeerde te onderfoecken.

Befiet eens Vader, wat quaedt dese Fransche schoonheyt alreets, terstont na haer aenkomen heeft begonnen te maken, en of men geen reden heeft te vreesen voor het gevolg.

Daer is geen voorval in het menscheijcke leven, daer d'ontveynsinge soo veel ghebruycks heeft, als in het stuck van liefde, en daer het swaerder valt het selve wel te kunnen doen. De Prins konde altijdt soo wel geen Meester van sijn drift, en de drangh van misnoegen zijn, wanneer de tegenwoordigheydt van Don Jan hem hinderlijck was, of dese laetste ontdeckte wel haest wat'er gaende was. Gelijk'er niet so doordringende is als het oog van een mede-vryer, alsoo had hy wel haest daer d'oorfaeck van gerdan. En dese kennisse bracht hem tot een bysondere nieuwigheyt, om te weten of de herts-tocht van den Prinsbekent was, by die gene die de selve veroorfaeckt, en of sy die van haer zijde weder beantwoorde. Om daer kennisse van te krijgen, besloot hy de Minnaer te maken by een Fransche Staet-juffer, die by de Koninginne was; en meer als eenige van de andere by haer schein omtrent te zijn. Hy spaerde niet van al wat hy konde by brengen om haer uyt te halen, maer hy kon het geheym van haer niet krijgen, wat moeyte hy daerom oock aenwende. Want de Koningin was soo verre van yemandt yets van haer geheym te vertrouwen, datse wel wenschte self daer onkundigh van te zijn.

Don Jan niet konnende by de Françoisen opdoen, begaf sich na de Princeffe d'Eboly, en gelijk hy een van de schoonste Princen van Europa was, kreegh hy ten eersten meer toegangh by

Princeffe
van Ebo-
ly, haer
gefag by
de Ko-
nin-
inne.

haer, ginne.

haer, als hy selver verwacht hadde. Hy veynſde ſich tegen haer meer van haer ingenomen te zijn, als hy was, zijnde het hem meest te doen om door middel van dese Princeſſe meer habitude of hebbelijcke kenniſſe van de gheheymen van dit Hof te krijgen, daer hy als een nieuwelingh in quam: en dit geluckte hem ſoo wel, dat ſy wel haest ſeer naeuwe gemeenſchap kregen.

Hy dan op ſulck een wiſe met de Princeſſe levende, beſloot haer te ontdekken, het gene hy wiſt, aengaende de genegentheyd van den Prins Carel. Sy toonde ſich boven maten blijde, ſulcks te weten, gelijk den aert der Vrouwen is, grager te zijn een anders geheym te onderſoecken, als machtigh hun eygen te bewaren. Sy ried hem alleenlijk voort te gaen, en op alles naeuwe acht te slaen; nademael, hoe omſichtig men oock is, het onmooglijk is, dat men ſich ſomwijlen niet wel eenmael ontvalt, wanneer men in der daet geraeckt is.

Scilicet in sano nemo in amore videt.

Wanneer men recht bemindt,
Men wordt van ſiende blindt.

Gewaende oorfaek van het afſtaen van den Keyſer.

Onder al de geruchten die daer liepen, aengaende d'oorfaek van het afſtaen des Keyſers, was dese, die de ſelve leyde op de gemeenſchap die de ſelve met de Duytſche Vorſten, en voornamentlijk de Proteſtanten hadde gehad, waer door hy een neyginge tot hunne Godſdienſt gekregen had, in voegen hy ſich ſelven in die eenſaemheyt beſloten had, om aldaer de vryheyt te hebben, ſijn tijdt van leven, in de oefeningen der Godſaligheyt door te brengen, volgens ſijn geheyme geſtalteniſſe van binnen.

Men ſeght dat hy ſijn gemoed niet konde te
vre-

vreden stellen, over de mishandelingh die hy, die van die ghesintheydt hadde aengedaen; als mede de Protestantische brave Vorsten, die het Oorloghs-lot onder sijn geweldt hadde gebracht. En in der daet, d'ondervondene deught van die Vorsten, selfs in hun lijden, had in hem een sekere achttinge voor hunne Godsdienst veroorsaect. Hy konde niet meer in sijn gemoed vinden, een Heylighdom te verwerpen en te veroordeelen, voor de welcke soo veel brave Mannen, sich niet ontfagen te offeren en af te staen, al watse liefs in de werelt hadden. Dit gevoelen wierdt vermeerderd door de verkiefsinge die hy tot sijn geestelijcke bestellingen dede, van lieden, die alreets in eenigh vermoeden van eenig mis-gevoelen of ketterye (soos'tet noemen) waren, als de Doctor Cacalla sijn Predick-Heer, d'Aerts-Bisschop van Toledo, en voornamentlijck van Conitantijn Ponce, Bisschop van Droffe.

Men heeft oock naderhant vernomen, dat het belleken in het welcke hy, in het Klooster van St. Jooft gestorven is, aen alle zijden met schriften van sijn eygen hant beset was, slaende alle op de rechtveerdighmakingen en de genade, en dat in sulcke uytdruckfelen, die al vry na de Protestantsche Godsdienst trock.

Maer niets was'er dat sulcks soo verre bevestighde, als sijn uytterste wille; men vand daer by na geen Legaten in, tot eenige Godsdienstige oeffeningen en gebeden, gelijk men in het Pausdom gewoon is; maer het was gemaect op sulck een sonderlinge en verscheyde wijze, dat de Spaensche Inquisitie, of Gheloofs-ondersoeckers, oordeelden recht te hebben, van daer in sich geraect en getergt te achten. Dese Ketter-meesters evenwel, derfden niet uytbar-

sten voor dat de Koningh aen gekomen was.

Vermoe-
den van on-
roomf-
heyt in
den Key-
ser.

Maer dese, hebbende sijn aenkomst in Span-
jen, door het straffen en verdelgen, van al wat
hy van de nieuwen Godsdienst (ghelijck sy het
heeten) in sijn Rijck vand, aensienlijck ghe-
maeckt; wierden dese Ketter-meesters door sijn
voorbeeld te stouten, en tasten voor eerst den
Aerts-Bisschop van Toledo aen; daer na de Pre-
diker van den Keyser, en eyndelijck mede Con-
stantijn Ponce: de Koningh hen hebbende alle
drie laten gevangen setten, merckte het gemeene
volck dit aen, als een ontwijfelbaer teeken
van des Koninghs yver voor de Godsdienst;
maer al het geheele overige van Europa, schou-
de met een afkeerigheyt aen de Biegt-vader van
den Keyser, in de armen van dewelcke dese
grootte Vorst gestorven was, en die als in sijn boe-
sem, dese grootte ziel ontfangen had, aen de al-
derwreedste en schandelijckste straf over ghele-
vert, en dat selfs door de hant van den Koningh
sijn Soon. Want in het vervolg van dese Rechts-
pleginge, de Ketter-meesters te rade geworden
zijnde van dese drie treffelijcke Mannen te be-
schuldigen, als deel-genoten in het maken van
dese soo hatelijcke uysterste wille, had wel de
stoutheyt de selve ten vuure, beneffens het Testa-
ment te verwijfen.

Vonnis
van d'In-
quisitie
tegen
sijn Gee-
stelijcke
Die-
naers.

Door dit vonnis wiert de Koning als door een
donder-slagh op-geweckt; en in het eerste, d'af-
gunst die hy voor de grootte roem van sijn Vader
had, deed hem met eenigh genoeghen, de bele-
diginge die men sijn Gedachtenisse aen dede,
aenschouwen; maer daer na meerder achtinge
slaende op de gevolgen van dit bestaen, verhin-
derde hy d'uytvoeringh van het selve door facht-
ter, en de gheheymste wegen die hy konde be-
denken, om te gelijk d'eer van dese Recht-banck
te bewaren.

Wat

Wat Prins Karel aengaet, de eerste tijdlingh die hy van dese saeck ontfingh, nam hy als in bespottlingh op, maer siende dat sy de saeck met ernst vervolghden, nam soo een bitter misnoegen tegens de Ketter-meesters op, als de achtlinge die hy voor de gedachtenisse, van sijn treffelijck Groot-vader had, verdiende.

Misnoe-
gen van
Prins
Karel te-
gen de
Ketter-
meesters.

En om te begripen het bysondere belangh dat hy daer inne had, moet men weten, dat die groote Vorst, onder andere treffelijcke deughden die hy besat, oock dese had, de natuur der menschen haest te konnen onderkennen, en na de selve, buten ghemeene hope van dese sijn Neef genomen had. En wanneer hy tot sijn eenfaemheyd gingh, wilde hy hem noch by sich hebben, en liet was in dit School van wijsheydt en grootmoedigheyt, dat hy in sijn liefde tot roem en glory bevestight wiert. Dese gemeene inborst, en over-een-komst van liefde, had in den Prins Karel een ongemeene treck tot sijn Groot-vader veroorsaect; en het was den Prins om een seer gevoeligh deel geraken, wanneer men de geheugenisse van den Keyser eenighsins wilde te kort doen.

Don Jan, en de Priins van Parma, gelijk als hy in het belang zijnde, waren niet minder daer over getergh, sy lieten alle drie niet na de slapmoedigheyt van den Koningh te beschuldigen, die tegen dese onverdraeghlijcke stoutheyt, al het geweld niet gebruyckt dat hy vermocht, het welcke oock een sekere kleynachtinge tegen sijn Persoon, in hen verweckte, die geen eynde nam als met hun leven.

Dewijl sy noch te jongh waren om te begripen, dat de aldervolmachtigste Koningen, geen recht hebben dat soo heyligh in de achtinge van het gemeene volck is, als dat van de Godsdienst,

foo waren sy een weynigh te onbedacht, om van dit bestaender Ketter-meesters, met al de gramschap en het misnoegen te spreken, dat hen een foo gewichtigen oorfaeck konde e binnen doen schieten, komende selfs foo verre als opentlijk te dreygen. Dese Recht-banck of het Heylige Officie, foos'et noemen, uyt te willen roeyen, met al dat'er aen vast was.

De Koningh sach aenstonts wel de gevolgen van hun gramschap, maer dewijl hy wist, dat de selve wel foo verre gingh, als sijn eygen handelingen te verachten, wilde hy hen selve daer niet over aen spreken, uyt vreesse van eenige antwoord te ontfangen, die sijn aensien sou mogen verkorten, maer gaf Ruy Gomez daer de last van. Dese gebruyckte daer omtrent al de kracht van sijn verstant, in het vertoonen van al de Konincklijke bewegingen, en Don Jan en de Prins van Parma, die van nature meerder Meesters van sich selven waren, als Prins Carel, lieten sich op sijn vertooningen geseggen; maer dese in tegendeel, die sich soodanigh aen geen hinderpalen van geluck liet gebonden zijn, konde noyt begripen, dat al de reden van de wereldt niet op sijn zijde was.

Cacalla
wordt
verbrant.

Ondertusschen wierdt de Doctor of hoogh Leer-meester Cacalla levendigh verbrandt, beneffens een Pop die men voor Constantijn Ponce nam, die eenige dagen te vooren in de gevangenis gestorven was. De Koningh selve wierdt gedwongen dese uytvoeringe met goede oogen aen te sien, om d'Inquisiteurs te verbinden, toe te staen, dat d'Aerts-Bisschop van Toledo sijn beroep na Romen mocht ghenieten, (andere seggen dat hy daer van den Paus ontboden was) en dat men voortaan geen gewach meer van sijns Vaders Testament maken sou. Dit Verdragh stelde

stelde den Prins Carel wel te vreden, maer hy geensins de Ketter-meesters, die niet na-lieten het volck soo veel sy konden tegen den Prins op te maken, in voegen de Koningh gheraden vand, sijn Soon voor een tijdt aen een kant te fenden.

De Hooge School van Alcala was als doe in haer hooghte luyfter, en al de lieden van aensien, die in Spanje quamen, achten daer niet geweest te zijn, ten ware sy die hadden besocht. De Koning veynsde sich of de Princen dese selve nieuwigierigheyt hadden, en nam een schijn om dese reyse voort te setten, dat de Prins van Parma binnen korten tijdt sou moeten vertrecken, onder het geleyde van den Graef van Egmont, om in Nederlandt te trouwen.

Wanneer de Prins Carel dit besluyt had genomen, en dat hy, noodtwendigh de Koninginne most verlaten, begoft hy te begrijpen, dat hy sich in een verwerringh had gebracht, daer hy sich niet lichtelijck sou kunnen uyt ontwerren, voelende een krachtige tegenstrevinge tusschen sijn neyginge en sijn plicht en belangh. De Koningh die sich van Ruy Gomez niet konde afsonderen, belaste den Grave van Egmont, de plaetse van dien gunstelingh by den Prins te bewaren, gedurende dese voor-genomen reyse.

Reys
van de
Prins na
Alcala.

Dese Graef was een van de grootste Veldt-oversten van sijn tijdt, gaende gheciert met de roem, die hy in de laetste Veldt-slagh van Sint Quintijn en Grevelingen verkregen en gewonnen hadde, en van soo veel brave Mannen, als in de School van Keyser Karel uyt-geleert waren, was'er niemant die meer deel in des Keyfers gunst hadde, als de Prince van Oranje en Hy. De Hartoginne van Parma voorfach wel het onweder dat in die Provintien rees, zedert de Co-

ningh haer Broeder, de selve aen haer beleyd vertrouwt hadde. Sy oordeelde dienstig te zijn, hem de ongemacken voor ooggen te steilen. Dese uytvoeringh vereyschte een Man, van de staet en bequaemheydt van den Grave van Egmont, als gewoon zijnde met Vorsten te spreken, en dat met een vryhéyt die soo nut is, en daer weynige de bequaemheydt toe hebben.

Carel die van naturen de buyten gemeene lieden seer beminde, verbandt den Grave, hem, gedurende de reyse, hem de laetste Veldt-slach daer hy het bevel hadde gehad, te verhalen. De Graef willende den Prins voldoen, verhaelde het alles met de beste omstandigheden, waer over Prins Carel een bysonder ongedult toonde, om sich in gelijcke gelegentheydt te laten vinden.

Luft van
Prins
Karel tot
d'Oorlo-
gen.

Hy versekerde den Grave van Egmont, indien d'onlusten in Nederlandt tot een openbaren Oorlogh quamen uyt te barijten, gelijk den Gouvernante scheen te vrœsen, dat hem niet sou kunnen verhinderen sich in die Landen te laten vinden, om aldaer neffens hem sijn moed te toonen, en onder sulck een Leer-meester dat bloedigh ambacht te leeren.

De reyse van de Prins was niet lang. De Stadt Alcalá deed een vereeringh aen Prins Carel van een Paert van seer groote waerden; maer soo wildt en hevig als het schoon was. De Prins hebbende genegentheydt het selve te sien regeeren, vand seer weynigh genoegen in al die gene die het beklommen, en wilde daerom selve daer op. Dit Paert dat alreets de mont seer verhit hadde, nam een nieuwe hevigheydt, soo haest als de Prins het had begonnen aen te tasten, en toonde sulck een geweld, dat Prins Carel dienstigh oordeelde sich ter aerden te laten vallen, maer hy dede het soo ongeluckighlijck, dat hy voor doot op de plaets bleef leggen. De

De Schrijvers die wy oock voor desen gevolgt hebben, getuygen van een val die de Prins gedaen had, maer stellen de omstandigheden en d'oorfaeck heel anders, als waer hy, in het vervolgen van een schoone deerne van een trap ghevallen, welck gevoelen wy, ten aensien van dese waerschijnlijkheydt oock gerner herroepen. Wanneer de Heel- en Genees-meefters de wonde hadden ondertaft, die hy in het hooft gekregen hadde, begonden sy van leven te wanhoopen. In dese uysterste gevaren, fand hy de Marquis de Posa, sijn gunstelingh, om sijn laetste affcheyd aen de Koninginne te brengen. De Princeffe d'Eboly begaf sich oock by de selve, op het eerste gherucht van dit ongeval, om te sien op wat maniere sy het selfde ontfangen soude. De bestendigheyt van de Koninginne, die op sulck een geweldige proef niet voorsien was, verliet haer op dese tijdinge, en hoewel hare mont anders gewoon te swijgen, haer niet toeliet, volgens haer smert, in klachten uyt te barsten, haer stilheyt en ongemeene verslagentheydt, seyden meer, als al de woorden souden hebben konnen verbeelden en uyt drucken.

Val van
Prins
Karel.

Evenwel, hoe groot ook hare quellinge scheen te zijn, behoorde die niet vreemt te schijnen voor die gene die de vrientschap wisten, die altoos tusschen haer en den Prins uytelijck selfs was geweest: maer de Princeffe d'Eboly, die anders geen gedachtenisse als van liefde hadde, kon niet begripen, dat dese quellingh een uytwercksel van een groote vrientschap was.

De Koninginne ondertusschen, die oordeelde dat hier nu niet veel te verbergen viel, konde sich dese droevige vertroostinghe niet onthouden van den Prins te laten weten de droevige staet, daer sijn ongeval haer inliet, en schreef hem, al

Brief
van de
Koningin
aen
Prins
Karel,

wat vrientschap en wanhoop souden kunnen toebrengen, met de tederste uytdruckselen, die men selfs van verliefde te verwachten had, be-
lastende den Marquis de Posa, indien de Prins voor zijn aenkomst overleden mocht zijn, haer Brief wederom haer in handen te leveren, ghe-
lijckse hem die gegeven had.

Deze tedere Brief vervulde het hert van den Prins met een ongemeen genoegen, dat fooda-
nigh was, dat men oordeelt het selve veel tot zijn gesontheyt geholpen te hebben. Wanneer hy nu genoeghsaem buyten gevaer was, vand de Koningin geraden, hem weder tot Madrid te ontbieden, oordeelende dat het ongenoegen van het volck door dit toeval genoeghsaem versacht was. Soo haest sach de Koninginne den Prins niet, of sy eyschte hem haren Brief af; maer wat moeyten sy daer toe ook aenwende, de Prins die de getuygenisse van haer genegentheyt waerdiger als zijn eygen leven was, konde daer toe niet gebracht worden, niet denckende dat desen Brief noch hun Rechter sou staen te worden.

Hy bevant de Koningin beswangert op zijn wederom komen, en terwijl hy besigh was met zijn volkomen gesontheyt, quam sy te bevallen van de Doorluchtrige Aerts-Hartoginne van Oostenrijck, Isabella Clara Eugenia, Erfgenaem van haer gaven soo wel als van haren naem.

Ont-
moetin-
ge tot
Bayon-
ne.

Een weynigh tijds daer na wierdt sy gevaerlijck kranck, aen de kindere pocken, maer sy wierdt weder gesont, met de selve schoonheyt diese van te vooren had gehad. Daer na most sy den reys na Bayonne aen nemen, daer het Fransche Hof na toe getrocken was, om haer te ontfangen, op welcke by-een-komst men schrijft dat het heylloos werck gesmeed is gheworden; dat daer na Parijs en andere plaetsen in sulck een

Jammerlijk bloer-bad gestelt heeft. Ondertuschen, de Koninginne van Navarre, Johanna d'Albret, Weduwe van den Koningh van Navarre, Antony de Bourbon, had sich voor de genoemde Hugenoten verklaert, en der selver Godsdienst aengenomen, en bestierde hare onderdanen met een Godsâligheydt, die tot een voorbeeldt konde dienen aen al de Princeffen van de geheele werelt, en een gerechtigheyt, die men misschien noyt in het Hof van eenigen Koningh gesien heeft. Haer Soon Hendrick, diese in de selve Godsdienst en Belijdenisse op-trock, wierdt van die van de herstelde Godsdienst in Vranckrijck, als hun Bescherm-heer aen ghesien.

De Spanjaerden, siende dat het Recht op het selve Rijk van Navarre nootwendigh op desen Soon most vallen, die alreets in een erf-haet tegens hen op-gequeeckt was, en gestut wierdt, door sulck een ontsachelijcke macht, als die van de Gereformeerden, besloten desen jongen Vorst, beneffens sijn Moeder, beneffens de Princeffe sijn Susster, selfs uyt het midden van hun eygen staet te lichten, in Spanjen te brengen; en selfs in de handen van de Inquisitie te stellen; tot welck toeleg de Hoofden van den Roomschen aenhangh in Vranckrijck, die hun Vyanden gaerne van sulck een stut berooft sâgen, alles sochten by te brengen, dat tot die saeck konde dienen; stemmende derhalven met de Spanjaerden hier inne te sâmen. Een befaemt schelm, de Capiteyn Dominicus genoemt, Bearnois van geboorte, kreegh de last om het werck uyt te voeren, ter oorsaeck van de volkomen kennisse die hy van het Landt hadde. Een gedeelte van de Troupen die als doet tot Barcelonie na bequame windt lagen te wachten, om na Barbaryen

Toeleg
der Span-
jaerden
op de
Koning-
inne en
Prins
van Na-
varre.

over te ſchepen; ſou tot op Farragone aen trecken. Uyt deſe Stadt was het niet ſeer ſwaer heymelijck door het Geberghte een Troup Ruyters te doen aen trecken, om de Koningin en haer kinderen tot Pau en Bearn, alwaerſe hun verblijf-plaets hielden, ſonder byna eenige beſettingh en verſekeringh, als het hert van hunne onderdanen aldaer te hebben, te overvallen. Maer het goede dat God over deſen jongen Prins beſloten had, maekte deſen aenſlag vruchteloos en tot niet. Een weynigh tijds voor de reyſe van Bayonne, de Capiteyn Dominicus geſtut door eenige Franſche Stadts Voogden op de Frontieren, af-hangende van die gene die hem in het werck ſtelden, had alles beſtelt dat tot ſijn aenſlagh nodigh was. Daer na was hy weder na Spanjen getrocken, om aldaer d'ordre van den Hartogh van Alba te ontfangen; om de Troupen, die tot uytvoeringh van het beſloten werk nodigh waren te doen aen trecken. De Hartogh die tot Alba was, heeft hem, na dat hy met hem gheſproken had, na den Koningh gheſonden, daer hy de Staets-vergaderinge tot Mouzon bywoonde.

De Capiteyn onderwegen, wierdt gevaerlijck ſieck, en wierdt daer over gedwongen ſich tot Madrid op- en ſtil te houden, daer hy door trecken moſt. Gedurende ſijn ſieckte wiert hy door een Franſch dienaer van de Koninginne, die ſijn Landtſman was, op-gepaſt, en van alles verſorgt. Hy niet wetende wat vergeldingh hem voor die gunſt te doen, en daer over hem te meer vrientſchap en gemeenſaemheyt toonende, oock wilstende ſijn Landtſman te meer tot weldoen verbinden, had ſich onder andere redenen eenmael laten ontfchieten, dat ſijn leven al van een grooter belangh was, als men wel oordeelen ſou, en dat

dat de forge die men voor hem droegh, t'eeniger tijdt noch wel vergolden sou worden.

Deze woorden wierden voortgebracht op een wijze van seggen, die betoonde datse niet sonder gront waren, waer doorse sijn vrient te nieuwsgieriger maecte, om wat meer van het geheym te weten. De Hopman konde niet weygeren aen een persoon dewelcke hy oordeelde genoegeh het leven verschuldicht te zijn; 't zy dat de vreesse van de doot hem eenigh leetwefen van sijn opset had ingestort, of dat sijn sieckte hem het verstant bedwelmt had, hy betaelde met sijn gheheym, de weldaden die hy genoten hadde.

Deze vrient liet niet na noch dien selfden dag, de Koninginne sijn Meesterse die tot Madrid gebleven was, alles wat hy gehoort hadde, te ontdekken. Sy die in een seer naeuwe vrientschap met de Koninginne van Navarre leefde, konde sich op dit verhael van tranen niet onthouden, die daer over, terwijl de Hopman vast beterde, en met den Koningh alles dat tot de saeck nodig was, bestelde, het gene sy verstaen had aen de Koningin van Navarre, en haer Moeder de Koninginne van Vranckrijck, tot Bordeaux liet weten. Zijnde dan d'aenslagh op dese wijze misluckt, ging de Koninginne de reys na Bayonne aen vangen, onder het geleyde van den Hartog van Alba.

Worde
ontdekt.

Het Fransche Hof was in twee zijdigheden verdeelt, zijnde byna soo vyandigh van malkanderen, als sy met malkanderen vyandigh van de Hugenoten waren, die men hun gemeene vyanden acht te zijn. Hoewel beyde dese deelen Rooms-gefont waren, soo schreef sich d'eene evenwel bysonderlijck dese hoedanigheydt toe, en dat waren die, van dewelcke de Vrienden van den Hartogh van Alba, eerste vindere van dese

Handel
tot Bay-
onne.

dese laetste t'samen-sweeringh van Bearn, de Hoofden waren. Ghelijck sy besigh waren de grontslag van dat Verbondt te leggen, dat tien Jaren daer na eerst te voorschijn quam, soo leefde sy in een groote over-een-komst met malkander. Maer het was soodanigh niet met die van d'andere zijde, namentlijk die van de Koningh, en van dewelcke de Koninginne Moeder, Catharina de Medicis het hooft was.

Dese Koningin had de onafhangentheyte voor het voornaemste ooghwit van haer bestieringen, en oordeelde dat al de verbintenissen met Spanjen, enckele slavernyen waren; hebbende voor de rest geen meer vertrouwen op den Koningh haer Schoon-soon, als de welstant mocht vereyffchen. Ondertusschen, hoe sy op haer achterhoede mocht zijn, gelijk de medestanders van den Hartogh van Alba, een gemeenen omme-gangh met haer hadden, wisten sy soo veel wercken te laten spelen, soo veel het onderste boven te keeren; en soo veel Verspieders by haer te bestellen, datse eyndelijck gewaer wierden dat het de Koninginne van Hispanie was, die hunnen aenflagh te niet gemaect hadde.

Maer sy konden noyt begripen hoe dit werck tot hare kennisse gekomen was. De Hartog van Alba konde niet geloven, dat een jonge Vrouw een soo stoute en tedere saeck sou derven aenflaen; maer de verbintenisse van dese Princesse met den Prins Karel, was hem altoos vermoedelijck geweest, om dat hy wel wist dat hem de Prins van naturen hate: en soo oordeelde hy, dat sy niet gedaen hadde als met medestemminge van den Prins, en gelijker geen gevoelijker smert is, als een groot schelmstuk sonder vrucht te hebben bestaen, besloot hy in soo vastelijck sich te wreken, dat het hem op het eynde noch gelukte.

De

De Prins Karel had evenwel van dese t'samon-
fweeringh niet gheweten, voor dese reyse van
Bayonne. Maer daer na de fake verspreyt wor-
dende, heeft hem de Coninginne de waerheydt
daer van beleden.

De Prins verschrickt door de grouwelijkheydt
van dit bestaen, konde niet laten te seggen, in
de tegenwoordigheyt van Don Jan, en de Prin-
ceffe d'Eboly, dat hy t'eeniger tijdt noch wrede-
lijk die gene, die den Coningh tot sulcke snode
raedt-flagen rieden, straffen sou. De Hartogh
van Alba was van al de wereldt voor de Vinder
van dese t'samen-fweeringe bekend, en de Co-
ningh dede niet, sonder het goet-vinden van
Ruy Gomez. Dit dreygement dan, konde op
niemandt als op dese twee bedienaers slaen,
en de Princeffe d'Eboly sulcks haren Man den
Prins aengebracht hebbende, soo oordeelde dese
gunstelingh, dat het tijdt was te beginnen, sich
tegen het gesach van desen Prins, dat hem sijn
ouderdom nu begoft toe te brengen, te voor-
sien.

Dese twee bedienaers hadden gelijk als al de
gunst van het Hof onder malkanderen gedeelt,
met dat onderscheyd evenwel, dat men konde
seggen, dat d'Hartogh van Alba de gunstelingh
van den Koningh, en de Prins van Eboly die
van Philippus was. Dese staet veroorsaekte som-
wijlen geschillen onder hen lieden, maer het ge-
meene belangh vereenighde hen gedurighlijk
weder.

De Hartogh van Alba die het volkomen ghe-
bied over de Oorloghs-saken had, kennende
de Oorloghs-neyginge van den Prins, vreesde
dat hy t'eeniger tijdt aen sijn gesagh sou komen
te ternen, en in den eersten gelegentheydt van
Oorlogh, die'er sou mogen ontstaen, het beleyd
daer

Gesagh
van Alba
en Ruy
Gomez.

Voorval tuffchen Prins Karel en den Hartogh van Alba. daer van aen ſich trecken. Hy wift ſeer wel, dat Prins Karel hem nimmermeer een ſaeck vergeven ſou; die voor eenige Jaren tuffchen hen voor gevallen was.

De Koningh had de Staten van Arragon vergadert, om aldaer ſijn Soon als wettige Erfgenaem van de Kroon te doen erkennen. Onder deſe plechtigheden de ordre tot den Hartogh van Alba gekomen zijnde, dat hy den Eed ſou moeten doen, ſoo riep hem den Herault of Wapenvooght tot driemaelt toe te vergeefs. Een oogeblik daer na bood hy ſich aen buyten ſijn rangh, om ſijn plicht af te leggen; maer de Prins weygerde met een vinnigheyt hem aen te nemen. Maer hebbende ſich d'Hartogh verſchoont, op de buyten gemeene beſigheden, daer ſijn Ampt van Groot-meefter hem mede belaste, voornamentlijk op dien dagh, belaste de Koningh den Prins ſijn ootmoedigheyt aen te nemen.

Opmerkinge van Ruy Gomez. Wat Ruy Gomez belanght, gelijk als hy de beſtelling der gelt-middelen en het gerecht hadde, vreeſde hy dat deſe Prins, die van nature ſeer goet geefs was, hem voortaan ſou willen verbinden ſulcke milddadigheden en gunſten te bewiſen, dat die gene, die het beſt verdienden, daer van berooft ſouden worden. Hy was beſtierder van den Prins geweest, en hy had den Koningh geen voldoeningh kunnen geven, als met den Prins met de ſelve ſtrengheyt te handelen, als hem de Koningh te handelen ghewoon was. En dewijl deſe ſtrafheyt van doen, d'eenige oorſaeck van de tegendrift van den Prins Karel tegen ſijn Vader was, ſal het nodigh zijn eenige byſonderheden daer van aen te roeren; hoewel die wat ſlecht en kinderachtigh zijn. De Prins waſter naeuwer noot tot de ouderdom van kenniſſe en reden gekomen, wanneer ſijn Moeye, de

de Koningin van Bohemen, die als doe in Spanjen woonde, een van sijn kinderen van staet, of *Meninnes*, soose die noemen, die de Prins wel het meeste beminde, over een kleyne misdæet seer strengelijck dede straffen. Ghelijck hy selfs als doe seer geweldigh en driftigh was, dede hy sijn beklagh daer over tegens sijn Moeye, met eenige hevighet, waer over dese Princesse hem met de roede dreyghde indien hy niet sweegh. De Prins, aen dewelcke men geen gevoelijcker verongelijckingh konde doen, als hem te handelen als een wicht, wiert soo rasende door dese dreyginge, dat hy sijn Moeye een souflet of kinnebackslagh gaf. Soo haest als sy daer over heen gegaen was, begoft hy te bedencken wat hy gedaen had, en was daer over in de uytterste benaetheyt; wanneer sijn Hof-meester sich voor hem stelde, verdrenckende 'oy na in tranen. De Prins, die alle buyten ordinare voorwerpsels, in de staet daer hy in was vermoedelijck nam, vraegde hem naer d'oorfaeck van sijn tranen, en verfont van hem, dat sijn Vader sijn misdæet vernomen, en hem daer over ter doot veroordeelt had. Dese die tegenwoordigh waren, vermerckten dat hy over die tijdinge ontstelt was, maer evenwel niet in sulcker voegen, of hy konde noch wel soo veel als vragen, of'er geen genade voor hem was. Men gingh heen om daerom te bidden, en men quam weder by hem, met de tijdingh dat de selve voor hem verkregen was; dat hy het leven sou behouden, maer de hant, met dewelcke hy de Koningin geslagen hadde, most hy verliefen: *Dat sou schoon staen, riep hy daer op, een Koningh met een hant.* Men vertoonde hem wederom dat hy seer geluckigh was, dat sich sijn Majesteit met dese straf vergenoeghde; maer een ander van het geselschap, hem heb-
bende

Overda-
dige
stout-
heydt
van de
Prins.

bende in het bysonder voor gehouden, dat hy sich verootmoedigen, en sich telven eenige straffe onderwerpen sou, en dat misschien sijn Majesteit daer door sou bewogen worden, vandt dien voorflagh goet, en ontboot terstont den Cardinael Spinosa, opper Ketter-meester, en socht den selven dat hy hem een geesseling wilde geven, het welcke hy anders in geen en deede sou verdragen hebben.

Gewil-
lige
tucht
van de
Prins.

Eenige Jaren daer na, soo als hy uyt een sieckte gekomen was, nam hem de Koningh alleen, en bestrafte hem seer, over yets dat hy gedaen had, de Prins die oordeelende onschuldigh te zijn, wiert soo levendigh gheraect, door het gene hem sijn Vader seyde, dat hem de koorts op de selve stont weder op den hals quam. Sulck een straffe opvoedingh had den Prins ghewoon gemaect, al sijns Vaders neygingen en driften strijdigh te zijn; behalven dat hy van een gheheel strijdigen aert met sijn Vader was, waer door hy sich noyt droegh na sulck een wijse, als de Koningh wel gaerne ghewilt hadde. En dit heeft Ruy Gomez meenighmael by den Koning doen aenhouden, om van die lastige bestieringe ontslagen te mogen zijn; vreesende dat de Koningh, volgens de gewoonlijcke wijse der Vaders, hem op het eynde noch sou beschuldigen, van eenigh ongenoegen hem in sijnen Soon gedaen. Hy dan siende de volhardingh van den Koningh, om hem onder sijn hoede te laten, handelende om sijn Meester te believen, den Prins met al de strengheydt die men konde bedencken, als willende sich selven ontschuldigen van al de buytensporigheden van desen Jongen Vorst. Aen de andere zijde wist hy wel, wat hem van het na-bedencken van sijnen Leerlingh te wachten stondt: en zijnde van sijn Vrouw aen-
ge-

gemaent, die onder schijn van de sekerheyt van haer Man, sich over haer mispresene gunsten socht te wreken, vermeerderde hy sijn strengheyt, om den Hartogh van Alba tot een naeuwer verbant tegen den Prinste verbinden, noch dagelijcks; gevende onder dies den Hartogh de dreygementen van den Prins te kennen

Wrecksucht van de Prin-
cessse d'Ebolz.

Wat groote genegentheydt de Prin-
cessse d'Ebolz tot die saeck toonde; haer Man, aen-
welcke al haer aendrijven vermoedelijck was,
wilde evenwel haer noyt sijn geheym mede de-
len. Sy seyde hem oock in tegendeel niet al dat
sy van de verbintenis van den Prins met de Ko-
ninginne wist. Maer Ruy Gomez die een doot-
stralende geeft had, makende sijn aenmerckin-
gen op het gene sy hem daer van wel gheseght
hadde, had niet veel moeyten om de rest te ra-
men. Wat opsichten hy sich die verbintenis aen-
gaende, konde voorstellen, hy konde de selve
sich noyt wel verbeelden, sonder daer yets van
liefde onder te mengen. Duyfent dingen, over
dewelcke hy noyt eenigh overleg had gemaect,
noch acht op geslagen, wanneer se voorvielen,
quamen hem wederom te vooren. Hem gedacht
wel te hebben gemerckt, dat wanneer men van
de Koninginne sprack, in de tegenwoordigheyt
van den Prins, hy de selve die daer van spraken
altoos stetck aensagh, als of hy hadde gevreesst,
of sy hem ondertusschen naeu acht sloegen; en
of het gene sy seyden, mocht strecken om hem
te beproeven. En op andere tijden, als een ye-
der vast trachte de Koninginne op het meeste
te prijsen, bleef hy alleenigh sonder haer te
prijsen: en wanneer hy van haer yets had te
seggen, vreesde hy altoos daer te weynigh van
te seggen, en sijn mont weynigh ghewoon de
drift van sijn gemoed te verbergen, deed seer

Aen-
merkin-
gen van
Ruy Go-
mez op
des Prin-
ces hart-
delin-
gen.

qualijck het geense niet bequaem was te doen.

Dese en andere dingen deden hem geloven dat de wonderlijcke schoonheyt van de Koninginne, maer al te veel krachts op het gemoed van den Prins hadde. Dit liet hy niet na met den Hartogh van Alba te overleggen, den welcken hy oordeelde, volgens hun gemeen belangh, niet te moeten verfwijgen. En als dan weder een overslag makende op de handelingen van de Koninginne, konden niet anders begripen, of sy beantwoorde de genegentheyt van den Prins seer wel.

Dit alles vleyde hun drift seer, en sy toonde groot genoeg te hebben, sich over den Prins te kunnen wreken, met het ontdecken van sijn genegentheyt aen den Vader. Maer weder aen d'andere zijde, den min yverigen haet aenmerkende, bemerkte sy te gelijk het uysterste ghevaer daerse sich in konden werpen, en dit dede hen schricken en beven. En hoe groote Vyanden sy van Prins Karel waren, soo quamen sy evenwel noyt soo verre, als yets op sijn leven toe te leggen. Niemandt wordt schelms op een stel en een sprongh, maer wel by trappen; willende het eene schelms met het andere bedecken.

Verra-
derlijcke
Hof tre-
ken.

Sen.
Agame-
non.

Quod metuit auget scelere scelus obruit.

Dese twee bedienaers vreedden boven alle, dat de Koningin het gemoed van den Koningh voor af sou in nemen, over de saeck van Bearn, in voegen hy daer na de waerheydt self niet sou kunnen geloven, en oordeelden, dat in de ongeustheyt die den Koningin quelde, om te weten hoedanigh dien aenflagh was ontdeckt geworden, hy sich aen de eerste meeninge die men hem daer van ontdecken mocht, vast sou houden. En in der daet, de Koningh mismoe-digh over desen slechten uytflagh, sach zedert den

den Hartogh van Alba met sulcke goede oogen niet aen, als hy wel gewoon was, en overleyde misschien by sich selven hem op een treffelijcke wijze te verwerpen, om sich t'eenemael van de schade van dit bestaen te verlossen.

Om dan dien slag af te weeren, most men hem de waerheyt ontdecken. Maer om dat het eynde van dese verklaringe was, den Koningh te laten sien, dat sulcks niet door eenige mis-slag van den Hartogh van Alba by ghekomen was, oordeelden desen Hartogh niet, dat hy selfs daer van behoorde te spreken. En Ruy Gomez was niet veel minder in vermoeden van dese saeck, maer had daer by na soo veel deel aen als hy. Sy oordeelden dan een ander persoon daer toe van nooden te hebben, om hen dien goeden dienst te doen, en vindende niemant soo bequaem als Antonio Perez, Secretaris van Staet, besloten sy hem in hun saeck in te wickelen.

Desen Heer, die geen belangh had, om den Prins eenigen hinder toe te brengen, en noch minder de Koninginne in ongenade te helpen, wilde sich swaerlijck daer toe laten gebruycken. Ruy Gomez evenwel, had vertrouwen genoeg op sijn bequaemheyt, om het werck met goet gevolg uyt te voeren. Maer de saeck viel hem noch lichter toe als hy selfs wel gemeent hadde.

Perez was sottelijck op de Princeesse d'Eboly verlief, en tot noch toe hadde hy niets konnen winnen. Hy vraeghde dan onder het handelen, of de Princeesse d'Eboly mede van het geheym was, en hebbende verstaen van neen, wickelde hy sich seiven met hen in, op de alderbeste wijze die hy konde doen, self tot al watse van hem begeerden. Dese loose Minnaer kende de nieuw-gierigheyt van sijn Meesterse, en hy twijffelde niet, of het quelde haer seer, soo buyten het ge-

heym gefloten te zijn, en datse alle vergeldingh fou doen, aen die gene die haer daer deel acn foudelaten hebben.

De Koningin verlost van haer tweede Dochter.

Ondertusschen, de Koninginne die sich weder swanger bevand, zedert haer wederom-komst van Bayonne, verloste van de Infanta Catharina Michaëlla, die naderhant met den Hartogh van Savoye getrouwt is geweest. Onse bedienaers, die wel wisten, wat vermogen de schoneheyt van de Koninginne op het gemoed van haren Man hadde, namen de gelegentheyt, de tijd van dit kraem-bedde te ghebruycken, om den Hartogh van Albate rechtveerdigen, op dat de Koningh tijdt mocht hebben een besluyt te maken, over het gene sy gingen ontdekken, eer hy de Koningin in het bysonder ghesproken hadde.

Ontdeckingh van der Koninginnen bericht aen Vranckrijk.

Het Ampt dat Perez bekleede, gaf hem gelegentheyt den Koningh meenighmael in het heymelijck te spreken. Des morgens bracht hy sijn reden op de toeleggh van Bearn, over dewelckemen verstant, dat de Koninginne van Vranckrijk groot ongenoegeen toonde, wrekende sich daer over, met het begunstigen van des Koninghs genoemde wederspannigen in Nederlandt; die nu in den eersten aenvangh van hun opstant waren. Hier over betuygde hy voor den Koningh, dat hy lange in twijffel hadde gestaen om hem te ontdekken, het gene hy wist; van den quaden uytslaggh van het werck; hoe seer hy oock verbonden was het selve te doen: maer dat na het selve wel te hebben overlegh, hy niet oordeelde, sonder misdaet het selve langer te kunnen verbergen.

Hy dan, ontdeckt al het gene d'Hartogh van Alba tot Bayonne had ondervonden; en de wijze op dewelckehy achter het geheym was geraeckt, voegh-

voeghde daer by de redenen die de Prins Carel, in de tegenwoordigheydt van de Princesse d'E-boly, en Don Jan had gevoert, tegen die gene die daer part of deel aen hadden: en eyndighde met een ootmoedig verfoeck van den Koningh, hem te willen vergeven, dit soo lange voor hem verborgen te hebben, niet hebbende sulcks der-ven openbaren, ten opficht van twee perfoonen, die hem de heylighste mosten zijn, na sijn Majesteyt.

Dese reden stelden het gemoed van den Koningh in een ongemeene ontroernis; hoewel hy als noch van de Koninginne geen quaet vermoeden van eenige liefde had, vand hy de naeuwe verbintenisse tusschen haer en den Prins met allen vreemt.

Sijn gemoed ingenomen door dese eerste bewegingen van Min-nijt, sach met weynigh belangh het gene sy tot verkortingh van sijn gesach gedaen hebben, aen, en de betrachtinge van sijn grootheyt, die hem soo bysonderlijck eygen waren, in andere gelegentheden, weeck nu voor een gevoelijcker en tederder belangh. Hy kreeg nu voor de eerste mael een opficht omtrent de gedurigheyt van sijn Soon, by de Koninginne, en begoft nu oock te bedencken dat sy al voor lange aen malkander verlooft waren geweest.

Maer hy quam na dese gedachten weder tot sich selven, en bedenckende de deught en moedighheydt van de Koninginne, veroordeelde hy wederom sulck een kranck en weeck vermoeden. En voor de rest, sy had voor desen noch wel meer andere blijcken gegeven van de liefde tot haer Vaderlandt. Eenige tijdt te vooren, het geschil over de voortgangh van beyde de Kroonen, tot voordeel van Vranckrijck, tot Romen uytgesproken zijnde, konde sy de blijdschap,

Bewe-
gingen
in het
gemoed
des Ko-
nings.

diese over dese saeck hadde soo wel niet ontveynfen, of sy lietsen eenighsins blijcken. Sijn Staet-Juffer wilde haer vertoonē, dat sy behoorde meerder deel te nemen in het ongenoegen van haer Man, kreegh van de Koninginne tot antwoord; dat, indien sy de droefheyd des Konings daer over niet vreemt of ongerijmt vand, sy ook alsoo haer genoegen niet vreemt konde vinden. Sy mocht wel veelen dat de geheele werelt wist, dat het Huys uyt het welcke sy gekomen was, noch beter ware, als het geen daer sy in getreden was.

De Koningh aenmerckinge op dese redenen makende, wilde te lichter geloven, dat het ontdekken van den handel van Bearn, haer werck was; en uyt de selve gront van genegentheyd tot haer ouders voort quam. Hy merckte oock aen de afkeer die Karel, om de wille van de Koninginne, als een edelmoedigheyd van een jong Prins van dit, in der daet, straf bestaen mocht gehad hebben; evenwel hoe hy oock wilde, sich selven over dit stuck geheel te vreden stellen, soo nam hy evenwel voor, op hun doen en laten naeuwer acht te doen staen; maer hy geloofde selver dat daer geen andere na-yver als die van sijn geslacht mede gemenght was.

Veranderingh
in het
Hof.
De Prin-
cesse van
Eboly
geraecte
in hoo-
ger
gunst.

Hy maecte seer merckelijcke veranderingen in de grootste Ampten van het Hof, om de voornaemste van de selve, in handen van de Princesse van Eboly te doen vallen; die der Coninginnen Hof aengingen, en dat, sonder dat'er eenige betrachtinge in de selve saeck sou konnen gemerckt worden, de gemeensaemheyd die dese Vrouwe met Prins Carel hadde gehad, zedert dat haer Man bestierder van de selve Prins was geweest, maecte haer bequamer als eenige andere, om tot het diepste geheym in te booren.

Dese

Dese aenmerckinge gevoeght by de proeve die men alreets van haer hadde, door het aenbren- gen van de dreygementen, die Prins Carel in haer tegenwoordigheyt gedaen hadde, hielpen seer, beneffens de genegentheyt die de Coning haer Man, den Prins droegh, om haer tot die bedieningen te verkiesen; makende dit soo twee Conincklijke gunstelingen in een Bedde, Man en Vrouw.

De Prins Carel, die noch in het gevoelen was van de Princes gemint te zijn, zedert het geen tusschen hen was voor gevallen, was dese nieu- wigheyt geensins tegen de sin, hoewel hy sich in die waen bedroogh, sullende sy de eerste Spaen- sche Mevrouw misschien zijn, die een versma- dingh in Min niet ten hooghste wraeckgierigh gemaect heeft: Want

*Nulla vis flammæ tumidique venti
Tanta nec telis metuenda toti
Quanta, cum virgo, viduata toro
Ardet & odit.*

Geen vlam heeft sulck geweld, noch winden
aen het woeden,
Noch 't vinnigh werp-geweer dat muuren ne-
der smijt,
Als een verstoote Maeght, die vol van bittere
spijt,
In een en selfde Borst komt Haet en Min te
voeden.

Maer de Coninginne, diē wel wist dat haer Bed- genoot Vrienden genoegh in Vranckrijck hadde, om kennisse te hebben van het gene sy gedaen had, was soo blind niet, of sy sach wel wat al dese veranderingh te beduyden hadde. Sy wist ter- stondt de reden te raden, en als de Prins haer

H + wilde

wilde gheruft stellen omtrent de Princeffe van Eboly, drongh hem de Koningin haer te seggen, waer dit groote vertrouwen, dat hy op dese Vrouwe had, van daen quam, sonder dat hy oyt soo veel op sijn zedigheyt konde winnen, als de Coninginne daer omtrent voldercingh te geven. Maer hy sach eyndelijck weldat hy sich bedrogen had, wanneer hy merckte met wat een gedurigheyt de Princeffe hem waer nam; gelijk hy, d'ongeleghentheit die hy uyt haer gedurige tegenwoordigheyt ontfingh, niet derfde laten blijcken: alsoo schopte sy een ongelooflijck vermaeck in het ongenoege dat de Prins daer door ontfingh. Sy toonde hem meerder vrientschap als oyt voor heen, en toonde haer omtrent de Koninginne met alle vlijt van de werelt. Maer hoewel de wackerheyt en toeficht van dese Vrouwe wonderlijck was: de Koningin en Prins Karel waren niet minder op hunne hoede.

De Koningh was seer gedrongen met het bouwen van sijn Escuriael, en geparst door de groote onkosten die hy daer aen most hangen. Het was de gedachtenisse van de overwinningh van Sint Quintijn, en most de volkomentheit hebben, die hy sich selven had voor-geftelt. De Koningh noodighde haer op het Gebouw te sien. Al het gene de gedachtenisse van desen Veldt-slagh in het gemoed van de Koninginne konde vernieuwen, van dese droeve overwinninge, die haer soo veel leet veroorsaecht had, evenwel sach al den toefstel, die daer omtrent gemaect wierdt, met groot genoegen en vrolijckheit aen. Het was aen dese plaets dat de Princeffe van Eboly de Koninginne met den Prins alleenig by den Koningh lieten, en dat de Koningh hen mede alleen liet, om eenige nodige bestellingen aen de Bouwmeesters te doen. De Prins nam dese gele-

legentheyf waer, de Koninginne ootmoedelijck te bidden, hem voorvallen te willen beſchaffen van meerder met haer in het byſonder te mogen ſpreken, dewijl hy in ſulck een naeu verbandt niet langer leven konde. Hy drongh haer daer ſoo ernſtigh toe aen, dat ſy het ſelve hem toefont, en maecten ſoo te ſamen een overſlagh op wat wiſje ſy het ſouden konnen aenleggen; maer al de wegen die ſy voor floegen ſcheenen hen ſoo vol ghevaers, dat voornamentlijck de Koninginne een ſchrick kreegh, ſich daer van te dienen.

De ſaken waren in dien ſtaet; wanneer de Marquis van Bergen, en de Baron van Montigni, Afgefanten uyt de Nederlanden, in het Hof quamen; gelijk hun laſt ſeer gevaerlijck was, ſoo hadden ſy hunne hoop voornamentlijck geſtelt, op het gerucht van de edelmoedige toe-genegentheyf van den Prins, en de goeder-tierentheyf van de Koninginne. Dese Afgefanten lieten niet na aen hen op de beſte wiſje te verroonen, de droeve ſtaet van den Adel in Nederlandt, na de gantsch quade dienſten die hem de Cardinael Granvelle, voornaemſte bedienaer van de Gouvernante, hen by den Koning hadde bewezen, latende niet daer nevens, hunne getrouwigheyt en onnoſelheyt, in al de voorgaende beroerten voor te ſtellen. Sy beſworen in het byſonder den Prins, ſoo veel brave dienaers van den Keyſer niet te willen verlaten, noch aen het uyerſte geweld en de bitterſte raetſlagen van den Hartogh van Alba over te geven. Verſekerende ſijn Hoogheyt vorder, dat het eenige gerucht van ſijn moed en goetwilligheyt, de eenige vertrooſtingh in hun ongeval was, dat ſy hadden.

De Prins, wiens byſondere genegentheyf tot den Oorlogh, tot noch toe alleenigh door het

De Mar-
quis van
Bergen
en Mon-
tigni ko-
men in
Spanjen.

belangh van sijn liefde wederhouden was ; kreeg een groote schaemte over dese redenen , om dat hy tot noch toe niets voor de eer en glorieghedaen had . Hy wiert noch meer aengemoedicht door de Brieven van den Graef van Egmont , die hem de Afgesanten over leverden , in dewelcke de Graef hem vermaende over sijn beloften , die hy hem op de reyse naer Alcala gedaen hadde , van sich in Nederlandt te fullen laten vinden ; wanneer d'Oorlogh daer sijn aenvangh sou nemen . Hy vertoonde de saken van dese Landen soo gunstelijk aen de neyginge van den Prins , dat de selve voor nam der selver bestieringe te bemiddelen , en hoopte sich daer wel haest te laten vinden , in een staet om aen te vangen al het geen sijn moedigheyt en staetsucht hem souden raden . De Prins dan , soo door dese beweegh-redenen , als selfs het aenraden van de Koninginne , die haer ghenegentheyt ghewelt aendeden , om haer plicht te beter voort te staen , en door sijn afwesen alle nadrukken in den Koningh wech te nemen ; verklaerde sich openbaerlijk tot voordeel van den Adel van Nederlandt , tot schandale en argernis van de Inquisitie of Ketter-meesterschap , die hem voor heen , en zedert noch meerder genoeghsaem voor een ketter hielden , en noch het Testament van den Keyser Carel , en wat'er om te doen was geweest , niet vergeten had . Hy liet den Koningh aensseggen , indien hy hem de bestieringe van de Landen wilde toe vertrouwen , dat hy sijn hoofd verpande voor hun gehoorzaamheyt .

Gunst
vanden
Prins
voor den
Adel van
Neder-
landt.

Het is qualijk uyt te spreken , hoedanig Ruy Gomez en d'Hartogh van Alba op dese voorstellinge in roer waren . Het gesach dat een bedieningh van sulck een gevolgh aen een Erfgenaem van de Kroon sou geven , scheen hen niet an-

anders als hun uysterste ondergangh toe. Sy oordeelden dat op het weder komen van desen tocht, die hem buyten alle twijffel wel gelucken sou, die Prins d'eerste Bedienaer en Staets-man van sijn Vader sou zijn, en dat sy volkomentlijck van hem souden moeten af-hangen. De Hartog van Alba voornamentlijck, die de selfde begeerte van Prins Karel hadde, verbandt Ruy Gomez, die wat meer gemeensaemheys met den Koning hadde, hem te doen begrijpen, hoe dat sulck een aenvangh sijn Soon boven hem sou verhefsen, in het gemoed en de genegentheyt der Nederlanders.

Perez, sonder dat het scheen dat hy het met hen stont, dede hem oock aen d'andere zijde Sijn reyse derwaerts wederhouden. aanmercken het naeuwe Verbondt, dat de Prins met Vranckrijck sou kunnen maken; daer de Koningin mede veel in sou kunnen doen, indien hy eens Meester van de Nederlanden wierdt. Dese redenen maecten in den Koningh al den indruck, diese op het hert van een van naturen na-yverende Vorst souden kunnen maken. De Koningh dan, maecte nu geen ander overlegh, als hoe hy desen voorflagh, sijn Soon op het beste fatsoen sou kunnen ontseggen, sonder dat hy dese weygeringe voor een belediging sou aennemen.

Hy dan liet hem aenseggen, dat hy hem sijn verfoeck toestondt, en dat hy sich ten hoogsten verblijden, dat hunne gedachten in die eene en selfde saeck, soo wonder wel over een quamen. Maer dat hy selver hem in Vlaenderen wilde gaen vast stellen, en dat sy wel ten eersten te samen souden vertrecken, om dat besluyt uyt te voeren. Dat het hem niet wel genoegh passen soude, in veyligheyt in Spanjen te blijven, terwijl hy sijn eenigen Soon, aen al het gevaer, dat

dat een wederspannige en een woedende meenigte kan toebrengen, open stelde: Maer hy wilde het gevaer met hem deelen, om hem daer na al de eer alleen te laten.

Veynsery
des Koninghs.

Het gerucht van dese tocht verspreyde sich wel haest over al, door de toestellingen die de Koningh liet doen, om den Prins te bedriegen, maer niemant sloegh daer evenwel veel geloofs aen. Evenwel hoe ydel dit gerucht mocht zijn, liet het niet na eenige ontsteltenisse onder de oproerige te veroorfsaken. De Koningh, om het selve meer en meer te bevestigen, maecte aenmerckelijcke onkosten omtrent sijn toestel, dat de afgesondene, de Marquis van Bergen, en Montigni, die tot noch toe daer den spot mede gesteken hadden, nu daer niet meerder aen derden twiiffelen. De Koningin en de Prins Karel, waren soo wel als alle de andere daer voor een tijdt door bedrogen, maer sy sagen wel haest heel anders. En na dat al de toestel veerdigh was, de Koningh die wel sach dat men sijn bedrogh merken sou, indien hy de reyse niet aen nam, vand nu geen andere verschooningh voor sijn vertoeven, als te veynsen sieck te zijn.

Dit veynsen wrocht by naer uyt het gene hy begeerde, in de verre af-gelegene Landen, maer wat hy doen mocht, om het selve in sijn Hof te doen geloven, konde hy sijn Vrouwe en Soon daer mede niet bedriegen.

In dese stant van saken, op sekeren dagh, de Prins, Don Jan, en de Princeffe van Eboly te samen by de Koninginne alleenigh zijnde, begoft de Prins met dese reyse te spotten, en voort te halen wat moeyte de Koningh dede om wel den sieckaert te maken. Hy seyde voort dat Karel de Vijfde, genoegh voor hem en voor sijn Soon gereyft hadde, en dat de Koningh voor sijn

fijn Soon en zijn Vader nu rusten fou. Waer op de Prins een kleyn Boeckje van wit papier voor den dagh haelde, dragende den tijtel van de *groote en wonderlijcke reyse van den Koningh Don Philippus*. Boven yeder^{Spotte- ryen van den Prins.} blad van het selve Boecksken hadde hy geset: *De Reyse van Madrid naer het Escuriael. De Voyagie van het Escuriael naer Toledo, van Toledo naer Madrid, van Madrid naer Aranjuez, van Aranjuez na Pardo, van Pardo na 't Escuriael*. En op dese wijze vulde hy het gantsche Boeck, met des Koninghs reysen, na zijn Huysen van vermaeck, en de beste Steden van het Rijk.

De Koninginne konde niet laten te lacchen over dese stellingh van den Prins, hoe gevaerlijck haer oock het selfde mocht schijnen te zijn; maer terwijl sy besigh was het papier te doorsien, komt men haer aensseggen, dat den Koningh een groote swackheyt gekregen had, en daer seer qualijck aen was, op dese tijdinge had sy naeuwelijcks soo veel tijds als het Boecksken den Prins weder te geven. De Prins die haerten eersten wilde volgen; vergenoeghde sich het selve in een kleyn Cabinet neder te werpen, en de deure na sich toe te halen. Hy wist niet dat de Princeffe van Eboly mede valsche sleutels hadde van al wat de Koninginne konde op-sluysten, en hy was niet soo haest wegh, of sy gaet in het Cabinet, daerse het schrift vint leggen, niet sonder groote blijdschap, van sulck een gereet middel in handen te hebben, om hem schade te doen.

Wordt
ontdeckt.

Het eerste datse bedacht, was, hoese dat schrift fou konnen bewaren sonder dat men het selve vermoede. Sy twijffelde niet of de Koninginne fou het gevolgh daer wel van voorsien, en dat sy het op soecken fou, soo haest als sy weder gekert fou zijn. Sy dan deed terstont een Boecksken

ken op de selve wijze maken, daer de selve dingen in geschreven waren, doende de hant van den Prins nettelijck na-bootsen, en leyde dat valsche in de plaets van het rechte, dat sy haren Man gaf. De Coninginne hebbende op haer weder komst dit nagemaeckte Boekken gevonden, wierp het met sulck een grooten haest in het vuur, dat sy het niet eens doorsach, hebbende geen gedachten naer eenigh bedrogh.

Ware
sieckte
van den
Koning.

Ondertusschen, de geveynsde sieckte van den Coningh, veranderde in een rechte, vindende sich aengetast met den koorts, die daer na op een anderendaeghse uyt quam; maer men stelde minder geloof, in sijn sieckte nuse waerachtigh was, als men had gedaen wanneer hyse hadde geveynst.

Ondertusschen namen de onlusten in de Nederlanden meer toe, het welcke de verdrietigheyt van den Coningh seer vermeerderde, beneffens sijn koorts. De Prins Carel vermerckende dat sijn aenhouden dat hy dede, om derwaerts ghesonden te worden, hem noch te meer ont-ruste; wilde die niet weder vernieuwen: Maer sijn Vader die niet dacht dat hy soo bescheyden was, en hem gedurighlijck by hem had, nam sijn gedurigh by-zijn voor een stom verfoeck. De Coningh bequam ten laetsten weder en de Coninginne wiert swanger. Hy had daer ten eersten een seer groot genoegen over, 't zy door de hope van een anderen Soon, als Prins Carel uyt haer te winnen, of dat, daer hy nochtwif-felde aen sijn volkomen gesontheydt, dese beswangerttheyt hem daer een genoeghsame blyck van gaf. Maer sijn vreughde duurde niet seer langh.

Ondertusschen had de Coninginne, de Marquis de Posa, out gunstelingh van den Prins,

in haer geheymen met Carel in-gewickelt, om by gebreck van malkander te mogen sien, hun onderlinge verrichtinge over en weder te doen. De Hovelingen die op de gunst die yemant geschiet, gemeenlijck seer naeu geooght en nijdig zijn, hadden haest sijn gemeene aenspraeck met de Coninginne waer genomen, en gelijk hy een seer bevallijck persoon was, kregen voort een quaet, doch ongegront achterdencken, in voegen de bedienaers wel haest maeckten dat dese gemeensâemheynt wel haest tot kennisse van den Coning quam. Dese Vorst van nature jalours en min-nijdigh, viel daer over terstont in nabedencken, en niet konnende in sijn overlegh de tijdt van het swanger zijn der Coninginne, wel met sijn rekeningh over een brengen, twijfelde niet den Marquis van een misdæet verdacht te houden, daer hy noyt aen gedacht hadde.

Dese gedachten maeckten een wonderlijcke ontsteltenisse in sijn hert, het lagh hier soo by hem.

*Gellius est pulcher, quid in quem Lesbia malit
Quam te cum tota gente Catulle tua.*

Siet Gellius is schoon, sou Lesbia dien Man, Niet meer beminnen als sy u beminnen kan?

Wordt van den Coningh beminyvert,

Al de bevallijckheden van geest en lichaem, die de nature aen desen ongeluckigen gunstelingh besteed hadde, waren soo veel beweeg-redenen om den Coningh in sijn argh vermoeden te stijven. Evenwel, hoe gevaerlijck dese bedenckingen van den Coningh waren, sou misschien de kracht van de reden en achttinge van de Coninginne die overweldight hebben, ten ware een voorval het quaet gestijft hadde.

Onder de vreugnde-teekenen die men om des
Co-

Coninghs gefontheydt maeckte , was oock eeri
feer heerlijk steeck-spel , op het welckē yeder
Ridder sich voor eenige van de Mevrouwen van
het Hof most verklaren , om haer verwen op dat
steeck-spel te dragen. De Marquis de Posa zijnde
by de Coninginne met seer veel andere , dede sy
hem al de Mevrouwen noemen die hare Rid-
ders hadden. De Prins en Don Jan waren de ee-
nige , die sich voor de hare konden verklaren.
Dewijl dese dan nu het selfde niet hadden ghe-
daen , vreesende misschien yets van het gene sy
op hun hert hadden te ontdekken , bevand men
dat de Coninginne d'eenige was , die geen Rid-
der had die in haren naem loopen soude. Sy
merckte selfs dat alderēerst , en begoft al boer-
tende sich daer over te beklagen.

De Marquis die sijn werck maeckte van ver-
maeckelijck te zijn by haer , seyde met een won-
derlijke stemmigheyt , dat sy de schult daer van
op de natuur most leggen , want had sy soo wel
schoon geweest als de andere , sy sou oock wel
een Ridder gekregen hebben. Het gantsche ge-
selschap stontd dese boertery toe , en de Conin-
ginne berechte hem weder met al soo grooten
stemmigheyt , dat , om hem over sijn stoutheyt
te straffen , sy begeerde dat hy haer Ridder sou
zijn , op dat hy de schande mocht hebben de
mismaeckste van het geheele Hof te dienen.

Dese geestige boertery was in het openbaer ge-
schiet , soo dat'er niemant van de eerste staet
was die daer geen getuyge van konde zijn. On-
dertusschen konde evenwel de Coningh uyt sijn
hoofd niet krijgen , dat hier yets verborgens on-
der schuyldē , en dat dese onderhandelingē een
konstigh beleydt van de Coninginne was , om
middel aen haer Minnaer te geven , sich opent-
lijk en strafloos voor de Coninginne te verklaren.

Even-

Evenwel stelde hy sich selven niet vast in dese meeninge : Maer des morgens, wanneer hy den Marquis in het parck sach komen, dragende voor een devijs in sijn Schilt, een Son in haer hooghste verheffinge, met een opschrift dat be- teekende : *Niemant fiet my aen sonder te branden.* Stelde hy sijn meeningh onfeylbaer. Desen on- geluckigen Ridder droeg den prijs wech van de eerste loopen, en hoewel sulcks gemeen is, nam de Koningh sijn behendigheydt voor een uyt- wercksel van sijn liefde, en dese inbeelding taffe hem soo levendigh aen, dat de Koningh het steeck-spel dede af breken, onder de schijn, dat sich sijn Majesteyt qualijck bevand.

Onge-
luckigh
geluck.

Terstont nam hy een besluyt, den Marquis te doen dooden, en dat in sulcker voege, dat noch de Koninginne, noch hy selve, aen de oorfaeck twijffel konden slaen. Maer Ruy Gomez, aen wie hy sijn voornemen openbaerde, gaf hem de gevolgen van een werck van die natuur in bedencken; hy stelde hem de naeuwe verbintenisse van den Prins en den Marquis voor oogen, en dat'er niet was, dat men van sijn gramschap niet hadde te vreesen, die hun buyteri bedenken sou innemen, door het verlies van een persoon die hem so lief en waert was, wanneer hy de werck-meesters daer van kende. De Koning dan, stelde sich te vreden met een straf van minder uytbreydinge, en dede hem by nacht op de straet waer nemen, en ponjardeeren. Maer om t'eenmael het vermoeden van de waerheydt wech te nemen, maeckten de moorders selfs in de tegenwoordigheydt van sijn volck het gelaet, als offe hem voor een ander genomen hadden.

Des Ko-
ninghs
besluyt
den Mar-
quis te
dooden.

Die op
de straet
ver-
moort
wordt.

De Koninginne had goedt gevoelen van dit stuck wercks; en sy sach daer terstont al het ver- volgh af. Wat de Prins aengaet, hy bemerkte

in het eerft daer van de oorfaeck niet; maer daer na fack hy wel de geringe fchijn, dat men een perfoon voor een ander nemen fou, die foo wel bekent was. Hy bemerkte dan wel dat niemant als fijn Vader alleen, fulck een ftout ftuck werks fou hebben derven beftaen, en by gevolge bleef hy, gelijk oock de Koninginne, niet langh in twiffel wie de werck-meester hier van was, ondercuffchen hadden fy noch d'een noch d'ander eenige gedachten, dat de Koningh jalours op hem was; maer wel dat hy, als hun onderlinge vertroude, om hals gebracht, en by gevolge hun handel openbaer was. In defe meeninge, aenmerckende de groote opficht die de Koningh op fijn Vrouw had, beneffens fijn afkeerigheyt van den Prins, en fijn natuurlijcke genegentheyt om bloet te ftorten, achten fy fich verloren te zijn. Sy geloofden was dat de Koningh, zijnde genoeghaem verfekert, dat fy hem niet ontgaen konden, fijn wraeck met defe moort had willen beginnen, om die hen lieden te langer te doen gevoelen.

Daer is niet foo geheym ten Hoof, dat niet geweten wordt, door eenige lieden, daer men zelfs geen mis-vertrouwen op heeft. De Prins fich op fekeren dagh aen de tafel settende, vand een gefchrift onder fijn tafel-bort, dat defe woorden behelste: *Daer zijn wel feer billijcke Raden die men niet en geeft; maer men geraeckt uyt geen wanhoopige faken, als door een ongemeen beftuyt. Dese op de welke den Hemel d'aenfienlijckheyt heeft gestort, die andere behoorden geluckigh te maken, hebben een verbinteniffe om hun nootlot te helpen vervullen, dewelcke meerder kracht heeft als alle andere Verbouden. De edelmoedige zielen vergaen niet als om dat fe geen quaet gevoelen genoeg van de boofe menfchen hebben. De geduldigheyt, die het leven van een*

Ghe-
fchrift
van den
Prins ge-
vonden.

een eerlijck Man aen de geweldigheyt van sijn Vyandt over laet, is een slapheyt, lasthertigheyt, een misdact en geen deught. Beleeftheyt en goedertierentheyt te hebben, voor diese niet heeft, is de gevaerlijckste slag van sotheyt.

Ondertusschen nam de Prins voor, een onnossele onschuldige weg te ondersoecken, eer hy tot het uysterste wilde komen: namentlijk, met meerder yver by sijn Vader aen te houden, om na Nederlandt ghesonden te worden, daer de stant van saken een vaerdiger hulp-middel vereyschte als noch oyt. Hy dede dit versoeck met sulcke uytdruckfelen, dat hy genoeghsaem toonde, dat het sijn wille en begeeren was, en dat het niet veyl genoeg was hem het selve te ontseggen, was hy ontdeckt, soo behoefde hy sich niet langer te verbergen, en was hy niet, de Koningh aengenoopt door sijn Min-yver, en verstelt voor sulck een heersch bestaen, sou' alles toestaen om hem van kant te hebben. Dese ongeluckige Vader sach wel dat hy nootzakelijck een Heyr-kracht in Nederlandt sou moeten senden, en vreesde de gramschap van den Prins, noch koockende door de versche doot van sijn vrient, meerder gaende te maken, indien hy hem het beleyd van dese Oorlogs-macht niet toevertroude, dat hy soo stoutelijck derfde eyschen.

Ruy Gomez, die den Koningh soo volstandigh in de saeck van den Marquis ghevonden had, was wel verbaest, hem in een gelegentheyt van meerder belangh soo sonder beiluyt te sien. Het belangh dat dese bedienaer aen de behoudnisse van sijn Meester; deed hem met verbaestheyt dese swackheyt van den Koningh aen sien, die de Wapenen sijn Soon in handen te geven, om d'eerste daer door gedoot te zijn. Gelijcker niet in sulcke goede reden bestaet als de vreesse,

Verfoeck
van de
Prins om
na Ne-
derlandt
te gaen.

Onbe- om de alderonfekerste geesten een besluyt te
 sluyt des doen nemen, soo was oock nu de Koningh als
 Konings. gereet, om sich tot voordeel van den Prins te
 verklaren; en Ruy Gomez die het wel sach, vand
 geen middel om het selve te verhinderen. Maer
 ghelijck hy veerdigh in sijn besetten was, soo
 schoot hem aenstonts het Boeckje van de Kon-
 nincklijke Reyssen in den sin, dat hy hadde.
 Hy dan seyde tegen den Koningh, dat hy sich
 gehouden achte een kleyne saeck hem te kennen
 te geven, die hy tot noch toe niet waerdig hadde
 geacht sijn Majesteit aen te brengen; maer in de
 tegenwoordige standt van saken, een weynigh
 meerder kennisse van des Princen aert sou doen
 hebben. De Koningh die dese saeck schein van
 een grooter gevolgh, als Ruy Gomez sich liet
 aensien te gelooven, wilde selfs het Boecksken
 door sien, en hebbende het schrift van sijn Soon
 ten eersten gekent, viel daer over in een diepe
 mymerye, daer dese bedienaer hem in te laten
 dienstigh vand.

Na dat hy van de eerste ontsteltenisse van sijn
 gemoed bekomen was, daer hem dese bittere
 bespottinge in gebracht had, quamen sijn oude
 gedachten op de liefde van Don Carel, tegen de
 Koninginne weder boven, en maecte daer de
 wonderlijckste bedenckingen over van de we-
 relt: en aen de andere zijde, viel hy weder op
 den Marquis de Posa. Hy wist niet te oordeelen
 wie van beyden de schuldige was, maer soo veel
 was'er van, hy oordeelde dat hy te recht gestor-
 ven was. Ondertusschen dede hy den Prins aen-
 seggen, dat de verwarde staet in dewelcke tegen-
 woordigh de Nederlanden waren, en het onver-
 mijdelijck gevaer daer hy hem in stellen soude,
 hem niet toe lieten d'Erve van sijn Kroon, daer
 heen te senden; maer dat de Hartogh van Alba
 bin-

Weyge-
 ring van
 den Ko-
 ningh.

binneen weynigh dagen met een sterck Heyr derwaertts vertrecken sou, en wanneer dese Macht sijn belangh aldaer wat meerder versterckt sou hebben, dat hy dan de vryheyt sou hebben te doen wat hy begeerde.

Dese weygeringe bevestigde den Prins, in sijn meeninge die hy hadde, dat het met sijn verderf sseker stont, hy had sijn overlegh over dese faeck: met Montigni en den Baron van Bergen, die daer niet weynigh over ontstelt waren, en wel gaerne hadden gesien, dat hy derwaerts gekomeen was, en men wil dat sy hem selfs souden aengemaent hebben dat hy stilswijgende sou heen gaen, maer dat hy niet geraden sou ghevonden hebben, sich soo opentlijck te verklaren; maer dat hy hen beloofte sou hebben, dat hy noch een weynigh de tijdt aen siende, sich met sulcke goede verriekeringh omtrent sijn persoon sou voorsien, dat hy daer bequame rekeninge van sou konnen doen.

Behalven een koffer met Vuur-roers, liet hy sich kleyne Pistolen maken, van een geheel nieuwe viindinge, om die altoos over sich te dragen, sonder dat men die konde sien, en om te verhinderem dat men hem al slapende niet quame te overwallen; belaste hy een vermaert Werckman t'Escuriael, hem een slot voor sijn kamerdeur te maken, dat niet als van binnen konde geopent worden, en alle nachten lagen twee Degens en soo veel Pistolen onder sijn Bedde.

Tierwijl dese ongeluckige Vorst mischien sijn eygen val bearbeyde, alleenig om dat hy meende dat hy vallen most, wisten sijn Vyanden wel hun gelegenheyt waer te nemen, en te verhinderem dat hy niet weder met sijn Vader quam te versoenen.

De Koningh had de Koningin, zedert de

doot van den Marquis van Posa, noch niet in het bysonder aen gesproken. Sy vreesden dat 'sy te vergeefs souden gearbeydt hebben, indien hy weder by haer quam, en dat sy lichtelijck aen hem mercken sou, wat gront sy in sijn hert geleght hadden. Wat sy oock konden doen, dat het gene sy vreesden, niet quame te gebeuren, het konde evenwel voor vallen, en na de gevolgen, die de faken voor hen hadden, mochten sy niet op toeval laten aenkomen, om aen dese Koningin gelegentheyt te geven, in eenen nacht weder te verstoren, het gene daer sy soo langen tijdt toe gearbeydt hadden. Eyndelijck, sy bedachten een middel, die belacchelijck sou ghescheenen hebben, ten ware de selve wel was uyt gevallen.

Schelms
bedrogh
in Frank-
rijck.

Op die reyse die het Hof van Vranckrijck, langhs de Loire, ten tijde van François de Tweede dede, lieper een gerucht dat men dat dede om kleyne kinderen op te soecken, om den jongen Koningh, volgens den raet der Geneesmeesters, in hun bloet te baden, die men veynsde van een quael aengetaft te zijn, die niet anders als door dese hulp-middel konde genesen worden. Men had oock eenigh volck, dat eenige dagen voor uyt reysde, en seer naeu ondersoeck deden van de kinderen die daer waren, in alle plaetsen daerse door togen, om die gene op te teekenen, die tot dit heylloos gebruyck bequaem bevonden wierden. Dese onbekende Afgesanten verpheyden een sulcken grooten schrick van sich; door het geheele Landt, dat een yeder niet wift waer hy sijn kinderen bergen soude, die dese sich veynsden over al te soeken. De Koninginne Moeder, hebbende ontdeckt de gront van dit verschrikelijck gerucht, deed eenige daer van by den kop vatten. Dese ontdeckten op haer ster-

ven

zen van wie sy waren op-gemaeckt; maer dese die hunne bieghte ontvingen, oordeelden niet veyligh te zijn, de selve bekent te maken. Indien de gedurige swackheden des Konings, soo lichtelijck toeganck gaven onder het gemeene volk, van sulck een spoorloose lasteringe in het Rijk selve, soo kan men lichtelijck af meten, wat het selve in af-gelegene Landen gedaen heeft gehad, daer dese slaghe van gestroyde Mary, altoos veel meer kracht hebben, als in de plaetsen daerse eerst geteelt wordt, volgens de beschrijvinge van de Faem, *quæ*

Mobilitate viget viresque acquirit eundo.

door haer beweginge en geen kracht en vermogen krijght. De Koningh van Spanjen toonde daer een groote ongerustheyt over. Hy vreesde dat sijn Vrouw wel eenige geheyme neyginge tot dit selfde quaet van haren Broeder mocht hebben, zijnde gemeenlijck de melaetsheyt en erf-sieckte. De kinder-pocken dewelcke sy zedert hadde, wierden vergeselschap met eenige toevallen, die eenighsins met die quael over een scheenen te komen. Men nam dan een besluyt den Koningh te doen gelooven, dat sy in dese laetste beswangertheyt, daer noch gevaerlijcker mede aengetast was. Gelijck hy een seer licht-geloovigh Vorst was in het gene sijn gesontheyt aen gaet, geloofde men, indien men dese saeck met eenige getuygenis wist op te toyen, die buyten vermoeden was, sulcks genoegh sou zijn, om hem noyt met sijn Vrouw weder eenige heymelijke gemeenschap te doen hebben. De Princesse van Eboly most hen het eerste bericht daer van doen, sy was daer toe gehouden door de getrouwigheyt die sy hen hadde beloofd en toe-geseght; omtrent het ampt datte by de Koninginne be-

Snood
bedrogh
van de
Spaen-
sche be-
dienaers

kleede, en dese selve Fransche Dame, tot dewelke Don Jan voorheen genegentheyt gedrage hadde, most helpen bevestigen het geen de Princesse voort bracht.

Dese Dochter was een van die wargeesten, geboren tot verwarringen en woeleryen, en konde voor haer selve niet lijden dat al haer gonst diese by haer Meesterisse genoot, haer geen toevertouwen van eenigh belang konde veroorfsaken. De Princesse d'Eboly belaste Don Jan, voor de tweede mael de Vryer by dese Staet-juffer te maken, om dit gevaerlijck Vrouw-mensch, geheel tot hen en op hun zijde te krijgen. Dese Prins die eenigh vermaeck schepte, om des Konings rust te verstoren, gehoorfaemde met yver: Maer dese Jonckvrouw vol spijt, ter oorsaeck van de koelheydt die hy tot en voor haer getoont had, wilde hem niet gelooven, ten ware hy haer buyten gemeene versekerungen toonde. Don Jan, aengedrongen zijnde om'er een eynde van te maken, ontsach sich niet haer een belofte van trouwen te doen; op voorwaerde, dat sy tegen den Koningh sou seggen al het gene men wilde.

De saeck viel hen lichtelijcker toe, als sy selfs verhoopt hadden. De Koningh, wiens liefde nu alreets in misnoegen was verandert, door het geen geschiet wes, liet sich seer gewilliglijck het net over het hoofft halen, en geloofde wat men hem seyde. d'Hartogh van Alba, die sijn reyse had uyt gestelt, om den uytflagh van dit konststuck af te wachten, vertrock des anderen daegs na Nederlandt. Hy nam sijn oorlof van den Prins, in woorden, die met de antwoort van den Coning, die hy den Prins op sijn laetste verfoeck gegeven hadde, over een quamen: Maer de Prins handelde den Hartogh seer qualijck, als eenigfins gesegt is.

vertreck
van Alba
na Ne-
derlandt.

Ondertuffchen ontfingh de Prins dagelijks van alle zijden , de beste tijdingen van de werelt. De Prins van Oranje , en de Admiraal van Chantillon , met dewelcke hy fich in alles hadde te beraden , fpraken hem allefins een moed aen. De beroerde volckeren in Nederlandt zelf , vertrouwend op fijn edelmoedigheyt , gaven fich sonder voorwaerden zelf in fijn handen over.

Hier moet men niet voor by gaen , het geen van de History-fchrijvers wordt bevestight. Ten tijden , wanneer de Koninginne Maria de Nederlanden onder hare bestieringe , uyt name van den Keyfer haer Broeder , hadde , was'er een Jode , een Portugees van Geboorte , Jan Miquez genoemt, daer fy een bysondere achttinge voor hadde , roofde uyt haer Hof wech een Juffer van de eerste staet , en een buyten gewoone fchoonheyt. De Koningh van Spanjen , die de vrienden van dese fchoone Juffer in bescherminge hadde , bande defen Rover uyt alle fijne Staten in Christenrijk , daer hy fijn toevlucht wilde nemen. Dese dan begeeft fich na Constantinopolen , en van daer na Caramonie by Selim , oudtste Soon van den Grooten Solyman.

Thuanus, Strada, &c.

Snooden handel van de Jode Miquez.

Dese Jonge Prins , door fijn Vader in dat gewest bepaelt zijnde , na de wijfe van het Ottomannische Huys , had geen andere gedachten als fijn vermaeck te nemen , terwijl hy het Rijk van fijn Vader te gemoet fach , gedurende dese fijne vermakelijckheden , quam Miquez hem feer wel te pas ; die de konft had , van de felve hem op hondertderhande wijfe bysonderlijk voor te stellen , van dewelcke een yeder in het bysonder , fijn nieuwe aerdigheyt en verlockinge hadde. Hy wift die te brengen tot het alderfoetste punt , het welcke hy verkregen hadde door een

langh en nieuwsgierigh onderfoeck, en tot een volmaecktheyt gebracht, die d'inbeeldingh van het gemeen te boven gingh. Op-geblasen door dese kennisse, twijffelde hy niet, of sou wel haest de eerste rangh en plaets in de gunst van een Prins, als Selim was, besitten, die soo volmaecktelijk de prijs en waerdye van de wellust kende.

Dese mensch wist wel dat de uytmuntenste diensten, altoos de gevoelijkste voor de opper-Vorsten niet zijn. Het schijnt dat dese, die men hen in het openbaer bewijst, genoeg door d'eere die de selve na gevolgt worden, vergolden; maer sy selfs moeten die vergelden, die van niemant als van hen lieden bekend zijn. Het gevolg was meerder als de hoop van desen Miquez; en Solyman in desen stant van saken gestorven zijnde, bevand sich dese Jode, door desen heerlijcken wegh, verklaert gunstelingh van den grootsten Vorst des Aerdrijcks.

Dese hoogen trap van gesagh, gaf hem wel haest de gelegentheyd van sijn wraeckgierigheyt, die hy tegen den Koningh van Spanjen, in sijn hert voede, te voldoen. Op een sekeren dagh als hy in overdadigheden met den Sultan besigh was, desen Vorst hebbende sich verwondert, over d'uytstekentheyd van den Wijn van Cyprus, nam de Jode de gelegentheyd van met dese verkiezing te spotten, en te seggen dat het slecht was, sich aen een dranck te verbinden die buyten sijn gebied wies, en seyde hem, dat hyse meerder most sparen als hy dede, nademael hy de selve koopen most. Selim door dese schimp geraeckt, swoer Cyprus noch dit selve Jaer te bemachtigen, en voeghde daer by, slaende op den schouder van Miquez, dat, nademael Miquez desen wonderlijcken Wijn so seer beminde als hy, hy hem van dien tijdt aen, Koningh over

over dat Eylandt verklaerde; en dat sulcks niet als alleenigh een ghedeelte van sijn erkentnisse was.

Ghedurende de tijdt, dat sich alles tot desen tocht schickte, bestonden de Mooren van Grenade die beroemden wederspannigheyt, die daer na soo geweldigh uytborst. Dese sonden naer de Poort van den Turck om bystant. Miquez stellende de begeerte van sich te wreken, boven de Kroon en Scepter self die hem aen-geboden wiert, nam hun saken met sulck een yver by der hant, dat hy den Keyser dede besluyten die gheduchte Zeemacht, die hy hadde tot het veroveren van Cyprus geschickt, tot bystant van dese oproerige te senden; dese had noch groote verbintenissen in Nederlandt gehouden, en deed de selve haest de weete van dit genomen besluyt. Dese hebbende ter selver tijdt verstaen, hoe sich Prins Karel tot hunne bystant en gunst verbonden had, deden Miquez daer wel haest kennisse van hebben. Sy sonden oock de Brieven en het Cijffer van den Jode aen den Prins, op dat hy selfs met hem tot Constantinopolen sou mogen handelen, indien hy het dienstigh achte. De Prins Karel begeerde voor meerder sekerheydt dat dese Vloot, die sich na de Kusten van Grenade had te begeven, die van Vlaenderen sou aendoen. Hy schreef daer over aen de Poort; en Miquez schreef tot antwoord, dat de Bassa van de Zee een heymelijcke last hadde, om alle te doen wat de Prins begeerde, het zy sulcks waer was, of dat men Don Karel het selve wilde doen gelooven.

Omtrent dees tijdt, soo als dese Prins op een avont by de Koninginne, met Don Jan, aen het speelen was geraeckt, kregen sy onderlingh eenig geschil, alwaer Don Jan vol gramschap over sijn

Geschil
van den
Prins
met Don
Jan.

sijn

fijn verlies , den Prins eenige bittere redenen tegemoet voerde , tegen de behoorlijkheit van het aensien , dat hy den Soon van zijn Koningh schuldigh was. Karel die gevoelijck was , antwoorde hem in weynigh woorden , met meer befadigtheyt , maer in woorden , die hem zijn onechte geboorte verweten , en dat hy een Bastart was. Don Jan op sulck een gevoelijcke plaets gheraect , antwoorde hem : *Si yo lo soy , mas yo tengo Padre Metor que vos* : 't Is waer dat ben ick , maer ick heb een beter Vader als gy.

Dese woorden gingen het gedult van den Prins te boven , hy handelde zijn Oom soo qualijck , dat des anderen daeghs een gerucht liep , dat hy hem een oorbant sou gegeven hebben. De Koninginne en de Princeffe van Eboly die tegenwoordigh waren , hadden moeyten genoegh te verhinderen , datse tot hant-gemeenschap quamen. De Koninginne boven alle , die van alle voorvallen , reden van schrick en vreesse kreegh , deed alle mogelijcke vlijt om hen weder te samen te versoenen. Dit geschiede , maer met geen gelijcke oprechtigheyt van hen beyde. De Koning , om van al het gene dat by de Koninginne omme gingh , goedt bericht te krijgen , had een naeu Verbondt met de Princeffe van Eboly gemaect. Dese Vrouwe had wederom Don Jan op-ghe-maect , om naerder op de handelingen van den Prins te letten , het viel Don Jan niet ongemaekelijck het selfde te doen. De Prins die hem geloofde zijn beste vriend te zijn , had hem in gemeene woorden , yets van zijn besluyt te kennen gegeven ; maer hoewel dese alles aanwende , om de bysonderheden daer van uyt te halen , konde hy echter daer niet achter komen ; maer zedert hun twist , de begeerte van sich te wreken , maect hem soo klaer van gesicht , dat wat moeyte de
Prins

Prins konde aenwenden, om sich heymelijck van Wapenen te voorsien, Don Jan daer evenwel de lucht van kreegh, het zy met loosheyf of door gelt.

De Koningh oordeelde wel dat de Prins dese voorforge niet aenwende, om het selve altoos te doen; begreep daer wel haest uyt dat de Prins voorgenomen had te vlieden, of hem eenig gewelt aen te doen, en wist niet wat hy van beyden gelooven soude. Wanneer Raymond de Taxis algemeen Postmeester, hem quam aensseggen, dat een Fransman van des Koninginnen dienaers, seer heymelijck drie Post-paerden had versocht te hebben, om met den aenvangh van den nacht veerdig te zijn. Dit bericht trock den Koning uyt de twijffeling in dewelcke hy was; en wierp hem in een veel grooter bekommernisse, niet wetende of het genoegh ware, op den handel van den Prins te letten, op dat hy niet sou kunnen ontkomen, of dat hy hem vast sou houden: wanneer hem Perez ter selver tijdt de tijdinge van den opstant der Mooren van Grenade quam aensseggen, die hy soo even ontfangen hadde.

De Koningh ontstelt door soo veel ongevalen, besloot sich van den Persoon van sijn Soon te verskeren. Het was waer dat het vertreck van den Prins voor dien nacht besloten was. Hy had weynigh te vooren tijdinge uyt de Nederlanden gekregen, die hem niet toelieten dese saeck langer uyt te stellen. De Graven van Egmont en Hoorn, sich vertrouwende op hunne onnosselheyf, en de verdiensten van hunne diensten, hadden sich vrymoedighlijck den Hartogh van Alba in handen gegeven, die hen dede vast houden, en een wijl daer na het hoofd voor de voeten dede leggen. Sulck een blijckelijcke trouwe-

De Koning ge-
waer-
schouwt
van des
Princen
vlucht.

Egmont
en Hoorn
onthalt.

loos-

loosheyt hadden de afvallige als in wanhoop gestelt, en hunne Hoofden, siende dat'er geen meer hoop als in de Wapenen voor hen was, deden den Prins van Spanjen, wel haest door de tijdinge van dit werck begripen, dat de saek buyten alle hulp-middel sou zijn, indien hy langer wachte met sijn komst.

Hy schreef ten eersten aen Don Garcie Alvarez Osorio, die sijn medegesel op de vlucht sou zijn, sich aenstonts by hem te laten vinden. De Prins hadde hem na Seville gefonden, om een merckelijcke somme gelts, maer hebbende de tijdt niet gehad om het werck met alle naerstigheid te bestellen, bracht hy niet meer met sich als hondert en vijftigh duysent kroonen. Soo als de Prins van de Koninginne quam, sprack hem Ruy Gomez aen, en dede hem van wegen den Coningh van den opstant der Mōoren bericht. Dese bedienaer hield hem soo lange op, dat de Prins siende dat hem niet genoeg van den nacht overigh was, om soo verre te reysen als hy wel soude gewilt hebben, eer men sijn vlucht sou hebben kunnen gewaer worden, en besloot derhalven de selve tot des anderen daeghs uyt te stellen. Na dat de Prins waste bedde gegaen, ging Ruy Gomez wech, hebbende soo lange ghe wacht; maer gelijk hy van dese veranderingh van besluyt niet wiste, stelde hy ghetrouwe en kloecke Mannen op al de wegen waer langhs de Prins reysen most, op dat hy nergens deur sou kunnen geraken. Daer was oock veel tot de verschooninge des Conings aen gelegen, dat men hem op de vlucht mocht achterhaelt hebben; maer wanneer men nu al twee of drie uren gewacht hadde, sonder dat sich de Prins in wesen stelde van uyt te gaen of te vertrecken, besloot de Coningh voort te gaen met sijn werck, oordee-

Besluyt
om den
Prins te
vangen.

deelende niet dat men de geheele faeck, om eenige omstandigheden behoorde te hafarderen of in gevaer te stellen. Ondertuffchen had Don Jan wel af gefien op wat wijfe de kamer van de Prins gefloten wiert, daer hy den tijdt toe hadde waer genomen, terwijl de Prins noch by de Koninginne was. De Koningh hadde oock defen konftigen Sloot-maker, die dit feltfame Slot gemaeckt hadde, belaft, middel te vinden, om het Slot foodanigh van binnen te ontftellen, dat de knip wel eenighfins toefchoot, maer niet foodanigh als voor heen, en datfe konde verhinderen de deur van buyten te openen.

Wanneer men nu tot het werck foudē komen, en aen de deur quam om die te openen, gingh de felve wel open, maer het Slot maeckte fulck een geluyt in het openen, dat men vreesde de Prins daer door uyt fijn flaep te fullen op-fchieten; maer de Graef van Lerma die voor uyt in de kamer gingh, vand defen ongeluckigen Prins soo vaft in flaep, dat hy fonder van hem vernomen te zijn, de Piftolen en Degens die onder fijn hoofd-kuffen lagen, konde wech nemen. Wanneer dit de Graef gedaen hadde, fette hy fich op het koffer neer, dat aen het bedde ftont, en in het welke de Prins, gelijk als Don Jan geloofde, fijn fchiet geweer in verborgen was. De Coningh daer op, oordeelende door de ftilte die men binnen in de kamer vernam, dat de Graef van Lerma hadde gedaen het gene hem te doen ftont; gingh felfs mede in de kamer, gaende Ruy Gomez even voor hem, beneffens den Hartogh van Feria, de groote Commandeur, en Don Diego de Cordona, zijnde al te famen met bloote Degens en Piftolen gewapent. De Prins zijnde niet fonder groote moeyten door Ruy Gomez wacker gemaeckt, hadde niet soo haeft

Wijfe
van den
Prinste
vangen.

haest zijn oogen geopent, of hy riep dat hy doot was; waer op hem de Coningh antwoorde, dat al het gene men hem dede, tot sijnen besten gedaen wiert. Maer de Prins siende dat men een kasken dat vol van sijne brieven was, aensloeg, dat onder sijn bedde stont, viel in sulck een wanhoop, dat hy sich in een groot glimmend vuur (dat hy, door de overdadige koude, in sijn kamer had laten ontsteken, om sijn gemak te verwarmen) en dat met sulck een opset, dat men hem met het uysterste geweld daer uyt most trekken, en toonde sich boven maten mistroostigh, om dat hy de tijdt niet hadde gehad, sich selven te versticken of te verbranden.

Terstont wiert het huys-raet en de kostelijckheyt uyt de kamer genomen, en in de plaets van al den heerlijcken toefstel, die men daer uyt nam, bracht men daer een slechte Matelas voor hem, om daer op te slapen. Geen van al sijn Amptenaren quamen meer in sijn tegenwoordigheyt, en hy wiert gedurighlijck op het oogge waer genomen; oock geheel in de Rouw gekleet. Hy wiert niet als door onbekende lieden gediend en op gepast, en alsoo sach dese ongeluckige Erfgenaem van soo veel Kroonen, niets rontsom hem, dat hem het ware afbeeldsel van de doot niet voor oogen stelde.

Ondertusschen kreegh de Coningh, door de aengeslagene Schriften en Papieren volkomen openinge van des Princen besluyt en voorneemen: en was ten hooghsten verschrickt over het merckelijck gevaer dat hy gelooopen had; maer hy wierdt op het aldergevoelijckste gheraeckt, wanneer hy onder alle de andere schriften, oock dien nootschickelijcken Brief gewaer wiert, die de Coninginne soo gaerne van hem weder hadde gehad, en daer hy tot sijn ongeluck soo noode
van

van wilde fcheyden , die hem de Koninginne tot Alcala gefchreven hadde , dewelcke de Koning, foo vol van genegene uytdruckfelen als fe was , na het belangh van fijn Minne-nijt , noch nadruckiger toe fcheen, als fy ware. Gelijck de Koninginne de felve gefchreven hadde in de eerfte verruckinge , van de smart, diefe over fijn ongeval gevoelde , alfoo konde fy niet gelooven, dat het gene fy met die tederheyt aen een Prins gefchreven had , die als buyten hope was om op te komen , in eenigh gevolg fou getrocken worden , hebbende anders geen inficht miffchien , als om hem te beter vergenoegt te laten fterven ; waer door fy geen van de teederfte uytdruckfelen gefpaert had , die men fou konnen gebruycken : zijnde evenwel buyten eenige smette van haer eer of plicht. Maer de Koningh trock daer geheel andere gevolgen uyt ; en de raferny die hem de felve veroorfaecte , wiert met fulck een levende smart vergefelfchapt , dat de felve machtig ghenoegh fou hebben gheweest om hem de doot te veroorfaeken , ten waer een begeerte om fichte wreken, fijn half verflaeude geeft en neer geflagen moed , weder wacker en als levendigh hadden gemaect. Maer nemende terftont in bedencken , dat hy volkomen Meefter was , van die gene die hem hadden misdaen ; konde hy niet laten , noch eenigh genoegen daer door te ontfangen , makende alfoo by gevolg een blijdfchap die de nature felfs , met al haer edelfte bewegingen , het uysterfte gewelt aen dede ; in voegen hy fich aenmatighde een geruftheyt , maer een die vol van verfchrickinge was.

Op dien felven dagh wiert oock de Baron de Montigni gevangen genomen , om eenigen tijt daer na , fijn hoofd op een ftraf-toneel te laten. Maer de Marquis van Bergen , ter liefde van

Haet van
den Car-
dinael de
Spinofa.

Ruy Gomez zijn oude vriend , kreegh de genade van in de gevangenis vergif te nemen. De verbintenisse van dese twee Heeren , met den Prins, was by de geheele werelt bekend ; sy waren alsoo wel als hy , Vyanden van den Cardinael Spinofa, algemeen Ketter-meester , en dese vyandschap was in Spanjen genoegh , om in quaet vermoeden , omtrent de Godtsdienst te geraken.

Sy hadden desen Prelaet beschuldight , van dat hy de Vinder van al dese vinnige aenvanghselen des Konings was geweest , die hy tegen hun Vaderlandt had voor genomen. De Cardinael beschuldighde hen weder aen de andere zijde , dat sy uyt Vranckrijck meenighden van Packen, Catechismen van de geseyde Calvinisten uyt Vrankrijck in Spanjen hadden doen komen ; en dat onder de gunst en een paspoort van den Prins Karel , en men hadde als noch niet vergeten hoe de selve Prins , noch onlanghs van wegen des Keyfers uysterste wille , op de Ketter-meesters was uyt gevaren. Al dese dingen bewogen ghe-noeghsaem de driften van het gemeene volck , om te gelooven dat den Prins in de nieuwe Leere (soose die noemen) in gewickelt was.

Straf be-
sluyt des
Konings.

De Konigh wijs wel dat'er niets was , als het belangh van de Godtsdienst , die een soo vreemde daedt als hy had begonnen , aen te rechten , konde verdraeglijck maken. Hy twijffelde geensins , of hy soude genoeghsaem door de klare blijcken , die hy van zijn handel hadde , hem aen de bitterheyt van zijn wraeck , sonder onge-rechtigheyt kunnen op-offeren. Met dit vertrouwen stelde hy den Cardinael Spinofa al de originale en eygene geschriften , die hy by zijn Soon gevonden had , in handen ; behalven alleen den Brief van de Koninginne , en stelde de Ketter-meesters absoluyte en ongebondene Rechters in dese

dese faeck, tusschen sijn Soon en hem: en verklaerde dat hy daer omtrent sich t'eenemael naer hun goet vinden sou schicken. En soodanige Rechters most hy hebben, om een seker besluyt in sijn faeck te hebben, en voor de soodanige kende hy hen: hy wist wel dat de toorn, gramscap en haet van dit slag van volck, noyt sterft, en dat hun-lieder bitterheyt, diese zedert eenige Jaren tegen den Prins hadden opgenomen, noch soo versch was, als of eerst dien voorigen dagh de gront daer van geleght was. Hoewel de Koningh een seer strenghe gebod had gegeven, dat men van dese faeck, na vreemde Landen niet schrijven soude; maer de selve soo verre binnen houden als mogelijck was; soo wiert eventwel de tijdinge daer wel haest van verspreyt. Het meeste gedeelte van de Vorsten van Christenrijck, hadden van dese faeck een seer droevigh gevoelen, en anders niet konnende noch mogende doen, baden den Koningh om genade voor sijn Soon. De Keyserinne boven allen, schreef daer over aen den Coningh, haren Broeder, met alle mogelijke beweegh-redenen, die men bedencken sou mogen.

Verbod
van den
Koningh
om dit
werck
niet over
te schrij-
ven.

De Princeffe haer Dochter, was over lange aen den Prins van Spanjen ten Huwelijck beloofst; maer de Coningh die alles in vermoeden hadde dat sijn Soon eenige achtlinge of gesachkonde geven, heeft het Huwelijck van tijdt tot tijdt uyt gestelt. Onder andere redenen die men van desen uytstel gaf, was oock, dat men een gerucht liet loopen, als souden de Geneesmeesters geoordeelt hebben, dat de Prins na de val tot Alcala, in geen staet was van immer kinderen te kunnen teelen. Maer dit gerucht wiert voor een konst ghenomen, daer de Keyserinne self geen geloof aen wilde slaen. Maer het viel de

Coningh soo veel te gemakelijcker, dit Huwelijck te verlangen, om dat de Prins selve geen groote jacht maecte, om het selve te voltrecken; die, hoe vorderlijck dit Huwelijck voor sijn voornemen mocht schijnen te zijn, evenwel niet konde besluyten een Princeesse te trouwen, die hy noyt sou kunnen beminnen.

De Keyserinne die het geheym van sijn herte wist, vand geen bequamer Huwelijck voor haer outste Dochter. En gelijk sy niet geloofde dat de doot van de Coninginne van Hispanie soo na by was, soo konde sy oock niet voorsien, dat dese haer outste Dochter noch de plaets van dese ellendige Coninginne sou bekleeden, en dat de Coningh haer Broeder, door een slag van noot-schickelijckheyt, al de Princeessen die aen sijn Soon verlooft waren, trouwen most. De Coningh die verder sach als sy, nam een bysondere forgeaen, omtrent het verbergen van dese gelegentheydt, en sich selven in sijn ghemoed te rechtveerdigen.

Dese tijdingh ondertusschen, maecte een groot bedencken in de strijdende Nederlanden, en voornamentlijck in de Mooren van Grenade, (alfoo hy oock met dese had gesocht aen te spannen.

Haet
van de
Inquisi-
tie tegen
Prins
Karel.

Maer de Inquisiteurs, hebbende nu de macht in handen, maecten met alle veerdigheyt sijn Rechts-pleginge op, en hier in bleeck hun oude haet tegens hem soo opentlijck, dat'er niet was als het belangh van den Godtsdienst, dat sich daer in vermengde. Sy deden in de oude Schriften van Barcelonie, de Rechts-plegingen op soecken, dat Johan de Tweede, Koningh van Aragon, voor heenen tegen Don Carlos, Prince van Viane, sijn outste Soon had aengevangen, en dede die uyt het Catalaensch in het Castil-laensch

laensch over setten, om te gelijk tot een voorbeeldt en versterckinge van gefach te dienen. De faeck wiert de Inquisitie voor gestelt, onder den naem van den Daulphin, Louis d'Elfde, en den Koningh Karel de Sevende, sijn Vader. Dewijl al de meeningen over een quamen; kan men van de selve oordeelen, uyt de meeninge van den vermaerden Doctor Navarre, gelijk die in de Beschrijver van het leven deses Koninghs te vinden is. Dese dan, oordeelde dat een Koningh dewelcke ontdeekt, dat d'Erfgenaem presumptief van de Kroon, uyt sijn staet wil vertrecken, den selven moet vast houden, indien sijn vertreck of ontwijkinge wordt geacht, een oorfaeck van verdeelinge in sijn staet te sullen kunnen zijn, en de vyanden daer uyt eenigh merckelijck voordeel trecken. Maer voornamentlijck, indien dese vyanden ketters zijn, en dat men de minste reden heeft te vreelen of te vermoeden, dat de Prins de selve begunsticht. De Rechts-pleginge konde in der daet niet langwijgh zijn voor Rechters, die soo wel genegen waren een eynde daer van te sien; de blijcken en brieven die men hadde, oordeelde men genoegsaem te zijn, en dien volgens wiert Karel veroordeelt om in de gevangenisse te blijven.

Cabrera.

Die veroordeelt wordt.

De gevoelijckheyt die hy daer over toonde, was genoegh, om te doen cidden en beven al die gene die daer raet en daet toe gegeven of het selve toe gestemt hadden, geloovende dat sy noyt sijn bittere wraeck fouden ontkomen, indien hy oyt weder in vryheyt quam te geraken, derhalven konden sy geen rust noch sekerheyt vinden, voor datse hem t'eenemaal t'onder gebracht hadden. De Cardinael Spinosa vertoonde den Koningh, dat'er geen koye sterck genoegh was, om sulck een vogel in te sluyten, en dat men

Tyrannigh ver-
toog van
Spinosa.

* Siet
breeder
van deſe
geſchie-
denis in
't Treur-
toneel
der gun-
ſtelin-
gen.

sich derhalven hoe eer hoe liever van hem moſt ontſlaen, of hem in vrydom ſtellen, en de wilde vlucht geven. En het volck, voor het welcke het genoeg is, ongeluckigh te zijn om van hen gerechtveerdicht te worden, betuyghde dagelijcks een byſondere genegentheyt tot het vry ſtellen van den Prins, en de Koningh die voor eenigen oproer vreesde, derfde ſich niet buyten Madrid begeben. * Hy oordeelde na een rijp overlegh, dat ſijn bedienaers noyt eenige veyligheyt ſouden hebben, indien men de Prins in vryheyt ſtelde, en dat hy niet konde ontgaen al dat hy met recht hadde te vreeſen, als met hem te doen ſterven. Eenige tijdt gedurende, wiert (gelijck van hem geſchreven wordt) onder al dat hy ghebruyckte, een lanckſaem vergif gemenght, dat hem wel haeft een doodelijke quijning ſoud veroorſaken, over ſijn kleederen, linnen, en in het gemeen, op al wat hy aen raecte, wierdt het mede verſpreyt; maer 't zy dat ſijn jonckheyt, en de goede geſtakeniſſe van ſijn lichaem te machtigh voor het venijn waren, of dat die gene die aen ſijn leven gelegen was, hem mid- delen tegen het gift deden gebruycken; deſe weg wilde geheel niet gelucken. Maer hier uyt is miſſchien de meeningh van eenige Schrijvers ontſtaen, dat hy ſou vergeven zijn.

P. Ma-
thieu,
Hiſtoire
de Fran-
ſc.

Men moſt ſich dan beter in het openbaer ſtel- len, wilde men hem aen een kant helpen. Daer zijn Schrijvers die ſeggen dat hem de keure ge- geven wiert, van de wiſſe, op dewelcke dat hy te ſterven had. Hy ontſingh deſe tijdinge met een ononderscheydentlijkheyt van een perſoon, die yets meer beminde als het leven, hoewel de Spaensche Schrijvers veel hebben geſchreven van ſijn ongelatigheyt, en andere ſwackheyt, doch wy ſtellen het in het midden. Wanneer men hem

hem quam aensseggen dat sijn Vader by hem quam, seyde hy daer op, seght mijn Koningh, en niet mijn Vader. Hy had ordre van de Koningin, sich voor den Koningh ootmoedigh te toonen; dese, en niet sijn plicht, deden hem sich voor de voeten van sijn Vader neder werpen, en hem te gemoet voeren, dat het hem wilde gelieven aen te mercken, dat het sijn eygen bloet was, het gene hy gingh vergieten. De Koningh antwoorde, dat, wanneer hy quaedt bloedt in sijn lichaem hadde, hy hem het selve door den Heel-meester dede aftappen.

Meze-
ray.Laetste
woorden
van den
Koningh
met Prins
Karel.

De Prins als ontsint, dat hy sich soo ootmoedigh had getoont sonder meerder vrucht, rees schielijck op, na dese woorden, en vroegh met een hevighedyt sijn bewaerders, of het Badt al heet genoegh was. De Koningh, 'tzy om sijn ooggen met dat beklaeglijcke aenschouwen langer te voeden, of (het geen waerschijnlijcker is) verhoopende dat hy noch eenige ootmoedigheyt betoonen sou, bleef noch staen, en vraegde hem of hy hem niet anders te seggen had. De Prince die na sijn goet duncken, alreets te veel had gefeght, konde niet laten voor het laetste, met alle sijn natuurlijcke fierheyt te seggen: indien perfoonen, wien te believen, alleen met mijn leven sal eyndigen, my niet hadden verbonden u te sien, ick sou my soo snood niet getoont hebben, u genade af te bidden, en met meerder roem gestorven hebben als gy leven sult. De Koningh vertrock op dese woorden sonder eenige ontoernisse te toonen.

De Prins begeeft sich dan in het warme Badt, en hebbende sich de aderen in de armen en de beenen doen openen, beval dat een yeder vertrecken sou, en nam daer op in sijn handen, (gelijck men schrijft) een afbeeldtsel van de Kon-

Duplex
Histoire
de Fran-
ce.

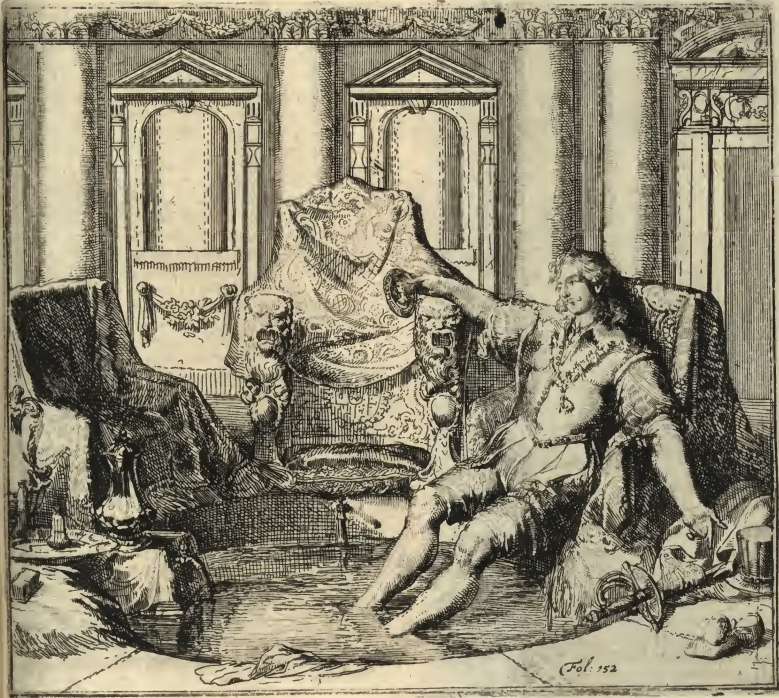
ninginne, in Miniature of met Water-verwe geschildert, dat hy altoos aen sijn hals had hangen, en d'eerste oorfaeck van sijn liefde was geweest, bleef het selve gedurighlijck te sitten aen sien, sonder andere beweging van een stervende ziel, tot dat hem de kilheyt van de doot aen quam, en sijn ziele met sijn bloet het lichaem verliet, verliedende eerst het gesicht, en daer na het leven.

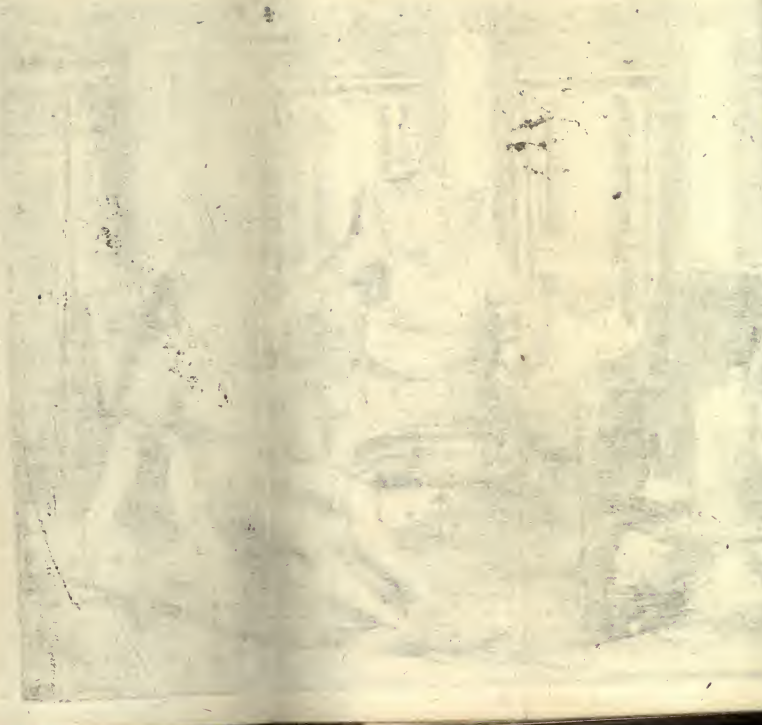
Doodt
van Prins
Karel.

Wanneer eygentlijk sijne doot voor gevallen is, weten de Schrijvers niet, maer het is seker, datse lange is voor gevallen, eerste bekent ghemaeckt is. Men heeft een seer langh verhael van sijn sieckte gedrukt en uyt gegeven, die men seyde een quaetaerdige bloet-loop te zijn, veroorsaect door sijn onregeltheyt van leven. Andere Schrijvers seggen dat hy vergeven is, misschien daer uyt voort gekomen, als gesegt is, om dat men het heeft ondernomen gehad, altoos het is geen wonder dat een Vorstelijcke sieck, die in het heymelijk geschiet, verscheyde vertellinge heeft, daer het gerucht selfs van openbare saken soo onseker gaet; konnende niemant de rechte waerheyt weten, als die daer by, of van de geheymen zijn geweest, die noch evenwel naeu genoegh daer in geteugelt worden.

Cabrera,
Historie
van Phi-
lippus
de 11.

Maer wanneer cyndelijck sijn doot bekent was geworden, was de droefheyt van het volck, en voornamentlijk die van sijn huys-dienaers, over maten, de Graef van Lerma, dewelcke de Koningh d'opsicht van den Prins, gedurende sijne gevangenisse, hadde bevolen, en gedurende de tijdt van sijn gevangenis een bysondere genegentheyt tot hem gekregen hadde; scheen als troosteloos in de oogen van het gheheele Hof. Maer de Koningh, voor wie dese treurigheden soo veel verwijtingen waren, sloegh om de selve te doen verdwijnen, den sekersten wegh in. Hy be-

beloonde al zijn dienaren seer treffelijk; gaf een Commanderye van Calatrava aen den Graef van Lerma, en maeckte hem Edelman van zijn Kamer. Het volck evenwel liet niet af van haer droefheyte openbaerlijck te toonen, en zijn gedachtenisse te vereeren, gelijk men oock weet dat de Koningh sou hebben voor gehad, zijn uytvaert op een bysondere wijze te verheerlijcken, tot het welke de Stadt van Madrid, verfocht had, d'onkosten te doen; en dat men haer d'uytvoeringh daer van sou laten bevolen zijn. Het welke hy, hoewel hy wel dacht, dat'er misschien eenige lof-redenen souden tusschen komen, die zijn vyanden souden moeten raken, evenwel niet heeft kunnen ontfeggen. Zijn Schrijvers prijsen hem seer over de onberoert-heyte van zijn geeft, die hy getoont heeft omtrent dese uytvaert, wanneer hy die uyt een venster van zijn Paleysaenschoude.

Men wil dat de Koningh in zijnen Raet voor- slaende, wat zijn Raden oordeelden dat men met den Prins behoorde te doen, de stemmen en gevoelens daer van seer verscheyden waren. d'Een gevoelde dat de Koningh hem niet behoorde om te brengen, en soo zijn eygen bloet te vergieten; dat men hem in een gedurige en gestrengge gevangenis sou moeten houden. Andere seyden dat men hem in de Nederlanden behoorde te bepalen, en hem daer zijn groote moedigheyt tegen des Koninghs Vyanden laten oefenen, of dat men hem naer het Koninghrijk van Napels sou senden, en hem het selve voor zijn deel geven, en zijn hert door sulck een schoone gaef en weldaet versachten, voort komende uyt de goeden aert van een sachtmoedigh Vader, die hem zijn misdaet soo goedertierentlijck vergaf. Andere waren van gevoelen, men soude hem

Wijsheyt
van Phi-
lippus.

Ver-
scheyde
oordee-
len van
den Raet
omtrent
den
Prins.

cerder naer Oran fenden, en hem daer Koning over maken, om sich aldaer tegen de Mooren befigh te houden, en wel of qualijck te doen, na het hem te paffe quam. Maer de Koningh berichte daer op, aengaende de vangenisfe, daer waren geen reden toe, dewijl geen koye sterck genoeg fou zijn, om sulck een verduyvelde van een Leeuw te kunnen besluyten, als was hy van yfer en stael geweest. Hem in de Nederlanden te fenden was noch minder geraden, want daer fou hy soo haest niet zijn, of hy fou met des Koninghs Vyanden aenspannen, gelijk de beginselen daer alreets waren. De Koninghrijcken van Sicilie en Napels, waren te kleyne brocken om sijn staet-fucht te versadigen; en daer-en-boven most men geen wederspannigen Soon, by een wederspannigh Volck voegen. En in Oran, fou hy haest een Verbondt met de Koningen van Fez en Maroco gemaect hebben, en de selve met al de Mooren weder in Spanjen brengen. Kortelijck, hy besloot dat de beste en sekerste wegh was hem te doen sterven.

Het is seker, dat sijn hooghste begeerte is geweest, den Oorlogh te handelen; en had derhalven altoos een sonderlinge begeerte om in Nederlandt te zijn, meenende het werck aldaer wel haest te recht te sullen brengen, gelijk hy meende te ontfinnen, wanneer Alba daer heen gesonden wiert, en na men schrijft, hy op het punt was, om hem, als hy sijn oorlof van hem nam, het leven te benemen.

Vreemt
verhael
van Prins
Karel.

Sijn dienaers en gevolgh die hem in sijn Capricen niet wel witten in te volgen, mochten schricken en vreesen. Men heeft willen vertellen, dat sijn Schoenmaker hem een paer Laersfen had gemaect, die geheel niet na sijn sin waren; dat hy vorders dese Laersfen in kleyne stuc-ken

ken had gefneden, en die als Ofse-penffen doen toe-maken, en den Schoenmaker doen op-eeten had, eer hy uyt fijn kamer ging.

Hy fchepte veeltijds fijn vermaeck, het zy by nacht, het zy by daegh, langhs de ftraet te rinkancken, en met den degen te kraffen, hebbende tien of twaelf jonge Gatten, van de grootfte huysen van Spanjen, die hem dat werck moften helpen doen, fy wilden of niet, het geen hem fomwijlen al in gevaer bracht. Wanneer hy op de ftraet eenige fchoone Mevrouwen ontmoete, al waren fy van de grootfte van het Rijk, die viel hy aen te kuffen, met wil of tegen wil, in het aenfien van de gantsche wereldt, met defe vriendelijcke woorden, kom Hoer kuft my, en gaf hen dan tot een affcheyd een deel Hoeren, Teven, en diergelijcke fcheld-woorden: defe die hem met wille kufften, handelde hy beleefder, en maecte daer goede of bevallijcke Hoeren af, en lietfe daer mede heen gaen; doende alfoo de Vrouwen duysent kleyne verfmactheden aen, dewijl hy van gevoelen was dat fy alle niet dochten, houdende hen al voor geveynde Hipocrijten, en datfe achter de Gardijnen al te famen Hoeren met malkander waren.

Eenige Maenden na de doot van den Prins Karel, komt de Hartoginne van Alba, die een feer aenfienlijck Ampt in het Huys van de Koningin bekleede, op een morgenfont (dit wort aldus van verfcheyde Schrijvers verhaelt) in de kamer van de Koninginne, met een dranckske of medicament in haer handen. De Koninginne feyde haer dat fy feer wel voer, en geen Artzeny van nooden had.

Maer terwijl de Hartogin haer het felve focht aen te praten, en de Koninginne voort gingh in het weygeren, komt de Koning, die daer niet verre

*Le Laboureur,
Mayerne. De
ifceerde
Peirefa.*

verre van daen was, als op het gerucht van dit tegen spreken, in. Hy bestrafte d'Hartoginne ten eersten over haer halsterrigheyt; maer dese Vrouwe hebbende vertoont dat de Genees-meesters oordeelden, dat desen dranck seer dienstig was, om de Koninginne een geluckige verlossingh te doen hebben, liet sich de Koningh als geseggen; en seyde seer vriendelijck tegen de Koninginne, dat, nademael dese Artzeny van sulck een belangh was, het nootwendig was dat sy die nuttighde.

Dewijl ghy het soo begeert, antwoorde de Koningin, soo sal ick het nemen; en sy het ghedroncken hebbende, gingh de Koningh voort uyt de kamer, maer quam een korten tijdt daer aen weder binnē, maer in den grooten Rouw gekleet, om te sien hoe sy voer. Maer 't zy dat'er eenige vergiffingh in dien compost zy geweest, of dat het geweld dat sy sich aen dede, om het te nemen, het selve eenige quaetaerdigheyt dede hebben, die het in sich selven niet hadde, sy stierf dien selfden dagh, in het midden van seer overdadige pijnen, en geweld van braken. Haer kint wiert oock doot bevonden, en soo men seght, het beckeneel als versengt. Sy was in het begin van haer vier-en-twintighste Jaer, gelijk de Prins Karel.

Nu fullen wy dese dooden by de dooden laten, en eens besien wat leven wy met den Koning fullen hebben, die soo korts na malkander Vrouwen Soonloos geworden was (hoewel dat dubbel verlies door des Keyfers Dochter weder is gheboet) behoudende alleen een Dochter, Isabella Clara Eugenia van dese Vrouwe.

Vervolg
van Pl. i.
lippus. Daer is geseght, dat hy door de Gicht mede is aengetast geworden, en dat hy voorseyde, dat hem die quael noyt verlaten sou, en in der daet, hy

hy sprack daer de waerheyt aen , hy belaste aenstonts , dat sich een yeder sou vaerdigh maken , om na het Escuriael te reysen : Maer de Geneesmeester Mercatus was daer tegen , seggende , dat het voor als doe geensins dienstigh was van lucht te veranderen , en dat het selfde de sieckte sou kunnen verwaren : de Koningh antwoorde , dat men hem by sijn leven daer wel brengen mocht, men sou hem daer toch na sijn doot moeten brengen. Eyndelijck , om sijn Majesteyt te wille te zijn , droegen hem de Lacqueyen en Dienaers te voet , op hunne schouderen , blijvende ses dagen over seven mijlen weeghs , onder wegh. Hy bevand sich daer eenige dagen in beter staet , hoewel hy sich niet konde op houden , moerende of leggen of sitten , waer op sijn quael begoft te vermeerderen , daer hem de Genees-meesters de smart wel van verlichten ; maer de Koningh bevoelde sich soo qualijck , dat hy aenstonts begeerde , ordre op de welstant van sijn ziel te stellen.

Sijn
gtoore
begeerte
na 't Es-
curiael.

Hy biegte , en nam het Sacrament , en belaste dat Don Garcia de Boesa , Aerts-Bisschop van Toledo , hem de Missē soude doen , maer het was de Nuncius van den Paus , diese dede met alle gewoonlijke omstandigheden. Ondertusfchen kreegh de Koningh aen sijn rechter knie een seer quaetaerdige Aposteunie of Geswel , die hem geen oogenblick rust wilde toelaten. Sijn Artzen wisten niet wat te doen , en ontboden by sich een Genees-meester van Toledo , Olial genoemd , die als doe tot Madrid was , en dese met de andere , en den Licentiaet Vergara , hebbende ordre gestelt om het Geswel tot rijpheyte te brengen , opende het eyndelijck , om de verdorvene vochtigheden daer uyt te krijgen. Maer daer op kreegh hy noch vier andere Geswellen aen sijn borst,

Verfwa-
ting van
sieckte.

borst, diese van gelijcken openden, op dat hy t'eenemaal van dese quaetaerdigheden mocht ontlafst worden; maer uyt dese quaetaerdigheyt ontfont een onuytsprekelijcke meenighte ghe-wormte of luyfen, foodanigh, dat men niet wist hoe men die sou redderen. Sy wisten niet hoe sy 't met het lichaem van sijn Majesteit soudē maken, om hem te keeren en te wenden, en mosten hem aen vier eynden, met de laeckens doen oplichten, terwijl de andere het bedde vermaeckten.

Tien dagen voor sijn doot quam hem een swa-re flaeute aen, die vijf geheele uren duurde, soo dat hem de levende geesten begonden gheheel te ontgaen; waer door sich al veel Heeren begonden tot den Rouw vaerdigh te maken. Maer hy quam weder tot sich selven; en seyde hen, in de tegenwoordigheyt van den Aerts-Bisschop, en die van sijn kamer: *Mijn Vrienden en Onderdanen, het kan my niet baten, dat ghy u lieden quelt om de herstellingh van mijn gesontheydt, nademael de selve naer geen menschelijcke hulp-middelen meer luysteren wil. Al wat'er te doen valt, is dat ghy by tijds sorge draeght tot het begraven van mijn lichaem; tegenwoordigh verwachtende dat ick u late, wil ick dat ghy u Prins, die wel haest u Koning sal zyn, hier komen doet: en dat ghy my de Kist of Bare brengt, in het welke ick sal begraven worden. Boven op het Beeldt sult ghy de Koninglijcke Kroon stellen, dewelcke ghy ondertusschen in een Buffet of Kasse bewaren sult.*

Dit wiert alsoo gedaen. Vorders in de tegenwoordigheyt van den Prins en de Infanta: riep sijn Majesteit Kayer de Velasco, tegen den welcken hy seyde: hebt ghy geen geheugenisse van een kleyn kofferken dat ick u heb te bewaren gegeven. Ja Sire, antwoorde die daer op. De

Koningh dan , beval hem het selve voor den dag te brengen , zijnde seer kleyn , en zijnde gheopent , vand men daer een Diamant in van een seer groote waerdye , dewelcke de Koningh beval aen de Infanta te geven , seggende : *Myn Dochter Isabella , mijn waerde Eugenia , ontfangh desen Ringh die u Moeder my heeft toe-gebracht , ick geef u die tot mijn afscheyd uyt dese werelt . En sich keerende na den Prins , seyde by tegen hem , mijn Soon is het u wel aengenaem dat ick de selve uw Susster geve : Ja Sire , antwoorde de Prins , al was het al wat ick hebbe .*

De Koning maecte veel staet van dese woorden , en als doe beval hy dat men noch een ander papier sou halen , dat hy by der hant hadde , en gevende het aen den Prince : seyde hem , ghy sult daer in sien op welcke maniere ghy u Rijck sult beheerschen . Hy deed oock uyt een kofferken een geessel van penitentie of een baet-docnder voor den dagh halen , dewelcke noch aen de eynden van de haken bebloet was , en lichtende die om hoogh , seyde hy : *Dit bloet is van mijn bloet , niet weleygentlyck van het mijne , maer van dat van mijn Vader , die God genadigh zy , die gewoon was de selve geessel te gebruycken , en op dat men sou sien hoe Godtsdienstigh hy geweest is , heb ick dese verklaringh willen doen .* Hy dede noch een papier , door den selven Kayer onder sijn oorkussen van daen halen , in het welcke dit volgende geschreven stont :

Wy Don Philippo , door Godes genade Koningh van Castille , hebbende voor de tijdt van 40 Jaeren , twee Koninghrijcken geregeert , in het 71 Jaer van mijn ouderdom , geef ick het weder in de handen van mijn God , die het behoort , en mijn ziel in sijn goedertierene handen , op dat sijne Goddelijcke Majesteyt met de selve doe het gene by wil . En ick wil dat ,

na dat de selve uyt mijn lichaem sal gescheyden zijn; het selve sal gebalsemt, en in Koninghlijcke kleederen gekleet sal worden, en op de kopere Bare gelegd, die daer staet; en wanneer mijn lichaem, daer de gewoonlijke tijdt sal uyt gelegen hebben, sal men het *naer het Graf brengen op dese wijze.* De Guidon of Banier van den Aerts-Bisschop sal voor uyt gaen, daer na het Kruys, de Monnicken en de Geestelijckheit. Daer na sal volgen d'Adelantado in den Rouw, de Koninghlijcke Standaert, stappende.

Bestellingh des Koning's over sijn Begravenis.

De Hartogh van Najera, sal de Kroon dragen in een groot Becken, met een Lamphert bedekt, de Marquis d'Aquiler mijn Swaert, en mijn Lichaem sal dooracht van mijn Dienaers gedragen worden, met lichtende toortsen. Daer na sal d'Aerts-Bisschop volgen, daer op de Grandes, en voort onse algemeene Erfgenaem. Mijn Lichaem sal in een Tombe geset worden, die men maken sal, en na dat de dienst sal zijn gedaen, sal men het in de Kelder, mijn laetste Huys, neder fetten.

Jup. Die Koningh droegh wel sorge voor sijn Lichaem.

Mom. Het is de ydelheydt Vader die de menschen niet verlaten wil. Vorders (stont'er in) dat gedaen zijnde, sal uwen Koningh, de darde van mijn Naem, na Madrid, in het Klooster van den Heyligen Jeronimus gaen, daer hy de negen dagen sal uyt houden, en mijn Dochter en mijn Suster, suljen haer ondertusschen by de Cordeliers op houden. En ghy Prince, seyde hy: behalven het gene ick u anders wel gesegt hebbe, draeght groot sorge voor u Suster, die al mijn liefde, en het licht van mijn oogen is. Houd de Staet in Vrede, geeft de selve goede Bestieters, beloonende de goede en straffende de quade.

Hy

Hy bestelde vorder noch yets van de Marquis de Montdalar, en de Vrouwe van Antonio Perez te verlossen; maer dat dese in een Klooster sou gaen, en haer Dochters alleen haer Moeders goet geven. Voort dede hy noch genadeaen eenige gevangenen, en verlocht als doe de laetste omhelsingh van sijn kinderen, en belaste hen datse souden gaen rusten.

Op het uytgaen vraeghde de Prins tegen Christoval de Moura, wie de Meestersche sleutel in bewaringh had; dese seyde, *die heb ick sijn Hoogheyt: geeftse my, seyde de Prins, uw Hoogheyt; antwoorde d'ander, gelieft my te vergeven, het is de sleutel van vertrouwen.* Waer op de Prince seyde *Basta*, het is genoegh, en gingh in sijn kamer. Don Christoval, gingh by de Koning, die hy een weynigh verlicht vand, en seyde hem: *Sire, Sijn Hoogheyt eyfcht my de sleutel af, en ick hebse hem niet willen over geven, sonder verlos van uwe Majesteyt. De Koningh antwoorde hem, gy hebt seer qualijck gedaen.* Hy kreegh daer op weder een flaeute, en verlocht, toen hy weder bequam, de laetste Salvinge, en eyfchte daer na een Kruysbeeldt, dat in een koffer lagh, zijnde het selve daer sijn Vader mede ghestorven was; en daer mede wilde hy oock sterven. Na de Salvinge, quam de Prins weder by hem, en Don Christoval de Moura weder in komende, viel op sijn eenē knie ter aerden, en bood sijn Hoogheyt de sleutel aen, die de selve aen nam, en de selve den Marquis de Denia gaf. De Koningh daer op seyde, ick beveele u Don Christoval als de beste van mijn Dienaers aen, als oock de andere, draegt daer forgh voor, en als doe keerde sich de Koningh om, nam sijn afscheyd van hen, en verloor met eene de spraeck, in welke staet hy noch twee dagen bleef. En is eyndelijck op den 13 van

de Maent September gestorven, des morgens omtrent drie uuren, hier in noch geluckigh dat hy al sijn Vrouwen overlevende, noch evenwel niet kinderloos gestorven is; latende foodanige na, die hem noch troost en genoeg en in sijn uytterste hebben kunnen toebrengen.

De Fransche, gheslagene Vyanden van de Spanjaerden, bysonder van desen Koningh, hebben sijn uytvaert, niet als met bittere veersen en gedichten gehouden, daer ick om de vinnigheyt die daer inne steekt, geen gewagh van maken wil. Maer wel indien het u hooge Majesteit behaeght, van Don Jan van Oostenrijck, daer ick meen al yets van te kunnen by brengen.

Jup. Het behaeght my wel, laet hooren, wy hebben tegenwoordigh niet anders te doen.

Verhael
van Don
Jan van
Oosten-
rijck.

Mom. Van sijn Geslacht is niet veel te seggen, als dat hy van den Keyser by een Gravinne geteelt is; hoewel andere sijn afkomst slechter maken, heeft sijn eerste proef-stuck van dapperheyt tegen de Mooren van Granada getoont, daer hy sich als een dapper Prins gedragen heeft, soo dat eenige oude Capiteynen en Soldaten van sijn Vader, de Keyser, die noch in het leven en in sijn dienst waren, over hem uyt riepen: *Ea es Verdadero Hijo del Emperador: Hy is de ware Soon van den Keyser.*

Aen-
komst
van Mer-
curius.

Maer fiet my daer eens uwen Soon Mercurius aen komen stoot-schaven, hy heeft soo veel te doen als hy mach, om den hoeck boven te komen, fiet hem sijn hielen reppen, arm kint, hy is by na afgeslooft: daer komt hy in,

Jam superum conscendit Limen Olympi.

Jup. Zijt welkom Soon Mercurius, wy hadden u al eerder gewacht, ghy moet al eenige verhin-

hinderings gehad hebben, die u soo lange opgehouden heeft.

Merc. Geen bysondere, als alleen dat ick een wijl in Spanjen my opgehouden hebbe, tot de tijdt dat de verklaringe van den Oorlogh tegen Vranckrijck geschiede, en zedert weder tot de verwachte Rupture en Breucke met Engelandt: maer dewijl die noch niet volghde, en mijn tijdt geëyndicht was, heb ick liever d'uytflagh van de selve, of het geen men meest hoopt de Vrede, by naerder gelegentheydt te gemoet te sien. Ick snap wel eens weder om laegh, of u vliegende Postillon sal ons daer wel bescheyt van brengen.

Jup. Ondertusschen, hoe hebt ghy het daer nu gevonden, al wat in een andere gestalte ghe-loof ick.

Merc. Spanjen, gelijk ick geseght hebbe, heeft Vranckrijck den Oorlogh verklaert, dienende sich van dese gelegentheydt van het herreyfen der Vereenighde Nederlanden, (die de Franschen Koningh, als een Water scheen te fullen overstroomen; maer door sijn eygen palen daer van wederhouden is) om eens weder te krijgen, het geen haer *per fas & nefas* ontnomen is, te gelijk ick Vranckrijck een weynigh te muyl-banden, die sich soo lastigh nu een tijdt herwaerts voor haer geburen geloont heeft. En ten zy Engelandt een ander besluyt neemt, sal met het selve Rijck op die eygen wijze gehandelt worden. De Keyser gedreven door het oude en gemeene belangh van het Huys van Oostenrijk, en nu te meer door de blijckelijcke toon van Vranckrijcks lucht op het Keyserrijck, ook volgens Verdragh met de Heeren Staten, brengt brave Troupen te Velde; maer genoeght sich als een goet Jager den loop van het Wilt te sien, al vanght hy niet.

Algemeene
staet der
Vorsten.

Sweden yvert seer in de Mediatie, om Vrede te maken, dewijl het geen Oorlogh vermagh, sonder blaem van d'een of d'andere zijde aen te vangen, en staet ondertusschen met Brandenburgh in een Verdragh van onderlinge onderstant, dat met sijn eygen gelt gekocht, stilstat, daer het behoorde in de Wapenen te zijn, en nu eerst met verwonderingh siet, wat voor volck hy of gevreesst of gemint heeft, die hem sijn gelagh wel betalen, maer in het scheidende de kan door de glazen werpen. Nieuburgh sit ellendigh tusschen twee stoelen in de as, en dewijl hy te veel de Vrient van den een was, siet hem nu Vyandt van den ander. Deenmarcken soeckt geen geschil, maer houd sich aen sijn Kreyts, en in over een-komst met de Staten. De andere Rijcks-vorsten, hebben yeder sijn oogwit, maer het Rijck heeft de beste party, d'andere verklaren noch niet, wilden wel, maer derven niet, houden het in schijn, met de sterckste. Cheur-Keulen sit en kijckt den wijkende Fransman na, en staet tusschen hangen en wurgen, wenschte wel een goet Verdragh; maer het Fransch bloedt dat hy noch in het lijf heeft, woelt hem noch te seer om sijn hert, en het schijnt daer noch toe te sullen komen, dat hy sal seggen: *Peccavi.*

Maer Munster heeft noch boeven geluck, en siet de minst schuldige het gelagh betalen, terwijl hy selven door de druppelen heen wandelt. Men twijffelt of hem sijn swarten Meyster noch de hant boven het hoofd houd, en met een konstige treck hem het onweder van sijn dack houd.

Sedet aeternumque sedebit.

Dien selven Heer Christophel Bernhart, sal wel blijven wonen, wil hy dien voet houden, hy
mach

mach wel een potje breken, hy weet weer raet om goet te maken, of weet de roede die voor hem in de pis leyt, wel haest in het vuur te werpen. Lotharingen leeft op goede hoop, maer het werck gaet hem te slap voort.

Vranckrijck ondertusschen siet sijn aenslag ten deelen op het een, en in het geheel op het ander misluckt, en vint sich boven soo benaeut, dat hy onder lossen moet, heeft soo gretig geweest om in te swelgen, dat hy het niet al verteeren kan, en na dat hy sijn Conquesten in tranen, Hollandt in bloet en in water gestelt heeft, siet sich nu *reduit. à Rendre gorge.* En by wijsse van beschermen te gaen, die noch korts te vooren een werelt te kleyn scheen.

Jup. Hoe gaet het dan met Engelandt?

Merc. Saecht Vader, ghy zijt te haestigh, die kactste, Vranckrijck betaelde de ballen, en hy gaet met moede leden heen, in *Calças y Jubon*, met evenveel in beyde sijn handen. Gelijk my daer een Vers in de hant geduwt is, dat ick u lieden moet mede deelen.

Gallia cum Batavis terrestres dividit oras,

Quid tibi de præda ceditur Angle? Nihil.

Ter Victor Batavus subjectum possidet æquor

Quid tibi de pelago, subjacet Angle? Nihil.

Gallia Zelaudas nuper pro miserat urbes.

Quid tibi promissis talibus Angle? Nihil.

Cum Mars sanguineus ter funestaverit æquor.

Quid tibi pro ternis cladibus Angle? Nihil.

Si datur usque nihil terraque marique quid Angle

Te terræ dominum vel velis teste maris?

Ergo volens falsi consortia quarito Galli,

Disce hunc quam falsi fida sit Angle fides.

Dum Gallus terras, Hollandus possidet æquor

Quid tibi seu terræ seu maris Angle Nihil

*Terra favet Gallis , Batavis aqua neutra Bri-
tannis ,
Nec poterunt palmas ignis & aura dare ,
Ergo infelices bis terque quaterque Britanni
Nec duo nec quatuor quis Elementa favent.*

Dit heb ick ter liefde van de Onroomsche aldus doen vertalen.

De Fransman , schijnt wel , deelt met Hol-
landt het gebied ,
Wat deelt ghy Engelsman , van desen buyt
dan ? Niet.
Tot drie mael is de Zee haer Wapens toe-ge-
vallen ,
Wat is u van de Zee dan over ? niet met allen.
Louïs gaf Zeelandt u ten lot in voorge tijdt ,
Wat hebtg' in dese hant , in d'ander niet een
Mijt.
Als Mars tot drie mael toe de Zee in 't rondt
doet wagen ,
Wat brengt ghy daer van t'huys, *mi Brother* ?
niet als slagen.
Is 't niet dan over al , te Water niet te Landt ,
Wat hebt ghy van die roem van heerschappy
als ichandt ?
Als u haer loos bedrogh doet door de spieffen
danffen ,
Is 't mooglijk , houd ghy 't dan noch echter
met de Franffen.
Als ghy Louïs op 't Landt, en ons in 't Water
siet ,
En 't een en 't ander u niet geeft als enckel
niet ,
En vuur noch lucht u meer als die te wille we-
ten ,
Moogt ghy een Elements onluckigh Schepsel
heete.1.

Sup. Dat gaet soo wat heen, na de swier van de Veerse-makers.

Merc. Ondertuffchen houdt sich die Kroon noch even vast aen Vranckrijck, tot noch toe, en om een breuck te verbeteren, begaet een dolle mis-flagh, en ten ware men beter wift, men sou van hem seggen:

*Sunt qui in fortunæ jam casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum Rectore moveri.*

De gantsche werelt is evenwel verwondert, wat belang desen Prins fiet, om sijn Broederen, met sulck een bitterheyt te vervolgen, en die niet anders soecken, als hem alle voldoeninge te beschaffen, en te soecken groot te maken, die in der daet, in al de *Demestez* die de Hollanders en hy te samen hebben gehad, geen zijde gekosen heeft, als om de swackste te bederven, om de afgesloofde met te meerder sekerheydt op den hals te komen. Het is seker genoeg, indien Vrankrijck Meester van Hollandt was geworden, dat noch de Zee, noch sijn onsekere Havens, noch sijn binnenlandtsche Macht, hem voor die drif-
tige Natie, en een staet-suchtigh Overwinnaer Engelant
souden hebben kunnen bevrijden. En dat Enge-
landt niet onoverwinnelijck is, blijkt genoegh-
saem daer uyt, dat het selve Rijk tot drie ma-
len toe, binnen de tijdt van ses Maenden gewon-
nen en verlooren is. Speelende Hendrick de
Seste, Eduward de Vierde, en den Graef van
Warwijck, het spel van malkander uyt te bot-
sen. Oock dat het Rijk eyndelijk aen Eduward
gebleven is; kort na wiens doot sijn Broeder,
de Hartogh van Clocester, Richard, sich selven
Koningh gemaect hebbende, door den Grave
van Richmond, weder van sijn Rijk en leven

berooft is; zijnde dese gestut, door de onderstant van den Koningh van Vranckrijck, Louÿs d'Elfde, het welcke in geen vast gesterckte Landen geschiet, daerse plaets van vertreck heeft, terwijl men sijn krachten herstelt.

Mom. Het is niet te bedencken hoe de Koningh van Engelandt dien Koningh gunst kan bewijzen, van dewelcke hy soo veel verongelijkinge genoten heeft. Om te swijgen hoe onminnelijck hy hem in sijn ballingschap gehandelt heeft, en dat sonder dwangh, alleen om sijn Erf-vyand en Vader-moorder Cromwel te wille te zijn, (welcke mishandelingh in een heel ongelijke maet van de Hollanders, daer toe ghedwongen, gepleegt. De Koningh van Engeland, als noch stil swijgende, op hen tracht te wreken, daer hy 't van Vranckrijk door de vingeren siet,) wil ick maer aenmercken, hoe sterck die Kroon selfs tegen sijn herstellingh heeft gewoelt, spannende met sijn Doodt-vyand en Usurpateur aen, waer over de selve Koningh, den Franschen Ge-

Bedrogh der Franschen tegen Engelandt gepleegt.
 lant te Bordeaux, oock niet begeerde te sien of te dulden. De bedrieglijkheyt diese omtrent den Koningh van Engelandt hebben getoont, omtrent de Engelschen en de Hollanderen, toonnende eerst vrientschap met Engelandt te willen, diese daer na af vielen, om met de Hollanders aen te spannen, bevestigt dat Mercurius daer soo even gesegt heeft. Sy hadden korts voor de sluytingh van Vrede, tusschen Engelandt en Hollandt, de Engelschen verskert, dat de Hollanders dat Jaer geen en Vloot in Zee souden brengen, waer over de Engelschen stil faten; maer de Hollanders in tegendeel sterck in Zee komende, rechten dat werck te Chattan aen, en vernielden een deel van de Engelsche grootste Schepen.

Volgens de voorwaerden van de Vrede tot Breda getroffen, moften de Franschen St. Christoffel aen de Engelsche weder geven; maer sy hebben het selve uyt gestelt, soo lang sy sagen, dat sy het nootshalven, en om hun eygen belang moften doen, maer niet sonder al de Plantagie vernielt en verdorven te hebben. Op dese en andere wijze hebben se den handel der Engelschen grooten afbreuck gedaen. Datse sich in de Zeegevechten, meer als toesienders dan als getrouwe Verwanten hebben gedragen, is oock blijckelijck. En selfs omtrent desen Oorlogh, hebben se de Engelschen niet weynigh bedrogen, makende hen wijs, dat den Koning van Vranckrijck sich van de aldergrootste Vorsten van Europa verskeren konde, datse sich in dese saeck niet fouden steken, dat de Hollanders onmachtigh waren hen tegen te staen, die de macht van Turenne alleen in stucken kappen sou, indien se maer het hoeft derfden bieden; maer het strijdige is te wel gebleken, en nu is geheel Europa daer om op de been.

De Franschen noemen oock desen Oorlogh, een Oorlogh van Godtsdienst, en sulcken Oorlogh helpt de Koningh bevorderen, tegen sijn eygen gevoelen; gelijk Gremonville ook voor den Keyser verklaert heeft, noemende de Hollanders Kettters, en soo is nu Engelandt een Kettermeester tegen sijn Geloofs-genoten gheworden. De Franschen hebben oock deswegen verklaringh tegen alle Vorsten gedaen, seggende voorbodigh te zijn den Hollanderen, al hunne af genomen Steden weder te geven, indien se den waren Godtsdienst diese verworpen hebben; weder willen herstellen, en daer toe helpt Engelandt mede, daer hy met den Hollanderen van een en selfde Godtsdienst is.

Jup. Het is by den Engelschen naer ick sie, een ongegront vertrouwen.

Merc. De groote schatten die Vranckrijck by leght, kunnen hem niet seer bewegen, want die gaen met de Equipagie en toerustingh deur, en noch meer daer toe, dat de Ingesetenen seer wel gevoelen, sy hebben de Hollanders te kleyn geacht, en meenden die tegelijck in te swelgen; maer *Habet & musca splenem & formicis sua bilis inest*: Men moet geen Vyand te kleyn achten, noch te licht tergen, volgens de Spreucke.

Quamvis sublimes debent Humiles metuere, Vindicta docili quia patet solertia.

Dat is,

Hoe groot men is, men draegh den nedrigen ontsach,

't Geluckt wel dat sich dees eens looflijk wreeken mach.

En daer komt de Fabel van de Vos en Arent by, die bekennt is.

Den Arent had gerooft den Vos sijn teere Jongen,

En in sijn nest gebracht, sijn Dieren tot een aes,

De Moeder smeect'er om, maer 't was vergeefs gesongen,

Sy fatte hoogh in top en past op geen geraes.

De Vos bracht Fackels by genomen van d'Altaren,

Verweckt een roock en vuur rontsom de groene stam,

Dit bracht in doodts-gevaer de jonge Adelaeren,

Die meenden even staegh te sticken in de vlam,

Maer

Maer d'oude Roofster, wils haer Jongen in
het leven
Behouden, most'er 'aen, hoe snood by haer
verdacht,
En dat genome Roof haer Voedster weder
geven,
En bidden diese korts soo smadigh had ver-
acht.

Jup. Hoe staet het dan nu met de Hollandt-
sche saken, die ghy op u laetste uyttocht in sulck
een verwerring gelaten had.

Merc. Die hebben nu geheel een andere ge-
daente gekregen, de Jonge Vorst die het roer
van dese gesolde Staet in handen genomen heeft,
toont sich een goet Leerling in het Ambacht van
Mars. Men heeft hem al gesien in het voorhoofd
van een braef Heyr, den Vyandt in sijn eygen
Sterckten besoecken, en hadde het soo wel ge-
luckt, als bestelt geweest, hy hadde Charleroy,
Charleroy weder gegeven. Duras evenwel, die
daer omtrent langh had gedomineert, most het
hasepat kiesen, en de trouweloose Nabuur, de
Bisschop van Keulen, vand sich in sijn eygen
Hof niet verskert, noch oock die van Straets-
burgh, d'oorfaeck van meest al de onheylen, als
werck-middelen van den Duyvel, om menschen
te verderven. Maer Brandenburg liet het Schip
drijvende, waerom, weet hy selfs alderbest; en
had het van die zijde recht gemeent geweest, de
Bisschop van Munster had al na Romanen of el-
ders geweest. Maer de Stadtvoogt van Utrecht,
de Hartogh van Luxemburg, die als een Aerts-
konstenaer van knevelen, gelijk sijn Vader van
menschen-moorden heeft na gelaten, de gele-
genthey van des Princen af-wesen, en de stercken
Vorst waer nemende, maeckten een byson-
de-

Tocht
van
Charle-
roy.

Inbreuk
der Fran-
schen.

deren toefstel, om een swaren inval in Hollandt te doen. Dese vervoeghde sich met den Graef van Marck, Stadtvoogt van Woerden, en brengen te samen een macht van omtrent 14000 Mannen, soo te voet als te paerde by een, de beste Troupen van al des Konings Macht: Hier mede treck hy, onder de vreught van Pijpen en Trommelen, over het ys, makende alle vreugt met danssen en springen, om dat sy anders geen gedachten hadden, als Hollandt te overvallen en te vermeerteren. Het besluyt lagh op de Stadt Leyden, voorts op den Haegh, om daer eens hunnen buyck vol de beest te speelen. Sy vonden weynigh tegenstant, en datse vonden quamen sy te boven. Den Hemel evenwel erbarmen met soo veel vroome lieden hebbende, dede het weder ontlaten, en verhinderde alsoo te gelijk hun voort-tocht, en te gelijk hun af-tocht, dewijl de wegh diese gekomen waren, niet weer van hen konde gebruyckt worden. En het had slecht met dit Heyr gestaen, indien een bloodaert, Paine Vin genoemt, die een aensienlijke Post bewaerde, daerse na door mosten, en soo onbedacht als schelms de selve verliet, hen den wegh na huys niet gewesen had. Sy lieten ondertuffchen, hoe benaeut sy oock waren, niet na, de aldergrootste ongebondentheyt en wreetheyt te plegen, die den Duyvel selve in gedachten sou konnen komen, en lieten een gedachtenisse tot Bodegrave, Swammerdam en elders, die noch wel hondert Jaren of meer, van de Fransche woede sal doen spreken. Sy dan gestuyt, kregen gemackelijcken af-tocht, en trocken weder heen, daerse hoorden.

Maer de schelm Paine Vin heeft het met den hals moeten boeten, dat hy de behoudenis van soo veel schelmen was geweest: En aldus liep dat

dat rampspoedigh Jaer ten eynde , niet evenwel sonder een voorsmacck te geven van nieuwe heyl , die de ellendige bedruckte en bedrogen Hollanders over het rampspoedigh hoofc hingh. Alsoo het schijnt met hun quael op het hooghste gekomen te zijn , en de bepalinge van het uyerste verdriet , sich tot daer en toe uytstreckte. Dese bestont in het geluckigh veroveren van de stercke plaets Coeverden , een Sterckte van het hooghste belangh , en de sleutel van Vrieslandt. De Stadtvooght van Groeningen , Rabenhoofc , had al over lange sijn gedachten over die plaets laten gaen , of het hem mocht gelucken. Hy eyndelijck sijn slagh waer genomen hebbende , sendt een Troup van 1100 Mannen te voet , beneffens vijf benden Ruyters , onder het gelejde van den Oversten Luytenant Eybergen , Major Wijler , Jonck-Heer Sickinga , en d'Overste Luytenant van Bebbcr , neffens drie benden Dragonders uyt. Het eerste dat dese deden , was de toegangen te besetten , op dat de Vyanden geen kennisse van hun aenslagh souden krijgen. Tot Dalem hieldense stil , en besloten aldaer Coeverden aen te tasten , hoewel de Vyandt albereets kennis van hunnen toeleggh had. Sy brengen des morgens by den dagh de Bies-bruggen over de op-gebijtte Grachten , en tasten de plaets aen drie verscheyden oorden aen. Die van binnen als gewaerschouwt en op hunne hoede , toonden dappere tegenweer ; maer de bespringers drongen soo moedigh en onvertsaeght aen , datse ten negen uuren al Meester van de plaets waren. De Vriessche Poort die door een Petard geopent wiert , gaf de Ruytery toegangh. Alles wat op de Wallen gevonden wiert , most sneuvelen , de rest van de besettingen , wierp het geweer daer heenen , en gaf sich over. Wel 250 Bisschopse wier-

Coeverden verovert.

wierden kappot gemaect, en de Moy, die daer het bevel hadde, vluchte met 300 van de sijne in de Kerck, daerse om quartier baden, en dat verkregen; maer wierden alle na Groeningen gevanckelijck wech gevoert. Men vand daer wel 61 stucken Geschuts, 24 Mortieren, en voort alderhande Oorlogs-voorraet in overvloed binnen. In der daet een seer geluckige veroveringe, en een gevolgh van naerstige dapperheyt van dien braven Stedevooght. Die in de voorleden Maent van July tot in Augustus, de Stadt Groeningen soo dapperlijck tegen de gheheele macht van den Bisschop verdedight, en den selven met schande en verlies daer van doen af wijken heeft. De Prins van Oranjen, om den Vyandt oock aen de zijde van Hollandt een weynigh verder van de hant te wijfen, neemt Post tot Nieuwer-fluys, een Dorp tusschen Utrecht en Amsteldam gelegen, en set de Franschen binnen Utrecht, daer mede te gelijk een goede brilop de neus, besluyt ten vollen den Thuyn van Hollandt, met een gedurige wal van sterckten, en geeft ruymte van achteren, om een groote streck Landts die tot bevrijdingh van Hollandt onder water lagh, weder tot merckelijck gerief van den Ingesetenen weder droogh malen. Een verlichtingh die bysonder aenmerkelijck is, en de Franschen, door het krachtig versfekeren van die Post, alle vordere gedachten benam, van oyt een voet Landts op Hollandt meerte winnen. Noyt als doe heeft sich die braven Landaert van haer voordeel van de natuur, soo tijdelijck gediend, en het geen al in het vergeten was, ghetoot, dat sy onverwinnelijck zijn, indiense alleenigh eendrachtigh van binnen zijn; en wel by hunnen God staen, die waerlijck in het behouden van die Landen, in sulck een doo-

Gronin-
gen ver-
dadight.

Nieu-
wer-
fluys.

doodelijcke verwarringen, van zijdigheden der Hoofden, en oproerigheden der Borgeren, verbaestheyten van een yeder, en selfs toe-genegentheden van de meeste Regeerders, om sich met lijf en ziel aen de Franschen over te geven, een wonder-stuck getoont heeft. Daer wierdt by de Grooten geen andere gissinge gemaect, of sy fouden van Heer veranderen, en dat seer ghemackelijck. Tot Dordrecht gebeurde dat twee Regeerders, Vader en Schoon-Soon, in een eerlijck mans stoep voor den regen quamen te schuylen, die zijnde een man van aensien en verstant, na dat hy de Heeren in huys genoodicht, en sy het selve gheweygert hadden, de vryigheyden nam met de selve in een gespreck, over den tegenwoordigen stant van saken te komen, en eyndelijck te vragen, wat noch ten laetsten van het werck sou worden; waer op hem een van de Heeren tot antwoord gaf. Geen swarigheyt Monfr. N. N. ghy sult het uwe behouden, en wy sullen yeder het onse behouden, het sal soo ghemackelijck toe gaen, wy sullen 't niet eens voelen.

*Accipe nunc Danaum insidias & Crimine ab uno
Disce omnes.*

Merckt aen dit, hoe het met al de rest gestelt moet zijn geweest.

De Vyanden ondertusfchen te Lande niet konnende vorderen, besochten de Hollanders weder te Water. Sy hadden het Jaer te vooren ongeluckigh genoeg het selfde onderstaen, en met bebloede koppen geleert dat de Hollanders noch de selve lieden waren, die ses Jaren te vooren hen soo Meesterlijck den broeck op-genestelt, en met al haer delayeren en dralen tot de Vrede gedwongen hadden. De Hartogh van Jorck, die
het

Zee-ge-
vecht.

het Jaer te vooren in Zee was geweest, bleef nu te huys.

Doctus in accessos non irritare crabrones.

Onbe-
dacht-
heyt van
Koningh
Johan
van
Vranck-
rijck.

De Hollanders waren alleen met 56 Schepen in Zee geloopt, hoewel het slecht genoeg in Hollandt stondt, om alleen op tegenweer te denken, sonder eenige macht uyt te senden. De Engelsche met de Fransche Vloot vereenight, quam op de Hollandtsche Vloot aen, die half soo sterck als sy op Schoonevelt, haer lagh in te wachten, en sonden des morgens een Esquadron Schepen van verscheyde grootte, tot 35 Fre-gatten en 23 Branders bestaende, op de Hollan-ders daerse ten Ancker lagen, aen; alsoo de Engelsche dit voorspel voor af wilden hebben, of misschien hun geheele Vloot niet eens gewaer-dighden te gebruycken. Na het voorbeeldt van Koningh Johan van Vranckrijck, die op de selve wijze de Engelschen te kleyn achtende, hen maer met sijn Ruytery wilde komen bestoken, dat hem met twintigh tegen ses duysent de slag dede verliezen, en sich selven in handen van de Eng-el-schen bracht. Maer dese gedetacheerde of afge-sonderde Vloot, quam op den middag soo heer-lijck by Tromp, die de voortocht hadde, te gaste, dat hy al genoegh had, eer de maeltijdt half ge-daen had. Ondertusschen geraekte de Prins Rob-berth, die in de plaets van den Hartog van Jork, nu het opper-bevel had, beneffens Sprag en den Grave d'Estreé, oock met de Ruyter en Banc-kert aen de hant, die op de selve wijze onthaelt wierden, tot datse cyndelijck weder mosten af houden, en sich verder in Zee begeven, latende sitten het Schip Cambridge met 50, de Resolu-tie met 40, en de Conqueror met 40, beneffens een Frans Schip met 66 Stucken, die al geson-ken

ken zijn. De dooden en gequetsten onder hen waren 1500, en daer onder verscheyde Hoplieden. De Hollanders verlooren het Schip Deventer, dat op een Banck, de Haecks genoemd, voor West-Cappel in stucken stier, beneffens een Advis-Jacht, dat in het binnen komen met seer veel sware gequetsten, gesoncken en gebleven was. d'Engelsche bleven een stuck weegs in Zee boven de Hollanders te loefwaert leggen, sonder weder af te komen, houdende sich besig, gelijk oock de Hollanders, met het geen ont-haestert, en onstucken geschoten was, weder te hermaken. De Engelschen gaven uyt dat sy de overwinningh hadden, en logen dat het tegen hunnen neus aenstoot; maer de Koning en sijn Czbalisten vernamen wel haest anders. Prins Robbert dan bleef boven de windt, en de Hollanders in hun gesicht op Schoonevelt, hun oude Rendevous of Loop-plaets, bequaem om een waeckend' ooge over Zeelandt te houden, leggen.

Het konde niet minder zijn, of het naburigh Zeelandt, zijnde als een oog-getuyge, hoe men als St. Joris tegen den Draeck, om haer leven dong, was in een groote ontftekenisse, en brachten dien volgens al by, tot versterckinge van de Vloot dat helpen konde; die ondertusschen haer best dede, om, was het mooglijk, de loef van de Engelschen te krijgen, tot dat sy, ses dagen na de voorgaende Slagh, een stijve Noord-ooste wint kregen, waer uyt sy besloten, niet alleen sich te weeren, wanneer hunnen Vyandt hen aen taffe; maer oock selfs om hem te gaen vinden daer hy was, om hem van de Zeeusche Kusten, na hun eygen Kust te doen gaen.

Op Woensdag zijnde den 14 van Juny 1673, op een uur na omtrent bezuyder Son, maeckten

M

de

Derde
Zee-ge-
vecht.

de Hollanders t'zeyl, om op een nieu hun Oorloghs-geluck te beproeven, en quamen soo voor de wint op d'Engelschen af, die daer op terstont mede de zeylen by setten; maer in de plaets van als brave Mannen standt te houden, als kleynhertige bloodaerts loopen gingen. De bezeylste van het Esquadre van Tromp evenwel, zeylende van de Blaeuwe Vlagge, die de traeghste waren, in geraeckten, daer mede staende onder den Ridder Eduward Spragh, aen het gevecht; waer door de rest van de Engelsche en Fransche, wildense die niet van hun geheele gros af-gesneden sijn, standt most houden, leggende het soo dicht als sy konden N. N. West over by de wint op. Onderwijl was het Esquadre van Amsterdam, daer over Tromp het beleyd hadde, al t'eenemael met de Blaeuwe Vlagge van de Engelschen aen den dans, zijnde toen alreets vier uren na de middagh. Ten 5 uren quamen de andere van Prins Robbert, en den Grave d'Estreé, mede met den Hollandtschen Zeevooght de Ruyter, en die van Zeelandt Banckert, aen het gevecht. De Ruyter quam den Prins Robbert soo na op de huyt, dat dese de geheele laegh van hem kreegh, waer door dese sijn groote stenge over boort geraeckte; maer geraeckten onder de bescherminge van twaelf Branders uyt het ghe-drangh. Dit gevecht duurde tot in den duyfteren nacht, geduurende dewelcke de Engelschen weder naer hunne Kusten gingen sacken; zijnde van drie Hollandtsche Schepen tot een uure des nachts al schietende gevolght. Dese drie Schepen vierden alle, waer door de Engelschen meenden, dat het geen drie Schepen, maer de geheele Vloot was, die hen volghde, souden anders niet geweken, maer eer dese drie genomen hebben.

Onder de Engelschen lag het als doe seer over hoop, niemant wilde de schult hebben,

*Et quod singuli declinabant in unum rejiciebant,
Unius in miseri opprobrium conversa tulere.*

De Franschen hadden de schult. De Franschen leyden het weder op den Prins Robbert, die de Ruyter niet wilde af-wachten; niemant evenwel derfde het hoofd by den Koningh op-steken. Ondertusschen hebben sy alles onder malkanderen gesmoort, en gaven het een schoonen schijn, dat sy in het eerste gevecht van den 7 Juny, *De* Ver-
schoo-
ningh
der En-
gelschen.
*Hollanders niet verder in hunne Bancken hadden der-
ven aen tasten, om de Vloot van sijn Majesteit niet
in het wyterste gevaer te stellen, van door een over-
komenden storm te moeten stranden, waer over sy het
seven mijlen van de Wal hadden moeten af-houden,
ondertusschen hadden dese bequame gelegentheyte gbe-
hadt, om sich van alle noodtwendigheden te voor-
sien, daer sy, in tegendeel, met geen versch volck
waren versorgt geweest, gelijk de Heer Arlington
beloofte hadde, soo dat sy, tegens der Hollandere[n]
gesterckte, en op nieu voorsiene Vloot, niet konden be-
staen; maer hadden everwel met hun ontramponneerde
macht soo veele te wege gebracht, dat sijn Majesteits
Vloot geheel behouden is geworden, en dat sy alwijc-
kende de Hollanders van hun Post, en de bewaringe
van het Eylandt van Walcheren hadden af-gelockt,
om hen soo in het ruyme Zop de selve aen te tasten en
te vernielen, op datse dan gesamentlyck met de Lant-
macht, Hollandt en Zeelandt mochten overvallen en
vermeesteren.*

Dit wiert den Koningh schriftelijck over ge-
levert, die al verstaen hebbende dat sijn Vloot
uyt der Zee geslagen was, sich aenstonts met den
Hartogh van Jorck, na de Vloot begaf, die al
krimpemde de Rivier van Londen op quam, die

men aldaer wederom bestondt te calefateren. Men bevand de dooden en gequetsten volgens hunne lijsten, 800 in het getal te zijn, onder dewelcke eenige Hop-lieden van name waren.

Nieuwe
toer-
fting der
Engel-
schen.

De Koningh van Engelandt hartneckigh in zijn spijs, rust weder toe, en doetse op nieu Zee kieser, om op de aenkomende wederom Vloot uyt Oost-Indiën te passen, en die vermeertert, in Engelandt te brengen, het welcke hen eenig-
sins geluckte, maer de meeste buyt is hen ont-
snapt. De Koningh dede het Volck en de Bevel-
hebberer groote beloften, en de Ridder Edu-
ward Spragh seer gemoedigh, gelijk hy moe-
dig en dapper genoeg was, belooft hem Tromp
levendigh of doot te leveren, of het sou hem sij-
nen eygenen rooden hals kosten, en in dit laet-
ste sprack hy de waerheyt.

*Nec hunc sua vota precantem
Destituere.*

Het geschiede hem na zijn eygen seggen. Sy quamen op den 4 Augusti de Duytsche Vloot, daerse voor Oostendelagh, weder in het gesicht, die d'Anckers lichtende, voort t'zeyl maeckten om d'Engelsche by te komen; maer dese scha-
vielende, setten het Noortwaerts aen, niet wil-
lende noch de Slagh wagen, naer de Maes toe,
daerse den Briel dachten te overvallen; maer
den Hemel sekerlijk alleen heeft dat verhindert,
alsoo door een wonder-stuck, de Ebbe twee uu-
ren te vroegh quam, die hen het in-loopen ver-
hinderde. Aldus sackense te met voor by Sche-
velingen, Santvoort, Wijck op Zee, Haer-
lem, Petten, 't Oogh, en Texel heen, om te
sien offer eenige middel was te landen, jagende
de Landtsaten geen kleynen schrick aen, door
dewelcke de Kusten aenstonts voorsien wierden.

Sy

Sy derhalven houden af, en setten het benoorden Texel, om op de aenkomende Oost-Indische Schepen te passen, waer van sy op den tienden het Schip Papenburgh bequamen, dat onder het beleyde van den Ridder Littleton opgefonten wiert. Drie andere wierden ondertuffchen by St. Helena genomen, maer de Hollandtsche Maetschappy, heeft daer in Indiën die schade wel rijckelijck weder goet gemaect. De Duytschen ondertuffchen, alsse verstonden dat d'Engelschen aen hunne Kusten waren, lichten door ordre van de Staten en sijn Hoogheyd, mede hunne Anckers, daerse voor Schevelingen van den Prins besocht wierden, als zijnde hunnen Opper Zee-voogt, tot wel te doen aengemaent, 't geen in het volck foodanigh een moed ontflack, dat men niet anders hoorde als *Vive Oranje, langh leve sijn Hoogheyd*. Hy aldaer sijn verrichtinge af-geleghet hebbende, keerde onder het geleyde van eenige Oorloghs-Schepen, weder na Schevelingen, onder het los branden van het Geschut, latende ordre aen de Ruyter, waer naer hy sich te schicken soude hebben.

Onder dies bleven d'Engelschen voor Texel leggen, en de Hollanders sackten vast af, tot voor Kamperduyn, (zijnde het doe de 20 van Augustus) seven mijlen ongevaer van d'Engelschen. Prins Robbert dan, leyde het Zuyd-oostelijck aen, om de windt van de Hollanders te krijgen. Des naermiddags waren de Hollanders Noordwaerts van d'Engelschen, soo dat dese de loef van hen hadden. Evenwel quamen d'Engelschen niet af om te strijden. De Hollanders smeten het voorts over een anderen boegh, tot dat d'avont aen quam, blijvende den geheelen nacht onder zeyl. Des morgens op den 21, met het kriecken van den dagh, sagh men de

Vierde
Zee-ge-
vecht.

Hollanders sterck 90 Oorlogh-Schepen, omtrent twee mijlen van d'Engelichen. De Engelschen wenden het daer op Noordwaert aen, tot omtrent 7 uuren des morgens, en keerden sich toen weder naer het Zuyden. De Hollanders dat siende, en lettende op het keeren en wenden van d'Engelschen, setten het scherp by de wint op, tot 8 uuren toe; en vielen doen met een groote moed op d'Engelschen aen, Tromp op de Blauwe Vlagh, onder Spragh, Banckert op de Witte van de Franschen, en de Ruyter op de Roode, onder Prins Robbert. Daer op gingh het schrickelijck gedonder weder op het hevigitte aen, waer op een slagh-regen viel, maer konde evenwel de hitte der Helden niet verkoelen, en klaerde omtrent ten 10 uuren weder op. Toen hadde het de Witte Vlagge gewent, en bleef te loefwaert leggen, het gevecht aen sien.

De Ruyter was Prins Robbert kort op de zijde, met twee onder-Admiralen en een Schout by Nacht; soo dat Robbert, te seer gedrongen, het op een wijcken sette, van de Ruyter en Banckert gevolgt.

Ondertusschen was de Blauwe Vlagh onder Spragh, hardt met Tromp aen het werck, en de Admiralen met malkanderen in een verwonderlijcke hevigheyt. Tromp kreegh in de tijdt van 6 glafen (dat een vreemde faeck is) niet eenen doode. Hier mocht men in der daedt twee brave Helden aen malkander sien, om de eer en overwinningh strijdende; d'een wist wat hy sijn Koningh beloofd hadde, en d'ander, dat hy sijn leven en eer wel had te verdedigen.

*Sic velut ingenti Sylae summove Taburno,
Cum duo conversis, insimica ad praelia Tauri.
Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri*

Stat

*Stat pecus omne metu mutum mussantque invencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequan-
tur,*

*Illi inter sese multa vi vulnera miscent
Cornuaque obnixi infigunt, & sanguine largo
Colla armosque lavant; gemitu nennis omne re-
mugit.*

Gelijck op Sylas of Taburnus hoogh van top,
Wanneer twee Stieren slaen aen 't strijden,
kop aen kop,

De Harders staen verbaest, het Vee, de jonge
Koeyen,

Sien stom het schouw-spel aen, en weten van
geen loeyen,

Vol anghst wie 't Veldt behoud, en wie de
gantfche schaer,

Als overwinnaer, staet op 't eynd, te volgen
naer.

Sy woedend onder een, besteden wond op
wonden,

En 't bloet ruscht hen ten borst en halsen neer,
geschonden

Door d'hoornen onderlingh, en wonden fon-
der tal.

En door 't geloey ontfet sich 't bosch en lage
dal.

Maer Prins Robbert en d'Estreé, overtuygt van
bloohey, en gepranght door hunne plicht, la-
ten Spragh met hertseer in de ly, en de Ruyter,
om niet hunne ordre te breken, en een mis-
slagh te begaen, die voor heen qualijck geno-
men was, hebbende Robbert en d'Estreé kort
genoegh een goede wijl op de hiel gheseten,
keert weder na Tromp, en by die gelegenthey,
de Roode en Witte Vlagh van d'Engelschen,
om Spragh te hulpe te komen, die nu besig was,

Spragh
ver Iron-
ken.

met ten tweede mael van Schip te veranderen, zijnde sijn St. Joris alreets masteloos geschoten, maer sijn Boot, waer mede hy na de Royael Charles meende over te varen, wiert door een kogel getroffen, die uyt het Schip van Tromp quam, waer door de Boot sonck, en Spragh, beneffens Littleton, en Meester Smith, sijn Lijfknaep, verdronck, maer gevischt wierden. Dit gebeurde omtrent 6 uuren in den avond; durende het ghevecht noch, om sijn Schip de Royael Prins te vermeesteren, tot 's avonts ten 8 uuren toe, daer het wel op het alderscherpste afliiep; maer het Schip wierdt door de Grave d'Offery op de St. Michiel, uyt het gevecht gesleept, beneffens noch vier andere masteloos rompen, die anders in handen van Tromp souden gevallen zijn. Daer op wenden het d'Engelschen weder van de Hollanderen af met de nacht, die leggen bleven, op de plaets van het gevecht, slapende alsoo op het Veldt van de Batailje. Des anderen daeghs sagh men d'Engelschen boven wint zijnde, noch leggen, sonder datse wederom af quamen; maer in tegendeel, hun cours of loop, allengskens na de Riviere van Londen toe,

*Ut Leo quem pugna dejecit fortior hostis,
Respicit intrepidus, rectusque intentat aubelos.
Sed fugit; at refugit mortem timuisse videri.*

Gelijck een Leeuw, die uyt den Jager strijdt
gedreven,

Wel vlucht, maer onder dies hoewel die hee-
nen gaet,

Somwijlen staen blijft, en sijn tanden blincken
laet,

En niet en vreesst als angh te schijnen voor sijn
leven,

De Franschen begaven sich naer het Canael, daerse meerder schade by de stormen vonden, alsse van hunnen Vyandt gevreesst hadden, verliefende noch 6 Schepen door onweder.

Van d'Engelschen zijn twee Schepen, de Sint Joris, het tweede Schip van Spragh, met 70, en het Jacht de Henrietta met 20 Stücken gefoncken, behalven 18 Branders, die vruchteloos verbrant zijn, 12 wierden masteloos wech geselept, van dewelcke noch twee onder wegen gefoncken souden zijn. De dooden en gequetsten zijn wel 2000 geweest, ter oorsaek van de meenighte van Landt-soldaten, die op de Vloot waren. Onder de Bevelhebberen zijn de Ridder Eduward Spragh, een braef Krijgs-man, Littleton, Mr. Smith, la Neve, en andere Hop-lieden van het Landt-volck. Het gemeene gebleven Volck wiert in stilte tot Harwitz aen Landt geset, en de Bevelhebberen wierden eerlijck en heerlijck te huysgebracht en begraven. Van de Hollanderen is niet een cenigh Schip gebleven; maer wel de twee onder-Admiraels de Liefde en Sweers, beneffens de Hop-lieden Joncker Johan van Gelder, David Swerius en Dirck Joppe, met tusschen de 5 en 600 dooden en gequetsten.

Ondertusschen was men te Lande niet stil, daer de Bisschop van Munster, om die van Coeverden, welcks verlies hem seer smarte, en waer uyt hy groote moeyelijckheyte te lijden had, door den Oversten Ransbergh, het Huys te Gramsbergen dede vermeesteren; maer als de Oversten Pylagh en Hautijn, weder naer hun besettinge Otmarschen trocken, wierden dese door d'onderstant van Coeverden, dat te laet gekomen was, en sich om op dese te passsen, in een hinderlage geleght hadde, geslagen; en behalven de dooden, 70 gevangenen binnen Coeverden

Schade
der En-
gelischen.

Grams-
bergen
van de
Munster-
sche ver-
meestert.

gebracht. Dese Post socht de Bisschop seer te verstercken, en een swaren Dijck aldaer te leggen, dwars door de stroom de Vecht heenen, soo om de Stadt door het op-loopende water te benaeuwen, als om daer langhs door de moerassen in Drenthe te geraken, leggende daer vorder drie of vier Schantsen tot verlekeringe op. Het water in der daet op-loopende benaeude die van binnen overmatigh seer; maer heeft ten laetsten door haer eygen gewicht, en de wint den Dijck gebroken, en met verlies van veel Munsterschen, de Stadt verloft.

Mae-
stricht
verloren.

Maer het swaerste geweld der Franschen was op Maestricht, dat de Koning met geweld wilde hebben, al sou'er sijn geheele Macht om vlieden. En in der daet, hy dede daer het grootste geweld op, dat oyt op een belegerde plaets is gedaen, en soo wiertse oock verdadicht, gelijk uyt het getal van de Bevelhebberen, hoogh en laegh, die daer soo gedoodt als gequetst zijn, komende tot de 229, en groote meenichte van gemeen Krijghs-volck, van het welke van de acht Regimenten der Staten, noch maer 2230 Mannen, van het Regiment Italianen 223 Man, van de 12 Vanen Paerden 412 Ruyters, van de twee Hulp-benden van Halmes en Moerbeek 350 overgebleven. Het getal dat de Franschen daer voor hebben laten sitten, is door het gedurigh stormen vry groot, en daer onder veel Grooten. De Stadt dan is met goet Verdrag overgegaen.

Over-
winning-
gen van
sijn
Hoog-
heyt.

Daer-en-tegen, hebben de Staetsse weder by Groeningen, de Nieuwe Schans en de Lange Acker Schans, stormender hant veroverd. Maer het geen vry meerder klem geeft, is die brave tocht van sijn Hoogheyt, op dewelcke, met de Spaensche en Keyserliche vervoeght, sich Mee-
ster

ster van Bon, Duytz, Bruil, en Rijnbagh gemaect heeft; sluytende de Franschen alsoo den Rhijn, gelijk hy aen de andere zijde, door het dapperlijck veroveren van Naerden, eertijds een geringe, maer nu, door het belangh der Franschen, een seer aensienlijke Sterckte, hen van de kant van Hollandt niet weynigh bekomert heeft. Het welcke veroorsaect heeft dat de Franschen siende sich genoeghsaem af gesneden, alreets Utrecht, Woerden, en voorts het Sticht, met Bommel, Crevecoeur, Kampen, Harderwijck, en andere plaetsen meer verlaten hebben: volgende hunnen Barbarischen Hartog van Lutzenburgh, die niet sonder duyfsent gevaer, door geraect is, om sijn Meester reekeningh van sijn Duyvelaryen te doen. Men hoopt dat sy haest noch meer sullen verlaten, maer meer op Vrede, die hen best is. Vorder weet ick u van daer niet meer te seggen, en dit is gelijk het aen het Spaensche Hof bericht is. De Polen hebben oock een treffelijcke zegen op den Turck behaelt; maer hun Koningh is gestorven, en sijn besigh een ander te kieser. In Vranckrijck en over al wacht men op d'uytflagh van het Parlement, op welke spil het nu alles draeyt, het succes met den naesten.

Verlaten
der Ste-
den.

Jup. Wel nu dit is van 't gemeen, hebt ghy nu noch yets bysonders, van ontmoetingen of diergelijcken, ghy bent doch den ouden Mercurius.

Merc. Niet van groot belangh, en mijn ontmoetingen zijn niet als loffelijck, dit komt my te vooren: Ick was op de wegh van Alcala na Madrid, wanneer ick van een Spaensche Sennoor of Letrado, ghelijck hy aen sijn ghewaetscheen, en daer na oock bekent wiert, te zijn, in-gehaelt wiert, zijnde sijn Muyl een weynigh be-

beter te gangh was, als de mijne, die'er een d'Alquilar, of een Huyr-paert was. Na dat hy my gegroet hadde, vraeghde hy my, of mijn reyfe na het Hof was, ick berichte van ja, en hy seyde de sijne oock derwaerts te zijn. Met het andere woordt wilde hy weten wat Landtsman ick was, waer op ick hem seyde een Fransman te zijn, *Gavacho Francefe*, seyde hy weder. Ick vraegde hem wat sulcks te seggen waer. Hy daer op, het was geen naem van verongelijckingh, maer alleen yets dat beteekende dat de Franschen wel qualijck in hun Landt konden duuren, of datse malkander in hun Landt moeten verfstinken, dewijl men geen Landaert vint, die de werelt meer door-reyfen als de Franschen. Het is misschien, berechte ick hem daer op, om datse wat leerfamer als de Spanjaerden zijn, en gaern sien wat buyten hun ouders koken te doen is, op datse konnen, *& foris sapere & domi non caecutire*, buytens landts wijs en te huys niet blindt zijn. Het welcke gingh ick, indien de Spanjaerden wat meerder betrachten, en niet gelijk de Schilt-padde, speelden *δίκως φίλος, δίκως χείρας*, oost west te huys best, sy souden met hun garbe van leven, de gantsche werelt soo bespottelijk niet zijn. De Spanjaert had soo veel complaisance en believen voor my, dat hy my toestondt dat het reyten een groot voordeel aen bracht, maer dat het wederom de natuur der menschen seer doet ontaerden, wanneer yemants aert goet is, antwoorde ick hem, sal die daer door niet verergeren, indien hy anders wijs is; maer wel is hy een sot, daer door sotter worden, maer liever onwetende te willen blijven, als in het groote Boeck des Werelts te willen studeren, docht my een hartnec-kige dwaesheydt te zijn; gelijk men lieden in Spanjen vint, die niet gelooven dat'er andere

Landen in de werelt zijn, als Spanjen, of andere Steden als Madrid. Hy bekende dat'er van die slecht-hoofden gevonden wierden, selfs dat den grooten Adelen de Grandes, weynig buyten Madrid quamen, en noch na den Oorlogh noch eenige vreemde Ghewesten talen. Maer evenwel niet lieten, in handelinghe met vreemde Vorsten, soo bescheyden te zijn, als eenigh ander volck, hoe bereyft sy oock mochten zijn. Ick Sennoor seyde hy, ben een Vescayno Letrado, of een Man van Letteren, en heb mijn leven noyt verder geweest als Alcala, daer ick nu van daen kom, en heb evenwel de moed, de pen op het papier te stellen, en te schrijven, dat by andere volckeren wel mocht gelesen worden. Ghy hebt my daer even den naem van *Gavacho Francese*, ick weet niet of die van *Picaro Viscaino* u niet wel toepassen sou; want veel hooger achtinge heeft die Landaert niet onder de Spaensche Ingesetenen. Maer met wat recht weet God, seyde hy; want indien ghy de rechte aert en waerdigheydt van de Biscaynen ter degen aenmerckt, sult ghy bevinden, dat'er geen volck onder het geheele Spaensche gebied, van sulck een oude aensienlijckheydt en aensienlijke achtbaerheydt is. Ick most daer half om lacchen; maer hy, sonder sich des te kreunen, gingh voort: ghy moet weten, seyde hy, dat de Roomsche, Africaensche, Gotsche, Wandalische en Moorsche Wapenen, geheel Hispanien hebben overloopen, het meeste daer van beseten hebben; maer dat Biscaye door de beschut in hare Bergen, alleenigh vry, en van dese Barbarische val onbesmet is gebleven. En met goet recht wordt vast gestelt, dat derhalven de Viscaynsche spraeck, en die van Guipriscoa ende Asturias, als door geen vreemde vermenginge van Tael verbastert,

de

Waer-
digheydt
der Biscay-
ners.

de recht Aboriginele Spaensche spraek is, daer het gebruyckelijcke Spaensch, niet als een dialect te noemen zy, zijnde maer een enkel verbaistert Latijn, en dat in sulc^{er} voege, dat soo ghy daer cenige Arabische en Moorsche woorden, en weynige diese met de na-geburent de Italianen en Fransche gemeen hebben, uyt neemt, ghy niet als mismaeckt Latijn daer in vinden sult, want let eens op dese Veersen :

Spaensche en
Latijnsche
Veersen.

*Infausta Grecia tu paris Gentes
Lubricas, Sodomiticus, dolosus,
Machinando fraudes Cautelosas
Ruinando animas innocentes.*

In dese is niet een woort of is goet Latijn, en te gelijk gebruyckelijck Spaensch, dat by yeder mensch van de geringste slaghe kan verstaen worden.

Groote
achtbaer-
heyt van
Biscaye.

Dese onse aensienlijke outheyt dan, en de altoos beschermde vryheydt, geeft ons die achtbaerheyt, dat de Koningh selve, in geen van de Landtschappen van Biscayen komt, of de aldereerste stap die hy daer in doet, verbint hem sijn schoenen uyt te trecken, tot erkennenisse dat hy op een maeghdelijcke gront treet. Want gelijk het probabel en bewijslijk is, dat de Biscaysche Tael, de oorspronckelijke van Spanjen is, alsoo is het oock buyten bedencken, of het volck zijn het eenige overblijffel en de rechte Aborigine van dit out dapper volck, dat de Roomsche Wapenen soo veel te doen heeft gegeven. Want het is seker, dat men de outste Tael en Volckeren in het geberghte vint. Gelijk de Eproten onder de Grieccken de Tael het alderlangste suyver bewaert hebben. Want de Spanjaerden bekennen selve, dat de oudste Adelijcke Huysen
hier

hier uyt voort ghekomen zijn : waer door een Biscayner, een Ridder van alle drie de Habijten mach zijn, sonder dat het Officio eenigh ondersoëck op hem behoeft te doen, of hy oock zy *Limpio de la sangre, de los Moros*, suyver van het bloet der Mooren. Zijnde genoegh dat hy een *Montanero* of Bergling-is. En waerlijck, soo veel heeft hen de veyligheyt van hun geberghte toegebracht, daer het veel swaerder was, den Vyant te vinden als te overwinnen : *Difficilius kostem invenire quam vincere.* En het geen u misschien verwonderlijck sal schijnen, indien ghy het anders niet meer gehoort hebt, als noch geen tseventigh of tachtentig Jaren verleden, heeft men de *Patricos*, een Volck soo genaemt, in het hert van Hispanien ghevonden, daer men soo

Nieuw
Volck in
Spanjen
gevonden.

veel eeuwen te vooren noch van gehoort, noch van geweten heeft, hoe oock dit Landt door alderhande slagh van vreemdelingen door-loopen en door-kropen is. Dese ontdecking geschiede, door middelen van een Valcke-jacht, van den Hartogh van Alba, omtrent eenige gebergten, niet verre van Salamanca. Een van de Valcken, die de Valckenier het meeste in waerden hield, quam hem over dese Bergen te ontvliegen, en sijn volck niet konnende den Vogel in het eerste op-doen, wierde door den Hartogh weder te rugge gefonden, om die by alle middelèn naer te sporen. Dese Valckeniers klimmende op en neder, van Bergh op Bergh, en over al rontsomme siende, kregen ten laetsten een wijt breed en seer vermakelijck dal in het ooge, en daer in een deel wilde en naeckte menschen, besloten als in een vergaderingh van hooge rotsen en heuvelen, d'een als in d'ander gesloten, als een deel slechte en wilde menschen als sy waren, niet anders als de Indianen van de nieuwelijcks ontdeckte Indiën,

diën , van dewelcke de sommige meenden , dat een Mant te Paert , maer een Dier was , dat soodanigh geschapen was.

Dese wilde lieden een goede wijl op dese Jagers een wijl hebbende staen sien , met verwonderingh , vloten ten laetsten in hunne holen , want het waren *Trogloditen* , en hadden geen andere wooninge als holen en speloncken van de Rotz-steenē . De Valckenier de toegangen wel waer genomen hebbende , keerden des anderen daeghs wederom , en seyden den Hartogh , dat in de plaets van den vervlogen Valck te vinden , sy een nieuwe werelt gevonden hadden ; en een nieu volck ontdeckt in het lichaem van Hispanie , noyt bekend , zedert dat Tubal Cain , daer eerst gekomen was. Een wijl daer na , gingh de Hartog van Alba selve , met een deel Bos-schieters daer heen , en vermeersterde dese nieuwe Wilden , die geen andere Wapenen als slingers hadden , om sich te verweeren. Hy bevand , dat sy Pythagoristen waren , en niets dat leven in sich had , nuttighden ; maer alleen op vruchten , wortels , en water uyt de Fonteynen leefden. Sy baden de Sonne en de Mane aen. Hun tael was niet meerder te verstaen , als die van de Hottentots , aen de Caep de Bona Esperanca. Eenige woorden , hoewel weynige , waren enckel Biscavnsch , en de uytspreeck , gutturael of door de keel , een onwedersprekelyck teeken van een oude Tacl.

Aldus gevonden , wiarden sy van langer hant , tot de kennisse van de Christelijcke Leere ghebracht. Mer sy waren (seyde mijn reys-gesel ,) tot noch toe bekenbaer , onder al de andere volkeren van Spanjen , als zijnde veel geelder van verwe , buyten twijffel , ter oorfaeck van de groote hitte van de Son , die op dat steenigh gebergte ,

berghte, een krachtige wederflagh maecte; daer dese naecte zielen geen verschuylingh; als in hunne holen voor en tegen hadden.

Maer vervolgde de Spanjaert, om weder tot de Talen te komen, dat de oorspronckelijcke Tael der Spanjaerden, door de overloopinge der volckeren soo ontaert is. Staet niet te verwonderen, d'oorspronckelijcke selfs, hebben haer merckelijcke veranderingh gehad. Men telt, behalven de Latijnsche Tael, maer veertien Moeder-talen, die geen veranderinge onderworpen zijn geweest, en onder dese is de Latijnsche noch verandert, gelijk ghy aen dese Veersen hooren kond.

Van de
Talen.

*Sic est, nam nenum laciens uls manaca præs est
Andreas; ipsius Hortitor ego cluo
Dividiam estricem, ut geni averruncet & ultra
Calpar, quod Nymphis nenum ebrium & Arge-
liorum*

*Zitko, quod nostra hæc vicia dapsiliter
Degulet, hæc frux obgracari (hæud numina pos-
cent)*

Prodinit, topper moria modo orta necat.

Oock de Saliaensche Versen, omtrent het eynde van de Roomsche Republijck, waren naeuwelijcks te verstaen, en niet meerder waren de capitulatiën en voorwaerden van Vrede, tusschen de Romeynen en die van Carthago. En een yeder is genoegsaem bewust, wat slagh van Latijn als noch op de Columna Rostrata, tot Rome, ter gedachtenis van de vermaerde Scheepsstrijdt, en overwinninge van den Borgermeester Duillius, die 150 Jaren voor Ciceroos tijdt, voor-gevallen is, te sien zijn; oock wat Latijn men ten tijden van Plautus gesproken en gheschre-

schreven heeft. Soo dat voor en naer de tijden van desen grooten Redenaer, de selve Tael haer veranderingen niet weynigh in sich selven heeft gehad; voor eenige vermengelingh van vreemden, of eenige andere nootwendige oorfaeck. Horatius klaeght oock dat in sijn dagen selfs, de woorden veranderde als de munt selve. Voorts behalven dese veranderinge, sonder uytwendige oorsaken, moet men bekennen dat de selve Tael noch uytwendige oorsaken heeft gehad, om verbastert te worden, zijnde die de toevloeying van vreemdelingen onder de Roomsche Borgerfchap, en sulck een groote meenigte van slaven, van alderhande Barbarische volckeren, die in Rome zijn gebracht geworden; waer toe komt sulck een geswerm van Barbaren, die in minder dan een hondert Jaren tijds drie mael Italie geheel hebben overloopen, en sulck een vasten voet in hen geset hebben; gelijk oock mede in Spanjen en Vranckrijck; waer door de Latijnsche Tael soodanigh bedorven is geworden, alsfe tegenwoordigh in Italie gesproken wordt, die de natie selfs, noch meer daer van soeckt af te trecken, verbasterende de woorden (voornamentlijk de Toscanen) noch met en meer, om Toscanemente (soose seggen) te spreken.

Van dese verdorvene Talen evenwel, is de Spaensche de oudste. Want de Wandalen en Alanen, in het Jaer 410 uyt Vranckrijck verdreven zijnde, begonnen als doe Hispanie aen te tasten en te bewoonen, het welcke sy seer veele Jaren in besettinge gehouden hebben, tot dat de Gothen, zijnde door de Francken en Bourgondiers uyt Vranckrijck in Hispanien gedreven, de selve Wandalen en Alanen, weder uyt Hispanie in Africa gejaeght hebben (drijvende alsoo dese volckeren als de spiickers, d'een den ander uyt)

tyt) en niet alleen hen-lieden, maer oock al de Roomsche besettingen, die daer noch gebleven waren, blijvende door dien middel Heeren en Meesters van dit gantsche Gewest, van dewelcke oock de Koningen van Hispanie afghedaelt zijn.

d'Anderc veertien Moeder-talen, die met beter geluck, hun stant niet alleen behouden hebben in sich selven, maer selfs door de Roomsche overwinningen weynigh of niet verbastert zijn, zijnde dese. 1. De Yrsche Tael, en een groot gedeelte van de Schotsche. 2. De Brittonsche in het Landt van Walles, in dewelcke meenighte van Griecsche woorden, tot verwonderingh te vinden zijn, die dese in dit Distichon begripen,

*Hals, budoor, Genesis, Pur, koilia chrooa didasko.
Daira, meli, kluo, elios, ai sa Methus.*

Soo veel beteekenende als hout, water, geboorte, vuur, de buyck, een oude vrouwe, onderwijfen, de aerde, honigh, hooren, de sonne, het nootlot, dronckaert. Beneffens selfs eenige Mexicaensche woorden: als pen, hoeft, guyn, wit, en meenighte van andere woorden meer. De 3 is onse Biscaysche Tael. De 4 d'Arabische, die men in de hooge geberghen van Granada de Alpuxaras genoemt, gesproken heeft, of misschien noch spreekt. 5. De Finlandtsche Tael. 6. De Hooghduytsche, beneffens de Nederlandtsche, Deensche, Noorsche en Sweedtsche Talen, haer ghesusters eer als dialecten. 7. d'Oude Cauchische Tael, in Oost-Vrielandt en daer omtrent. 8. De Slavonische, die men in Polen, Bohemen, Moscovie en Ruffie, hoewel met een blijckelijcke veranderinge van dialecten of tael-kunne spreekt. 9. d'Oude Illirische, die men in het Eylandt Veggia, naer het Oosten

van Istria, in de Liburnische Inham gelegen, spreekt. 10. De Grieccksche Tael in Griecckenlandt, en omleggende Eylanden, een gedeelte van Macedonien en Tracien noch te vinden. 11. d'Oude Epirotische Tael, in het gebergte van Epirus. 12. De Hongersche. 13. De Jazygiceusche Tael. Aen het Noorder gedeelte van Hongariën, tusschen den Donauw en den Tibisch gesproken, heel verschillende van de Hongarische Tael. 14. En ten laetsten, de Tartarische Tael van de Procopische, tusschen de stroomen de Tanais en de Borysthenes of de Nieper, by de Meotis en de Pontux Euxinus.

Wanneer mijn Letrado sijn redenen tot hier en toe gebracht hadde, en noch een langer schein te willen entameren, bracht ick hem met een aerdigheyt, op het gene hy had geseght van selsf eenige geschriften te hebben geschreven, of te kunnen schrijven, seggende dat ick in het begin van onse aenspraeck, van sijn *Merced*, meende te hebben verstaen, dat de selve wel de bequaemheyt hadde, van de pen op het papier te stellen, daer ick ter goeder trouwe geensins aen twijffelde; maer wenschte wel te weten, of de selve albereets, de werelt, met eenig stael van sijn verstant had geluckigh gemaect. Hy, met een zedigheyt evenwel, (tegens den aert der andere Spanjaerden, die daer over de borst uytgesteken, en over de schouderen gesien, en hunne knevels op-gestrecken souden hebben, eerste het woordt uyt de mont lieten gaen) antwoorde van ja, en dat hy noch korts een Tractaet had uyt gegeven, onder den naem van *Consejos necessarios & avisados a su Majestad*. Dewijl (seyde ick) het selve albereets uyt gegeven en gemeen gemaect is, en ick het geluck noyt hebbe gehad, het selve aen te treffen, sou het verhoopte ick *su Merced*, niet

tegen

tegen de borst zijn, eenige passagien daer uyt voort te brengen. Hy toonde sich daer terstont genegen toe; en begonst dan aldus: Het eerste dat ick daer in voorstelle, is een aenmaninge aen de Geestelijcke, om sijn Majesteit met gewillige contributien en inwilliginge van penningen, in sijn Oorlogen tegen Vranckrijck, tot het weder herstellen van sijne saken, en het besnoeyen van de moetwil van die onverdraeglijcken Land-aert te hulp te komen. Daer na wjse ick eenige oorsaken aen, waer door des Koningshs schatkisten vermindert worden. Met afmaninge van de selve, onder dewelcke is, *la subida de la Moneda de Vellon*, de verhooginge van het gelt, het welcke Savedra seght, de Kroon van Spanjen meer schade te doen, als al de Schrick-dieren en Draken van Africa konnen toebrengen. Vorders rade ick sijn Majesteit sich na de Geestelijcke te voegen, die altoos de poort open hebben om te krijgen, maer gesloten om het minste van sich te vervreemden, en daerle geen lasten dragen; al de Rijckdommen van de staet besitten, die men behalven een vriendelijck verzoek wel met goet recht sou konnen dwingen, om de Kroon behoorlijcke onderstant te doen, maer dat evenwel tot algemeen vergenoeginge en vrye verwilliginge dienstiger sou zijn. Waer toe sou dienen een verzoek, dat sijn Majesteit andersins de arme Landt-lieden sou moeten beswaren, die daer door lichtelijck souden bewogen worden den Acker-bouw te laten varen, en sich elders heen te begeven, tot seer groot nadeel van de Kerckelijcke inkomsten, tienden, honderden en diergelijcke.

Voornamentlijck wille ick die gene aengesproken hebben, die door milddadigheyt van sijn Majesteit tot eenige beneficien en vorderlijcke

Inhoud
van een
Gheschrift.

bedieningen verheven zijn, die weder in vergel-
dinge ſich niet behoorden te ontfien, ſich van
eenigh van hun Huys-raet, Silver-werck, Ju-
weelen en diergelijcken te ontblooten, om ſijn
Majefteyt en de ghemeene ſaeck voor te ſtaen.
Om nu het ſelve te beter te wege te brengen,
geef ick den raet, dat ſijn Majefteyt voornament-
lijck d'een of d'ander van ſijn Grooten in het
werck ſal ſtellen, voornamentlijck ſoodanige,
door wienſtoeden ſy tot die waerdigheydt ghe-
raeckt zijn, en van dewelcke ſy noch meerder
ſouden te wachten hebben, voornamentlijck in-
dien de ſelve goet bericht van hun gewilligheyt
en mildadigheyt aen den Koningh en ſijnen
Raet doen. Invoegen deſe gebenificeerde, ten
opſicht van die gene, door wienſtoeden ſy be-
gunſtigt zijn, en de hope die ſy vorders op ſijn
gunſt ſullen hebben, hen tot d'uyterſte milda-
digheyt ſal brengen, ſonder dat ſy een ſoo wel
verdienend perſoon yets ſullen derven ontfeg-
gen. Dat men al dit niet moſte te wege brengen,
voor het lichaem van eenigh Capittel, maer by
yeder in het byſonder, met goede aenteekeninge
van de namen der geener die ſich het beſt of het
geringhſte getoont hebben. Daer na mack ik een
overſlagh van de Koninghlijke inkomſten, die
ſijn Majefteyt trekt, uyt ſijn Koninghrijcken, en
die van Catille en de Indiën, die in het rouw
niet meer op brengen als achtien millioenen in
gout, en dat Philippus de Vierde, aen de Kroon
komende, niet meer vand als acht millioenen
twee hondert en tſefstigh duyſent kroonen, die
hy by na terſtont aen ſijn Parrifanen moſt uyt-
reycken, om Vranckrijck als doe tegenſtandt te
doen, gelijk in de volgende Jaren noch meer-
der onkoſten hebben moeten gedragen worden,
ſoo in het herſtellen van Catalogne, als in het
ſtillen

stillen van de onrusten van Napels, het bescher-
men van de Stadt van Milanen, het hernemen
van Porto Longone en Piombino, beneffens ee-
nige plaetsen in de Nederlanden, en het onder-
stant doen van de Princen van sijnen aenhangh,
al het welke de kas noch gevoelt, hoewel oor
dese tijdt van Vrede het Rijck al vry sijnen adem
heeft gehaelt. Maer dat'er aen al dese ontstellin-
gen noch veel te herstellen valt. Maer onder de
middelen daer toe dienende, gelijk ick voor de-
sen van de Geestelijken heb geseght, soo wil ick,
aen d'ander zijde de Wereltlijcke, doch voorna-
mentlijk de Heeren niet voor by ghegaen heb-
ben, en om kort te gaen, versta niet te behoo-
ren, dat sijn Majesteit vier hondert en een-en-
negentigh Commanderyen, die de acht Rid-
derlijk of Militaire Orderen in dit Rijck besit-
ten, die meer als een millioen gouts in rente be-
dragen, soo slechtelijk daer heen, uyt enkel
gunst, en meenighmael aen lieden die de selve
niet waerdigh zijn, worden gegeven. Van dese
en meer andere dingen vervolghde de Letrado,
handelt dit geschrift, met haer behoerlijcke aen-
wijfingen, sonder dat ick de selve al te samen op
halen kan, of met de selve u meerder wil onder-
houden, en wel mocht hy het seggen, alsoo ick
meenende eenige aerdigheden van hun Spaen-
sche vonden te hooren, daerse gelukkig in zijn,
al begoft verdriet te krijgen, soo haest hy sijn
mont op dede. En op dat hy niet weer op den sel-
ven text mocht komen te vallen, veranderde ick
van redenen, en begoft na eenige bysonderhe-
den en Intrigues van het Hof te vragen, wie de
voornamen gunstelingen daer waren. Hy ver-
schoonde sich met te seggen, daer nu soo byson-
derlijk niet van te weten, zedert dat hy tot Al-
cala met de Cathedra, of Hoogh-leermeester-

schap was begifticht geweest, dat hy voorheen een dienaer van dien grooten Staets-man en navereraer van Mazarijn, Don Louis de Haro, was geweest, die de plaets van den ongeluckigen Graef van Olivarez soo wijsfelijck bekleet had, als d'ander die jammerlijck gelaten had, ick die van die gunstelingen weynigh kennisse hadde, versocht hem vriendelijck my daer eenigh verhael van te doen, dat ick als een vreemdelingh, niet konde laten, nieuwsgierigh te zijn; voornamentlijck om yets goets te hooren, uyt een mont gelijk de sijne. Vleyery heeft groote krachten, en maeckt verbintenisse, maer of nu mijn schoone woorden, of sijn eygen beleeftheyt hem bewogen, om mijn versoeck in te willigen, hy seyde my dit van de Graef d'Olivarez.

Van den
Graef
van Oli-
varez.

De val van desen Graef d'Olivarez, heeft de gantsche werelt verwondert en verbaest ghemaeckt, en getoont wat swacker gront de gunst van een Koningh is, om staet op te maken, die dese lievelingh een geruymen tijdt heeft geweten op te houden, en dat door konsten, die hem ten laetsten noch bedorven hebben.

Van sijn bestieringh sal ick hier niet seggen, als zijnde van een andere tijdt, als dit laetste alleen, om sijn Meester d'oogen te vullen en te bedriegen, omtrent eenige klachten die men ghedaen had, ter oorsaeck van de dierte van het broot, en dat'er by na binnen Madrid geen te krijgen was, en dat wel gerechtelijck door sijn toedoen, dewijl hy een goet stuck gelts van d'omleggende Dorpen genoten had, om hen te ontslaen van het verbant daerse toe verbonden zijn, van dagelijcks een sekere meenighte broot op de marckt te brengen, wat dagen of vier-tijden het oock souden mogen zijn, op sekere boeten die daer op staen. Wanneer sy nu desen gunstelingh
al-

aldus de handen gevult hadden, bleven sy soo nu soo dan, daer omtrent in gebreke, als konnende hun broot wel quijt worden en oorbaren, sonder dat na de marckt te brengen. Het gebrek nu dat daer door veroorsaecht wiert, quam den Koningh ter ooren, het welke d'Olivarez soo haest niet vernam, of hy bestelde dat al het broot dat men in verscheydenegedeelten van de Stadt konde vinden en by een halen, gebracht, en op de vensters voort gedaen wiert, in een straet daer de Koningh sou moeten door rijden, om na de Kerck van Nostra Dama d'Atocha, ter Misse te gaen. Dese die hy die last hadde gegeven, droegen sich daer soo wel in, dat de Koningh in het door rijden, al de bancken, winc-kels, pothuysen en vensters, niet als met broot beset sagh. De Koning siende desen overvloed, seyde, dat hy daer door klaerlijck genoegh bekende, dat dese die hem hadden aengebracht, dat'er broot gebreck was, niet als een deel logenaers en lasteraers waren. Maer d'Olivarez, om dat'er geen meer van diergelijcke klachten souden komen, bestelde van toen af aen, dat sonder opsicht van de vrydom die hy hen gegeven had, de Dorp-lieden, gelijk sy voorheen gewoon waren geweest, het broot te marckt moesten brengen, en zedert hoorde men van sulcke klachten niet meer, en de Koningh bleef langh in het gevoelen, dat het gene men hem aengebracht hadde, niet als een bedriegery van sijn vyanden en haters was.

Maer de Koninginne quam daer eyndelijck toen door haer wijsheydt en ghedult, om desen gunstelingh by den Koningh te stellen in den staet die hy verdiende. Sy nam van langer hant haer ghedeelte, in de bestieringh der saken van Staet, dewelcke haer door desen na-yverende

staet-suchtige, tot soo langh was gedisputeert en ontlegt. Hebbende sich eyndelijck met lof daer in begonnen te dragen, nam sy ghelegentheynt haer Man te kennen te geven, in wat onordere de faken van sijn Koninghrijck stonden, selfs wat gevaer sijn Kroon liep, door de quade bestellingh van sijn gunstelingh. Dit stelde sy op sulck een bequame tijdt, en met soo goede gelegentheydt en waerschijnbaerheydt voort, dat de Koningh sich niet lange daer over bedacht, maer hem uyt het Hof sette. En selfs men vingh aen sijn Proces en Recht-saeck op te maken.

Dese die in dese ghelegentheydt, de grootste Raedts-man van de Koningin ware, was de Graef van Castriglio, een naeuwe Bloedi-vertwant van d'Olivarez self, die ondernam hem te verderven. Men had evenwel moeyte genoegh om den Koningh daer toe te doen verstaen. Maer ten laetsten, wanneer sich d'Inquisitie daer mede quam te bemoeyen, en hem aen te spreken, als zijnde van de verfoeyelijcke Leere, de *Los Alunbrados* van de verlichte, een Leer die voor eenigen tijt in Spanjen al vry onder de man geweest is, daer hy selfs de Koningh mede ingenomen soude hebben, scheelde het weynigh of

En doot. hy soude hem hebben laten drijven; maer sijn schielijcke doot quam een schandelijcker voor, en men gelooft selve dat de selve hem door vergift is veroorsaecht, en dat sijn eygen Magen daer de werck-meesters van zijn geweest, om te eerder aen sijn goet te geraken. Mijn Heer en Meester Don Louis de Haro, heeft'er wel het beste ghedeelte van ghehad, en is daer soo rijck door geworden, dat ick van seker persoon verstaen hebbe, dat hy daer over de hondert dertig duysent kroonen aen jaerlijckse inkomst uyt gehaelt heeft, soo dat men sich niet behoefte te verwon-

wonderen , dat hy daer na sich met de staet van eerste bedienaer heeft te vreden gehouden , sonder daer uyt te soecken al de voordeelen die hy daer sou hebben kunnen uyt trecken. En wat sijn bestieringh aengaet , daer van heeft Pasquin dit weten te seggen : *Dos Hombres perdieron a Espanna , uno por ser malo a todos , el otro por ser bueno a nadie.* Twee Mannen hebben Hispanie bedorven , d'een om dat hy quaet was voor een yeder, en d'ander om dat hy goet was voor niemant.

Eer hy in gunst was gheraeckt , sat hy in de Koetse van den Hartogh van Villa Medina, wanneer de selve met een Stilet doodt geteeken wiert.

Desen Edelman was de aerdigste en geestigste Hovelingh van geheel Spanje. Men vint ontallijke stalen van aerdigheden van sijn geest onder de Hovelingen , waer van , (seyde mijnen *Letrado*) ick u een , die geen van de minste is , wil verhalen. Soo als hy in een sekere Kerk quam, wiert hem een schotel aengeboden , om daer sijn Aelmisse in te ontfangen , voor de zielen in het Vagevuur , om die daer uyt te verlossen. Hy al eer hy yets daer in gaf , vraeghde hoe veel dat het kosten most , een ziel uyt die pijn te verlossen , en zijnde hem geantwoort , na gelegenthey van saken , leyde hy daertwee pistoletten in , en wilde te gelijk weten of die ziel daer mede vry was , en als hem d'andere versekerde van ja , nam hy sijn twee pistoletten wederom te rugge , seggende, dat het daer mede wel was , de ziel was dan alreets buyten perijckel , en had geen noot daer weder in te komen , maer dat sijn twee pistolen meer gevaer leden , van noyt weder in sijn beurse te keeren , indien hys'er niet in stak , en soo ging hy daer weder mede heen.

Maer van al sijn aerdigheden waren weynige die

Verhael
van den
Harrogh
de Villa
Medina.

die hem meer kosten , als die van een Masquerade of Mommery. Hy was wel soo laetdunkende dat hy self het oogh op de Koningin Elisabeth derfde slaen , soo verre dat hy ghenoeghsaem verliest op haer was ; en sich selven soo kwalijk konde daer omtrent wederhouden , dat hy de teeken en daer van maer al te klaerlijk dede blijcken , die hem voor een reuckeloos en dwaes mensch deden bekennen en aensien.

De goetaerdigheyt van de Koninginne , die de Mannen van verstant 'seer hoogh achte , en van sijn sotternyen niet wist , maecte dat sy hem met seer goede oogen aen sagh. En dit , hoewel een uytwercksel van een enckele goetheydt , hielp hem voorts tot sijn val , dewijl hy niet konde noch sich wederhouden , als een Galland en Minnaer van sijn Meesterse , meer als een dienaer van haer te spreken. Hy vertoonde sich dan , op sekeren dagh , in een Momme-kleet , dat gheheel met stucken van achten bedeckt was , die men in het Spaensche *Reales d'Ocho* noemt ; met een devijs of sin-spreuck daer by , die de werelt

Vreemt
besluit
van den
Hartogh
de Villa
Medina.

genoegh om van te spreken gaf ; hoewel de beduydinge twijffelachtigh was , luydende aldus : *mis Amores son Reales* , dit konde men duyden , dat hy niet als Realen van achten beminde , of dat sijn Minne Koninghlijk was : men wist te veel van sijn milddadigheyt te spreken , om te gelooven , dat hy aen gierigheyt of liefde tot gelt sou vast zijn , en daeromme wiert sijn sotte genegentheyt te klaerder hier uyt ghevat. En of dit noch niet genoegh was , sijn dwase Min bracht hem wel soo verre , dat de selve hem dede een Toneel-spel , gheheel van Machinen en Konstwercken toe-stellen , daer hy over de twintigh duyfent kroonen aen hingh , daer hy , om de gelegentheyt te hebben , van haer Majesteit te omvat-

vat-

daer gheviert worden, zijn soo veel dagen van vereeringen, die den Minnaers moeten kosten, of een gat in den beurs, of een suur onthael. En in der daet, daer is geen Stadt in geheel Europa, daer men alle uuren van den dagh meer van dat slagh fiet. Sy gaen met hun swarte Mantoos of Deck-kleeden, Falien om het hoofd, daer uyt sy met een paer hoeren-oogen, of een van twee duyvels-netten op het geeltighste mede weten te speelen.

Verhael
van een
Hoer.

Sy zijn oock wel soo onbeschaemt, datse de voorby-gangers wel stoutelijck derven aenranden. En in der daet, hoe veelder oock in Italie zijn, hier zijnder noch veel meer, daer dese snoode al de vryigheydt van de Stadt hebben, nademael de eerbare Vrouwen van staet, noyt by na uyt gaen, als in de Mis (diese evenwel noch meest, die van Staet zijn, in huys laten doen,) en eenige plichtige besoeckingen, diese noch gemeenlijck in draegh-stoelen doen, om te toonen wat aensienlijcke staten sy zijn, sal ons een verhael genoegh zijn, dat ick van goeder hant hebbe. Een Courtifane die van een der grootste Heeren van het Rijck bemint wierdt, hebbende niet meer als vier pistoletten van hem genoten, vergramde sich in sulcker voegen over de vreckheydt van haren Minnaer, dat sy eenigen tijdt daer na by hem gingh in het gewaed van een mans-persoon, en seyde hem, dat ghelijck hy voorheen was by hem gekomen, om sijn vermaeck by haer te nemen, sy nu weder in dier voegen by hem quam, en na dat sy eenige sotternyen met hem hadde aengerecht, hem een beurse met twee hondert pistoletten toewierp, met dese woorden: *Assi pago Misputas*, soo betael ick mijn Hoeren; maer wilde hem zedert niet meer sien. De selve trotsheydt vint men selfs
in

in de Bedelaers, daer men geen . . . helpje sou derven tegen seggen, als hier te lande, of *I have nothing for jouw*, als in Engelandt, of een *vaten*, als in Vranckrijck, maer die men op sijn verfoeck een *Pregados*, met een Hoffelijckheyt van *Perdone Vuestra Merced*, *notengo dineros*, vergeeft my, of u genade houde het my ten goede, ick hebbe geen gelt of kleen gelt, moet beantwoorden, of ghy hebt eenige scheld-woorden te verwachten. Sy komen wel by u, daer ghy aen de deur staet, met een eerbiedigheyt, en geven ondertusschen met een gemeensame lach, hun verfoeck te kennen, en hebbende uwe antwoord, of gave wech, gaen weer heen, met een vriendelijck gelaet, en een *bafelos manos*, als hadden se yets bysonders met u verricht.

Moedige
Bedelaers.

Wat vorder de Koningh aengaet, hy heeft een seer groot gebied; maer in der daet, de staet die hy voert, is by die van het Fransche Hof niet te vergelijken, en dese zedigheyt staet hem soo qualijck niet, als ginder de ydele pompeusheyt wel walgelijck is. Het Hof selve is slecht ghenoech voor soo grooten Koningh. Twee of drie hondert Hellebardiers, dragende een geele Levrey, met roode trijpe of fluwele lijsten, soo Duytsers als Bourgognons en Spanjaerden, maken sijn geheele Garde of Lijf-wacht uyt, sonder meer; en de Koningh gaende uyt sijn verreck, heeft de Hopman van de selve Lijf-wacht voor hem, en twee of drie achter hem, gaende door het midden van dese Lijf-wachten, ontfanght hy de verfoeck-schriften die hem aengeboden worden. Die gekoleurde kleederen dragen, laet men selden den Koningh nakomen, soo seer heeft die swartgallige Landaert, het swart lief.

Van het
Hof te
Madiid.

De Koningin laet sich dienen aen de tafel,
door

door een Dame die tegen haer over staet , en de schotels die haer gegeven worden , op-discht en voor-snijdt. Aen yeder zijde van haer staen een ander , van dewelck d'eenen haer dranck te voren proeft , en d'ander daer het teljoor onder houd. Sy drinckt niet veel , maer eet daerom niet te minder. Ondertusschen leyt'er een Sot gedurig en praet , die een ander tienmael van de tafel daer heen schoppen sou. Vier of vijf Jongkens die van de grootste huysen van Hispanien zijn , brengen de spijs uyt de naeste kamer aen , dese worden *Meninos* , geen Pagies genoemt , alsoo die van den Koningh alleen dien naem dragen. Dese leckers doen selfs in de tegenwoordigheyt van de Koninginne niet als gabberen en speelen , of met den Boufon of Bootsemaker te wiewouwen. Men fiet'er de Vrouwen niet , want al hebbense geen hoofd-decksels of falien aen , soo schuylense evenwel achter een masquer van enkel blancketfel. Wanneer de Koninginne afrijdt , gaen al haer Damen eerst in de Karossen , en na dat die drie of vier gevult hebben , komen de *Duennas* , oude Matronen en Gouvernanten , en vullen de laesten ; waer op de Koningin volght , hebbende een met ses Paerden , sittende een van dese *Duenna* , met haer hoofd-kleet , in het wit , in het Portier.

Grooten
van span-
jen.

De Grands d'Espagne zijn tweederhande , of voor hun leven of van stams wegen , aen d'eerste slaghe seght de Koningh datse sich decken , voor haer persoon , maer aen d'andere datse sich decken wegen hun geslacht , en soo is al dese Grandeur niet als een chimerique inbeeldingh van grootsheydt. Die de Dochter van een Grand d'Espagne trouwen , die d'erfgenaem van haer huys , en Grande van stams wegen zijn , wordt een Grande uyt kracht van sijn Vrouw. Andere stel-

stellen drie soorten, d'eerste aen dewelcke de Koningh beveelt sich te decken, eer sy beginnen te spreken, d'andere na datse ghesproken hebben, en eer hy hen antwoord geeft, de dardo die sich niet decken voor sy gesproken hebben, en de Koningh hen geantwoort heeft.

Wanneer de Koningh een Hartogh maeckt, die is een Grande, daerom zijn evenwel al de Granden geen Hartogen; want daer zijnder veel die niet als Graven of Marquisen zijn. Aen hunne Vrouwen geeft men de Leen-stoel, op het planckier van de Koningin, en die worden overeynd ontfangen. In des Koninghs Kapel hebbense hun sitbanck, daer men sit gelijk als men komt. En dit is by na al het voordeel datse boven andere Edellieden hebben, behalven eenige vrygheden, en meer weet ick u niet veel daer van te seggen.

Jup. Wat hebt ghy van hunne Raedtflagen, Intrigues, of heymelijckheden van het Cabinet?

Merc. Niet.

Jup. Hoe niet?

Mom. Stuurt een kat in Engelandt, &c.

Merc. Wat sou men daer halen, van bysondere, niet, een Spanjaert is soo taey, men moet'er de woorden met een tangh uyt halen, in Vranckrijck krijght men wat men begeert, voor een bottelje wijn, en uyt den Raedt komt niet. Dewijl ick als een mensch most wandelen, most ick oock als een mensch uyt gefloten blijven, daer ick niet in mocht, anders mocht ick als een tweede Gyges Gallus daer in sichtbaer in geraeckt.

Ick heb het Escuriael gesien; een gebouw, in der daet, na de gewoonte van Spanjen, dat alle verwonderingh waerdigh is; maer in aenmer-

Van 't Escuriael

Voyage
d'Espa-
gne.

kinge van andere ghewesten, als Vranckrijk, Italie, en andere Landen, daer men gewoon is schoone gebouwen te sien, sekerlijck niet meerder als ghemeen, of altoos soo overdadigh uytmuntende niet. Om het selve in sijn geheel te aenmercken, het is een seer volmaecte klompsteen; maer neemt men het in yeder van sijn deelen bysonder, men vint'er niet, of het dient tot afflagh van het geheel. Invoegen indien Philippus de Tweede, die het heeft doen stichten, en die men den Salomon van sijn tijt gewoon is te noemen, dien wijsen Koningh niet beter geleken heeft, als dit Gebouw sijn Tempel gelijckt, de gelijckenisse aen beyde zijde manck gaet. De Spanjaerden seggen, dat de Keyser Karel als een tweede David, het besluyt van dit Gebouw te stichten, gemaect heeft gehad; maer dat hy sijn handen vol bloets hebbende, het selve uyt te voeren, voor sijn Soon Philippus de Tweede, als een Vrede-vorst bewaert is geweest. Maer om de waerheyt recht te ramen, het is seker dat Philippus de Tweede, naer het winnen van de Slagh van St. Quintijn, twee beloften heeft gedaen, d'eene van noyt selver in den Oorlogh te trecken, d'andere om dit heerlijck Klooster te stichten, in de plaetse van dat van den Heyligen Hieronymus, dat verbrant is, en dat hy daer ses millioenen gouts toe heeft aengewent (waer uyt andere volckeren besluyten, dat sijn vrees al seer groot moet geweest zijn, voor het winnen van die vermaerde Veldtslagh, die hem na het winnen van de selve, tot sulcke kostelijcke beloften bewogen heeft,) hoewel het aen de snootste en ongelegentste plaets staet, die men in *tota rerum natura*, in de geheele natuur sou kunnen bedenken, of men moest de sandige woestijnen van Libya nemen, en dat ter oorsaeck van de bequaem-

Haer ge-
legent-
heyt.

quaemheydt van de steen; want het leyt aen de voet van een geberght, en dicht by een ellendig Dorp, dat men Eſcuriael noemt; daer ter naetwer noot ſoo veel is; dat'er een eerlijck man ſou kunnen herbergen, het welcke evenwel ten alderhoogſte te verwonderen is, nademael het Hof ten minſten drie mael des Jaers ſich aldaer laet vinden. De plaets daer het huys op ſtaet, noemt men *el ſitio*; of de gelegentheyſt by uytſtekentheyſt, om dat men de ſelve daer toe vlack ghemaect heeft. Het Gebouw beſtaet uyt een ſeer ſchoon vierkant, dat aen yeder van de vier hoecken een tooren heeft. Wanneer men daer aen komt, weet men niet aen welke zijde d'ingangh is; want op het uytkomen van de laen; vint men een gedaente van een groote en lanckwerpighe plaets; daer men niet ſiet als kleyne deuren, om, de plaets over gaende; daer door te gaen in twee lichamen en ghedeelten van het huys, die als verblijf-plaetsen zijn van de dienaeren van het Hof. Wanneer men al deſe voorgevel van dat gedeelte is voorby gegaen, ſou komt men aen dat gedeelte dat op het geberghte uyt komt, alwaer men een ſeer heerlijck en treffeelijck portail ontmoet; welckers zijden ſich uytbreyden in de ghedaente van colommen, men gaet door deſe ſoo ſchoone poort in, daer men op een binnen-hof komt, by na vierkant; op het eynde van dewelcke de Kerck is. Men gaet daer op met eenige trappen, hebbende de lengte van de breedte van den Hof, en ſich van d'eenen zijde tot d'andere uytſtrecken. Het portail onder het welcke d'ingangh is, wordt door ſeer ſchoone colommen onderſteunt, en aen het hoogſte van de muur heeft men ſes beelden, van dewelcke de twee middelſte van David en Salomon, daer men den Keyſer Karel de Vijfde, en den Ko-

ningh Philippus de Tweede, mede wil uytbeelden. Rontsom dese Kerck, heeft men verscheyde deelen en lichamen van wooningen, al te samen in het volmaect vierkant begrepen, het welke al dit Gebouw beslyt. Men telt daer meenigte van Nederhoven; maer wy hebbender geen meer als seven of acht konnen sien, ten minsten die men ons getoont heeft. Men sou niet konnen loochenen of het is een schoon Klooster voor Geestelijcken; maer of het Palays genoegh is, voor sulck een groot Koningh en Monarch als Philippus de Tweede is geweest, en daer hy eenen-twintigh Jaren over gebouwt heeft, en het welke hy twaelf of dartien Jaer besittende, heeft derven roemen, dat hy van de voet van een Bergh, en uyt sijn Cabinet, met twee vingeren breef papier, in d'een en d'andere werelt gehoorsaemt wiert.

Het vertreck van de Koningh en de Koninginne heeft niet Koninghlijcks in sich. Men siet daer als geen huys-raet, maer men seght dat het aldaer de wijse is, wanneer de Koningh in eenige van sijn huysen van vermaeck gaet, daer dan alles gebracht wordt, tot het slechtste huys-raet en behanghsels toe.

De kamers zijn daer klein en laegh, en de solderingen zijn soo wonderlijk niet, dat men d'oogen behoef op te lichten, om die eenste aenmercken. Men maect veel geruchts van de schilderyen die daer in zijn, als in groote meenigte, en van de beste meesters gemaect zijnde, voornamentlijk van Titiaen, die daer sijn beste stucken sou hebben; daer zijnder veel van hem, maer soo veel niet als men daer van roept. De Spanjaerden hebben selfs soo weynigh kennisse van de konst, datse de minste voor meester-stucken houden. Ghelijck wy mosten lacchen met
een

een Castillaen die by ons was, die ons in verwondering wilde stellen, selfs over eenige kleyne passagien in een gaendery, en seyde dat het de beste wercken van de geheele werelt waren, dewijse in een plaets waren, daer de Koningh ghe woon waste wandelen. Men vint hier en daer evenwel treffelijcke stucken. De Boeckery is buyten tegenspreken seer treffelijck, soot en insicht van haer grootte en ruynte, als helderhey, verçierungen en schoone schilderyen, en eenige marmere tafelen, die in het midden staen, daer men op lesen en schrijven kan, beneffens een groote meenighte van schoone boecken, wel vergult maer weynigh belesen.

In het Heylighdom toont men de Priesterlijke çieraden, daer het borduur-werck en de gesteeuten met de konst hebben te strijden, de kostelijckste van de werelt. Men toont'er een kruys van seer groote Peerlen, schoone Diamanten en Esmarauden. Een schoon Juweel in der daedt, zijnde in weynigh begrijs, over de hondert duyfent kroonen besloten. De Boeckery, de grooten Altaer, en de Begraef-plaets der Koningen die men Pantheon noemt, sonder dat ick de reden daer van weet, ten waer om dat het een eenigh rondt verwelfsel is, gelyck de Rotonda tot Romen, zijn in der waerhey de drie schoonste wonderen van dit kostelijck Gebouw.

Men klimt na den grooten Altaer, by seer heerlijke marmere trappen, en hy reyckt tot aen de hooghte van het dack, by festien colommen van Jaspis, die alleen van behouwen vijftigh of tseftigh duyfent kroonen soudent ghekost hebben; tusschen heeft men vacken, daer schoone kopere vergulde beelden in staen. De Pantheon is onder den Altaer, waer men langs een klare, maer enge trap toe af klimt. Men fiet'er

een marmer blinken; dat het duystere licht, dat van al het vergult yser af schiet, seer vergroot. In het midden heeft men een seer groote kopere vergulden kandelaer; tegen over den Altaer, siet men in ses andere vacken, vier-en-twintigh tomben van swarten marmer, om daer soo veel lichamen in te leggen; boven de poort zijn noch twee andere, soo datse in alles ses-en-twintigh in het getal zijn. Dese heerlijke Begraef-plaets is wel kleyn, maer wel geschikt. Maer indien onsen Momus daer geweest waer, hy sou volgens sijn talent van wel te konnen berispen, evenwel al yets gevonden hebben, daer hy sijn tanden in sou moeten slaen.

Mom. Ghy hebt het al weer op my geladen, wacht een weynigh, het sal mijn beurt wel haest zijn, handelt ghy nu ondertusschen als Mercurius, die er oock niet om liegen sal.

Merc. Men berispt aen de Boeckery, dat d'ingangh met de heerlijkheydt daer van niet seer over een komt, alsoo het schijnt dat de selve steelsgewijs gemaect, en niet vollagen genoeg genomen is. Een silvere lamp die over den Altaer hanght, komt weynigh over een met de groote van den omslagh. In het Pantheon mistaet, dat al de trappen niet van marmer zijn; en dat de zijden der muuren daer mede niet beschoten zijn, dewijl de geheele Capelle sulcks is, alsoo men over al de seive pracht had behooren waer te nemen. Aen de kopere kandelaer is het binnen-werck niet soo wel als de armen vergult zijn, daer men het koper klaerlijck door de armen deur bekennen kan, die daer swart en vuyluyt komen. Hoewel dit stuck 10000 kroonen sou gekost hebben, tien mael soo veel als het waerdigh is, het geen in dit Landt niet vreemt is, daer men sich treffelijck laet snuyten.

Misgrepen in het Gebouw.

Ick heb ook het Aranjuez op genomen , waer- ^{Van het}
 lijk een seer aengenaem verblijf , daer de Ko- ^{Aran-}
 ningh alle Jaren een Maent in de Lente, gewoon ^{jucz.}
 is te verblijven. En de Spanjaerden die hun le-
 ven niet veel seltfaems gesien hebben , vergelijc-
 ken het met d'Elizeelche Velden der Dichters.
 De gelegentheynt is seer schoon , en de toegan-
 gen seer vermakelijck. Eer men de selve naer-
 dert, moet men de Taegh over , of langhs een
 houten Brugge , daer aen het eynde een poort is
 die men sluyt , wanneer het Hof daer niet is , en
 als dan moet men met een schuyt over varen , en
 de gerechticheyt betalen , die een gedeelte van
 d'inkomens van Aranjuez maken. Aen gene
 zijde van de brugge , slaet men de slincker handt
 om , en aen een inwijck , die de Taegh maekt ,
 siet men de heerlijcke Olmen en Plantagien die
 het Huys van den Koningh omcingelen.

Het geen men dan het eerste ontmoet , is een
 beesten-parck , met aerde wallen omgeven, diese
Tapia noemen , het schijnt seer groot en ruym
 te zijn , en is met eenige wandel-dreven ver-
 ciert. Ter zijden van het parck , siet men een
 poort , aen het eynde van een andere brugge ,
 die men over een water-loop gemaect heeft ,
 van uyt de Taegh tot daer toe geleyt , hier door
 heeft men als een Eylandt gemaect , het welke
 den Hof begrijpt , die seer net en wel onderhou-
 den is. Sy heeft haren ingangh aen de zijde van
 het Paleys , en wannermen een brugh over is ,
 die daer na toe leyt , siet men twee beelden van
 koper of metael , van dewelcke het eene water
 door sijn af-gehouden arm werpt ; en een tree
 of twee daer aen , komt men aen de boort van
 de Fonteyn van Diana , die in het midden op een
 hooghte staet van by-gebrachte stucken , van
 steen , hout , mōs en aerde , daer meenighte

van beelden en alderhande dieren aen vast zijn ; daer het water op een seer bevallijcke wijze uyt-springht , wanneer sy het door de pijpen ontfangen , die het hen uyt de Taegh toebrengen ; want van levend of van selfs springend water , heb ick daer geen Fonteyn in den geheelen Hof gesien. Rontlom de back van de selve Fonteyn fiet men achtien Schepen van Myrthen gemaect , soo wel gemaect en afgebeeldt , als met gedachten sou konnen geschieden. Yeder van de selve heeft een afbeeldinge , dat water tegen dese ghedierten uyt werpt.

Fontey-
nen. Men vindt daer oock de Fonteyn van Ganimedes.

Jup. Van Ganimedes?

Merc. Ja van Ganimedes Vader , sulck een eer wordt u troetel-kint aen gedaen , en die noch sittende op uwen Arent , op het hooghste van een pylaer , en aen de zijde fiet men die van Mars en Hercules , en noch een andere die ick niet kende. Men heeft'er oock die van de *Gelosia* , soo noemensde de dichte tralien , die voor de Dames vensters staen , om dat sich het water in sulck een ghedaente op geeft. Men heeft'er oock die van *El Viril* , met yets mannelijcks vergult , boven op den top. Die van de Harpyen , de aerdighste van allen. De back is vierkant , en de vier hoecken van pylaren gemaect , op dewelcke de ghedaente van dit versierde roof-ghedierte staet , die hun water tegen een mensch uyt-gieten , die een doorn uyt sijn voet schijnt te willen trecken , en op de middelste colomme sit. Men heeft daer oock die van Don Jan van Oostenrijck , wiens beelt daer om hoogh op staet , en water door sijn locken uyt-geeft , zijnde gemaect van een steen , die men in een Turcks Schip , na de Slagh van Lepanthe ghevonden heeft.

heeft. Dese heeft twee backen, en om laeg vier kleyne beelden van Cupidoos, met verscheyde sinnebeelden.

In der daet, desen Hof is seer schoon, en seer wel geçiert; maer noch valt'er voor Momus yets op te hayrkloven, alsdat meest al de dreven en wandel-wegen te enge zijn. De overdeckfelen van loof zijn oock te laegh, en van een deel slechte latten gemaect. Maer rontsom het Eylandt, langhs de Rivier en het Canael, is een groote alleé of wandel-plaets, wel belommert beschoten, en met hooge Olmboomen bescha-duwt, daer sich hunne Majesteyten het meeste vermaken. Men heeft'er oock eenige houte Cabinetten, en onder anderen een, die op den grooten wegh van Madrid uyt fiet. Dese groote wandel-dreef gaet tot aen gene zijde van het Dorp, of eer-gehucht van Aranjuez, dat soo slecht en veracht is, dat men daer ter-naeuwer noot herbergh krijgen kan, en wy waren blijde toe, dat wy op stoelen en bancken mochten blijven slapen. Maer het wonderlijckste van alle dingen dat wy aldaer gesien hebben, waren Esels van een verwonderlijcke grootte, en het gelt datse gekost hadden was noch veel grooter, alsoo men ons seyde, dat d'eerste en grootste twee-en-twintigh duycent *Realen de Billon*, soo veel als 6000 guldens, de andere 15000 Realen gekost hadden.

Dese worden ghebruyckt om Muylen te teelen, moetende yeder twee mael des daeghs de Sprongh doen, en hebben geen Vacantie als twee dagen in het Jaer, te weten, op de *Festa Dios*, of soos'et noemen, Heylige Sacraments-dagh, en die van d'Ascension', hun Heeren Hemelvaerts-dagh. In der daedt, men neemt daer dien opmerckinge over, dat, dewijl de

Groote
Esels.

Mis-
bruyck
der Span-
jaerden,
omtrent
hunne
Paerden.

Spanjaerden, al hun beste Merrien bederyen, met hen van Eselste laten bespringen, om hen schoone Muylen voort te brengen, sy met'er tijdt al hun soo heerlijcke *Race* van Paerden, die over de geheele werelt soo vermaert zijn, en van outs soo geacht om hunne snelheyt, dat men versiert, datse van de wint geteelt worden, sul- len verliezen. En ghelijck men niet als Muylen binnen Madrid siet, sou men sich seer verlegen vinden, indien het by eenige voorvallen nodigh was, eenige Ruytery te doen op setten.

Men heeft wel gesproken daer een verbodt te- gen te doen, maer men vint daer eenige swarig- heyt in, misschien van de zijde van de geeste- lijckheyt, die het als voor een bysonder voor- recht reekent, op Muylen te mogen rijden. De voorleden Koningh evenwel niet wel siende dat volck van hunnen teem te krijgen, alsoo het seer hartneckigh en vast houdende valt, heeft'er op een andere wijze in willen voorsien; want gelijk hy seyde dat hy hen van hun gewoonte of voorrecht niet wilde beroven, alsoo vand hy geraden, al de Hoef-smits te verbieden, eenige Muylen meer te beslaen, op verbeurte van het leven, waer door hy de seive Geestelijcken noot- wendigh sich stilswijgende daer van te ontslaen. Maer met sijn doot kruypt het misschien al we- der in.

Nu dunckt my dat ick al veel van de gelegent- heyt van Spanjen heb gheseght, behalven het geen dat ick'er voor desen van aengemerkt heb; voor een Passagier en reyfsend Man, die daer maer om sijn *Hazenda* om-cen boodschap, of ghelijckse in Hollandt seggen, om een kookje vuur geweest is.

Maer dit moet ick hier noch by voegen, dat van alle Huysen, Paleysen, of diergelijcke ick geen

geen heerlijcker heb gevonden, als voornament-
 lijk het Gevangen-huys tot Madrid, waerlijck
 d'aensienlijkheydt van dat Gebouw, haer seer
 treffelijcke facaden, haer vergulde, en aerdigh
 gewerckte tralien en vensters; soudē yemant
 ghenegentheydt maken om daer in te woonen,
 maer komt'er eens in, daer gy den Hemel meen-
 det te vinden, vindt ghy het ware afbeeldsel voor
 de Hel. Ick maeckte by mijn selven daer een
 vergelijckingh over, en vand dat dese schoone
 wooningen der Duyvelen, de Fransche Heer-
 schappy in hunne Conquesten niet ongelijk zijn,
 die in het eerste aensien, alderhande schijn van
 aerdigheyt mede brengen; maer in het vervolg,
 in een verschrickelijcke Tyranny uytbarft, ge-
 lijk de arme Hollanders, en voornamentlijk
 hun dwase en kleynhertige nageburen wel ghe-
 waer geworden zijn.

Schoone
 Gevan-
 gen-huy-
 seu.

By de
 Fransche
 Tyran-
 ny ver-
 geleken.

Ick weet niet of het om die reden is geweest,
 dat de Hartogh van Lotharingen voor eenige Ja-
 ren; soo veel dede om daer uyt te raken, of het
 streng onthael van de Spanjaerden, die het ge-
 meenlijk soo met foodanige hunne gasten ma-
 ken, datse selden goet vrient scheyden; gelijk
 de Koningh François d'Eerste, grooter vyandt
 van de Spaenschen daer uyt quam, als hy daer in
 gekomen was.

Jup. Wat is daer van, laet ons eens hooren.

Merc. De Hartogh van Lotharingen, over
 hoop met de Franschen, sich op de zijde van de
 Kroon van Spanjen begeben, en de selve een
 wijl, hoewel niet sonder groote moetwil en over-
 last, den nageburen en vreedsame volckeren
 aen gedaen te hebben, gedient hebbende, wiert
 eyndelijck in ongenade by die Kroon geraeckt,
 met een soet lijntje, uyt Brabandt na Spanjen,
 bedecktelijck gevangen gevoert, daer men hem

ten

Voyages
d'Espa-
gne.

Hartogh
van Lo-
tharin-
gen
foeckt
uyt zijn
gevang-
nis te
on:ko-
men.

ten eersten tot Toledo vast fette, sonder dat hy oock de genade mocht hebben van den Koningh te sien; want de Koningh dien Hartogh noyt wilden toestaen ten Hoof te komen, wat moeyten en aenhoud den selve daer om gedaen heeft; maer hield hem altoos als een slecht ghevangen van staet, hoewel hy hem toeliet wel eens uyt sijn Kamer in de Kerck, om een wandelingh te gaen, maer onder goet geleyde en verskeringh, en dese vryigheyt verweckte in hem de lust om meer daer van te hebben, en hoort hoe hy het aenleyde. Men had hem een Karosse van den Koningh gegeven, van dewelcke de Koetsier een Loreynois, en by gevolgh een van sijn natuurlijke onderdanen was. Hy geloofde dat desen Man wel soo veel liefde tot sijn Vorst sou dragen, als hem te helpen uyt sijn gevangenis verlossen. Hy besloor dan om hem daer over aen te spreken. Men weet niet wat middel hy gebruyckt had om hem te winnen; maer soo veel is'er an, dat wanneer hy sich van hem verskert bevand, hy diverse reysen, brieven onder de kussens van de Karos daer hy in geseten had, wist te steken, die de Koetsier daer dan van daen wist te halen, en door een Lotharinghsche Borduurwercker, die mede van de party was, aen de voornaemste van sijn cabale en mede-hulpers te doen bestellen. Door de ghewoonte van uyt te rijden, dat hem toe gelaten wiert, soo als gesegt is, onder goede opzicht, was het soo verre gekomen (toen het juyst uyt quam) dat hy den Hartogh sou gaen rijden, na een Hoeve, omtrent een mijl van daer, gelijk hy meenighmael ghewoon was derwaerts te gaen, om sich te vermaken, alwaer hy door sijn vrienden, vijftigh wel op-gesetene Ruyters, in een hinderlage, achter eenige vervallene muuren had doen gereet leggen,

gen, die soo als hy met sijn ghevolgh daer aen quam, op sijn bewaerders souden hebben gevalen, en die al te samen afgemaect, en voorts den Hartogh na de Grensen van Portugael ghevoert hebben, daer 500 Paerden op hem soude staen te wachten, om hem tegen te kome. Een Brief, en misschien de laetste die in dese handelingh geschreven was, ontdeckte de saeck. Dit, misschien niet al te wel verborgen zijnde, in handen gheraecte, of om dat de Hopman die hem toen in sijn bewaringe hadde, en gedurigh by hem in de Karosse sat, dien dagh wat naeuwer op al sijn handelingen lette, als d'andere gedaen hadden, soo dat hy eenigh vermoeden kreegh, en in het uytgaen de plaets doorsnuffelende, de selve vand daerse d'Hartogh in gesteken had. Hier op deed hem dese veel naeuwer op-slyuten, deed den Koetsier vast setten, en schickte den Brief na Madrid, daer men terstont den Borduur-wercker, en den Geheym-schrijver van den Hartogh by den kop vatte.

Wordt
ontdekt.

Men bracht den eersten ter pijnbanck, maer men heeft van sijn bekentenis noyt geweten. Aldus bleef dan dese Vorst ghevangen na als voor. Daer zijnder die wilien seggen, om dat men van de straf der medestanders niet gehoord heeft, dat het maer een voorgeven was, om den Hartogh onder dien schijn te naeuwer te bewaren. Soo veel is'er van, dat desen Vorst met recht mocht seggen, dat indien de gebuurschap van de Kroon van Vranck rijck hem een roock geweest is, die hem al schreyende uyt sijn huys gejaeght heeft, de vrientschap van Hispanien was hem een vuur, dat hem al levende verteerde; of om sijne eygene woorden te gebruycken, gelijk men segt, dat hy tegen den Hopman die hem bewaerde sou geleght hebben: *Hixieron me los Franceses la*

Ve-

Sijn
Seghs-
woott.

Vexindad del humo, el bandome de mila sa llorando, los Espagnoles, la Amistad del Fuego, quemandome nudo y vivo. De Franschen hebben my de gebuurschap van den Rook gemaect, die my al schreyende uyt mijn huys gedreven heeft; maer de Spaenschen de vrientschap van het Vuur dat my naectt en levende verteert.

Wat vorders d'oorfaeck van sijn ghevangenis belanght, daer heb ick noyt te degen kunnen achter komen, maer de meeste houden het voor een geheym van staet, en niet eenige outrouw die hy dese Kroon bewelen sou hebben. Het schijnt dat dese Vorst altijd de rechte duyfent vreesen, als het Schaep tusschen de Wolven en andere dieren moet zijn; nademael hem sulck een stercke stur, als tegertwoordigh de Keyser selve is; hem van het geweld der Franschen en hun onrechtmatigen handel niet heeft kunnen bevrijden, noch soo veel Canones (als seecker Rechts-geleerde eenmael seyde) die voor hem lagen, hem niet konden verdadigen, ick moet'er noch om lachen.

Ont-
moeting
van Mer-
curius
met een
Rechts-
geleerde.

Het gebeurde in mijn voorgaende uyt-tocht, dat ick uyt Vranckrijck door het Hartoghdom van Lotharingen naer Duytlandt reysde, en op mijn wegh in het geselschap van een Doctor in de Rechten geraeckte, die een Lorainoos en onderdaen van den Hartogh was. Soo als wy vast over en weder van den handel van Vranckrijck, met dien Vorst redenkavelden, had dien Rechts-geleerde gedurighlijck de Canones in den mont, die Canon had dit, die Canon had dat, en alle spraken se tot voordeel van den Hartogh: Maer als wy nu ten laetsten in het hert van Lorraine den Hartogh van Crequi, met een Leger, en een schoonen treyn van Geschut, quamen te ontmoeten, wees ick mijnen Doctor daer op, en
fey-

feyde Heer Doctör, fiet eens dat zijn de Canones der Vorsten, en daer meê zijne gewoon te pleyten. Nu valt'er dunckt my, niet veel meer voor my van Spanjen voor dese reys te seggen, als alleen dien solemnelen, en in der daet solemnelen en plechtigen ommegangh; die ick daer hebbe gesien, op dien dagh van *Festa Dios*, daer ick van gesproken hebbe: Maer evenwel schiet my daer noch yets te binnen dat ick niet voorby kan; namentlijck, dat men daer een bysondere wijze heeft om de moorders te straffen, die men op een bysondere wijze onthalt; want indien yemant sijn vyandt van vooren heeft ghewelt, dien wordt oock van vooren het hooft af geslagen of gesneden, maer die het schelmachtigh van achteren heeft gedaen, die wordt oock van achteren onthoofd, een gewoonte, waer door men bekent, of de misdadiger als een schelm, of dapper man sterft, het welcke my een vreemde maniere schijnt te zijn; want het is buyten twijffel, dat de slagh die van achteren komt, veel minder ontstelt en soo wreet niet is, als die van vooren komt, waer over soo een doot een edelmoedigh man sachter en beter sou passen als een verrader of een schelm.

Wijse
van
Rechten.

Mom. Dat is soo, en soo leggen de Wetten op sommige plaetsen, datse geheel tegen de natuur schijnen te strijden. Want besiet men eens de Wet van die van Klagen, een Stadt in Corinthia, die de dieven, en niet alleen die beschuldigh of aen geklaeght worden, maer oock selfs die slechts in vermoeden zijn, terstont tot de galge gh verwijfen, en op-hangen, en na een verloop van drie dagen de faeck onderfoecken, word hy onschuldigh bevonden, soo wordt het lichaem van de galge genomen, en eerlijck begraven, maer bevint men hem schuldigh, soo laet

Vreemt
Recht
van die
van Klagen.

Munster
ius.

laet men hem hangen , soo langh als'er een stuck aen malkander is.

Merc. Een schoone troost, koockt my een Candeeltje als ick doot ben.

Vene-
tiaen'sch
Recht.

Mom. Selfs die van Venetien, een Staet die het aensien van een soo wijsen bestieringh heeft, hebben dese Wet en gebruyk, dat men die gene die van vijf tot tien ponden of guldens gestolen heeft, een oogh sal uyt steken, die van tien tot twintigh, een oogh uyt steken, en een handt af houwen, die van dartigh tot veertigh, dat hy beyde sijn oogen en een hant verliest; maer boven de veertigh, dan gaet het hem aen sijn leven. Een groote onbillijckheyt, dewijl die vijftigh guldens gestolen heeft, hebbende middel om meer te steelen, met de doot sal gestraft worden. En die een beurs gestolen heeft, daer maer weynigh in is, daer hyle vol verhoopte, sal vry gaen. Soodanigh is oock by na het Recht van Parma.

Bodin;
Livre vj.
de la Re-
publique.

Merc. Ick ghedenck daer noch yets van de Hoeren.

Jup. Wech met de Hoeren.

Merc. Dan laten wyse heen loopen, *Por cien bubas*, wy hebben hier voor al een weynigh van hun onbeschaemtheyt gesproken, hier is noch een staeltje of twee, yemant had ergens op een muur een *Hazienda de Hembra* ghemaect, en daer by gheschreven, *sin Hundo*, een van dese liefjes niet verre daer van daen zijnde, nam terstont het houts-kool op, en schreef'er by, *Falta de Cuerda: qui potest capiat.*

Voyage
d'Espa-
gne.

Alhoewel dese schoone beelden een ambacht oeffenen, dat hen anders geen gedachten geeft, als hoese sich looslijck ghenoegh daer in fullen dragen; en hun bysonder belangh op het naeufte voorstaen; soo wetense evenwel somwijlen in
fulc-

fulcker voegen de gepassioneerde te maken , dat het schijnt datse van enckel liefde vergaen , en niemant kunnen beminnen als u , hoewel sy om hun noodwendigheydt noch andere ten dienst moeten staen. De Graef de Fiesque , die in mijn voorgaende uyt-tocht tot Madrid was , en sich seer op sijn aanwesen aldaer , tot de Vrouwen begaf , verhaelde meenighmael voor een aerdigheyt , een stuck wercks van een van dese Caronjens , die hem in de volle cours of wandeling in de Koets , derfde in het hayr vliegen , en hem duysent scheld-woorden van *Traydoor* en *Picaro* in het aensicht werpen , om dat sy verstaen had dat hy nieuwe minneryen had aen gevangen. Sekeren Heer de Mogerou , stondt niet minder verbaest , als hy sich op een avont , op de selve wijze van een ander aengeranst sagh , die hem in het hayr vloogh , en meenighte van scheld-woorden toespooogh , om dat hy was in gebreke gebleven , haer te komen besoecken , gelijk hy haer op de wandelingh hadde beloofd , daer hy haer den dagh te vooren ontmoet hadde.

Onbeschaemt-
heyt der
Hoeren:

Sy rechten duysenden van snakeryen en spoorloosheden van dese natuur aen , besittende te recht den tijtel van *Bizarra* , dat ty in haer rechte beteekeninge uytbeelden.

Sy zijn daer-en-boven seer belacchelijk in hun kleedinge en optoyen , dragende hun beste klederen onder , en de slechtste boven , waer door men de qualiteyt van d'eene boven die van d'andere niet kan onderscheyden , ten zy men hen op Feest-dagen fiet ; wanneerse sich toemaken *A l'Advantage* , of datse in het gaen eenige parade van het kostelijcke klinckant of boortiel van hunne onder-rocken maken. Hun lijnwaet is gemeenlijck van *Camerix-doeck* , daerse sich in Spanjen veel mede cieren. Hun hembden selfs

zijn meenighmael met seer groote kanten gheboort en beset, maer uyt de slechtste doos.

Bordeel-
huysen. Behalven dit groote getal lichte Vrouwen tot Madrid, zijnder noch seven of acht openbare woon-huysen of gemeene bordeel-huysen, die selfs door hooge last aen verscheydene oorden van de Stadt op-gerecht zijn, om een yeder in hun vuyligheyt te wille te zijn. Dese dragen den naem van Cantonneras, soo veel als by ons straet-varckens. Dese hebben eenigh onderhoud van de Stadt (in de plaets datse in andere plaetsen schattingen moeten geven en op-brengen, ghelijck men seght, hoewel het ongelooflijk schijnt dat'er tot Napels alleen wel dertigh duysent op hunne impost sitten) waer door het gelijk een officie gehouden wordt, ja foodanigh, dat wanneer yemant van dese beesten komt te sterven, of anders uyt geset te worden, de plaets wederom van tien andere belopen wordt. Wat hun onderhoud is, sou ick soo naeu niet weten; maer soo veel weet ick'er van, dat een yeder voor een visite gehouden is aen hen te geven (want dat staet'er toe) twaelf quartos, soo veel als een Hollandtsche schellingh.

Plicht
der Art-
zen. De Genees-meesters moeten hen van tijdt tot tijdt komen visiteren, om te ondersoecken of sy ook suyver zijn, sy hebben oock een oude Koppelaerster by hen, die uyt last van de Overigheyt, gehouden is den selven te kennente geven, wannecr yemant van de bende sich qualijck bevint. Men seght dat men daer binnen noyt geen moeyten of geschil onder de Visitanten heeft, alsoo een yeder, op het ingaen van een kamer, sijn degen en ponjaert aen de deur van sich geven moet, diese daer laten staen, en wanneer die na komt, deselve siet, gaet hy weer heen, sonder een woort te spreken, gelijk de

Nai-

Nairos te Goa mede gewoon zijn te doen; dewijl dat dan haer sonde en vuyligheyt, door het gefagh van d'Overigheyt wordt geauthorifeert en bekrachtight, fiet men feer felden datse sich van dat leven tot een beter begeven. Hoewelder een dagh bestelt is in het jaer, wanneer men hen een Boet-predikinge doet, dewelcke is de Goede Vrydagh, gelijkse die noemen. Als dan set men hen onder de Predick-stoel, voor den Prediker, die sijn uyterste best doet om hen het hert te raken, maer dat is ghemeenlijck schootvry. En wanneer hy hen nu lang genoeg vermaent heeft, komt hy van den Stoel af, en bied hen het Kruysbeelt aen, seggende, daer is uwen Heer, omhelst hem, en indien daer yemant is die het gelaet maect van sulckste willen doen, die neemt men wech, en sluyt die in het selve Klooster, maer de meesten tijdt doense niet als het gesicht ter neder slaen, en tranen te storten, sonder de handen daer aen te slaen, en vervolgen alsoo met dit gelaet, hun goddeloos en ontuchtigh leven, sonder dat de geschiedenis van de bekeerde Sondareffe haer tot bekeering brengen kan. Hier komt my te vooren van de onechte kinderen des Konings, (verstaende de voorgaende, want dese tegenwoordige is onderjarigh) noyt binnen Madrid komen, gelijk oock Don Jan, die tegenwoordigh noch het ghebid in Catalonien heeft, (mijns wetens daer noyt geweest is) gelijk hy oock tot Ocanna, eenige mijlen van Madrid is op-gevoed geworden; misschien heeft hy na des Konings sijns Vaders doot, dese gewoonte soo naeu niet onderhouden, d'oorfaeck van dese manier is my onbekent, als alleen dat sulcks geschiet uyt insicht van de rangh die hem den Grandes souden moeten geven, en evenwel de Koningh in sijn eygen bloet niet wil vermin-

Koning-
lijke Ba-
staerts.

dert hebben. Evenwel is het seker, dat hem Don Louïs de Haro, in sijn opschrift, niet alleen *Alteffa*, maer oock *Serenissima*, gheëer-tijzelt heeft. Soo veel is'er van, men weet niet dat yemant der voorgaende Koningen, meer als een of twee ten hooghsten gehad heeft, maer Vrankrijk is daer veel vruchtbaerder in, als die'er alreets soo veel van haren Koningh siet, gelijk de selve noch onlanghs drie te gelijk opentlijk erkent heeft. Louis Auguste, als Hartogh van Maine, Louïs Hector, als Graef de Vexis, en Louïse ..... als Gravinne van Nantes. Hier komt my te vooren, dat ick eens gelesen hebbe in seker Fransch Schrijver, daer hy de verdeelinge der Koninghlijcke staten en goederen seer misprijft, als een verzwacking van der selver macht, dat de na en op-volgers van het Huys van Hugo Capet, onder andere dingen seer wijslijck bestelden, om hun Monarchie in haer behoorlijke heerlijkheyt te laten, datse de Bastaerden van het huys van Vrankrijk, af wesen, en selfs niet begeerden datse erkent souden worden, hoewel het de andere Princen van den bloede, en andere Edele huysen toe gelaten was die te erkennen, en hun naem en wapenen te dragen, beneffens al de edele hoedanigheden van hunne natuurlijcke Vaders. Maer dat laten wy daer, de tijden veranderen, en de Koningen hebben de Wetten in hunne handen, en yets dat met andere menschen niet te vermengen is. Gelijk de Spaensche Koningen die Heylighdom hebben, dat niemant een Paert beklimmen mach, daer hy op geseten heeft, want men verhaelt dat na het veroveren van Barcelonne, in het om-rijden dat de Koningh dede tot l'Atocha, de Hartogh de Medina de las Torres, hem een seer schoon Paert vereerde, dat vermaert was, maer dat de

Bodin.
Livre vj.
de la Re-
publique.

Koningh het selve geweygert hadde, seggende *Seria Lastima*, het sou jammer zijn: willende seggen, dat het jammer sou zijn, dat hy het sou beklimmen, dewijl het daer na altoos onnut voor een yeder sou zijn.

Dit moet ick noch van Madrid seggen, eer ick noch van mijn ommegangh spreek, om de plaets te vooren schoon te maken, dat de lucht daer soo dun is, dat, niet tegenstaende, alle vuyligheyt op de straet geworpen wordt, en daer geen water is om wech te spoelen, evenwel alles in een oogenblick verdrooght of verteert wordt, zijnde de lucht daer soo op-droogende en verteerende, om soo te spreken, niet anders als het kalck dat de doode lichamen in een korten tijd verteert, sonder dat de selve stanck van sich geven. En in der daet, men ontmoet daer meenigmael doode katten en honden, die evenwel niet stincken. Daer-en-boven is'er het water soo goet en aengenaem, dat de Cardinael Infant het selve met sich na Nederlandt gevoert heeft, en daer laten brengen heeft, om te drincken, met tonnen vol, zijnde van de selve dat de Koningh dronck.

Mom. Swijght ghy stil van Madrid; Mercurius mijn kint, ick sal u daer een ander liedeken van dichten.

Merc. Ja als ghy gewoon zijt.

Mom. Hoort ghy slechts toe,

Lof van Madrid.

Ick singh op hoogh verheven toonen,
Daer ick vermaft en hygend sit,
De groote Lof-fangh van Madrid,
Daer vier Philippen wilden wonen.

Dunne
lucht tot
Madrid.

Die Montgibel van slijck en stof,
 Dat wijt beroem de Spaensche Hof,
 Daer Oost en Westen voor moet bucken,
 Daer Potofy van 's wereldts endt,
 Sijn groote schatten heenen sendt,
 Apollo laet het my gelucken.

Strijckt hier u stengen en u vanen,
 Ghy Amstel-kroone sonder gront,
 De glory anders van het Ront.
 Out Rome met u Vaticane.
 Beroemde sit-plaets van Louys,
 Dat groote Hoer-huys, trots Parijs,
 Sint Marcus Staf verdeelt in Steden,
 Met al u rijckdom en u prael,
 Met dat u Scheep-rijck Arcenael,
 En al u deftighey van zeden.

Out Londen met u stercke bogen,
 Daer op de Teems soo toornigh bruyft,
 Wel out van gront maer nieu gehuyft.
 De wandel-plaets van valsche logen.
 Ghy Ooster-stoel van Constantijn,
 Ghy Vrede-maectster aen den Rijn,
 Ghy Naem-plaets van onstuyme Francken,
 Daer tweemael 's Jaers men gaet te Mis,
 Ghy daer de Stoel van Bernhard is,
 Die soo in Neêrlandt stelt de bancken.

Ghy schoone Hooft-stadt van Toscanen,
 Beroemt tot aen des werelts end,
 Bologne met u Garisend,
 Ghy kromme tooren der Pisanen.
 Trots Genua soo driest van mont
 Met u Paleysen in het ront.
 Milanen moedigh in de zadel,
 Groot Brussel dat bestendigh helt,
 Beroemt Antwerpen aen de Schelt,
 Braef Nape. met u smallen Adel.

Natuur foeckt nergens in te prenten
Haer oude wesen meer als hier ,
Daer aerd met water , lucht met vyer ,
Vermenglen al de Elementen.
Daer yeder dronck ons aendacht brenght ,
Dat m' aen den eersten mensch gedenckt ,
En om van ons de trozt te weeren ,
Ons doet erkennen als men suypt ,
Dat d'aerd ons levens lijfs bekruypt ,
En wy tot aerde moeten keeren.

Hier is de Wijn-godt in sijn leven ,
En in der daet de Druyf die groeyt
Aen oorden daer den Hebrus vloeyt
Hoeft aen geen andre toe te geven.
Maer siet eens Landtsman wat ghy koopt ,
Van d'ecne buyck in d'ander loopt ,
Dat leckre nat voor dicke tongen.
En Liber die wel in sijn tijdt ,
Somwijl een vunsen Bock berijdt ,
Wordt hier weer van een Bock besprongen.

O Mancenares hoogh verheven ,
Door Dichters pennen soo berucht ,
Soo slecht bestroomt soo wel bebrught ,
Waer zijt ghy eyndelijck gebleven ,
Waer zijt ghy dat men u mach sien ,
U Nymphen gaen nau tot haer knien ,
Te lobbren in u dunne stroomen ,
Of heeft u , als Gongora gift ,
Den Esel die u had gepift ,
Weer voor een soopjen op-genomen.

Daer Flora met haer roode kaken ,
Door haren Zephyrus gevoet ,
Gaert roosjes tot haer Roosen-hoet ,
Om Harders oogen te vermaken.
Hier deelt sy u wat anders mee ,
Als een Gallego uyt der Zee ,

U door u vensters komt genaken ,
 En u de lucht te binnen sent ,
 Van hondert kuffen daer omtrent ,
 Om vroom in 't Lazrus huys te raken.

Men seyt Foligno milt in 't geven ,
 Bestrooyt de straten met bancket ,
 Hier komt men 's morgens noyt van 't bedt
 Of duysent geurtjes siet men kleven ,
 Gekletst met een gewisse handt ,
 Hier aen een poort daer aen een wandt.
 Een Sinter Klaes gift van u buuren ,
 U neus gaet even staegh te gast ,
 Geen wonder soose sich verbrast ,
 Op eens gegeten Confituren.

Maer 't is een troost voor neus en oogen ,
 Of d'overvloet u hinder deê ,
 De son , de wint , de lucht eet meê ,
 Met desen Compost op te droogen ,
 Elck neemt sijn portie van de Bra ,
 En kluyft tot op de beenen na ,
 Self sonder die met sout te sprengen ;
 En ghy mooght dencken goede vrint ,
 Datj' aen der Goden tafel bint ,
 En vrolijck zijt op doode krengeu.

Maer of 'et u aen dranck mocht schorten ,
 Gaet slechts een straet weegs voort , heel dra ,
 Sal u daer wel een * *Aqua va*
 Een emmer nats op 't hooft gaen storten ,
 Van morffigh water of van pis ,
 't Zy u al even eens wat 't is ,
 Sy vallen milt in sulcke stuypen ,
 Het eerste dat het raect is doel ,
 De straet is een gemeen Rioel ,
 Ga jy maer slechts naer huys toe druypen.

* Soo
 roepense
 alsie
 't water
 uyt gie-
 cken.

Wie komt daer ginder aen Seigneuren ,

Wat

Wat is hy sot of is hy sieck ,
Dat sal de marsch zijn van de pieck ,
Gaet hy naer achter of na veuren.
Dit sou men nemen altemet ,
Voor een bon jour de Recolet ,
Of voor een sprongh van Jan Pottagie ,
De Keerel schijnt te wonder beus ,
Hy set de bril daer op sijn neus ,
Een man van study en couragie.

De Son is wech , gaet wat spanceeren ,
Die 't bloet u in uwe adren koockt ,
Dien oven is nu niet gestoockt.
Ghy mooght nu duuren in u kleeren ,
Gaet na de stroom of hoe ghy 't heet ,
Ghy vint daer goetje bruyen en heet ,
Van Donnas of van Adamijten.
Ghy sult daer haest in 't doncker sien ,
Een naeckt paer billen acht of tien ,
En niemant die 't u sal verwijten.

Is dat een jonge of is 't een ouwe ?
Wat rammelt u van out in 't hoofd ?
Daer is'er geen soo out , die looft
Dat men haer voorgaen jongh sou trouwen ;
Wilt ghy haer trony sien in 't net ,
Soo siet wat verder door 't blancket ,
Door Vermilioen en door Pomade ,
Kond ghy dan seggen op het lest ,
Byloo het is een ouwe best ,
Soo hebj'et op sijn kop geraden.

Dat meysje praet hier van geen kindren ,
Geen kinders boven seven jaer ,
Dat is al een volwassen snaer.
Het mocht haer aen haer huwelijck hindren.
Dat is al rijp van nu of an ,
Haer tanden zijn verwisselt , man ,

Siet haer eens schermen met haer oogen ;
 Sy treckt haer mont al scheef goet schick ,
 Is 't daer noch suyver , soo ben ick ,
 Wel ruym drie vierendeel bedrogen.

Dien Heer die ginder gaet brageeren ,
 Hanteert sijn degen met fatsoen.
 Die lapte giftren noch mijn schoen.
 Die degen is hem kost en kleeren ,
 Dat lemmer is sijn vrient op straet ,
 Sijn by-slaep als hy slapen gaet ,
 Sijn troost in al sijn jammer-klagen ,
 Geloofje 't niet , gaet fiet hem flus
 Wanneer hy staet in puribus ,
 Sal hy hem op sijn armen dragen.

Befiet my eens dat statigh wesen ,
 Dat is mijn Heer den Licentiaet ,
 Hy is hy gaet dan daer hy gaet ,
 Van voor tot achteren doorlesen ,
 Hy sou noyt wijcken soo hy 't wift ,
 Voor Theatijn of Sorbonnist ,
 Of andre die noch meerder weten ,
 Dit is alleenigh dat hem let ,
 Dat hy met sijn Hebreus te met ,
 Heeft al sijn schoon Latijn vergeten.

Wat gaet daer ginder te piassereen ,
 Dat lijkt een drommel van een snaeck ,
 Die Cavallier en heeft geen vaeck ,
 't Lijckt wel een snyer aen sijn veeren ,
 Maer sacht mijn macker 't is abuys ,
 Befiet my eens dat roode kruys.
 Het is een Ridder van de Benden ,
 Een Aep te Paert is 't niet te min ,
 Sijn knien komen aen sijn kin ,
 En 't hoeft dat sackt hem in sijn lenden.

Wat wil dat steene kruys in 't midden ,
 Daer

Daer is een man ter neêr geleyt,
 En dat bedroefde teeken seyt,
 Dat men noch voor de ziel moet bidden,
 En doet men over moort geen recht?
 Wel deed men dat, mijn soete knecht,
 Hier sou niet eenen Doctoor blijven.

Jup. Schey uyt, schey uyt, indienje geen andere lof van die beroemde plaets te seggen hebt, moogje dat schimpen oock wel laten.

Merc Wat sou hy anders doen, het is sijn dagelijks hantwerck.

Mom. Ick sal u maer een staeltje van hun loosheyte verhalen. Seker Frans Edelman, had uyt het Hof van den Keyser de last op sich ghenomen, om een brief met een kleyn bondelken, daer een sack-oorlogie of uurwerck in was, aen een Heertot Madrid te behandigen, die self een Secretaris van den Koningh was, soo haest als dese sijn brief met het packje over leverde, was het eerste dat dien Heer dede, het packje aen sijn oor te houden, om te hooren of'er het oorlogie oock in was, geloovende misschien dat de snaer langh genoeg was, om te loopen van Weenen tot Madrid toe.

Jup Een groote gauwigheyt. Maer daer was noch yets van desen Don Jan te seggen, laet ons dat eens hooren.

Mom. Of laet Mercurius sijn ommegangh beginnen.

Jup. Wy sullen die daer na wel krijgen, gaet ghy slechts voort.

Mom. Voor sijn eerste Oorloghs-tocht, was hy Generael van des Koninghs sijns Broeders Troupen, tegen de Mooren van Grenada, daer hy sich als een overdapper Prins gedragen heeft, in voegen gelijk meermael geseght is, het volk
 Verhael van Don Jan van Oostenrijck.
 hom

hem met die toejuychinge begroete, dit is de ware Soon van den Keyser. Op dien tocht deed hy de Godtsdienst in Spanjen grooten dienst, alsoo hy de Mooren daer uyt jaeghde, in voegen sy zedert dat Rijk niet meer hebben konnen besmetten, noch de Inwoonders, voornamentlijck hun nageburen, soo veel Marraensch konnen aenblafen, alsfe wel voor dietijt hadden gedaen.

Wanneer dit werck volbracht was, wierdt hy door de groote naem die van hem gingh, en soo wel onder de Christenen als on-Christenen verspreyt was, tot Generael van de Heylige Ligue tegen den Turck gemaect? na dat de selve staet evenwel van den Hartogh van Anjouw, daer na Koningh van Vranckrijck, onder den naem van Hendrick de Darde, en den Prins van Savoye af geslagen was: want de goede Paus Pius de Vijfde, dese den een na den ander den Standaert aengeboden hebbende, verschoonde sich d'Hartogh van Anjouw, op de verrichtinge van den Koningh sijn Broeder, en de Savoyaert op sijn onpaffelijckheyt. Maer Don Jan vaerde den last gewilligh aen, en droegh sich als een braef Prins, in die soo bloedige en vermaerde Zeestrydt van Lepante, die in der daet foodanigh was, dat zedert de Zeestrydt by Actium, tusschen Augustus en Antonius geen foodanige oyt voor gevallen was, noch was dese hondert mael beter bevochten en beweert als die andere, het sal daerom de pijn waert zijn de bysonderheden daer van te verhalen.

Verhael
van e
Slag van
Lepante.

De Turcksche Vloot vertrock uyt hare Post op den vyf-en-twintighsten dagh van April, op die van St. Joris, die van al de Heyligen van de Turcken seer geëert wordt, gelijk de selve gemeenlijck op dien dagh hun Oorloghs-macht soq te Water als te Lande uyt senden, om onder
de

de bescherminge van desen strijdtbaren Ridder dapperlijck te overwinnen. Dese Oorloghs-macht dan, op dien dagh in het Jaer 1571. ver-trocken zijnde, deed over al een overdadig quaet in roven, plonderen, en alderhande overlast, op de Christenen, soo aen het vaste Landt als aen de Eylanden. Maer wanneer sy hoorden dat Don Jan mede uyt de Havens van Messina ver-trocken was om hen strijdt te komen leveren, sonden sy terstont boden daer van aen hunnen Keyser af, om sijn wil te weten, die hen beval dat sy moedighlijck den strijdt souden wagen.

Dese Oorloghs-macht der Turcken, bestondt in twee hondert en twee-en-dartigh groote Ga-Mache der Tur- ken en Christe- nen. leyen, behalven noch de twaelf die Uccially Bassa, onder-Koningh van Algiers, daer noch by bracht, beneffens soo veel Galeotten. Dese speelde den meester te water en te lande, na haer welgevallen, tot dat Don Jan mede Zee koos, met twee hondert en acht Galeyen, ses Galeafsen, twee-en-twintigh groote Schepen, en veertigh Fregatten, op de welcke waren acht duysent Spanjaerden, twaelf duysent Italianen, drie duysent Adventuriers, of Vrywillige, drie duysent Duytser, sonder het Scheeps-volck te tellen. De Ridder Gilles d'Andrada zijnde uyt gefonden om den Vyand op te soecken, bracht bescheyd dat der selver Oorloghs-macht by Lepante lagh. Don Jan deed daer over den Krijgs-raet vergaderen, om te weten wat sy te doen souden hebben. Hy had in het bysonder al met den Heer Rommegas, die hy seer achte, een overlegh gemaect, gelijk hy oock reden had, hem in groot aensien te houden, als zijnde een van de voornaemste Zeeluyden van sijn tijdt, het welcke hy in verscheyden voorvallen tegen den Turck getoont had. Hebbende hem dan

Beract-
flagingh
over een
strijdt.

gevraeght wat hem dienstigh dacht ghedaen te zijn, gaf hem dese dat bericht. *Indien seyde hy, de Keyser a Vader sich eenmael in sijn leven, op sulck een Vloot als dese is, gesien hadde; hy sou niet gerust hebben, voor dat hy sich Keyser tot Constantinopolen sou hebben gesien. En hy sou daer geen swa-
righeyt in gevonden hebben. Dit is soo veel te seggen seyde Don Jan daer op, dat men sal moeten vechten.* In trouwen ja, berichte Rommegas weder. Vechten wy dan, seyde Don Jan weder. Hy verfocht oock het goet vinden van Antonio Colonna, die Stedehouder van het Verbondt was, gelijk hem de Paus de selve na Don Jan gemaect hadde. Dese seyde anders niet als de woorden uyt de Schrift: *Etiam si oporteat me mori non te negabo*, Al sou ick moeten sterven ick sal u niet verloochenen. Joan Andrea Doria seyde diergelijcke, gelijk hy altoos een seer moedigh Soldaet is geweest, en besloot mede, dat'er niet anders te doen viel als te vechten. De Generalen van de Venetianen Sebastiano Venerio, en Justiniano Barbarico, waren mede van het gevoelen, en dat met een van goeder herten; want het was meest de saeck van de Venetianen die verhandelt wierdt, dewijl het de Turcken daer aldermeest op gemunt hadden. Don Louis de Requesens, groot Commandeur van Castille, en daer na des Konings Stedehouder in Vlaenderen, was mede van gevoelen dat men strijden moest; maer evenwel, hy wilde na de Spaensche wijze, al de saeck gelijk als in een goutschael gewogen hebben, gelijk oock de Marquis de Santa Croce. Soo veel is'er van, hoewel de meeste den strijdt aenrieden, veel andere evenwel waren daer tegen: en ten ware Don Jan dapper en moedigh ware geweest, het had daer lichtelijck niet toe gekomen, alsoo de strijds-gefinde lich-

telijck door de beschreumde fouden hebben om gefet worden, maer Don Jan drongh het deur, maeckte door zijn moedigheyt moed in de andere.

Deſe twee machtige Scheeps-vlooten dan wederzijds beſloten hebbende te ſtrijden, ſoo ver-trock de Turckſche van Lepante, tegen den avont, en bevand ſich des morgens in volle Zee. De Chriſten-vloot doende groot gewelt tegen de wint, dieſe tegen hadde, liet ſich van gelijcken met het rijsen van den dagh ſien. De Turckſche quam met volle zeylen op hen af, hebbende den wint van achter in het zeyl; waer op Don Jan terſtont de ſijne in volle ſlagh-ordere dede ſtellen, met ſulck een ſpoet als hem mooghlijck was, makende daer vier benden of troupen van, d'ene was aen de rechterhant, beleyt door den Heer Johan Andrea Doria, beſtaende uyt vijf-tigh Galeyen, en twee groote Galeaſſen: d'an-dere aen de ſlinker zijde, had tot Leyder den Heer Juſtiniaen Barbarico, Opperhoof van de Venetiaenſche Macht, hebbende mede vijf-tigh Galeyen, en twee Galeaſſen by ſich. In het mid-den van de twee ſtelde Don Jan de Batailje, be-ſtaende in tſeventigh Galeyen, en haddetot ſijn achterhoede, den Marquis de Santa Croce, met al de reſt van de Galeyen, en twee Galeaſſen. Op deſe wijs begaf ſich Don Jan na den Vyand toe, en zijnde noch omtrent vier kleyne mijlen van malkanderen, dede hy een ſchoot na den Vyand ſchieten, tot een Bravade, ſoo veel te ſeggen als dat ſy aen komen ſouden, en deed daer op *le Caro*, op de groote maſt, en de vlam-me of wimpel achter af waeyen, ſoo veel als de bloet-vlagge, teekens van het aengaen van den ſtrijdt, en ſiende ſijn macht in ſulck een ſchoone ordere, klom in een kleyn Fregat, en voer de

Slagh-
ordere
der Chri-
ſtenen.

geheele Vloot door, gevende een yeder moed om dapperlijck te vechten, alles by brengende dat konde dienen om hen op te wecken. Dit gedaen zijnde, keerde hy terstont weder na de Reale, dewijl de Turcksche Vloot vast met volle zeylen aen quam.

Aen sijn rechter zijde voer de Generael van den Paus, op dewelcke Antonio Colonna Stedehouder van sijn Heyligheyt was: aen de zijde van dewelcke de Capitaneffe van Savoye voer, bestiert door den Heer de Ligny, een seer eerlijck en braef Heer, die sijn ámpnt wel waerdigh was: aen sijn slinker zijde, was de Generael van Venetie, en daer na aen des selfs zijde, was de Capitana van Genua. Op de Galey van Savoye was de Hartogh van Urbin selfs; en op die van Genua de Prins van Parma. De twee laetste, die de vleugels van de Batailje uyt maeckten, waren de Generalen van Maltha, en aen de rechter die van Paulus Jordan Ursini, met die van Lommelin, aen de slinker handt, en achter aen, volghden de Capitana van Don Louis de Requesens, en de Patrona van Spanje.

In dese schoone ordere viel men op den Vyand aen, komende hem ter halver wege in 't ghemoet; zijnde sulcks soo verre van hun verwachtinge, dat sy geloofst hadden, dat de Christenen hen niet souden hebben derven verwachten. Als doe was het dat men seer schielijck de wint, die tot daer-en-toe den Christenen was tegen gheweest, sagh veranderen, en omtrent den middaghe gheheel goet voor de Christenen worden.

Aenvang
van den
strijdt.

De strijdt nam sijn aenvangh met de slinker vleugel, alwaer beyde de Generalen terstont malkander aen tasten, pogende een yeder van hen sich meester van sijn Vyand te maken, en daer op quam al de rest aen malkander, daer een

ye-

yeder van zijn zijde niet anders trachte als zijn uyerste best te doen.

Eyndelijck naer een hart gevecht, maeckte sich de Koninghlijcke Galeyen van Don Jan, meesterse van die van de Turcken, houwende de Christenen al wat sy daer binnen vonden in stucken, en het hoofd van den Bassa afgeslagen zijnde, wiert terstont op de punt van een spieffe, tot een zege-teeken gestelt, het welke de Christenen soo veel te meer aenmoedighde, soodanigh, dat het gantsche Esquadre en bende van de Turcken, dat tegen de Batailje van de Christenen aen quam, op de selve wijze als de Hoofstgaleye gehandelt wierdt. Don Jan vergaderde weêr soo veel van de sijne by een als hy konde, en siende dat men aen de rechter zijde noch aen het vechten was, niet sonder groot gevaer van de Christenen, viel soo wel te pas, op de Turcken aen, dat hy sich wel haest meester van de geheele slagh maeckte, vernielende en verwoeftende alles wat hem voor quam. Uccially deed den Christenen groote moeyten aen, en toonde een treffelijcke tegenweer; maer hy wierdt soo tijdelijck door den Heer Joan Doria aen getaft, dat hy, hebbende alles gedaen wat mooghlijck was, sich met dartigh Galeyen salveerde en op de vlucht begaf. Men vervolghde hem soo veel men konde, maer de nacht overkomende, benam den Christenen het gesicht en de gelegentheynt hem vorder na te jagen.

Den
Bassa
versla-
gen.

Over-
winning
der Chri-
stenen.

De Venetianen deden brave dingen, daer de Heer Sebastiaen Barbarico hunnen Overste het leven liet, die dien dagh sich wonderlijck wel gehouden, en alsoo zijn doorluchtigh leven met een brave doot besloten heeft, stervende met de overwinningh in de hant.

Don Jan liep, gelijk men segt, op het veldt
van

Q

verlies van den strijdt; en maeckten des morgens een overflagh van de Schepen die genomen of in de gront geschoten waren, daer men bevant, dat de Turcken, soo Galeyen als Galeotten, twee hondert en seven verloren hadden, het ghetal van de dooden omtrent de dartigh duysent, en twaelf duysent Christenen slaven van de ketenen verlost, behalven al die verdroncken waren, of elders gingen sterven. De gevangene waren meer als ses duysent. Aen de zijde der Christenen waren oock soo dooden als gequetsten, tot aen acht of negen duysent zielen, soo op de vijftien Galeyen die genomen, en eenige weder hernomen waren, als op de andere; van welcke vijftien de Generale van Malta een was, die langen tijt alleen tegen seven Turcksche Galeyen vocht; maer Ucchialy daer by komende, nam hem met een van de Ridders van den Heyligen Geest, van Savoye, en van Genua, en van Sicilie, en een van den Paus.

Waerlijck het was een seer hevigh gevecht, foodanige men seer weynige liet, en om te weten wat Hoofden van de Turcken gesnevelt en gevangen zijn. Eerstelijck, Pertau Bassa, Generael van de Vloot. Haly Bassa, Generael van de Landt-macht, Ahmaibey, Hooft van de Janitzaren Assan Bassa, Soon van Haradijn Barbarossa, Mehemet Bey, Landt-vooght van Metelene Ydey Bey, Landt-vooght van Scio, Caraban, Opfiender der Soubbassas, Campsan Bey, Stadt-vooght van Rhodes, Dely Soliman, Tapart Chelubey, Proutsaga, Stadt-vooght van Napoli de Romanie, Amipsa Bey, Bassa of Koningh van Tripoly, Dardagan Bey, Stadt-vooght van Tercenal, Mustapha Cheluby, algemeen Schat-meester van de Vloot, Affit Cayga, Overste van Galipoli, Pery Begoly, Hooft van

Hoofden der Turcken.

van een bende Galeyen , Ochiman Bealy , Hoofst van een deel Galeyen , en voorts meenigte van andere soo gedoot als gevangen.

Die gene die de tijdinge daer van tot Venetien bracht , de Heer Lafrano Cinstiniani , komende voor den Doge of Hartogh van Venetien , knielde ter aerden , en seyde , doorluchtigste Prins , ick bringe u de tijdinge van de heerlijkste overwinninge die de Christenen oyt ghehad en bevochten hebben. En waerlijck sy was heerlijk , en vervolght zijnde ; sou Constantinopolen geciddert en gebeeft , misschien in handen van de Christenen geraeckt hebben ; maer d'afgunst der Christen-Princen bedierf het al , die niet mogende de roem van een ander verdragen , en voornamentlijk van Don Jan , den Oorlogh elders , sonder bescheyd of reden , gingen opblasen. De Venetianen aen d'andere zijde , den Oorlogh moede zijnde , baden den Koning van Vranckrijck de Vrede , met den Grooten Heer te willen helpen bevorderen ; die daer den Bishop van Dax heenen sandt. Dese dede een geluckige reyse voor de Venetianen , en verkreegh een goede Vrede , gelijk sy begeerden. En soo bleef een seer treffelijck werck voor de Christenen steken , die by foodanigh een gelegentheyt , den Turcken in d'uyterste noot souden gebracht hebben ; maer foodanigh was de verdeeltheydt der Christen-Vorsten , daer en elders meer , oorsaeck van hun algemeene voordeelen , om te stoten ; gelijckse oock op die wijze het besit van het Palestina , of (soo men 't noemt) het Heylige Landt soo schandelijck verloren hebben , als sy het manhaftelijck gewonnen hadden.

Het is seker , dat de tijdinge daer van aen de Poorte gebracht zijnde , dat de Grooten Heer , sijn Raet en het gantsche Volck daer foodanigh

Ontstel- over verschrickt was, dat indien men alleenigh
 tenis tot vijftigh Galeyen daer heenen gesonden had, sy
 Constan- de Stadt verlaten souden hebben.
 tinopo-
 len.

De Paus wilde dat Antonio Colonna al zegen-
 pralende binnen Romen sou komen, meer
 noch minder als voor heenen, ten tijden van de
 Romeynen, de overwinnende Borgermeesters
 gewoon warente doen, hoewel van veele daer
 mede gespot wiert. Het had in der daet Don Jan
 van Oostenrijk beter toe gekomen, zijnde van
 de andere Hoofden, Antonio Colonna, de Ge-
 nerael der Venetianen, Johan d'Oria, en de an-
 dere brave Mannen gevolght, en sulcks sou na
 verdiensten hebben toe ghegaen; ghelijck men
 leeft van Ferdinand van Arragon, die, wanneer
 sijn Oversten, onder dewelcke de Marquis van
 Pescaire de voornaemste was, een Veldslag op
 de Venetianen gewonnen hadden, slaende ghe-
 luckighlijck hun Veldtoerste Bartholomeo Al-
 viano by Vincenza, al de Oversten en gemeene
 Krijghs-lieden, yeder na sijn verdiensten dede
 beloonen, doende daer-en-boven in de Boecken
 van sijn Schat-kamer, al de namen van de Over-
 sten, en sels de gemeene Krijghs-lieden, tot een
 eeuwige gedachtenis aen teekenen, beneffens
 die gene die in het ghevecht ghebleven waren,
 welckers vrienden de belooningh ontfingen, die
 sy met hun leven gekocht hadden. Het is buy-
 ten alle bedenckinge, of straf en belooninge
 zijn de rechte voedsters van de deught, en die
 ontbraken hier, beneffens de vrucht van sulck
 een heerlijcke zegen.

Erkente- van
 nisse van den Ko-
 ningh Ferdi-
 nand.

Om weder te komen tot Don Jan. Indien
 men de Hooft-lieden wil ghelooven die onder
 hem gedient hebben, hy had moed en dapper-
 heyt genoegh, om sich hier of daer een Koning-
 lijcke Kroon op het hooft te krijgen, en sich

foo een Soon van sulck een Vader te toonen; maer hy was geboren geluckigh voor een ander, en ongeluckigh voor sich selven, hy konde sijn deught foo seer niet voort setten, of haet en nijt wisten hem noch te verschalcken. Men heeft hem oock voor een goet gedeelte het verlies van La Goulette toe-geschreven, gelijk men tot Rommen van Pasquijn hoorde: *El Cardinael con la Braguetta, Don Juan con la Raguetta, han perdido la Goletta.* Willende seggen, dat de Cardinael Granvella als doe onder-Koningh van Napels, al te veel met sijn hoeren, en Don Jan te veel in de kaets-baen besigh waren, en daer door La Gouletta verloren was.

Spot-re-
den op
Don Jan.

En in der daet, dese laster hem op geleght, was valsch, want van dagh tot dagh maecte hy sich vaerdigh om de plaets te gaen ontsetten; maer de besettelingen selfs voor quamen hem, houdende het niet uyt, gelijk men van hen vertrouwt had.

Eenigen tijdt daer na, de Koningh van Spanjen hem by sich ontboden hebbende, heeft hem, na dat hy wel ter deege met hem versproken was, naer Nederlandt gefonden, om aldaer de Regeeringh van dien Staet ter hant te slaen. Hy begaf sich daer heen als een brave Ridder, en niet als een Man die vrees heeft, gaende dwars door Vranckrijck heen, als een reyfsend man, alleen te post met ses Paerden, hebbende by sich den Heer Gonsague, als sijn vertrouwde, en onder andere een Frans Postillon, die hy uyt Spanjen mede nam, zijnde de reys te ghevaerlijcker, om dat het op het hippen van den Oorlogh was, die geen drie maenden daer na oentlijck verklaert wiert.

Sijnreys
na Ne-
derlandt.

Hy klom af tot Parijs, in de straet St. Antoine, recht voor het huys van den Spaenschen

Gefant. Wanneer den doncker gekomen was, gingh hy hem aen spreken; sprack een weynigh met hem; en hebbende vernomen dat'er dien ayont een treffelijcke Bal in de Louvre sou zijn, gingh daer onbekent met den Heer Octavio, daer hy het geheele Hof sagh dansen, en met verwonderinge onder andere de schoone Koninginne van Navarra, Suster van den Koning, niet weynig opgenomen door sulck een schoonheyt. Des morgens nam hy het gesicht van Parijs, en sagh met verwonderingh de groote en schoonheyt van die Koninghlijcke Stadt, sonder bekend te zijn, of dat men van hem wift, als na sijn vertreck. Daer op nam hy weder de post, en vervolgde sijn reys recht op het Hartogdom van Luxemburgh, en quam soo voorts in Nederlandt, alwaer hebbende Antwerpen van de Spanjaerden ingenomen en geplondert gevonden, maecte een Vrede, op voorwaerden van de Spanjaerden uyt het landt te doen vertrecken, gelijk geschiede, die heenen gingen, meest na Italien, wel geladen met den buyt diese tot Antwerpen ghemaect hadden. Over dese Vrede wordt hy van sommige gelaecht; maer hy most sich voegen na de tijdt. Het geen daer omtrent voor gevallen is, staet uyt de gheschiedenissen bekend, die wy niet behoeven op te halen. Soo veel is'er van, de Vrede wiert wederom gebroken, en hy toonde sich als een braef Soldaet tegen sijn Vyanden, gebruyckende een goet beleggh omtrent het verstroyen van de troupen van den Prins Ernestus Cazimir.

Sijn be-
steringe.

Aenmer-
kingen
op sijn
doot.

Maer dese dappere Vorst genoot niet lange de roem van al sijn dapperheden, en hy die de doot in so veel heerlijke ontmoetingen gesocht hadde, vand die op sijn bedde als een weerloos wicht. Men seght dat hy van de Pest gestorven is, maer

men

men heeft vry anders daer van geschreven, selfs in Spanjen wiert sulcks niet geloofd, want men houdt dat hy vergeven is. En hoort op wat wijze en by wat oorsaek, Don Jan had een Geheym-schrijver, die hem de Koningh van Hispanie mede gegeven had, de Heer Escovedo genoemd. daer hy sich seer op vertroude, dese was voor heen een dienaar by Ruy Gomez geweest. Don Jan fand hem eens uyt Nederlandt na den Koningh, om hem de gelegentheyt en staet van de Landen bekent te maken. Dese in het Hof zijnde, na dat hy sijn last had by den Koningh af geleght, ondersocht wat nieuws aldaer ten Hove was, en hoe het met de Vrouwen stondt. Men seyde hem dat de Princeesse van Eboly, Weduwe van Ruy Gomez, seer diep in minneryen van Antonio Perez, Secretaris van Staet (daer wy van gesproken hebben, met verhael van sijn toeleghe op de Princeesse) ingewickelt was.

Brantome.

Escovedo die haers Mans en haer dienaar was geweest, en die noch gedachtigh was het goet dat hy van haer Man sijn Meester genoten had, kon sulck een verhael in sijn hert niet verdragen, maer begaf sich by de Princeesse sijn Meesterse, en seyde haer ront uyt het quaet gerucht dat van haer liep, vertoonende haer hoe seer sy sich selven en de geheugenisse van haer Man verkorte. Sy over dese vermaninge seer vergramt zijnde, wees hem van haer af, niet sonder straffe dreygementen, en ontdeckte het alles aen haren Minnaer Antonio Perez, die vaerdigh tot de wrack zijnde, hem om den hals dede brengen, en brengende meenichte van valsche schriften voor den dagh, maecte hem voor een verrader en trouweloose voor sijn Koningh uyt, met eenen trachtende te bewijfen, dat sijn Meester Don Jan, in onderhandelinghe was, niet alleen om

Perez doet d'Escovedo vermoorden.

sich meester te maken van de Nederlanden, maer oock van de Staet van Milanen en het Rijk van Napels, het geen de Koningh als seer na-yverigh omtrent sijn staet, maerte veel geloof gaf. De Princeesse d'Eboly toonde oock een Brief van den Prins van Oranjen, die van een bysondere nadruck was, inhoudende het Huwelijck van Don Jan met de Koninginne van Engelandt, als besloten en vast gestelt, en dat d'afvallige (soose die noemen) Hollanders hun beloften gedaen hadden, hem te sullen erkennen, soo haest dit Huwelijck sou besloten zijn, sonder ander bedingh als de vryheydt van hunnen Godsdienst. Dese Brief gaf Perez mede aen den Koningh, die de selve terstont nam voor des Princen hant. Engelijck hy sich self in de tegenwoordigheyt van de Princeesse seer ontstelt aenstelde, nam sy de gelegentheydt waer, den Koningh voor te houden, wat bescheyd Don Jan voor desen Don Karel eens gegeven had, als hy hem voor een Bastaert uyt maecte. Sy bracht den Koningh oock in den sin, het toejuychen van het Krijghs-volck van sijn Oorloghs-macht in Grenade, seggende dat hy de rechte Soon van den Keyser was, voeghde daer by sijn vast voor-nemen, om sich selven Koningh van Tunis te maken; oock hoe schandelijck door sijn versuym La Gouletta verloren was, dat hy had laten nemen, tot wraeck om dat de Koningh sijn wil niet had willen involgen. Dese vertooningen gevoeght by het voor gegeven Huwelijck van Don Jan, met de Koninginne van Engelandt, maecten sulck een geweldigen indruck in het gemoed van den Koningh, dat andersins door de minste inbeeldinge van na-yver op sijn Staet seer lichtelijck te bewegen was, dat hy voor nam, sich van desen hinderpael het koste wat het wilde te ontsaen,

Lagen
tegen
Don Jan.

flaen, en wel fiende dat hier niet op te flapen was, middel vand, om Don Jan, door een wijfe die gantsch niet vermoedelijck was, een paer geperfumeerde of gereuckt-werckte Bottijnen toete laten komen, die hem het leven ghekoft hebben, zijnde onderwijlen een gerucht gestrooyt dat hy van de pest gestorven was, die hy by de Marquisinne d'Avré, daer hy verliefte op was, sou behaelt hebben: dit laetste evenwel, wordt van veel Schrijvers die wel geloof verdienen, bevestight, en het eerste van noch meerder staende gehouden, wy laten de saeck in het midden; maer evenwel heeft dese snode Princesse d'Eboly, haer belooninge niet ontbroken, gelijk oock niet desen bedrieghlijcken Antonio Perez, en dat op dese wijfe, de schoonheyte van dese Princesse, veranderde het vertrouwen dat de Koningh met haer, over de saeck van den Prins van Spanjen, als gheseght is, ghenomen had, wel haest in een hevige liefde, Ruy Gomez (want dit geschiede by sijn leven) soo jalours over het vertrouwen van geheymen dat de Koningh met haer hadde, als de gunsten diese den Koningh van haer zijde betoonde, nam een besluyt, sich van haer te ontslaen, en haer aen een kant te helpen, maer sy dat gewaer geworden zijnde, was hem te gaeu, en hielp haren Man aen een kant, en kreegh soo de handen vry; met den Koningh het begonnen spel voort uyt te speelen; maer eenigen tijdt daer na, wiert de Koningh gewaer, dat de Princesse d'Eboly den Brief van den Prins van Oranjen, diese feyde onderschept te zijn, en die Don Jan soo doodelijck was geweest, selfs had laten schrijven, en de hant van den Prins van Oranjen, door den selven, die eertijds het boecksken van den Prins had na geschreven, nabootsen laten (het welcke

Doodt
van Don
Jan.

Loon
van de
bedrie-
gers.

Ruy Go-
mez
door sijn
Vrouw
verge-
ven.

De Prin-
ceffe
d'Eboly
gevan-
gen ghe-
fet.

Perez
ont-
vlucht.

Oproer
van Ar-
ragon en
Sara-
gossa,

Gestilt.

geschiede, om dat sich de Princeffe van hem mede socht te ontslaen, op dat hy het geen voor heen tusschen hen verhandelt en gepasseert was, om dese nieuwe liefde met den Koningh om te stoten, niet sou mogen voor den dagh brengen.) Soo dat de Koningh fulck een schrick in sijn gemoed, over dese grouwelijcke schelmeryen, en vuyle stucken kreegh, dat de selve al de brant van sijn liefde verdoofde; en de Princeffe en Antonio Perez, voor al hun leven in de gevangnisse dede werpen, daer sy haer leven ellendighlijck en jammerlijck versleten heeft; maer Perez brack uyt sijn gevangnisse, en vluchte na Arragon, daer hy niet kunde laten weder quade rancken aen te rechten, en ten deelen d'oorfaek was van de wederspanningheyt en Revolte van Saragossa en Arragon, die seer swaer en schadelijck sou geweest hebben, ten ware de Koningh met wijsheydt het quæt verhindert hadde, die daer Don Alonzo de Varas met een goet Leger heenen sand, waer door de Arragonneesen, na datse eenigen tegenstant gedaen hadden, de Wapens neder leyden. De Hooft-rechter Don Jan de la Muza, wierdt beneffens andere, onthalt; de Hartogh de Villermes, en de Grave d'Aranda, wierden in Castille gevanckelijck gebracht, en soo wiert het onweder gestilt. Antonio Perez gheraecte tijdelijck wegh, en dwaelde zedert van het eene Hof tot het ander, vindende nergens heul, en over al sijn quæt ghewisse mede dragende, aldus van een begunsticht bedienaer en groot man van staet, een landt-looper ghe worden.

Jup. Laet ons nu onse Mercurius eens hooren, eer het hem ter zijden uyt barst.

Merc Niet soo seer om mijnent wil, het is my om 't even.

Mom.

Mom. Ghy hebt nu al te langh stil gheseten , daer mocht ragh over uwen mont waffen.

Merc. d'Uwe heeft daer altoos geen noot van, soo als u die waffel gegaen heeft.

Jup. Nu wel aen sonder kijven of kibbelen , sietten minsten waerje bent , *Habe respectum Personarum.*

Merc. Onder veel andere algemeene vermakelijkheden , die de Mooren in Hispanien hebben in gevoert , en naer hun vertreck gelaten , zijn oock eenige van hun Superstition en overplechtigheden , diese in hunne openbare ommegangen en vertooningen van vermaeck , plegen te gebruycken , daer sich de Spanjaerden tegenwoordigh van dienen (gelijckse doch daer omtrent seer of by geloovigh of toyigh zijn, halende al by wat dienen kan , of om het volck te vermaken , of om hun Godsdienstigheyt uyt te beelden) in hun Festa del Corpus , of ommegangh van het Lichaem hunnes Heeren , dewelcke op den 27 dagh van de Maent van May begint, met een ongelooflijcken toeloop van menschen van alle oorden , en soo veel toefstels als hun mooghlijck is. En geen Feeft wordt'er geviert die soo lange duurt , of soo veel geruchts maect. Men vanght de selve gemeenlijck aen met een ommegangh , als gheseght is , van dewelcke de eerste ryen zijn vermenght met alderhande slagh van speel-tuygh , Schalmeyen , Trommen , Pijpen , Tabourins de Basques Castagnetten , en diergelijcke , daer vindt men een heelen trouw menschen in kleederen van verscheide verwen ghekleet , die op het geluyt van dese Instrumenten gaen danssen , springen , gambaden maken , en alderhande tuymelaryen aen rechten , gelijk men andersins op Vastenavonden daer en elders, vooornamentijck in Italie gewoon is te doen.

Ommegangh van het Corpus.

De Koningh selve begeeft sich in de Kerck van Santa Maria, die niet verre van zijn Paleys staet, en na dat hy daer de Misse gehoort heeft, komt hy daer uyt met een wassen keers in de hant, gaende een silveren Tabernakel, soos't noemen, daer de Hoftie of het Lichaem, soose seggen, in is, voor hem, en de Grooten van Hispanien, al sijne Raden, onder malkander, sonder ordre te houden, om geen twist te veroorfaken, invoegen de Raden van de Hazienda, onder die de las Indias, en soo voort. Maer voor al dese troupen gaen weder een deel wonderlijke machinen en specl-wercken; maer om mijn seifs niet te verbijfteren, sal ickse u liever alle in sulcken ordre verhalen alsse sich aen my verthoont hebben.

Voor af quamen al dese Pijpen, Trommelen, Schalmeyen en Castagnetten, met al hunne dansfende fotten, en gambadisten; daer na volgden een deel verschrickelijcke dingen, onmatelijck groote Reusen en Reusinnen, maer op dat ghy u niet ontstellen soud, van bort-papier gemaect, hebbende gemeenlijck lange rocken aen, daer de menschen diese dragen, en hun beweginge geven, onder gaen, soo datse niet kunnen gesien worden; d'eerste van al was een Reus, maer alleenigh in zijn hooft, zijnde dat afgrijpslijck groot, maer het lichaem weder soo kleyn als dat van een dwergh, het geen seer vreemt en misselijck stont. Di wandelde soo statelijck voort, maer scheen soo veel te dragen te hebben als het konde, een jongen daer by gaende, droeg een uytgespannen Tafereel aen een opgesteken stok, in het welcke boven aen dit devijs gheschreven stont:

Impar male ruit.

On.

Onder aen was de uytbreydingh daer van in de Spaensche Tael, die aldus te verstaen is :

Het lichaem kranck op sijn gestel,
 Noch vast genoegh van leden,
 Draeght sulck een lastigh hoofd niet wel
 Maer gaet met losse schreden.
 Soo kan de last van 't Prinsslijck hoofd,
 Wil 't met geen staet-sucht lucken,
 Van macht den onderdaen berooft,
 Ten gronde neder drucken.

Dese groot-hoofdigen dwergh gingh voor by, en gaf plaets voor niet meer als seven Reusen licha- men, vier Reusen en drie Reusinnen, dese worden van het gemeene volck *Hijos de Los Vezinos*, Hijos de Buur-kinderen ghenoeamt, dese willen het uyt- Los Ve- beeldsel van eenige sulcke vervaerlijke menschen zinos.
 zijn, die ten tijden van den Koningh Mammel- lin, d'eerste Koningh der Mooren die in Span- jen geheerscht heeft, geboren soudèn zijn: waer na sy oock *Mamelinas* genoemt worden. Dese wandelden soo met hunne bekende namen, son- der andere beduydinge voor by; daer na quam'er een schrickelijcke gevaerte, een yffelijck groo- ten Draeck, diese *Tarasca* noemen, gaende Tarasca.
 voort op rollen, hebbende het lichaem vol schob- ben en schelpen, een verschrickelijcken buyck, een seer grooten op-geheven staert, een grou- welijck wijt-gapende muyl, korte voeten, met kromme klauwen. Dit schrick-dier voor de kin- deren, wordt seer aerdighlijck door die gene die daer binnen in zijn, bewogen, bijtende hier, slaende daer, en somwijlen den een of den an- der de hoeden aflichtende, dat, als de eerste schrick geweken is, een lacchen veroorsaect. En om te toonen dat hier niet sonder reden ghe- schiet. Men wil dat eertijds in een Bosch, dat den

Martha.

den naem van Tarasca droegh, gelegen zijnde in Provence, tegen over de Stadt Beaucaire, op den oever van de Rhosne, sich sulck een Draeck sou onthouden hebben, zijnde sulck een vyandt van de menschen, dat hy het al verslondt dat hy genaken konde: sy gaven het eertijts den naem van Behemoth; maer den Heyligh Sant Martha wist hem soo te temmen, dat sy hem met haren gordel gebonden, konde leyden daerse wilde.

Mom. Ick wilde daer niemant omtrent wenschen als onsen Don Quichot de la Mancha, ick versekere u, quam daer dien Potentaet omtrent, dat hy met dien Draeck, en met die Reusen en Reusinnen, al warense noch tienmael *Hijos de Vezinos*, een wonder spel sou aen rechten, en dat dat een avontuur sou wesen die een avontuur heeten mocht.

Kluchtig voorval.

Merc. Het gelieft u broederschap daer mede te lacchen, hoort eens watse eens hebben aen gherecht. Men vertelt dat een sekere Stadt of Dorp van een geburige plaets, vijf of ses van dese papiere mannen ontboden had, om mede wat vermaeck onder haer Borgers aen te rechten, beneffens den kleynen dwergh, en een Tarasca. Wanneer dese, die daer om gesonden waren, die de selve waren, die hen het leven en de bewegingh souden geven, met dese dingen onder weegh waren, wilden sy somwijlen daer eens mede te werck gaen, en hun lesse tegen den aenstaenden Feest-dagh repeteeren, en sulcke bewegingen maken als sy maken souden, oock om onderwijl wat kortswijl op den wegh te hebben. Terwijl dese met hunnen toestel soo twee en twee quamen aen marcheeren, ontmoete hen een troup van Muyl- of Paerden-tuyffchers, het was nacht, en Manelchijn, soo dat dese Kooplic-

lieden wel haest dese gedrochten in het gezicht kregen, die vast aen quamen niet sonder groot getier te maken. Sy, misschien vreemdelingen zijnde, wisten niet wat sy daer van maken fouden; maer hoe sy meer naerderden, hoe hunne schrick oock meerder wiert, en wierden op het lest (meenende een deel gedrochten uyt de hel te sien) met al hunne macht bestonden wech te loopen. Dese vermomde menschen, siende dat dese goede luyden met ernst verschrickt waren, ontsloegen sich van hun mommeryen, en liepen dese mannen, die Muylen, Paerden en al verlaten hadden, om lijf en ziel te behouden, na, om hen te seggen wat'er van was; maer of sy liepen, of sy riepen, d'andere hadden geen karre aen den eers gebonden, en liepen soo veel te harder, meenende dat hen de Duyvel en sijn inoer achter de veeren sat, en swevende op de vleugelen van hunne vrees, liepen het veld dwars deur, niet eens om siende, voor datse in een by-gelegen Dorp quamen; daerse het al in roeren stelden, met roepen en tieren, datse ick weet niet wat op den wegh hadden gesien, en dat het Landt vol ickers en gedrochten was, ondertusschen onse werck-meesters, niet konnende dese vluchtelingen achterhalen, keerden weder om, en vindende noch de beesten, en de karre met voorraet, van dese handelaers staen, begosten huys-foeckingh te doen, en vonden onder anderen eenige vollen met wijn, vielen daer aen, en droncken sich daer soo sat aen, datse daer heen storten als beesten, sonder te weten waerse waren, daerse *somno vinoque sepulti* tot aen den dag bleven leggen, hun gesopen wijn, uyt te slapen. Ondertusschen quamen de Ros-tuysschers met een deel Boeren uyt het Dorp aen, die wel gifsende wat'er van was, dese vervaerde katten vast
uyt-

uytlachten , en vonden het werck gelijk fy het ghegift hadden , en fiende dese dronckers daer noch leggen , en den wijn die het hen ghedaen hadde , vielen oock op hunne beurt daer aen , en droncken de rest uyt , latende dese jammerlijke herten met spot en juychen heenen gaen.

Het beste dat dese Mammelijnen doen , is een eerbiedigheyt , en drie of vier treden op de maet , diese voor de Balcon of Galderye van de Koninginne doen , ghelijck oock de Koningh doet , wanneer hy daer voor by gaet , met het buygen van sijn hoofd , en een lacchende mont , rijfende de Koningin met al de Dames over eynde , en sijn Majesteit eerbiedigheyt bewijfende.

Uyt-
beelding
van Eu-
ropa.

Maer de vertooningen die daer na volghden , en van meerder belangh zijn , waren dese. Het eerste dat aen quam , was d'uytbeelding van Europa , geseten op een Karre van Staet , rontsom beleyt met Tritons en Stroom-goden , hebbende een yeder sijn stroomende Emmeren onder sich , in gedaente van oude Mannen , met groen bemost hayr , boven op sat Europa , wel kostelijk , maer als met gescheurde kleederen bekleet , een Keyserlijke Kroon stondt op haer hoofd , en een Scepter swaeydese in haer rechter , en droeg een Rijcks-appel in haer slinker hant , in haer schoot stondt een Schip in volle zeylen. Rontsom hingen de Wapenen der Koningrijcken , met de Keyserlijcken dubbelden Arent boven aen. Voor hare voeten lagen schatten en rijckdommen , met alderhande verbeeldingh van Koopmanschappen. Haer Blasoen aen een pylaer vast gemaect , was d'afbeelding van Cadmus , daer hy , hebbende den grooten Draeck verflagen , de tanden daer van in d'aerde zaeyde , waer uyt allengskens ghewapende Mannen te voorschijn quamen , van dewelcke al eenige op de beenen ston-

ftonden, en malkander met hunne fweerden te keergingen, terwijl d'andere met dreygende ooggen en gheftreckte armen, maer fcheenen te wachten om boven aerde te zijn, om mede werk te beginnen. Onder defe afbeeldinge, ftonden met goude letteren, op een feer cierlijck Tafereel, dat rontfom feer aerdigh met beelteniffen van helsche furien, met hun slangigh hayr, en onder defe de nijt, gierigheyt en staet-fucht, vast Landen en Steden verflindende, in het midden van alderhande Oorlogs-gereetschap, beneffens een deel mom-aengefichten, alle aerdigh gefneden, befet was.

Furit omnis turba, suoque

Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres.

d'Uytbreydinge hier van had in het Spaensche dese beteekenisse:

Rijck Noorder Deel van 's Wereldts ronde
Kloot,

Wat woede drift versamelt dus u handen,
Wat wet ghy op u eygen ingewanden,
't Vervloecte stael en werckt u eygen doot?
Wat steectg' u felven naer het hart,
Heeft nu de Scyth, heeft nu de Parth,
Heeft nu de Roof-kuyt der Barbaren,
d'Ontruster van u vrye Kust,
Alleenigh vreed' om dat 't u lust;
U felven in het hayr te varen?

Siet wat u drijft wat Godheyt dat u noopt
De staet-fucht heet na nieu besit en landen,
De bittere nijt met haer bebloede tanden,
De felle wraeck in menschen bloet gedoopt.
Wat offert ghy, soo wreet en fel,
Dat boos gebroetsel van de hel,
Het offer van veel duyfent zielen,

R

En

En fiet niet eens , terwijl ghy blaectt ,
 't Verderf dat u foo wis genaectt ,
 En reets foo kort is op de hielen.

Wanneer dit voor by was , sagh men het verdrukke Nederlandt , mede seer aerdigh in een schoone Maeght uyt-gebeelt , haer borst , armen en schouderen bebloet , haer handen waren te famen gheslagen , en het gesicht nederwaerts , sagh op een deel jammerende Landt-zaten , en een droeve verwoesting van Steden en Dorpen. De Hoet , daer Vryheyt op geschreven was , stont op de lancie diese in haer armen had , de Leeuw op de beenen , schein een Vyand , die haer in haer gereten Tuyn wilde bespringen , hevig toe te willen varen , waer nevens een jonck Heldt , (daer de Prins van Oranjen mede verbeelt wiert) met schild en swaert , in postuur stont , als om haer te beschermen , hare Kroon schein op haer hoofd meer te hangen als te staen , maer kort achter haer , quamen een Arent , en een ghekroonde Leeuw , d'ene met uytgesparde klacuwen , en d'ander met blinckende tanden sich vertoonen. Haer Blasoen was een Son , die door eenige dichte nevelen schein te willen doorbreken , waer boven stont : *Post Nubila Phæbus.* Ter zijden quam een hant uyt de wolcken , die een Duyve met een Olijf-tack in de mont , by de vleugels vast hield , met dit by-schrift :

Non est mortale quod optas.

U ware troost en wensch ,
 Komt u van Godt alleen , en geensins van den
 mensch.

Op het Tafereel stonden dese Latijnsche Veerschen geschreven :

Quid

Quid terram respicis , Belgica Mater &
 Horres jam laceri vulnera corporis ?
 Non sola in tumidæ vota Tyrannidis ,
 Non sola in sceleris fat a ruis atri.
 Quos dudum in rabiem , quos agit impius
 In flammæ furor & triste nefas mali
 Hos , luctus , similes spargere lacrymas
 Hos læsum fuerit , planctibus Ætheras
 In causas , superum pellere iudicem.
 Hi jam consociant arma , manus suas.
 Solvat supplicium criminis horridus ,
 Devotumque caput , mittat ad inferos
 Per jurus domitor , pestis atrox Legum.
 Ex hoc jam triplici sædere rectius
 Exurget , fluidis , candida Pax , rebus.
 Quam Numen sedibus spondet Olympicis.
 Eja quin potius tela rapis tua ?
 Iam jam Vindicibus terga dabunt sua ,
 Quos horret , Batavus , quos pavet , inclytus.
 Heroique tuo , deposito Dei ,
 Iam Laurus viridis palmaque nobilis ,
 Ornare intrepido tempora gestiunt .

Dit luydt gelijk het in het Nederduyts overgeset
staet.

Wat staet ghy droef u oogen na de gront
 Kleyn Hollandt groot Juweel van 't ront.
 Ach wat bejammert g' uwe wonden.
 U wonden versc en bloedigh root,
 Waer meê 't bedrogh soo valsche als snoot,
 U kuysche Leden heeft geschonden.
 't Is u alleen geen oorbaer dat gy klaeght,
 Die niet alleen de teekens draeght,
 Van Tyranny, die ramp der goede,
 En niet alleen geterght, geplaeght,
 Uyt 't sachte rust-bedt zijt gejaeght,
 Doo rafernij soo heet aen 't woeden.

Hier heeft men stof tot leet, soo wel als gy,
 De gierge staetsucht, valsche pry,
 Heeft ons oock op den hals geschonden,
 Die Landaert, eer, van Turck en Moor,
 Dat Duyvels schuym van Seyn en Loyr,
 Niet goet genoegh voor Engelsche honden.

Al smart u noch aen innigh hert en ziel,
 Dien Hont Robbert, dien Bouteviel,
 Aen ziel-mismaeckter als aen leden.
 Dien Vaders Soon, die ver van God,
 Dongh soo veel Jaer, om op 't schavot
 Sijn laetste uuren te besteden.

Al saeghtg' u Landt-zaet diep in smert en
 rouw,

De Man in 't Lijk-vyer van sijn Vrouw,
 En grouwlen die geen tongh kan spreken,
 Die nimmer selfs de hel bedacht,
 Troost u, de Duyvel staet en wacht,
 Om dat geslacht den hals te breken.

Siet op gerecht op vry een beter gront,
 Een ruym soo Christelijck Verbondt,
 Drie dubble snoer bevrijdt van schennis,
 Of wei die oude breken kon,
 Een Buckingham of Arlington,
 Bekocht door Fransche Judas Pennis.

Hier uyt ontstaet, gelijk een rijpe vrucht
 Die lieve Vreê soo vaeck besucht,
 Soo ver verschoven door Tyrannen.
 En krijght licht weder in u schoot,
 Een Penitent een Bondtgenoot,
 Uytbraecksel van dees Oorloghs-mannen.

Gewis sy komt ons van den hemel af,
 En temt dien Droes die d'Oorlogh gaf,
 En al die moorts-gefinde benden.

En luctt het niet, vertrouwt my dit,
 Het krijght wel licht of Franck of Brit,
 Een brave kockslag in sijn lenden.

Tsa op de been; het moedig stael in d'hant
 Vecht om de Vreë van 't Vaderlandt.
 Gaet haelt de roof haer uyt de tanden,
 Het zy de Palm van Zeeg' of Vreë,
 Sy komt ons toe, 't schort maer een treë,
 Gaet heen en rucktse haer uyt de handen.

En d'eer zy Godt, na Godt ons billijck
 recht,
 Helpt op de been, dien Oorloghs-knecht,
 Dat groot geschenck van onsen Vader,
 De Lauwer pafst sijn kruyn soo wel,
 Als een uytbroetsel van de hel,
 Of een meyneedigen Verrader.

Wanneer dese vertooningh voorby was, quam daer een afbeeldingh van de Gerechtigheyt, sit-
 tende op een sierlijcke Throon, met haer swaert
 en schael, haer gewoonlijcke Equipagie in d'een
 en d'andere hant, sy was niet geblind, gelijk
 mense gemeenlijck uytbeeldt, maer had de oo-
 gen oopen, als een Valck, haer hoofd was met
 een Laurier-krans omgeven, gelijk oock het
 swaert in hare hant, onder hare voeten lagen al-
 derhande slag van wreede dieren en gedochten,
 Wolven met hunne bebloede muylen, Beeren,
 bijtende op hunne klauwen, Vosschen, Draken,
 Harpyen en meer sulck slag. Op haer borst stont
Iustitia Vitrix. In het Blasoen, sagh men niet
 als een open Oogh, het oude Hieroglyphicam
 van d'Egyptenaren: hier neven stonden dese
 twee Grieksche woorden, *δικης ὀφθαλμός*, het
 Ooge der Gerechtigheyt; maer onder aen in het
 Tafereel las men dese Veersfen.

Sen. in
Ostavia.

*Neglecta terras fugit in mores feros ,
Hominum cruenta caede pollutas manus ,
Astræa virgo , syderum magnum decus ,
Cupido belli crevit atqui auri fames.
Totum per orbem maximum exortum est malum
Luxuria pestis blanda , cui vires dedit
Roburque longum tempus atque error gravis
Collecta vitia per tot atates diu
In nos vedundant ; seculo premimur gravi :
Quod scelera regnant , sævit impietas furens :
Turpi libido venere domiuatur potens
Luxuria victrix orbis immensas opes
Iam pridem avaris manibus , ut perdat , rapit.*

Maer een weynigh lager stontd ;

*Sed redit & nubibus tandem caput extulit , orbi
Damnatura nefas , calcatisque korrida monstribus
Aurea pectoribus præmonstrat jura profanis
Discite justitiam moniti & non temere divos.*

Verwaerloost en veracht beneên ,
Astræa Maeght , te reyn van oogen ,
Om soo veel grouwlen te gedogen ,
Vlucht hemelwaerts , door duystre wolcken
heen ,
Voor lange wars der zeden soo verwoet ,
De handen vuyl van smoockend menschen
bloet ,
Tot afgunst selver der Barbaren ,
Sich onderlingh soo wreet en dol in 't hert ge-
varen.

En d'Oorloghs-lust soo wars van Vreê ,
Die nimmer stille rust bekoorde ,
Die raserny soo heet op moorden ,
Die helsche pest komt weder in haer steê.
En ruyt tot Krijgh en schendige Oorlogh aen ,
Om tegen Recht in 't harnas pal te staen ,

Als

Als 't erghste quaet dat oyt behagen
Kon scheppen, om ter doot den stervelingh
te plagen.

Daer by komt lust, dat soet fenijn,
Door tijdt en dwalingh op geschoten,
Soo wel ontfangen by de Grooten,
Soo lieven gaff daer Hovelingen zijn.
Er wat voor keur van schelmeryen niet!
Daer onse tijdt geensins te kort in schiet,
Endie om voor geen quaet te wijcken,
All: ontucht voor of na voor haer de vlag doet
srijcken.

Daer by komt noch dat schoon Juweel,
Aers-afgodin van dartle Francken,
Vrouw Venus met haer Minne-rancken,
En kiest ten Hoof voor haer het beste deel,
Al soud het al voor duysent plagen gaen,
't Is recht als sulcks de Vorsten self verstaen,
't Geplondert Graeu dat moet gedogen,
Te sien hun vleesch en bloet verheeren voor
haer oogen.

Maer sy komt weêr tot ons, die Goddelijke
Maeght,
Door duystre wolcken heenen
Is ons haer glans verschenen,
Sy dempt de grouwlen vast, die 't godloos
aertrijck draeght.
En met het op-geheven mes,
Geeft aen het Bastaert-zaet de les,
Noch naeu onledig om de late tucht te leeren,
Draeght kennis aen 't Gerecht, en leert de
Godtheyt eeren.

Wanneer dit voorby was, quam een Kar, mede
feer aerdigh, maer op een wreeder maniere toe
gemaect, het vertoonde den Engel St. Michaël,

die met zijn vleugelen uyt-geſpreyt , een verſchrickelijken Draeck onder ſijne voeten hadde , die hy met ſijn ſlincker arm een gekruyft ſchildt voor ſette , en met eenen blixem in ſijn rechter hant , ſcheen te willen ſlaen : de aerdigheyt van dit uytbeeldſel overtrof al de voorgaende , ſchijnende deſen verbeelden Engel , noch te ſtaen noch te vallen ; maer gelijk als op ſijn uytgebreyde vleugelen te ſweven , en ſoo als van boven neder dien Duyvelſchen Draeck toete varen. In een byſonder Schildery , ſagh men een Leeuw uyt-gebeelt , die met een Pijl van ſijn Jagers gewond , ſcheen niet ſoo ſeer bekommert om ſijn leven te redderen , als wel die gene die hem geſchoten ſcheen te hebben , alleer toe te varen , om hem aen ſijn wraeck op te offeren ; maer aen de zijde van den uyt-gebeelde ſt. Michaël , ſtondt een Banderolle , als een teeken van overwinninge , en hier in deſe Veerſen.

*Factas , cœleſti quo bellatore , ſuperbe ,
 Imbelles premere & proſternere fulmine gentes ,
 Hoc , te præcipitem , trepidus mirabitur orbis ,
 Numine , jam ſuperis meritas perſolvere pœnas .
 Has te lura Dei violata altaria poſcunt
 Has cæde innocua , ſædataque ſanguine tellas
 Et miſeranda truci crudelia funera Baſtro .
 In te teſte Deo lætentes voce catervæ .
 Raptique extinctæ jam matris ab ubere nati .
 Virgineriſque pudor , grata cum morte , ſolutus
 In te , Tartareo tandem ſacrata furori .
 Vix nata ante necem , cremataque membra reſur-
 gent .*

*Scilicet infracta jam religione , Deorum
 Maximus , incassum jurataque numina cœli ,
 Tanta hæc diſſimulent tumidæ perjuria mentis !
 Macte novo infidæ crudelis , vulnere fraudis*

*Iam te terribiles discent auctore Tyranni.
Nec violare leves gentis pia jura, nec ultro,
Flebile Vindicibus bellum meditarier astris.*

Dit wordt in defen sin ten naesten by vertaelt of na gevolgt.

Die Macht van hoog waer meed' gy dreygt,
Dat volck dat na geen Oorlogh neyght,
Te werpen neder voor u voeten,
Als door een blixem neer gevelt,
Sal t' fijner tijdt noch lossen moeten,
Op u sijn kracht en Goddelijck gewelt.

En daer hy uwen val verhaest,
De gantsche werelt staet verbaest,
Voor heen met dootsche schrick geslagen,
Daer sy met neer gebogen knien,
Als 't hoogste wonder van ons dagen,
Het Godlijck recht in sijn vermogen sien.

Sulck een gerecht en sulck een straf,
Eyscht van des Rœchters handen af,
Verfwoeren Trouw, verbroken Eden;
De aerd' ontwijd met moort en bloet,
En duyfent meer onmenschlijckheden,
Daer geen Barbaer sijn boose lust in boet.

Die self de Baëtrianer niet,
Als met betraende oogen siet,
Des self Tartar en Scyth sou schricken,
Of soo in 't Noord of Vleck of Hord',
Om sulcke grouwlen te beschicken,
Ghenoegh ontmenscht en woest ghevonden
wordt.

Daer u ter hooger Vyerschaer daeght,
De tor'er doot geschonden Maeght,
Het wicht geruckt van Moeders speenen,
Als oft sijn Schepper tegen quam,

Met duyfent Englen hem verfchenen ,
Al lacchende geworpen in de vlam.

Of fou miſſchien , die Godt ſoo goet ,
Niet sien wat hier de werelt doet ,
En luycken 't ooge tegen reden.
Op ſulck een jammerlijcke vloet ,
't Uytwerckſel van gebroken Eden.
Van uyt-geſtort , onnoſel menſchen bloet ?

Ga voort Barbaer wie dat ghy zijt ,
Geniet die roem van uwen tijdt ,
Dat ghy u net ſoo wel kond ſpannen ,
En als men in ſijn boeſem lieght ,
Gelijck de wijs is der Tyrannen ,
Men 't ſmakelijckſt ſijn Vyanden bedrieght.

Nochtans wie weet , of ghy in 't kort ,
De Grooten tot geen les en wordt ,
Om nimmer Woort of Trouw te breken.
Of duchten voor een treurigh lot ,
Noch 't hoofd moetwilligh op te ſteken ,
En ſelf de krijgh te voeren tegens Godt.

Dit was de laetſte van deſe vertooningen , waer
aen het Heylighdom volghde , met de Koningh
(een bevallijck jongh Vorſt) en ſijne Grooten en
Raden.

Mom. Daer is het dan al van deſen ommegang,
doet het.

Merc. Daer of daer omtrent.

Jup. Wat kan de knecht meer ſeggen als hy
geſien heeft.

Merc. Het is met dien Spreeuw noyt genoeg ,
en niet kan ſijn neus-wijsheyt behagen , als het
geen hy ſelfs voor den dagh brenght , *Vaille que
Vaille.*

Jup. Al hoog genoeg , laet my die bitſe woor-
den varen , en hebje yets meer te ſeggen , ſeg op.
Merc.

Merc. Voor tegenwoordigh niet, het sal het hem voor dees tijdt soo wel doen.

Mom. Hy is gram, laet hem gaen, hy sal wel weer bedaren.

Jup. Ondertusschen terwijl hy uyt-pruylt, ick hebbe mijn gedachten al ondertusschen seer op den handel van den Hartogh van Alba laten gaen, waer door ick veel dingen van onsen Mercurius mijn ooren heb laten voor by gaen, dewijl ick al eenige aenmerckelijcke bysonderheden uyt die outheden (om soo te seggen) opgevat heb. Ick wil niet spreken van het uytvoeren van sijn bevel, waer mede hy na de Nederlanden getrocken is, en maer al te wel bekend en gevoelt is; maer wel wenschte ick yets van sijn uytganck te hooren.

Mom. En van dat, en noch al yets sijn leven aengaende, indien het uwe Majesteit ghelieft daer een weynigh tijds aen te verispillen.

Jup. Seer gaerne.

Charaëter van den Hartogh van Alba.

Mom. Dese Hartogh, en in der daedt groot Oorloghs-man, heeft den Keyser sijn Meester, in al sijn Oorlogen vergeselschapt, makende met hem een aenvangh en eynde van al sijn aenslagen. Hy had de eer, wanneer de Keyser sijn ^{Des} af-tocht uyt Hongaryen naer Italien dede, de ^{Keyfers} achterhoede te leyden, terwijl den Keyser de ^{tocht uyt} voortocht voerde; hebbende de Lanfquenets of ^{Honga-} Landts-knechten, en de Spaensche Ruytery on- ^{ryen na} der sijn geleyde. De Marquis de Guast leyde de ^{Italien.} Batailje, met de Spaensche Infantery en de Ruyters van des Keyfers Garde. By den Keyser was

Fer-

Ferdinand de Gonzague met zijn lichte Paerden, van dewelcke hy Generael was. Hy stondt soo wel in de gunst van zijn Meester, dat de selve op desetocht aen een seker Hof, sich niet ontsagh te seggen tegen de Mevrouwen, die hy onderhield, siende den Hartogh inkomen: zie daer den Hartogh van Alba, hy is noch jongh (zijnde omtrent de 30 Jaren, en braef van wesen en gestalte) en heeft noch niet al gesien dat hy behoort, maer ick versekere u dat hy met'er tijdt een groot Oorloghs-man worden sal; want hy is van een goet en dapper Huys, en heeft alreets treffelijcke beginselen, en voor my, ick sal hem vorderen na zijn verdiensten, daer ick goede hoope van schep.

Het is seker, dat soo haest sich dese Hartogh tot de oeffeningen van den Oorlogh begaf, hy geen lesse van zijn Meester of eenigh ander braef Oorloghs-man liet voorby gaen, sonder die wel van buyten te leeren, daer hem de Schoolen van Duytlandt, Hongaryen, Italien, Lombardyen, Piedemont, en het Rijck van Napels, in hun Oorlogen seer goede gelegentheydt toe beschafden. Hy had d'eer in de Slagh die de Keyser tegens de Protestantsche Vorsten dede, van seer wel te hebbengestreden, en treffelijck beleyd gebruyckt te hebben, beneffens den Hartog van Savoye, den welcken, alsoo hy noch jong was, dese Hartogh tot een goet behulp was, by ghevoeght. Hy was op dien dagh gemonteert op een wit Spaensch Paert, met blancke Wapenen aen gedaen, met lange witte pluymen op zijn helmet, die hem verre over den rugge af hingen. Hier mede gaf hy te kennen, dat hy van meeningh was sich selven in het openbaer te stellen, en dingen te doen, wegens dewelcke hy sich niet sou behoeven te schamen.

En

En in der daet, hy was soo geluckigh daer in, dat hy die gene was, die den Hartogh en Keurvorst van Saxen gevangen nam, en dat hy hem, beneffens eenige anderen die by hem waren geweest, in de tegenwoordigheyt van den Keyser leyde; in der daet een brave vereeringh, en die wel een goede vergeldinge verdiende. Maer in Piedemont was hy wel soo geluckigh niet, daer hem de Keyser en de Koningh van Engelandt, als mede naer Italien, met een seer groot en schoon Heyr-leger, seer heerlijck van alles voorzien zijnde, heen gefonden hadden. Hy was mede met meenighte van Pyoniers en Gravers voorzien, om na de wijze der Turcken Bergen te verzetten, en Dalen te effenen, en Grachten met hout en tacke-bossen te vullen, zijnde vol moed en roem, het beleggh van Vulpiano te doen opbreken, ja selfs geheel Piedemont te vermeesteren; maer hy was daer soo verre af, dat hy selfs Santia dat hy belegert had, niet konde Meester worden, daer sich de Heer Bonnivet, Overste van de Fransche Infantery in geworpen had, beneffens Louis de Birague, en andere brave Fransche Oversten, zijnde de plaets soo wel beschermt, dat hy blijde was het beleggh daer voor op te breken, hoewel de plaets maer korts te vooren sterck was gemaect. Hier quam noch dat ongeluck by, dat de Heer de Salvoyson, Montcalve, als voor sijn oogen beklom en vermeesterde.

Sijn on-
geval in
Piede-
mont.

Dit waren sijn ongelucken, maer geen versuymenissen of mis-slagen, die hy in het Koninkrijk van Napels en tegen den Paus en Romen wel goet gemaect heeft, daer hy sich soo dapperlijck tegen dien grooten Veldt-overste, den Hartogh van Guise droegh, brekende al sijn aenslagen, en die van den Paus, die hy, indien hy gewilt had, selfs binnen Romen den broeck op

Sijn ge-
luck in
Italien.

En voor-
sichtig-
heyt.

Sijn
tocht na
Neder-
landt en
braef
Volck.

geneftelt fou hebben gehad; maer hy droeg den Heyligen Stoel te veel achtbaerheydt toe, om fich tegen die Heyligheyt te vergripen, gelijk voor heen de Prins van Oranjen, omtrent den Paus Clemens gedaen hadde. Evenwel was de Keyfer daer over ten beften niet vergenoeght, die liever gewilt had dat hy in fijn geluck voort gegaen, en fijn devijs *plus ultra* goet gemaect had, om de eer te hebben dat hy twee Pausen gevangen genomen fou hebben. En indien hy fich aldaer wat te eerbiedigh gedragen heeft, tegen den Hartogh van Guife gebruyckte hy weer een weynigh te veel wijsheyt en voorfichtigheyt na de fin der Franschen, die hy foo wel wift in toom te houden, en hun hevige vyerigheyt foo wel te temmen, hoe sy oock gemoedight waren, dat sy den strijdt voor een groot voordeel fouden gehouden hebben, daer hy hen niet toe wilde laten komen. Maer hy als een tweede Fabius, *maximus cunctator*, bracht door fijn toeven en dralen foo veel te weegh, gelijk hy in Nederlandt tegen den Prins van Oranjen mede pleegde, dat al het vyf der woedende Franschen in dampen roock verdween. Een geruymen tijdt daer na viel d'Oorlogh in Nederlandt voor, onder fijn tweede Meester den Koningh Philippus de Tweede van Spanjen, daer hy fich heen begaf, niet met een woesten hoop Krijghs-volck, maer met een tamelijcke macht, van oude ervaren en brave Oorloghs-lieden, uyt-gekoren uyt de troupen van Lombardyen, Napels, Sicilie en Sardaigne, en eenige van die in Gouletta gelegen hadden, komende alle maer tot tien duysent mannen te voet, alle foo braef gewapent en toe gemaect, dat een yeder beter een Hopman als Soldaet geleeck. En hy was d'eerste die hen die sware Musquetten leerde handelen, die daer

na sulck een gebruyck in den Oorlogh hebben gehad. Die de selve voerden heetemen als doe Mosqueros, zijnde in sulck een achtginge, datse hun groote en stercke Goujats en dragers hadden, die hen hunne Roers na droegen, en vier ducaten aen soldye hadden, doch dese droegen de selve niet, als wanneerse door het Landt trocken en sware marchen deden; maer in slagh-ordere of in de steden, droegen sy de selve met een wonderlijcke graviteyt en deftigheyt, als Princen van hunnen hals, rontsom siende als vleeslijke Leeuwen, en onder het treffen mocht men hen hooren roepen: *Salgan salgan los Mosqueteros, a fuera a fuera adelante los Mosqueteros*: Voor den dagh voor den dagh met de Musquettiers, voort met de Musquettiers, en dan maecte hen een yeder plaets.

Maer het geen onder dese troupen het meeste uytstack, waren vier hondert Courtisanen (een slag anders van Leger-hoeren) te Paerde, al te samen schoon en heerlijck toe gemaeckt als Princessen. Wat vorders d'Hartog van Alba in Nederlandt met dese brave Oorloghs-macht heeft uyt-gerecht, hebben de History-schrijvers overvloedighlijck genoeg verhandelt, altoos hy hadder dat gevoelen selfs van, dat hy sich in het Slot te Antwerpen, die hoovaerdige beeltenisse deed oprechten, die daer na die van de Stadt selve, in hondert stucken gebroken hebben. Altoos sijn werck, van soo veel duyfent ketters, soose die noemden, door den Oorlogh, en handen van het Gerecht den hals gebroken te hebben, behaegde den Paus soo wonder wel, dat hy hem de gezegende Helmet en Swaert toe-sand.

De Koningh sijn Meester evenwel, 'tzy over sijnen handel in de Nederlanden, of ter oorfaek van het bedeckt Huwelijck, dat sijn Soon in het Hof

Schoene
troup
Leger-
hoeren.

Sijn han-
del in
Neder-
landt.

Des Konings
ongunst
tegens
hem.

Hof of elders aengevangen hadden, toonde sich soo wel vernoeght tegens hem niet; maer belaste hem in sijn huys sich te onthouden, en sonder de bysondere dienften die hy voorheen gedaen had, hy hadder om moeten lijden. Wanneer hy nu aldus uyt het Hof gebannen was, fand hem de Koningh op een morgen een afgesonde Bode, met een seer slechten en eenvoudigen Brief, inhoudende slechts dese woorden: *blijft niet in gebreke, soo haest als ghy desen tegenwoordigen sult gesien hebben, u te begeven na sekere plaess, my dunckt dat het was, a Arojo del Pierco, of a la Raya de Castilla, ode Portugal.*) En daer op soo een dagh te zijn, aldaer sult ghy de vergaderingh van mijn gantsche Oorloghs-macht vinden, die ghy sult aenvaerden en recht naer Portugael voeren, om my dat te veroveren. Het welke hy dede, sonder eens op sijn spijt en moeyelijckheyt te dencken, of de minste swarigheyt ter werelt te maken, hy wist wel met wat Meester hy te doen hadde. Daer fouden evenwel veel andere Vorsten gheweest hebben, die soo licht hun spijt niet fouden hebben aen een zijde geset; maer hy kende den Koningh, en wist wel dat die het daer niet by gelaten sou hebben.

Sijn veroveren
van Portu-
gael.

De Hartogh van Alba dan, begeeft sich naer het Heyr, treckt naer Portugael, en maect sich daer soo geluckighlijck Meester af, dat de Koningh sich ten hooghsten over hem genoeghde, en al sijn misnoegen tegens sijn dienaer liet varen. Op soo een wijze dan heeft hy den Soon niet minder als den Vader wel gedient, van welke laetste evenwel hy altoos een seer lievende ghedachtenisse hadde, sprekende noyt van hem, als met de tranen in de oogen, en sijn verlies gedurighlijck beklagende, als den welcken hy met een oprechte genegentheyt altoos gedient heeft, niet

niet gelijk den Soon, die hy uyt bedwangh gehoorfamen moft, en meer vrees als liefde toedroegh.

Men vertelt voor de gerechtige waerheit, zelfs onder de Geestelijcken, dat dese Hartogh al eer hy tot fijn doot quam, een seer groote knagingh in fijn gemoed gevoelde, over de wreetheden die hy in Nederlandt gepleeght, of doen plegen heeft, dewelcke hy oock in fijn Biechte niet gelaten heeft te belijden, met groote vrees dat de selve na fijn doot op fijn ziel fouden leggen; het welcke den Koningh aen gebracht zijnde, liet hem de selve weten, tot een hertelijcke vertroostinghe, dat voor soo veel die wreetheden aengingh, die hy door het fwaert van het Gherecht had uyt-gerecht, hy sich daer over niet behoefde te bekommeren, dewijl hy de selve op sich en op fijn ziele nam; maer wat de andere die hy door het fwaert van den Oorlogh had begaen, belanghde, die moft hy op sich nemen, en daer voor verantwoordten. Dit was al een harde deelinghe, evenwel geloof ick dat de Koningh aen de quaetste koop was. Julius Cæsar gingh noch veel ruymmer, en nam noch veel meer op sich; want als de Slagh by de Pharfaten, tegen Pompejus sou aengaen, hadde hy (indien wy Lucanus gelooven willen) fijn volck vermaent, dat sy dapperlijck de handen fouden roeren, sonder sich eenige verbeeldinge van medelijden voor te stellen: flaet al doot (seyde hy) spaert noch Vader noch Broeder, noch eenige Bloedverwant, sonder eenigh aensien of opficht, ick neem al de schande en misdaet op my. Soo milt, of om beter te seggen soo ruym-deeligh was de Koningh met den Hartogh niet, want hy wift wel, dat syder genoegh met hun beyden aen hadden, en datse beyde niet al te veyligh waren, dat

Deeling
van con-
scientie.

Bran-
tome.

hem den Duyvel niet een loofse part mocht komen te speelen, en daerom focht yeder sich soo veel van de last te ontslaen als mooghlijck was, en die op des anders hals te schuyven.

Sijn
doot.

Eyndelijck quam dese grooten Oorloghs-man te sterven, in d'ouderdom van tachtentigh Jaren of meer, overladen meer met Laurieren als Christelijcke deughden, en goet reys gelt op de groote tocht. Hy was voor de rest, een Man braefter hant, en in alle Ridderlijcke oeffeningen uyt geleert, gelijk hy onder anderen, op die aensienlijcke ontmoetingh tot Bayonne, tusschen de Koningin van Spanjen en den Koning Karel de Negende, (die Fonteyn-ader daer soo veel bloet-bronnen uyt ontsprongen zijn) gheetoont heeft, daer hem de Koning met den Connestabel tot Rechters van het Steeck-spel gestelt hadde, en hy buyten dat wel toonde, dat hy in sijn jonger jaren de volmaecktheyt hadde gehad, van het geen in sijn ouderdom noch niet buyten achtting en een deel van sijn grootste wetschappen was. Hy toonde buyten dat den Koningh alle dienstbaerheyt, die hy sijn eygen Heer had konnen toe-dragen en betoonen, gevende en ontnemende hem sijn Lancie en Swaert, versorgende sijn Helmet van buyten en van binnen, op dat hem niet mocht gebeuren het geen sijn Vader Hendrick de Tweede gebeurt was, die hy had sien sterven. De Koningin van Spanjen, des Konings Suster had hem oock be-last wel forge voor den Koningh haer Broeder te dragen. De Koningh van Vranckrijck onder-vraeghde hem, over veele saken de voorgaende Oorlogen aengaende, daer hem de Hartogh soo wel op voldede, dat de Koningh ten alderhoogsten verwondert was, over de kloeckheyt van sijn geest, en sijn gesont oordeel in alle dingen,
en

Noch
eenige
byson-
dethe-
den.

en bewees hem daeromme alle mooghlijcke eer die hy konde, en die sijn Majesteit wilde lijden, en dat om de groote eerbiedigheyt die hy de Koninginne sijn Sufter toedroegh, die in der daet groot was, 't zy met terwijl sy aen de tafel sat, achter haer stoel te staen, of haer in het gaen te vergefelschappen, of tegen haer te spreken, zijnde altoos ongedeckt, hoewel sy hem meenighmael noodighde en versocht sich te decken. Het is seker dat de Soldaten seer droevig om sijn doot waren, dewijl hy sich noyt honts over de selve getoont hadde, in voegen dat sommige tegen andere seyden: *Ha Sennor el buen Padre de los Soldados es muerto*: mijn Heer de goede Vader van de Soldaten is doot. En of het al gebeurde dat sy somwijlen tien, twaelf, ja sestien of achtien Maenden betalinge ten achteren waren, namen sy evenwel gedult, om de liefde van hunnen Veldtheer, daerte anders en met andere somwijlen wel leelijck de beeft speelden, gelijk sy oock in der daet noyt by hen te kort quamen. Behalven dat sijn straffen handel hen somwijlen wel te stade quam, als waer door sy somwijlen wel een brave plonderingh kregen, gelijk de Nederlanden en andere Gewesten noch hier en daer wel gedencken kunnen. Alsoo scheyde hy oock met droefheyt van sijn volck, wanneer by het gefagh aen Don Louÿs de Requezens, groot Commandeur van Castille over gaf; die wel in sijn gefagh, maer geensins in de liefde van sijn volck sijn opvolger was. Maer naer ick het zie, onsen Kramer heeft sijn Mars achter gelaten, het sou my wel eens lusten te sien wat voor nieus hy al in sijn mael heeft. Hier heeft hy noch eenige Brieven te bestellen de Liefhebber daer hy is: laet sien dese luyd, aen Mevrouw, Mevrouw: ick kan den naem niet wel lesen, het

lijckt de hant van den Heer Cornelis de Wit niet qualijck : dit is mede van de selve , aen mijn Heer en waerde Neef , &c. en dese is voorseker aen een Domine. Eerwaerde Hoogh-geleerden Heer , &c. dese is van een andre Caliber. Aen sijn Alderchristelijckste Majesteit *sans plus*. Dat lijckt de hant van den Cardinael Mazarini niet qualijck , daer sal misschien al yets bysonders in staen , dese zijn hem gewisselijck per expresse *ab inferis* toe-gefonden , om in *manu propria* te behandigen.

Jup. Waerom of hy de selve niet bestelt heeft denck ick?

Mom. Hy vreesst misschien datse hem geen goede port souden betalen. Souden wy de vry-heyte derven gebruycken om die te decachetteeren , en eens te sien wat daer in steeckt ?

Jup. Sacht , sacht , men handelt soo met Brieven van groote lieden niet , wy sullen ons daer tegen den naesten eens op bedencken.

Mom. Dese evenwel sullen wy wel eens mogen in sien , sy luyd aen onsen Broeder.

A Monfr. Monfr. & trescher Frere

MERCURE LE CHEMINANT.

A.

Madrid.

Sy is noch toe gezegelt , hy moet al grooten haest hebben gehad , dat hyse niet eens heeft op ghesdaen , of sy moet hem de moeyte niet waert gheschenen hebben.

Jup. Wy sullen de moeyten voor hem nemen , doet op en leeftse eens.

Mom. Sy is in het Fransch geschreven , maer ik false wel in het Duytsch konnen lesen : Waerde Broe-

Broeder, het bedroeft my seer te verstaen, dat ghy vast de gantsche werelt op en neder wandelt, sonder my eens de eer aen te doen van my te komen besoecken, ghy hebt voor onse Messieurs niet te vreesen, sy zijn soo quaet niet als ghy denckt, en sult misschien hier beter onthaelt worden, als ghy in sommige plaetsen in Hollandt zijt geweest. De Vrede die de Hollanders met de Engelschen gesloten hebben, maekt ons alhier geen kleyn *Embarras*, sijn Majesteyt vint sich daer door in sijn deffeynen niet weynig verset; en heeft met recht te duchten voor arger. Het valt my oock seertegen; want *le nouvelles seront desormais si mauvaises que je me trouveras reduit a escrire de Bagatelles, faute de choses pour Complaire.* (De Vader verstaet dat wel, ick sal slechts voort gaen.) Onse Nouvellisten krijgen malkander dagelijcks hier in de *Louvre*, de *Tuillerie*, en het *Palays*, het hayr van de kop, d'een wil met kracht en geweld hebben dat *sa Majeste en viendra au bout*: en d'ander krauwyt sijn hooft, of soo hy spreken derft, feyt, *qu'il en est bien en paine*. En hier over is het gedurigh te *injurieren*, te *querelleren*, en te *duelleren*, dat het een schrick is. Ick bidde u laet doch niet na met de eerste gelegentheyt by my te komen. *Fay bien de choses a vous dire la Cour de Franse fait de Merveilles, nous en aurons asses pour un Volume; & faites en un Mercure Francois a Vostra Posta j'en suis Contant, puis que je me va defaire de Mon Employ. Adieu.*

Vostre tres affectionne Frere & Serviteur

LE MERCURE GALAND.

Jup. Wy mogen onsen Mercurius, als hy wat uyt geruft is, eens na Parijs senden, en laten hen beyden hui hert eens op-halen.

Eynde van de Spaensche Mercurius.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

DATE

BY

NO.

CLASS.

CALL NO.

ISSUE NO.

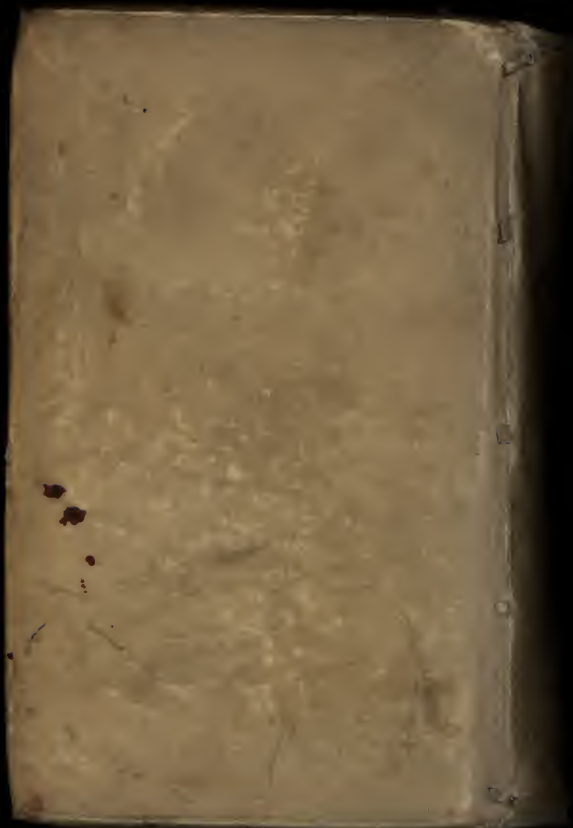
ACQUISITION NO.

19
Giacomo Leonard Bashin

MS. B. 1. 1. 1.

173.